

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00838614 (U)

2007
2012

MITTEILUNGEN DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT
DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

JAHRGANG 1915

BAND CXXII

ЗАПИСКИ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

РІК 1915
ТОМ СХХІІ

ЛЬВІВ 1915

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

и 60557
122

MITTEILUNGEN DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT
DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

JAHRGANG 1915

BAND CXXII

ЗАПИСКИ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

РІК 1915
ТОМ CXXII

ЛЬВІВ 1915
НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА
З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

91887

W- 50.557

122

6, 00

MITTEILUNGEN DER GEWISSEN-GESSELLSCHAFT
DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

LEMBURG 1915

LEMBURG 1915

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

Львівська державна
наукова бібліотека
№ И 50644

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 23901

Зміст CXXII тому.

1. Нові археологічні нахідки на території східної Галичини. Подав Володимир Гребеняк . с. 5—28
 2. До характеристики Іляша Караїмовича. Написав Іван Крип'якевич с. 29—36
 3. Український господарський поради́нь з 1788. (Бібліографічна рідкість). Подав Михайло Возняк . с. 37—78
 4. З перших літ народовців (1861—1866). Подав Іван Верхратський с. 79—102
 5. Поси́жінні і за́бави при мерці в українськiм похоро́н-нім обряді. Подав Зенон Кузеля (Конець). . с. 103—166
 9. Похоро́нні звича́ї і вірування у Бойків. Подав Юрій Кміт с. 161—166
 7. Народні опові́дання про тютюна́рів. Подав Володи-мир Гнатюк с. 167—212
-

Inhalt des CXXII Bandes.

1. Neue archäologische Funde auf dem Gebiete Ostgali-ziens — von Wolodymyr Hrebenjak . S. 5—28
 2. Zur Charakteristik Iljasch's Karaimowytsh — von Iwan Krypjakewytsh S. 29—36
 3. Ein ukrainischer landwirtschaftlicher Ratgeber aus dem J. 1788 — von Mychajlo Wosnjak . . . S. 37—78
 4. Aus den ersten Zeiten der völkischen Bewegung in Gali-ziens (1861—1866) — von Iwan Werchratskyj S. 79—102
 5. Totenwache und Leichenspiele in der ukrainischen Begräbnisordnung — von Zenon Kuziela . S. 103—160
 6. Leichengebräuche und Aberglauben bei den Bojken — von Jurij Kmit S. 161—166
 7. Volkserzählungen über den Tabaksmuggel — von Wolodymyr Hnatjuk S. 167—212
-
-

Inhalt des CXXII Bandes.

1. Neue archaische Funde auf dem Gebiete Ost-	S. 1-28
2. Zur Geschichte des russischen Reichthums - von	S. 29-36
3. Die russische Landwirtschaft - von	S. 37-48
4. Die russische Industrie - von	S. 49-60
5. Die russische Handelsgeschichte - von	S. 61-72
6. Die russische Handelspolitik - von	S. 73-84
7. Die russische Handelspolitik - von	S. 85-96
8. Die russische Handelspolitik - von	S. 97-108
9. Die russische Handelspolitik - von	S. 109-120
10. Die russische Handelspolitik - von	S. 121-132

Inhalt des CXXII Bandes.

1. Neue archaische Funde auf dem Gebiete Ost-	S. 1-28
2. Zur Geschichte des russischen Reichthums - von	S. 29-36
3. Die russische Landwirtschaft - von	S. 37-48
4. Die russische Industrie - von	S. 49-60
5. Die russische Handelsgeschichte - von	S. 61-72
6. Die russische Handelspolitik - von	S. 73-84
7. Die russische Handelspolitik - von	S. 85-96
8. Die russische Handelspolitik - von	S. 97-108
9. Die russische Handelspolitik - von	S. 109-120
10. Die russische Handelspolitik - von	S. 121-132

Нові археологічні нахідки на території Східної Галичини.

Подав *Володимир Гребеняк.*

Останні часи, головню 1913 тий рік були дуже неприхильні веденю систематичних археологічних розкопок; безнастанні дощі унеможливлювали працю в тім напрямі, а наслідком того — повний застій, гарно попередними роками зорганізованої роботи. Такими прекрасними здобутками, як прим. відкопані в 1910 і 1911 р. проф. К. Гадачком сліди промислової оселі передмикенської доби в Кошилівцях, 1913-тий рік повеличати ся не може. Бсе таки згадані неприхильні обставини не значать, мов би в останних роках східно-галицька археологія не збогатила ся вже ніякими новими нахідками і фактами. Тоді, коли виправний учений не мав змоги займатися відбиранем землі скарбів, укритих від віків в її лоні, роботу сю переймив на себе звичайний випадок, роля котрого в археології була і дальше буде дуже великою. Протягом другої половини 1912-того і в 1913-тім році найдено в Галичині випадково в кільканайцяти місцевостях остатки передісторичного житя, приналежні ріжним культурам і ріжним часам, котрі хоч і достаточню не розсліджені, все-ж таки є не без деякої наукової вартости. Коли би не мали вони навіть якогось иншого більшого значіння, то вага їх як самих тільки дороговказів для будучих дослідів занадто велика, аби їм не присвятити докладнійшої уваги.

1. Глинянська дилувіальна стація. Найбільше інтересна, здасть ся, нахідка зроблена випадково в 1913 р. в цегольни в Глинянах на поли зв. Дуброва. Між двома верствами глини, висшої, типового жовтого лессу і низшої, ясно-сивої відміни останного, найдено велику скількість, на одно

місце знесених, зі собою перемішаних костей мамута, в переважній частині належних молодим одиницям. Окрім одного черепа і вісьмох долішних щок відкопано цілі партії хребетних стовпів ще в первісній, ненарушеній виді, далше багато лопаток, ребер, довгих костей і т. и. Разом з таким звиринним матеріалом, в одних і тих самих геологічних верствах — по дослідам професора геології на львівській політехніці Т. Вісьньовського — ненарушених, найдено декілька кремінців з виразними слідами оброблення: один грубо облупаний скребак; вістря кількох ножів у формі не зовсім ясно скристалізованих; малесенький ніжик, який задля його величини треба вчислити до групи пікродітів; вкінці кілька нуклеусів, з котрих один міг бути уживаний як шило.¹⁾

Невелике число кремінних предметів, як видно з висше сказаного, найдено в ново відкритій глинянській палеолітичній стації. Добутий матеріал занадто малий, щоб на його основі можна робити якісь далеко сягаючі висновки. Не без певного оправдання був би навіть сумнів що до фактичного істновання в Глинянах слідів життя дилувіального чоловіка. Жменя дрібних кремінних відщипків не може ще бути певним доказом. Ще більше скептично приймати треба спробу проф. Вісьньовського означити хронологічно і типологічно глинянську нахідку. Опираючи ся головню на геологічних і палеонтологічних даних хоче він злучити ново віднайдену стацію з культурою *Aurignacien* у Франції. Хоча би глинянська стація хронологічно такій дійсно і відповідала, то все таки пам'ятати треба, що розвиток палеолітичної культури на сході міг йти іншими дорогами, ніж на заході, що отже схема влучна для класифікації сеї останньої цивілізації, у нас може показати ся маловартною.

Глинянська стація, як би воно й не було, являє ся все таки найінтереснішою нахідкою зробленою у нас останніми часами. Се перше подібне відкрите в середнім поясі східної Європи, звідки доси ми не мали навіть найдрібніших слідів дилувіального чоловіка. Сі останні звісні були лише з одної сторони в околицях надвислянських, з другої в наддніпрянських; нахідка з м. Глинян була-б отже — так би сказати —

¹⁾ T. Wiśniowski. Über die in Gliniany gemachte Entdeckung einer paläolithischen Station der Mamutjäger mit der Fauna diluvialer Säugetiere. Extrait du Bulletin de l'academie des sciences de Cracovie. Classe des sciences mathématiques et naturelles. Série B. Sciences naturelles. Avril, Cracovie, 1914.

лучником двох сих, давнійше віднайдених центрів дилувіяльної культури. Разом з тим вона може посувати початок кольонізації Галичини у значно давніші часи, ніж доси загально було прийняте. Звичайно говорить ся, що людська нога перший раз ступила в сих частинах краю що йно в неолітичній добі. Тепер можна би вже завернути сю много важну хвилю в далеко старші часи. Проте таки один давнійше затверджений факт полишить ся і на дальше певним, нічим ненарушеним: інтензивна, загальна і численна кольонізація Східної Галичини починаєсь що тільки в хвилию, як чоловік познайомив ся технікою гладження каміня.

2. Нові скринкові гроби на Поділю. Найстаршими і найінтереснішими пам'ятками культури доби гладженого каменя є у нас т. зв. скринкові гроби. Доси звісні вони ледви з кількох місцевостей, відкритих на докладно обмеженій території Поділя. Перший раз подибано таку монументальну пам'ятку ще в 1827 р. в с. Берем'янах заліщицького повіту. В 1876 р. відкрито другий подібний гріб в тій самій місцевості. Від сего часу досліджено їх ще кілька а то в сс. Коцюбинцях, Хоросткові, Чорнокінцях (пов. Гусятин) і Кошилівцях (пов. Заліщики). Два інші аналогічні гроби з с. Підгайчик Юстинових і Семенова (пов. Теремовля) описані дуже недокладно і тому не можна нічого певного про них сказати, не знати навіть, чи вони дійсно скринкові.¹⁾ Як бачимо, не велике число подібних пам'яток відкопано доси, а що гірше, ледви один із них, іменно зі с. Увисли, мав щасте бути дослідженим археологом-спеціалістом. Тому кожда і найдрібніша відомість про відкопане нового скринкового гробу для нас дуже важна. З огляду на все те нахідка зроблена в 1912-тім році в с. Заставю теремовельського повіта, де віднайдено саме такий гріб має для науки деякий інтерес.

Опис ново відкритої пам'ятки поданий проф. Ст. Сроковским в тернопільськім „Głosie polskim“ (р. 1912, ч. 14) п. з. *Grobu przedhistoryczne w Jarosławiu*, і повторений опісля з деякими додатками, Б. Янушом в праці про Поділе.²⁾ Проте уважаємо відповідним навести сей опис і на сїм місці як пояснене до поданих тут знімок двох найдених у рілі глиняних посудин. Сї останні незвичайно типові для всіх скринкових гробів, в яких

¹⁾ В. Janusz. *Kultura przedhistoryczna Podola galicyjskiego*. Tygodnik naukowy i literacki. T. XLI. зом. XI. Львів 1913. Ст. 1046 і далші.

²⁾ Тамже, ст. 1260—1262.

ніколи не найдено слідів відмінної кераміки, лише за всіди таку. На жаль досі опублікований був А. Кіркором лише один рисунок посудини, характеристичної для культури скринкових гробів, і то у видавництві рідкім і мало доступним.¹⁾ Аби виповнити сю прогалину рішився я подати тут знімки двох віднайдених в Заставю горшків законсервованих дуже добре, як рідко коли, разом з описом самого гробу. Вони характеризують нам знаменито цілу кераміку найстаршої східно-галицької неолітичної культури.

Гріб у Заставю уложений був з великих кам'яних плит, що разом творили скриню, положену в напрямі від сходу на захід. Дно її, вилане жовтою убитою глиною, прикрите було каменем 1·30 м. довгим, 70 см. широким. На бічні, більші стіни скрині складалися плити так само довгі і 90 см. високі. Менші боки її замкнені були каменями 55 см. широкими. Все те разом прикривала плита такої самої величини як та, що творила дно гробу. В середині скрині зложені були три кістяки, по реляціям робітників, в сидячій позиції, скорше одначе в лежачій, але скорченій, як се було місце в добре розслідженім давнішньому гробі в Увислі. Один скелет був мужеський, довгоголовий; другий жіночий, короткоголовий. Побіч них найдено більшу кількість глиняного черепа, з якого вдалось зложити майже ціло дві посудини, віддані на табл. I. рис. 1 і 2. Вироблені вони з чорної глини, без гончарського кружка; форма їх кулиста, не має виразно зазначеного дна; вона типова для всіх посудин досі віднайдених в скринкових гробах. Орнамент, яким горшки прикрашені, складаєся з трикутників вершиками звернених в долину; поля виповнені густо побіч себе уложеними лініями. Одна з посудин, більша, має окрім цього поясок витворений з ліній, що себе обопільно перетинають, та загнені криски уложені в виді кутасів, що звисають з трикутників в долину. У вглибинах описаного орнаменту збереглися сліди білої маси, якою він був давнішньо виповнений. Окрім посудин найдено ще побіч них два кам'яні топирці, з котрих один в частинно гладжений.

Описаний гріб нічим не ріжниться від інших, досі звисних подібних пам'яток Східної Галичини. Вага його лежить головню в тім, що він дав нам добре збережені дві посудини і сим спо-

¹⁾ А. Kirkor. Wycieczka na Podole galicyjskie. Kłosy. Варшава 1877, ч. 620.

особом уможливив схарактеризувати рисунком цілу найстаршу ту-тушну неолітичну кераміку ідентичну з ними навіть і в найменших подробицях.

При нагоді досліджування згаданого ново відкритого скринкового гробу в Заставі музеальна комісія „Товариства Школи Людової“ в Тернополі заняла ся ще розгляненем иншої подібної пам'ятки в тій самій місцевості, віднайденій припадково ще перед кількома роками при копаню ями на бараболі. По двох днях праці переконано ся, що се також кам'яний гріб поважних розмірів, в яким зложені були кости 6 або 7 осіб. Горішня плита була 1·72 м. довга, 1 м. широка, плити бічні більші 1·35 м. довгі, 1·15 м. широкі, бічні менші 97 см. високі і стільки-ж широкі. Характеристично, що обі бічні довші плити оброблені були на однім краю в легонько вигнений лук. В гробі найдено фрагменти неполірованих кам'яних знарядів та більшу скількість черепя, приналежчу горшкам того самого типу, як два описані в горі.

Третий з ряду скринковий гріб відкрито ще того самого 1912 року в с. Улашківцях чортківського повіту. Подібно збудований, як два описані в горі, випосажений був зовсім аналогічним інвентарем, зложений з кам'яних сокирок частинно гладжених і глиняних посудин ідентичних з відданими на табл. I. рис. 1 і 2. Всі відкопані там предмети зберігають ся поки що в археологічнім кабінеті львівського університету.

3. Пам'ятки т. зв. передмикенської культури. Скринкові гроби, зразки котрих описані були в горі, є характеристичною рисою найстаршої неолітичної культури Галичини. Молодшу від неї цивілізацію, що при кінці неоліту заняла у нас територіально місце першої, характеризує високо технічно розвинена кераміка, в переважній часті прикрашена гарними, барвними малюнками. Від сеї її прикмети і прозвано цілу згадану культуру культурою крашеної кераміки або також передмикенською; се останнє ім'я одержала вона з причин подібности і спорідненія з передмикенською цивілізацією Греції. Сліди названої культури находимо скрізь по цілій території полуднево-східної Галичини. Доси звісних було 34 місцевості з виразними остатками її. Рік 1913 збільшив їх число двома новими нахідками: до музею Наукового Товариства ім. Шевченка прислав д. О. Майданюк кілька куснів сильно випаленого глиняного черепя, серед котрих звертають на себе увагу уламки з ушка в виді передіравлених згрублених стінок посудини. Деякі з них

прикрашені барвними орнаментами. Згадане черепаще знайдено на полі Вигошів чи Ливанів в с. Голіградах заліщицького повіту. Зовсім аналогічні черепки так само сильно, аж до червонистості випалені також в частині крашені одержав той же музей ще і з с. Іванів Золотого (пов. Заліщики), де були вони знайдені разом з куснями випаленої глини на городі господаря Михайла Ганзюка, в найближшій сусідстві Дністра. Обі ці нахідки, здається, вказують, що в тих місцях зберігають ся останки давньої оселі або цвинтарища передмикенської доби. Досі вони не були звісні в літературі, тому віднайдені черепки, самі собою неінтересні, набирають деякого значіння як дороговкази для дальших дослідів.

4. Дрібні нахідки неолітичної доби. З інших нахідок неолітичної доби зроблених останніми часами у східній Галичині ніяка не має більшої вартості; на них складають ся майже самі принагідно відкопані кам'яні предмети, прислані музеям з різних околиць краю. З огляду на невелику вартість таких річей обмежує ся лише до самого перелічення їх:

Будзанів (пов. Тернопіль). На полі „крем'яні“, до свого часу проф. Деметрикевич досліджував оселю передмикенської доби¹⁾, знайдено в 1913 році, побіч одної цілої посудини в формі кубка, характеристичного для цієї культури і більшої кількості крашеного черепка, ще около 150 штук крем'яних відщипків і більших та менших уламків ножів. Звідтам походить також кусень крем'яної пилки і крем'яна сокирка клинкової форми, частинно гладжена. (Музей Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові).

Голігради (пов. Заліщики). Над берегом Серету знайдено: п'ять уламків крем'яних ножиць і крем'яну пилку 12 см. довгу, гарно ретушовану. (Музей Наукового Товариства ім. Шевченка).

Іванів Золотий (пов. Заліщики). Звідси походять: уламок крем'яного ножа і кам'яне долотце, гарно гладжене, з одної сторони плоске, з другої випукле; воно 8 см. довге, в найширшій місці, себто при добре зазначеній вістрії, 3 см. широке. (Музей Наук. Тов. ім. Шевченка).

Дуліби (пов. Стрий). Над рікою Стрижем знайдено сокирку, вироблену з чорного каменя, гарно гладжену, з діркою до насаджування держака. (Національний Музей у Львові).

¹⁾ Wł Demytrykiewicz. Poszukiwania archeologiczne w pow. trembowelskim. Materiały antrop. archeologiczne. T. IV. Краків 1900.

Горожанна Мала (пов. Рудки). Звідси одержав Національний Музей, дві гладжені кам'яні сокирки з пересверленими дірами, відкопані на поли Сосна Домініканська.

Краковець (пов. Яворів). Найдено тут: 1) сокирку-молот, з одним кінцем острим, другим облим, 11 см. довгий; 2) кременну сокирку, клинової форми, з гладженим вістрем, $10\frac{1}{2}$ см. довгу; 3) уламок кременного ножа. (Національний Музей).

Городниця (пов. Городенка). Звідси одержав Музей Наукового Товариства ім. Шевченка такі предмети: 1) кременну сокирку, частинно поліровану, $10\frac{1}{2}$ см. довгу, $4\frac{1}{2}$ см. широку; 2) кременне шило в виді ножа, луковато вигнене, на кінці ретушоване; 3) частину ніг великої глиняної статуетки передмикенської доби т. зв. сидячого типу; 4) два великі глиняні грузиня; 5) мисочку зі слідами крашення, найширший проріз $14\frac{1}{2}$ см.; 6) глиняний кубок 8 см. високий, крашений, характеристичної форми з низькою долішньою частиною і високою та широкою шийкою.

Звенигород (пов. Бібрка). Найдено тут розлупане на двоє кременне шило $13\frac{1}{2}$ см. довге в виді ножа з ретушованими берегами.

Скоморохи (пов. Тернопіль). В музею „Товариства Школи Людової“ в Тернополи зберігає ся відкопаний тут в 1913 році кременний ніж (ч. інвентаря 856).

5. Памятки типу Чехи-Висоцько. На описаних кам'яних знарядях вичерпує ся реєстр нових нахідок неолітичної доби. Ся остання розвивала ся в Галичині дуже довго, в часі коли інші краї Європи переживали вже бронзову добу, до нас металъ доходив лише як дорога рідкість. В Галичині не було ніякої окремої бронзової культури, бронзові предмети були імпортовані, їх уживали як великий люксус властиво в чистій неолітичній добі. Звідси походить, що такі вироби попадають в наші руки тепер дуже рідко, найчастійше як укриті в землі депозити. В гробах находимо їх звичайно побіч кам'яних предметів, що є доказом на рівночасне уживанє одних і других. Се можемо дуже добре бачити приміром в ряді т. зв. плитових гробів, відкритих в різних місцевостях галицького Поділя. Вони являють ся продовженням культури скринкових гробів в добі т. зв. енеолітичній. Подібну памятку мали між иншим

відкрити по реляціям д. Л. Веніжиновича¹⁾ також в 1912 р. в с. Турильчу борщівського повіту, на границі двірських піль. На жаль ніякого опису нахідки не маємо і не знаємо, які предмети входять в її склад і тому відомість д. Л. Веніжиновича, як не спеціаліста, мусимо приймати з великою резервою.

Бронза як з одної сторони була у нас в уживанню рівночасно з каменем, так із другої находимо її і побіч залізних предметів. Класичний примір на се, як то всі три згадані роди матеріалу: камінь, бронза і залізо рівночасно служили в Галидо виробу знарядів і прикрас, подають цвинтарища характеристичні для культури т. зв. типу Чехи-Висоцько. Тут побіч себе не трудно найти кам'яні і залізні знаряди та бронзові прикраси в одних і тих самих гробах. В с'їм найлучший доказ довгого істнованя у нас кам'яної доби, яка кінчить своє істноване що йно тоді, коли в інших краях Європи не лише бронза, але і залізо стало вже загально звісні.

Культура типу Чехи-Висоцько була широко розпросторонена на великих територіях північно-східної Галичини. Доси одначе звісні в літературі лише деякі місцевости, де подибують ся сліди її, а то: Ясенів (брідського пов.), Божиківці (підгаєцького пов.). З інших згадати ще треба хіба про Глубічок, Баківкут і Увислу (гусятинського пов.) де віднайдено остатки подібної цивілізації, лише в дещо інших обставинах (гробы не рядові а плитові). Невелике число нахідок приналежних згаданій культурі — як бачимо з висше сказаного — доси занотовано у нас; тим більшого значіння супроти того набирають принагідні відкриття нових остатків сеї культури, зроблені в 1913 році. Першу таку нову нахідку творять два скелети припадково відкопані на громадськім поли в с. Белзци, золочівського повіту; вони лежали в витягненій позиції один побіч другого, не глибше як 50 см. в землі. Побіч них найдено:

1) Глиняний кубок, 7 см. високий, вироблений з темно-сивої глини з остро по середині заломаними стінами, анальогічний до звісного нам з с. Чехів, опублікованого Із. Шаране-

¹⁾ L. Węgrzynowicz. Przegląd zabytków przedhistorycznych w okolicach Borszczowa. IV. Sprawozdanie Dyrekcyi polskiego gimnazjum realnego w Borszczowie. Борщів 1913.

вичем в його праці про передісторичні кладовища в Чехах і Висоцьку.¹⁾

2) Долішню частину такого самого кубка; найбільша широкість якого 8 см.

3) Третій з ряду кубок, більший від двох перших, з виразно зазначеною шийкою, на вні відхиленою. Він подібний до посудини репродукованої Шараневичем з с. Чехів.²⁾

4) Фрагмент чарки з ушком, високої 5 см., широкої 9—10 см., типу зображеного Шараневичем.³⁾

5) Два фрагменти посудин, без виразно зазначеного дна, які можуть бути або невеликими мисочками або чарками з відломаними ушками.

6) Дві бронзові, потрійно скручені спіралі; одна має промір 5, друга 4 см. (Музей Наук. Тов) ім. Шевченка).

Того самого типу нахідку зроблено в с. Лошневі тербовельського повіта. При близьке незвісних обставинах відкопано там:

1) Кубок з ушком 6·5 см. високий, подібний до репродукованого Шараневичем.⁴⁾

2) Кубок без ушка 5·5 см. високий також схожий із відданим у проф. Шараневича.⁵⁾

3) Малий кубок без уха півкулистої форми 4·5 високий.⁶⁾

4) Бронзову бритву 9·5 см. довгу з луковато вигненим вістрем і тоненькою ручкою, закінченою в середині порожнім колісцячком. (Див. табл. I, рис. 7).

5) Бронзову бранзолету чи нараменник 11·2 см. в промірі, в двох місцях сильно віджений снідею. (Табл. I, рис. 4).

6) Бронзову обручку по середині грубшу, при краях тоншу, в промірі 5·5 см.; вона прикрашена орнаментом, втвореним з рівнобіжних ліній прямо і скісно уложених. (Табл. I, рис. 9).

7) Бронзову обручку в середині грубшу, по краях вузшу, 3·7 см. в промірі, неорнаментовану. (Табл. I, рис. 8).

¹⁾ Cmentarzyska przedhistoryczne w Czechach i Wysocku w pow. brodzkim. (Teka konserwatorska, II, 1900). Табл. А, рис. 5; табл. В, рис. 11 і 14.

²⁾ Тамже, табл. В, рис. 31 і 34.

³⁾ Тамже, табл. С, рис. 43 і 44.

⁴⁾ Тамже, табл. С, рис. 43.

⁵⁾ Тамже, табл. А, рис. 4.

⁶⁾ Пор. тамже, табл. D, рис. 83.

8) Перстень з бронзової бляшки 2·2 цм. в промірі, з незлученими зі собою кінцями. (Табл. I, рис. 5).

9) Перстенець з тоненького бронзового дроту з одною спіраллю при кінці, друга — можливо що відломана. В промірі він 2 цм. довгий. (Таб. I, рис. 6).

Третю з ряду нахідку, зовсім аналогічну до двох описаних в горі маємо зі с. Ульвівка сокальського повіту, де під час копаня бараболі відкрито передісторичне кладовище. В могилах найдено п'ять кістяків з головами зверненими на південь, а при них бронзові нараменники, ігузики, ковтки і багато начиня. Відомість про це відкрите подав проф. К. Гадачек Зборови консерваторів на однім з чергових засідань 1913 року; точного опису його поки що одначе не маємо, тому на сім місці обмежимося лише самою згадкою про нього.

Описані нахідки, всі приналежні культурі типу Чехи-Висоцько значно збільшить поданий попередно реєстр місцевостей, доси звісних зі слідів сеї цивілізації. Його при сій нагоді можемо ще помножити декількома, що правда давнійшими, до тепер одначе в літературі ще незвісними подробицями.

Теребовля. В музею Товариства Школи Людової в Тернополи зберігають ся знайдені тут посудини, які виробом і формою своєю безперечно приналежні культурі Чехи-Висоцько. Серед звичайних для сеї цивілізації малих кубків з ушками й остро закінченими днами і серед мініатюрних, досить грубо вироблених горшків звертає на себе увагу більша посудина по середині випукла, в горі вузла з розхиленим на вні отвором, з двома великими ухами, поставленими в горішній її частині, одно против другого. Вона репрезентує собою форму, рідку для ропертуару типів культури Чехи-Висоцько.

Смиківці (пов. Тернопіль). Найдено тут побіч скелета низький і широкий кубок з відломаним ушком, подібний до зображеного у Шараневича¹⁾ разом з уламком тоненького, зігненого бронзового дроту. (Музей „Товариства Школи Людової“ в Тернополи, число інв. 932).

Борки Великі (пов. Тернопіль). Принагідно в 1912 р. відкопано тут дві посудини; одна наповнена попелом і кістками розсипала ся, другу передано музеєви „Товариства Школи Людової“ в Тернополи. Це малий кубок з остро закінченим дном.

¹⁾ Цит. праця, табл. С, рис. 44.

зовсім подібний до тих, яких більшу кількість найдено на на цвинтаріщах Чехів і Висоцька.

Біла (пов. Тернопіль). Періодично відкопують тут посудини характеристичні для культури Чехи-Висоцько; пару таких предметів зберігає ся в тернопільському музею „Тов. Школи Людової“.¹⁾

Переволочна (пов. Золочів). Музей Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові одержав звідси кілька років тому назад високу а вузьку посудину наповнену попелом і кістками, зі стінами майже рівними, лише незначно до гори розширеними. Вона подібна до зображеної Шараневичем²⁾ і також до кількох зовсім аналогічних посудин з Ясенова і Смільна відкопаних дром К. Гадачком, збережених тепер в Музею Дідушицьких у Львові.

Постолівка (пов. Гусятин). Неглубоко під поверхнею землі найдено тут глиняну урну наповнену попелом і кістками, яка прикрита була круглою бронзовою бляхою з виразно зазначеним бортом на краю її. По середині бляхи зберегли ся сліди залізного ушка, а в однім місці при березі уломок від відбитої залізної ручки, прикріплений до щита трома гвоздиками-нітами. Хронологічно означити описану знахідку дуже трудно, а то тому, що сама посудина, найпевніший дороговказ в таких випадках, не зберегла ся ні в однім відломку. До музею „Тов. Школи Людової“ в Тернополи дісталась лише сама бронзова бляха. Се безперечно було зеркало. Подібного рода предмети широко були звисні на Україні в т. зв. скитських могилах.³⁾ До сих останних дуже подібне зеркальце зі с. Постолівки; там також найдено численні бронзові бляхи з залізними ручками і ушками. Тому то ми готові злучити нашу знахідку хронологічно і культурно зі скитськими впливами а тим самим із культурою типу Чехи-Висоцько, бо і вона стоїть з ними у дуже тісній звязи.⁴⁾ За таким означенем, здасть ся, промовляє і се, що рівночасно зі згаданою посудиною і зеркалом, але в віддаленю аж кільканадцяти метрів від них, найдено дво-

¹⁾ Przewodnik po Muzeum Podolskiem T. S. L. w Tarnopolu. Тернопіль 1913, стр. 3.

²⁾ C. Neyman. Notatki archeologiczne z Ukrainy. Zbiór wiadomości do antropologii krajowej. T. VIII. Краків 1884. Ст. 37.

³⁾ Op. cit. табл. А, рис. 6.

⁴⁾ В. Гребеняк. Сліди скитської культури в Галичині. Записки Наук. Тов. ім. Шевченка. Т. CXVII—CXVIII. Львів 1914. Ст. 9 і слід.

листну бронзову стрілку подібну до звісних і зі скитських могил на Україні і з гробів з виразними слідами скитських впливів відкритих в Галичині.¹⁾ Проте одначе до висше поданого определєня нашої нахідки треба відносити ся з оправданою резервою, бо бронзове зеркальце, яке служило нам одиноким при тїм матеріалом, не є виключною приналежністю скитських могил. Подібні йому предмети часто можна найти і разом з пам'ятками значно пізнійших часів. В Галичині пр. стрінув їх І. Коперницький в некрополі з доби римських впливів (II в. по Хр.) в с. Липиці горішній, рогатинського пов.²⁾

Без огляду на се, чи нахідку зі с. Постолівки будемо вважати звязаною з культурою Чехи-Висоцько чи ні, все-ж таки думаємо, що перечислені відомости про відкопуване слідів її в різних місцевостях Галичини дуже виразно показують широке розпросторенє її в межах нашого краю. Найдальше на полудне доходить вона до повіту підгаєцького і теребовельського, звідки через повіти тернопільський, золочівський і брідський сягає аж до сокальського. Сим способом обнімає вона своїми границями майже все галицьке Поділе, цілий східно-північний кут Галичини. Від доріча Бугу переходить в дорічє Дністра, і таким чином дві сї частини краю, які вже в неолітичній добі визначали ся ріжними культурними відносинами³⁾, лучить зі собою.

Культура типу Чехи-Висоцько в сути своїй мабуть зовсім оригінальна і окрема. Своєрідність її в тїм, що без застережень не можна злучити її ні з одною з рівночасно цвітучих доохристних культур. Як се старали ся ми вже виказати на иншій місци⁴⁾, численні узли вяжуть її зі скитськими могилами над Дніпром, головнє однакові тут і там керамічні форми. З другої знов сторони предмети металеві відкопувані в одних гробах з глиняними виробами виказують найбільше схожости з типами характеристичними для наддунайських культур. На се також ми звернули ми увагу в цитованій студії, але лише зовсім загально. Основнійше се питанє розглянув проф. К. Гадачек в праці при-

¹⁾ В. Гребеняк, І. с. Ст. 13.

²⁾ Dr. K. Hadaczek. Kultura dorzecza Dniestra w epoce cesarstwa rzymskiego. Materiały antropologiczno-archeolog. T. XII. Kраків 1912. Ст. (24).

³⁾ В. Janusz. Z prazdiejów ziemi lwowskiej. Львів 1913. Ст. 8—33.

⁴⁾ В. Гребеняк. І. с. Ст. 17—19.

свяченій енеолітові і гальштадській культурі в Польщі.¹⁾ Ясно виказав він там, що металеві предмети, як шпилі і фібули, бронзолети, нашійники і перстені, дармовиси і перли, завушниці, спіралі до волося, гузики і щитики виказують багато аналогії з геометричним і архаїчним стилем, що отже прийшли до нас з полудня, за посередництвом придунайських земель. Змішане названих впливів, східного і полудневого, характеризує нам найкраще культуру типу Чехи-Висоцько, творить з неї оригінальну форму, яка простягає ся в цілїм дорічю Бугу і Стару, доторкає Литви, де поступово переходить в окрему культурну сферу надбалтійського Поморя.²⁾

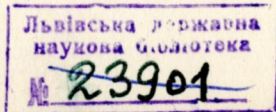
В горі зазначили ми, що бронзові вироби лучать культуру типу Чехи-Висоцько з полудневими, наддунайськими краями. Сказане не є одначе рівнозначне з тим, мов би металеві характеристики для неї предмети не підпадали вже під ніякі інші сторонні впливи. Скитська культура, котра має так багато аналогій, що із керамікою типу Чехи-Висоцько була не без впливу і на приналежні їй металеві вироби. Округлі бляшки з ушками до нашиваня на одержу, прикраси в виді зігнених гвоздиків з плоскими головками, шпилі з розширеними і зігненими кінцями а також з плоскими головками, залізні і бронзові тригранні стрілки — все те як найвиразнійше вказує сильний вплив Сходу, який з над Дніпра йшов до нас. Він спеціально сильно зазначив ся на численних відірваних нахідках зі Східної Галичини, головню окремих гробах і могилах; зіставити їх старали ся ми в висше цитованій розвідці про звязь Галичини з давню Скитією. До ряду перелічених там фактів можемо додати тепер ще одну, малу, але все таки характеристичну подробицю.

В с. Городниці над Дністром, в городенській повіті, найшли випадково в 1913 р прикрасу (табл. II, рис. 1) в виді дзьоба птаха з сильно загненим клювом. Названий предмет виказує незвичайно докладну аналогію з відкопаними подібними виробами в скитських могилах над Дніпром.³⁾ Вони являють

¹⁾ K. Hadaček. Eneolit, epoka bronzowa i t. zw. „hallstacka“ na ziemiach polskich. Osobne odbicie ze Sprawozdania Akademii Umiejętności Wydziału filologicznego za miesiąc grudzień 1913 r.

²⁾ K. Hadaček. I. ст. 5—6.

³⁾ А. Бобринскій. Курганы и случайныя археологическія находки близъ мѣсточка Смѣлы. Петербургъ 1887—1894. Т. I, табл. VIII,

ся типовими для цих останніх, де звіринні мотиви зварваризованого стилю в орнаментиці і взагалі у всіх прикрасах є буденним явищем.

6. Деякі пам'ятки грецької культури. Згаданий східний вплив посередно приніс зі собою до Галичини і деякі признаки грецької культури. Це бачити пр. можемо на бронзовім зеркалі відкопанім в с. Сапогові, борщівського повіту¹⁾, для якого прототипом, як і для всіх подібних скитських виробів були безперечно грецькі взори. Сказане ще яркіше значує ся на славно-звіснім, багатім михалківським скарбі. Приналежні йому золоті предмети, в першій раді перли прикрашені філіграном, вказують безпосередну відпечатку грецької культури. Всі вони мають виразну ознаку геометричного стилю, лише зварваризованого.²⁾ Тому думати треба, що скарб сей зроблений був в якійсь промисловій місцевості, положеній між Адріатиком і Чорним Морем, звідки прийшов до нас полуднево-східною дорогою. Мабуть із такого самого походження є та такий самий вплив показують і два відкопані останніми часами перстені з грецькими ґеммами. Один (табл. II, рис. 2) походить зі Сокаля, де найдено його на попівстві, другий (табл. II, рис. 3), з ґеммою, на якій зображений Діонісій, видобуто разом з двома „жидівськими“ перстнями (вони десь заділи ся), при земних роботах над р. Стриєм. Відомість про них подаємо на сій місці, з рівночасним поясненем, що річі з виразними грецькими впливами а навіть просто з грецького жерела доходили і до нас, одначе відносно ся до згаданих нахідок поки що з великою резервою. Обставина, що один перстень відкопаний був в Сокалі, отже в місці, де міг бути занесений і значно пізнійше, в не так то дуже давних часах, знов, що другий мали найти разом з якимись „жидівськими“ перстнями, наказує бути обережними і не витягати занадто далеко йдучих висновків на основі так непевних даних.

7. Пам'ятки римської культури. Народи, які плекали культуру типу Чехи-Висоцько і показують з одного боку сильну звязь зі скитською, з другого знов оставали в безпереривнім контакті з наддунайськими землями, в пізнійших часах

рис. 17; Т. II. табл. V, рис. 7; Т. II, табл. XXIV, рис. 7, 14, 16 Т. III, табл. VIII, рис. 7.

¹⁾ Р. Н. Kirkor. l. c.

²⁾ К. Hadaczek. Złote skarby michałkowskie. Краків 1904. Idem. Jahreshefte des oester. arch. Inst. 1906. IX. Ст. 33—34.

не виємігрували з галицької території, противно і даліше продовжали тут своє житє.¹⁾ Лише почали підпадати иншим впливам. Могуча римська імперія, яка своїми границями досягла Карпат, почала впливати численними дорогами, ріжними способами на напрям розвитку тутешної культури. Як сильний був сей вплив у нас, найлучший доказ дає тому конечність виріжнення в передісторії Східної Галичини окремої культурної доби т. зв. римських впливів. Ся остання припадає на час від I—V віку по Хр. Два хронологічні періоди можна умістити в рамках її: старший — до III в. по Хр. і молодший — IV—V в.

Перший з них найлучше характеризує нам велике тілопальне цвинтарище, розкопане вже давнійше, ще давнійше, ще в 1889 р., доси одначе науково ще не публіковане, в с. Липиці Горішній, рогатинського повіту.²⁾ Тут на границі села, недалеко від громадської дороги найдено неглубоко в землі около 200 урн разом з предметами уживаними до прикраси тіла, як фібулами, кістяними гребенцями, зеркальцями. Всі вони взяті під розвагу, pozwalają нам означити епоху некрополі на II і III вік по Христі. Дуже характеристичною є кераміка, котра, як виріб в переважній часті льокальний, надає нахідці етнографічне знамя. Збережені посудини, сивої барви, роблені є на злунським кружку, з глини старанно вичищеної. Прикрасу її творять пруги і ріжні згрубленя, а також риті і гладжені лінії уняті в іеометричні системи, даліше самі загальні форми, зграбні наслідувані на металевих і скляних взорах.³⁾ Примір таких глиняних виробів подає нам табл. II, рис. 4 і 5. Се дві урни відкопані в осени 1913 р. на місци досліджуваного дром І. Коперницьким цвинтарища в Липиці. Найдені разом з залізним ножиком показують, що липицька некрополя ще не ціла розсліджена, що відповідні систематичні розкопки могли би видобути ще цінний археологічний матеріал, який разом з давнійше вже звісним кинув би богато світла на цивілізаційні відносини нашого краю в добі римських впливів.

Довкола липицького цвинтарища можна зіруповати цілий ряд аналогічних нахідок, котрі показують, що характеристична для нього культура була широко розпросторорена в межах те-

¹⁾ K. Hadaczek. Kultura dorzecza Dniestru i т. д. Ст. (24) — (25).

²⁾ G. Orsowski. Wiad. num. arch. 1890. Ст. 30, 162. Mitteilungen der Central-Commission. Відень 1898. Ст. 59. K. Hadaczek. Kultura dorzecza Dniestra. Ст. (24) — (25).

³⁾ K. Hadaczek. I. c.

перішної Галичини. Проф. Гадачек зіставляє¹⁾ аж дванайцять місцевостей, в яких відкопано сліди її. Розкинені вони почавши від Львова, як граничної лінії на заході скрізь по цілій даліш на схід положеній часті краю. Найдено їх в повітах: руденським (Рудки), бобрецьким (Звенигород), каменецьким (Камінка), товмацьким (с. Хоцемир, Петрилів), теребовельським (Зеленьче), городенським (Репужинці), борщівським (Залісє, Боришківці, Капустинці) і коломиїським (Слобідка пільна). Се найлучший доказ, що згадана культура обнімала своїми впливами величезні простори краю, перекидаючи ся даліше і на російську часть України. До ряду висше перечислених нахідок можемо додати тепер ще чотири нові, з тих дві зроблені в 1913 р., дві инші вже давнйше, доси одначе в літературі ще не публіковані. Вони інтересні передовсім тим, що походять з инших околиць, ніж згадані висше, є отже дальшими вказівками, що до розпросторення липецької культури в Галичині.

Принагідно, при орці натрафив селянини 1913 р. в с. Со-роках бучацького повіта на глиняну урну, прикриту відповідною покривкою, в якій побіч попелу і перепалених кісток найдено:

1) Бронзову випуклу бляшку, прикрашену вистаючим на зверх бортом, і виразно зазначеним гудзиком по середині;

2) одну кулисту, велику скляну пацьорки;

3) дві такі самі менші пацьорки, з них одна має сильно зазначене ребро;

4) чотири дрібонькі, мініятурові пацьорки вироблені з композиції;

5) одну велику пацьорку, зроблену з подібної маси як згадані попередно. Форма її досить характеристична: на основнім, кулистім тілі насаджених є шість узів; при підставі відграничені вони від цілости жовтими поясками; до того пацьорка помальована на зелено.

Описана нахідка прилягає здасть ся до всіх вичислених попередно пам'яток старшої провінціоально-римської культури в Галичині. За таким означенем її промовляє головню форма посудини зі зложеними в ній кістками. Що правда, розбита вона на кусні, проте одначе і вони самі досить характеристичні, щоб дати деяку основу до конкретних висновків. Вироблені з темно-сивої глини в однім місці прикрашені трома вглубле-

¹⁾ Тамже.

нями, робленими пальцем, уложеними в трикутник. Подібний рід орнаменту звівся вже з давнішої більшої нахідки, публікованої проф. Гадачком. В с. Залісся борщівського повіту знайдено так само прикрашену посудину¹⁾, разом з римською амфорою, бронзовим збанком гарної роботи, бронзовим, емальованим дармовисом і склянню, різнокольоровою перлою. Всі згадані річі зібрані разом виразно вказують сильний римський вплив, на них зазначений і тим самим стверджують, що посудина орнаментована витисненими пальцем вглубленими приналежить культурі, на якій подібні впливи полишили виразні сліди.

Тій отже культурі приписати треба і нахідку зроблену в с. Сороках. Та се не рівнозначне з тим, мов би вона відповідала їй зовсім точно і хронологічно. Мальована гузата перла має аналогію в нахідках значно старших; подібну прикрасу знайдено і в скитських могилах на Україні.²⁾ Там також нерідко відкопують і бронзові, півкулісті бляшки, формою зближені до тої, яку маємо з с. Сороків. Мимохіть отже тисне ся нам на думку здогад, чи випадково описаний гріб, який з одного боку показує аналогію зі старшою провінціально-римською культурою в Галичині, з другої знов зближає ся до т. зв. скитської цивілізації рівнорадної з нашою культурою типу Чехи-Висоцько не дучить що до часу сеї останньої з першою.

Не лише культурально, але і хронологічно з липицьким типом вяже ся друга з ряду доси в літературі незвісна нахідка а то зі с. Половець, чортківського повіту. В музею „Товариства Школи Людової“ в Тернополі переховують дві знайдені там, різної величини і різного виробу посудини. Одна з них велика, виліплена з добре вимішаної, гарно гладженої сивої глини, має стінки остро і сміло модельовані з виразно зазначеними задоманими (табл. II, рис. 4). Вона відповідає своєю формою зовсім тій, яку публікував проф. Гадачек з с. Вербків, ямпільського повіту подільської губернії.³⁾ Між ними є лише та різниця, що наша не має вух. Друга посудина технікою виробу значно відбігає від першої. Се маленька мисочка з незвичайно тонко й гарно виведеними стінками, з сильно блискучою чорною поверхнею на зверх. Перша з посудин як найточніше вяже ся з формами характеристичними для тілопального клядо-

1) Там же. Табл. 7. Рис. а.

2) А. Бобринській. І с. Т. III. Табл. XIII.

3) К. Nadaczek. Kultura dorzecza Dniestru. Табл. IX, рис. а.

вища в Липиці, друга, відносно дуже рідка у Східній Галичині, переносить нас далеко в Київщину, де подібної техніки кераміку найдено на однім цвинтарищі разом з виробами зі сивої глини.¹⁾ Подібні чорні посудини дуже характеристичні в першій мірі для рівнорядної провінціоально-римської надвислянської культури, репрезентованої цвинтарищем зі с. Гаці коло Переворска²⁾, одначе навряд чи можна сі останні лучити з наддніпрянськими, як приналежні відмінній культурі. Того самого роду чорну кераміку відкопано у Східній Галичині в значнійшій кількості тільки в одній гончарській оселі в Неслухові, досліджений в 1898 р. проф. Гадачком.³⁾

Доси описані обі нахідки звязані з провінціоально-римською культурою приналежні були гробам, з яких інвентаря пробиває на зверх так би сказати їх мирний характер. Істнує одначе в Галичині певна категорія знахідок з прикметами саме зовсім противними. Се т. зв. гроби лицарів, які бувають до себе звичайно дуже подібні. Побіч урни, наповненої попелом і кістками зложені части зброї, уміщене поломаної в виді мечів, списів, умб від щитів і т. и. з формами характеристичними для культури La Tène, чи провінціоально-римської. Такій групі приналежний гріб відкопано між иншим і в 1913 році в с. Іваню Золотім заліщицького повіту. Разом з урною виповненою перепааленими кістками найдемо на громадськім пасовищі залізний спис, довгий обосічний меч, остроги, ручку від щита і два дармовиси в виді мініятурових ведрів. Точнійший опис сеї інтересної добичі поданий буде проф. Гадачком у спеціальнім справозданю.

Зі згаданою нахідкою дуже докладно вжуть ся два предмети, доси ще не публіковані, збережені в музею Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. Маю на думці в половині передоманий залізний меч, і умбо від щита, найдені в с. Перепильниках зборівського повіту, серед обставин близше невідомих. Меч досить сильно ушкоджений (табл. IV, рис. 2) формою наближений до инших подібних нахідок зі Східної Гали-

¹⁾ Хвойка. Поля погребеній въ среднемъ Приднѣпровію. С-Петербургъ 1901. (Цитоване за Гадачком).

²⁾ K. Nadaczek. Cmentarzysko ciałopalne koło Przeworska. Teka konserwatorska. T. III. Львів 1909 (з альбомом).

³⁾ K. Nadaczek. Z badań archeologicznych w dorzeczu Bugu. Teka konserwatorska. T. II. Львів 1900. Ст. 48 і слід. Idem. Kultura dorzecza Dniestru. Ст. (31)—(32).

чини перелічених в горі. Проф. Гадачек лучить їх з провінційально-римською культурою, що має мабуть за собою повне оправдане. Наш меч формою своєю не відбігає також далеко від характеристичних для неї пам'яток. Обосічний, остро на кінці закінчений, з ручкою лучить ся при помочи вирізання звонової форми. З сею-ж культурою точно вяже ся ще і другий знайдений в Перепельниках предмет, а то умбо від щита (табл. IV, рис. 1). На вузкім поясі уміщений є стіжок з високим, острим закінченням; довкола долішньої частини пояса йде прямо від нього відігнаний берег, при помочи котрого прикріплювано умбо до щита. Такої форми річі є саме типові для цілої т. зв. провінційально-римської цивілізації.

Перелічені нахідки, всі з території Східної Галичини, дуже точно характеризують нам згадану висше липицьку культуру. Придивім ся тепер, як вона розвиває ся опісля, в дальших часах.

Характеристичним для неї похоронним обрядом було, як ми бачили, тілопаленє. З часом змінєє ся воно на старий, давнійше в Галичині поширений звичай хоронити мерців просто в землі, і не піддавати їх впливам огня. У тій зміні похоронного обряду і лежить головна різниця між старшою і молодшою провінційально-римською добою у нас. Інші, маркантніші зміни віднайти трудно; розвиток культури йшов і дальше сею самою дорогою, на яку ступив він попередно. Се дуже гарно показує нам випадково відкрите, частинно досліджене проф. Гадачком скелетове цвинтарище в с. Псарах рогатинського пов. Кераміка характеристична для нього¹⁾ лишилась такою, яку ми мали змогу бачити на липицькім і йому подібних некрополях. Сиві, на гончарськім кружку вироблені, на скляних і металевих взорах оперті, гарно модельовані посудини є типові для нього явищем, таким самим, яким були вони і для старшої нашої римської цивілізації. Незміненими полишили ся також металеві і інші вироби, на них помітний сей самий вплив, за яким слідити мали ми змогу на предметах липицької культури. Одним словом анальоґічний цивілізаційний дорібок при відміннім похороннім обряді характеризує нам новішу провінційально-римську добу в Галичині, в порівнянню зі старшою.

¹⁾ Idem. I. с. ст. (28) — (30).

Як було зазначене найкращим пам'ятником її є цвинтарище зі с. Псарів рогатинського повіту. З ним злучити можна ще кілька інших відірваних нахідок а то зі с. Городниці, Теробовлі, Підгайчик Юстинових, Увисли, Глищави і Переходова.¹⁾ Вони показують, що описувана культура була поширена скрізь у Східній Галичині, на великих просторах сеї часті краю. На жаль, такі нахідки ще дуже нечисленні, вони рідші від належних старшій провінційально-римській добі. Тим більшого значіння набирають тому всі відомості про ново відкриті пам'ятки, типові для названої культури. Поки що маємо змогу зареєструвати на сім місцях два нові гроби, відкрито в 1913 р., які характером відповідають саме некрополі зі с. Псарів.

При робленні ями на вапні в Романовім Селі збаразького повіта, недалеко церкви найшли робітники скелет, побіч голови котрого поставлені були такі предмети:

1) Висока двоушна омфора, з пропорційальною шийкою, обведеною в горі виразним ребром, дальшим продовженням котрого є, так би сказати, уха посудини, злучені на другім кінці зі стінками її (табл. III, рис. 5).

2) Збанок з одним ухом; стіни по середині сильно заломані, з широкою і високою шийкою, відмеженої від решти посудини випуклим ребром. Нижче його йде орнамент в виді слабо зазначеної вигзаковатої лінії (табл. III, рис. 3).

3) Маленьке горнятко з ушком, яке своєю формою нагадує висше описаний збанок. Воно лише не так майстерно вироблене як сей останній (табл. III, рис. 2).

4) Три мисочки з сильно випуклими стінками, з гарно зазначеними підставами і горішнім берегом (дві з них репродуковані на табл. III, рис. 4 і 6).

5) Бронзова фібула в виді букви Т; вона складає ся з трох частин: пружини, прямо до неї поставленої головної рами з кінцем в діл відігненим і з самої шпильки (табл. III, рис. 7).

Всі вичислені предмети незвичайно характеристичні для провінційально-римської культури. На дуже численних, як для одного гробу посудинах, вироблених зі сивої глини, виразно тут зазначив ся животворний вплив полудня. Його бачити можна

¹⁾ Idem. I. с. ст. (31)—(32).

в зграбних формах і в ремінісценціях металевих прототипів, які нам на них не трудно пізнати. Класичним приміром впливу цих останніх на кераміку може бути збанок з ручкою, описаний в горі під ч. 3. Він живо нагадує подібні бронзові вироби, поширені на полудні. Інші посудини знайдені разом з ним в Романовім Селі знов несуть на собі виразний відбиток римської кераміки. Двоушна амфора безперечно була роблена на взір подібних римських посудин.

З характером глиняних виробів дуже добре гармонізує і один одинокий разом відкопаний металевий предмет, іменно бронзова фібула (табл. III, рис. 7). Подібний тип в виді букви Т з ніжкою відігнутою в долину характеристичний є для провінціоально-римської цивілізації, з якою він цілу знахідку з Романового Села незвичайно тісно зв'язує.

З тою самою культурою лучить ся і другий з ряду відкопаний в 1913 році гріб, іменно зі с. Івана Золотого заліщицького повіту. Побіч кістяка знайдено тут глиняну посудину разом з кружком від веретна. Вона, віддана на табл. III, рис. 10, вироблена з недуже старанно вимішаної до червоности випаленої глини, з поміччю гончарського кружка, що легко можна пізнати по сильно зазначених рівнобіжних поземних чертах. Типом своїм нагадує дуже виразно аналогічну посудину з цвинтарища с. Псарів, репродуковану проф. Гадачком в розвідці про римську цивілізацію в Галичині.¹⁾ З тою самою знахідкою і лучить ся вона культурно.

На описанім гробі з Івана Золотого вичерпали ми реєстр нових відомостей про поширене провінціоально-римської культури в Галичині. З інших подробиць згадати хіба можна про бронзову фібулу (табл. III, рис. 8), принагідно відкопану в с. Городниці, городенського повіту, типом зближену до знайденої в с. Псарах²⁾, та про дві римські монети, одну знайдену в Хоросткові (сокальського пов.) і другу, цісаря Марка Авреліуса Антонія, яка мала бути відкопана в печерах в Кривчу борщівського повіту.

8. Знахідки зі слов'янської й української княжої доби. Провінціоально-римська цивілізація, яку мали ми нагоду висше пізнати в описаних знахідках, не є і у нас якимсь екзотичним явищем, зв'язаним з ближше незвідними катастро-

¹⁾ Mat. antr. archeol. t. XII. табл. IX. рис. 6.

²⁾ Idem. l. c. табл. X.

фальними змінами в племінній приналежності населення нашого краю, воно ґенетично вяжеся з відносинами перед і по її існуванню у нас. Про зв'язь сеї культури з типом Чехи-Висоцько мали ми нагоду згадати попередно, тепер зазначити треба, що численні нитки лучать її і з культурою хронольотично пізнійшою, т. зв. чисто-словянською. Перший раз звернув на се увагу проф. Гадачек, який вказував, що в гончарській оселі дослідженій в Неслухові, разом з керамікою характерною для культури з часів римських впливів здибано і остатки типових словянських посудин з філястим орнаментом.¹⁾ Се був би один з важних показів про автохтонність Словян у східній Галичині. На жаль покищо нічого певного про се не знаємо, матеріал, на яким можна було би в досліді оперти ся, занадто ще фрагментаричний до роблення так поважних висновків. Головно відомости наші про останню передісторичну добу, т. зв. чисто-словянську дуже скупі, і сміло можна сказати, що ми про неї властиво нічого конкретного ще не знаємо.

Не без інтересу буде тому згадати тут декількома словами про один словянський гріб відкопаний минулого року в Звенигороді бобрецького повіту, хоча він хронольотично належить вже вчасно-історичній добі. Побіч неглибоко під землею, в витягненій позиції, положеного скелета найдено тут кілька характеристичних каблучків до висків з кінцями есо-вато загненими (т. зв. Hackenringe), один бронзовий дротик і оловяну пльомбу; всі ті річі зіставлено на табл. IV, рис. 4—6.

З описаною нахідкою лучить ся друга принагідно зроблена в Іваню Золотім заліщицького повіту. Се добре захована завушниця (табл. IV, рис. 3) дуже характеристичної форми; на луковато вигненим дроті нанизані є три філіграні, прикрашені горошкуватим орнаментом, відділені один від другого тоненькими скрутами дроту. Такий тип завушниць з трома галками в Галичині відносно дуже рідкий; йому подібні найдені були в Сокалі, Мишкові (пов. Заліщики), Вовківцях (пов. Борщів), Боришківцях (пов. Борщів), Застінці (пов. Тернопіль), Гусятині, Калиновщині (пов. Чортків), Чолханщині (пов. Тернопіль), Жнибородах (пов. Бучач) і Крилосі²⁾, дальше в Демидові побіч

¹⁾ Idem. l. c. ст. (31)—(32).

²⁾ Dr. W. Demetrykiewicz. Vorgeschichte Galiziens. Die oester.-ungarische Monarchie in W. u. B. Galizien. Ст. 133.

Молотова¹⁾ (пов. Бібрка) і в Постолівці²⁾ (пов. Гусятин). Натомість подібна форма ковтків дуже характеристична для словянської культури в Київщині і звідси походить навіть назва їх, завушниця київського типу. Кілька відмін в доси звиснім репертуарі їх можна без труда вирізнити. Поминаючи ковтки з насадженими на дріт кришталевими та скляними, по три на кождім, коралинами, що дають нам першу, початкову форму сього типа, і починаючи від металічних імітацій таких коралин, бо се доперва властиво те, що зовемо типовим трохгалочним ковтком, — ми маємо найпростішу форму в ковтках з круглими, гладкими галками, які найшли ся в могилі Смоленської губернії, датованій дірґемами 1-ої пол. X в. Ся найпростіша форма дає особний варіант в галочках жолудеватих, звисних головно в східноєвропейських знахідках. Початкова-ж гладка кругла галка розвиває ся в трох головних напрямх: 1) вона прикрашуєть ся на поверхні філіграновим орнаментом; 2) вона покриває ся горшкуватим орнаментом; 3) галочка стає ажурною; при тім часом сі три відміни початкової гладкої галки лучать ся зі собою: маємо галочки ажурні з перлами, з філіграновим і перловим орнаментом і т. и.³⁾

Завушниця найдена в Іваню Золотім приналежить другому типови описаних ковтків; в Київщині вони поширені були в XII в. по Христі, яким то часом треба датувати і нашу завушницю з Іваня. Вона є одним з дальших доказів на се, що Галичина почавши від давньої передісторичної епохи аж по самі історичні часи оставала в точній культуральній звязи з надніпрянськими землями.

З княжої нашої доби побіч описаного гробу зі Звенигорода і завушниці з Іваня маємо ще одну, в останніх часах зроблених, дуже інтересну знахідку. Се печатка зображена на табл. IV, рис. 7 найдена в с. Янчині, перемишлянського повіту. На однім боці її бачимо святого, а побіч напис МННА, який мабуть пояснює згаданий рисунок. На другім боці печатки маємо великими буквами віддане: ДАНЪ () ЛОВО. Між Ъ і Л лишили ся самі сліди певної букви, мабуть И або С. Нічого певного одначе про се сказати не можна.

¹⁾ М. Грушевський. Молотівське срібло. Записки Наук. Тов. ім. Шевченка. Т. XXV. Львів 1898. Ст. 1—6 з рис.

²⁾ Музей „Тов. Школи Людової“ в Тернополі.

³⁾ М. Грушевський. Молотівське срібло. Записки Наук. Тов. ім. Шевченка т. XXXI—XXXII. Львів 1899. Ст. 3—4.

Описана печатка переходується ся тепер в Національній Музею у Львові. Там також зберігає ся один відкопаний в 1913 році енкалпціон, знайдений на старім цвинтарі в Жукові (золотівського пов.?). Форма його дуже интересна, рідка, тому на табл. IV, рис. 8 даємо репродукцію названого енкалпціона. Довкола іконографічного зображення обігаючий напис нечиткий, в однім лише місці можна відчитати імя „Стефан“.

Львів в липни 1914.

1

2

3

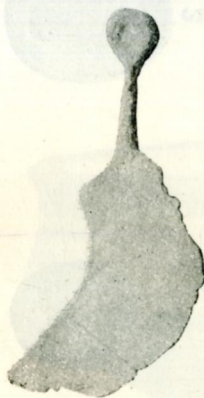
4

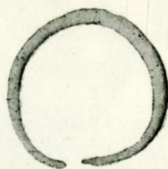
5

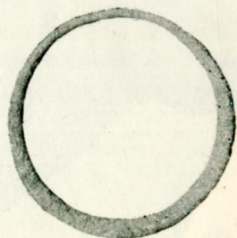
6

7

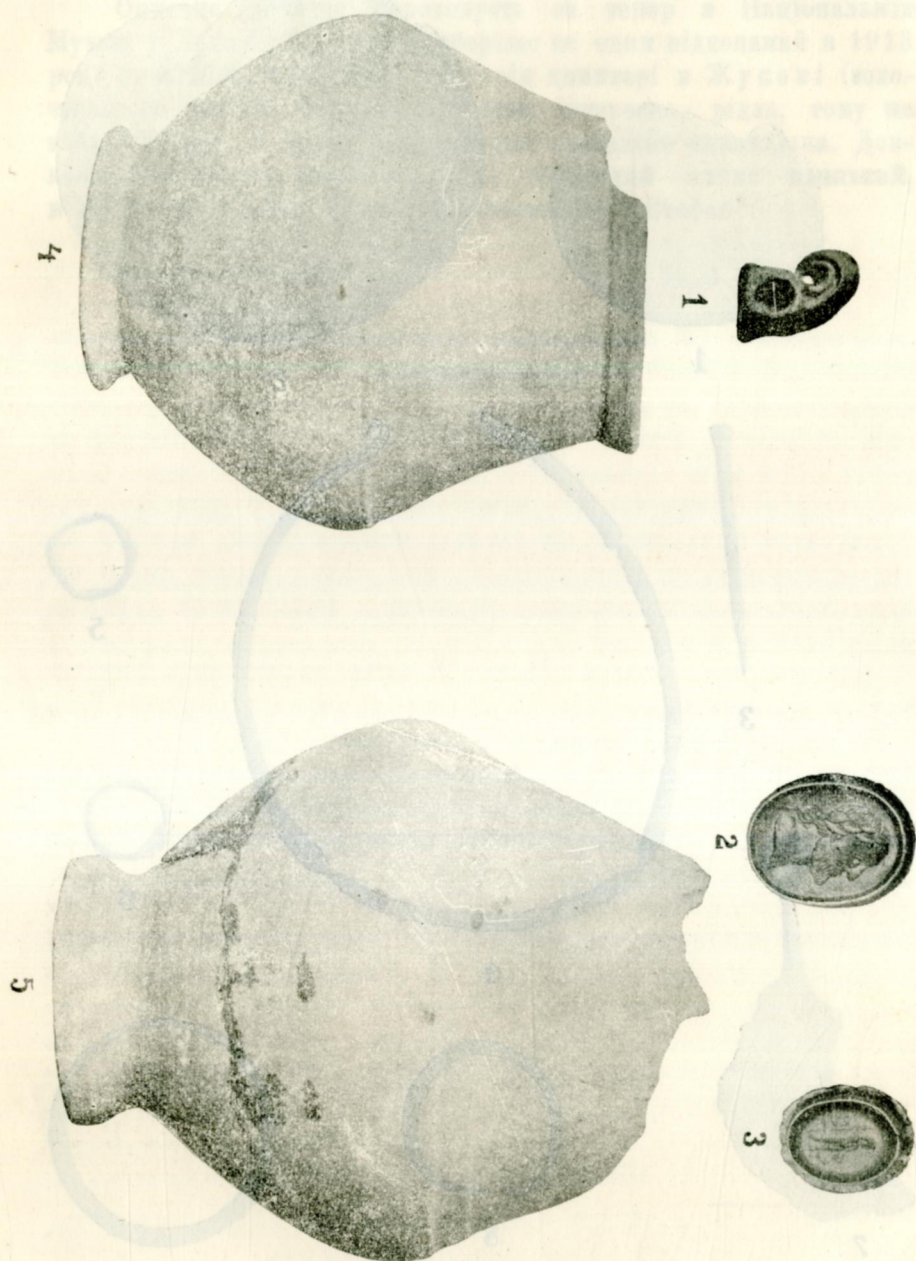

8

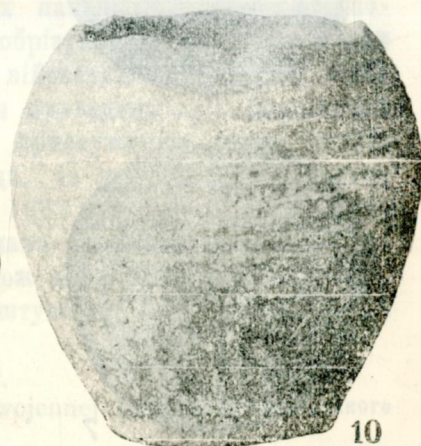
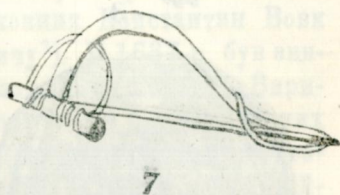

9

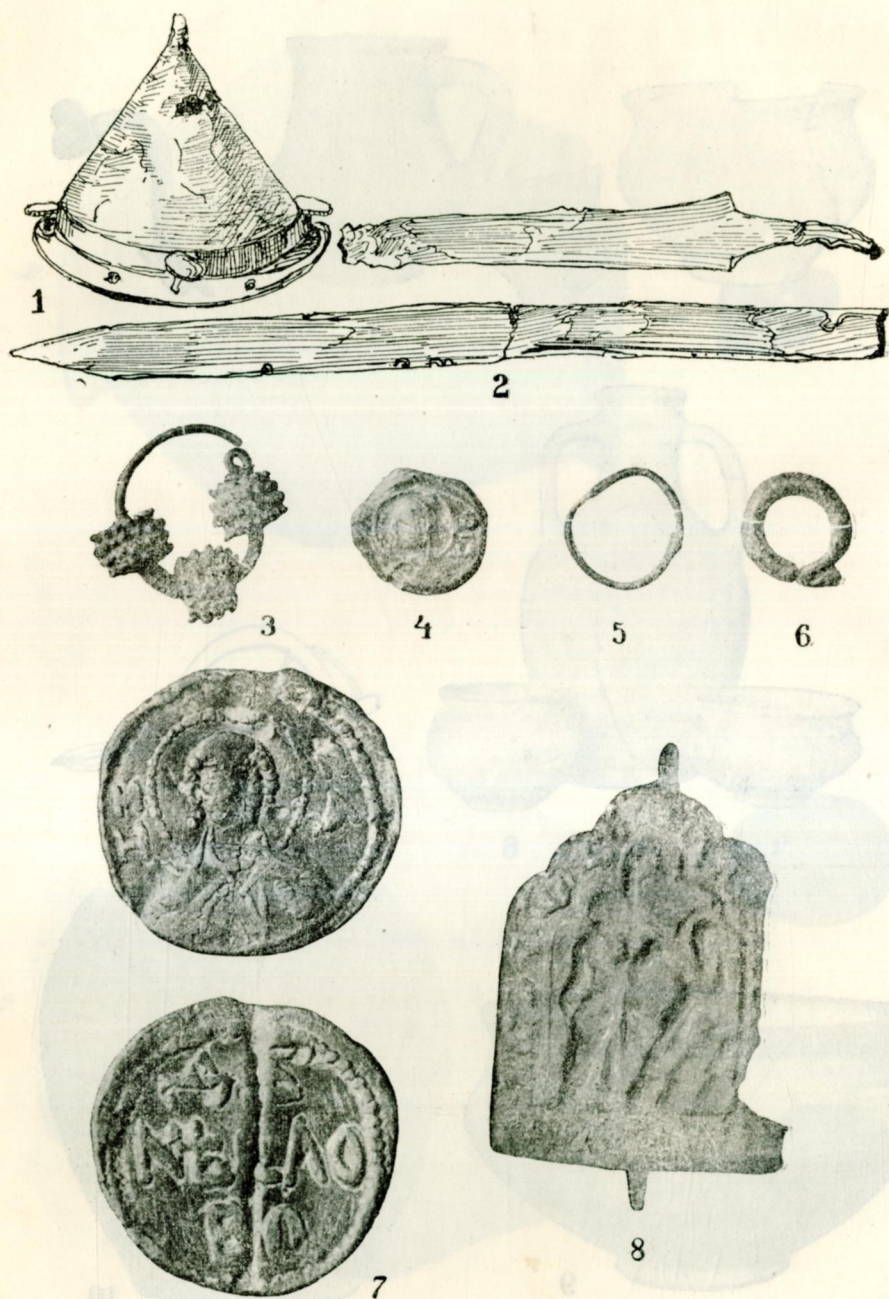
Таб. I.

Таб. II.

Таб. III.

Таб. IV.

До характеристики Іляша Караїмовича.

Написав *Іван Крип'якевич*.

Іляш Караїмович виступав в обставинах, які не могли йому зєднати симпатії у пізнійшій традиції. Не був дуже помітною особою між козаками. З 1635 р. маємо про нього першу звістку; був тоді мабуть у пруській поході у полку нерестрових, — в повороті у Володимирі 26 жовтня полковник Константин Вовк передає своїх козаків Іляшеви Караїмовичу¹⁾. В 1637 р. був звичайним „рестровим товаришем“ переяславського полку²⁾. Виринув на ширше поле аж підчас рухів Павлюка — в партії вірних постановам річипосполитої. В універсалі до переяславського товариства Павлюк писав: „А тих зрадників, кілька є у вас, військових, що їм обіди, вечері і бенкети у пана Жолкевського бували — і за те товаришів наших панови Жолкевському по-видавали, — і не одному уха пообрізувано і на Гадач вали сипати заведено, — тих зрадників військових не бороніть, щоби їх до гармати, до війська піймавши приведено“...³⁾ Караїмович мабуть належав до тих польських прислужників, може навіть стояв між ними на визначнім місці, бо не чекав на виконання Павлюкових погроз, але в вересні 1637 р. з товаришами подався до війська вел. коронного гетьмана Конєцпольського — аж до Бару. З собою привів Іляш також двох висланців Павлюка, Смолягу і Ганзу, які мали його арештувати⁴⁾. Польським вождям

¹⁾ Архивъ Ю. З. Р. III. 1. с. 357.

²⁾ Okolski, Dyaryusz transakcyi wojennej 1637, вид. Туровського стор. 13.

³⁾ З Крылова 12. VIII. 1637 — Okolski ст. 12.

⁴⁾ Okolski ст. 13; Конєцпольський в листі в Бару 7. IX. 1637, — М. Грушевський, Історія України Русь VIII. ст. 251.

такі вірні козаки могли віддати неоцінені прислуги. Польний гетьман Миколай Потоцький, що вів королівське військо в Наддніпрянщину почав їх розпитувати, де мешкають проводирі бунтів, як до них дійти, як скоро можуть зібратися, де гармата, який урожай коло Дніпра і ин. „А що бачив, що він (Іляш) у тім щиро поступає, — зєднав собі у й. м. п. кор. польного гетьмана немалу ласку й афект“¹⁾. Це був початок кар'єри Караїмовича. Лишився в польському таборі на час цілої козацької кампанії з листопада і грудня 1637 р.

Нагорода за вірність прийшла дуже скоро. По кумейським погромі, під час боровицької облоги козаки мусіли завести переговори з Поляками і 24. грудня зложили зброю; на знак підданства козаки мусіли віддати військовій інсигнії і „скинути“ старшину; потім заступник Потоцького Кисіль „з рамени гетьмана“ назначив їм осадів, полковників, судів і писаря. Переяславським полковником іменовано Іляша Караїмовича. Але з урядом і особою його зв'язано ще вищу почесність; віддано йому на час старшинство над цілим запорозьким військом, бо звичайного старшого чи гетьмана козакам не дозволено. В тексті присяги, яку уложено для козаків, піднесено, що Іляш дістає відзначення за се, що „статочно не в'язучи до бунтів, трівав при короннім війську“²⁾.

Іляш як „старший полковник“ не проявляв і не міг проявляти самостійності на своїм тимчасовім уряді, але мусів сповняти доручення коронного гетьмана. В лютому 1638 р. був при гетьманських комісарах, що переводили ревізію реєстра³⁾; в березні ходив з ротмістром Мелецьким і реєстровими на Запорожжя — безуспішно⁴⁾; в квітні був з реєстровим військом в Переяславі і звідси ходив проти нового війська Скидана⁵⁾; в маї був з коронним військом під Голтвою, де замкнув ся Остриянин і з своїми козаками „як добрий юнак“ виконав перший приступ на місто, — при тім його пострілено⁶⁾. В половині червня ходив Караїмович з реєстровими при коронних хоругвах над Дніпро проти Скидана і розбив його військо⁷⁾. Капітуляція повстанців

¹⁾ Okolski ст. 21.

²⁾ ibid. 66—67.

³⁾ М. Грушевський, Історія України-Руси VIII, ст. 279 (з неопублікованої реляції Кисіля).

⁴⁾ ibid. ст. 288—9; Okolski ст. 72.

⁵⁾ ibid. ст. 290—1.

⁶⁾ Okolski ст. 98. ⁷⁾ ibid. 139.

над Старцем 7. серпня 1638 р. покінчила довгу кампанію; повстанці і реєстрові мали з собою погодити ся і прийняти спільних полковників, яких визначить коронний гетьман; старшинство над війском задержував гетьман для себе¹⁾. Між ново іменованими полковниками, в числі шістьох, не бачимо Іляша Караїмовича²⁾. Полковників вибрано по половині з вірних реєстрових і з повстанців; се була компромісова ліста і тому мабуть Потоцький не давав туди Караїмовича, що мав занадто правительственну краску і міг стрінутися з недовіреж більшої. Гетьман чекав, щоби уми успокоїли ся і тоді готував нагороду для вірного слуги річипосполитої. На остаточній комісії на Масловім Ставі 4. грудня 1638 р. козаччина мусіла прийняти сувору конституцію, що мала основно змінити устрій реєстрового війська: на чолі стояв королівський комісар, полковниками ставала шляхта. Не відступлено ні трохи від букви закона, — навіть для такого певного чоловіка, як Караїмович, не було виїмки, — переяславське полковництво заняв шляхтич Станислав Олдаковський. Для Караїмовича лишено тільки найвисший уряд доступний козакови — військово осаульство; другим осаулом був іменований Левко Бубнівський, а обом віддано похвали: „через весь той час розрухів не тільки не лучили ся до своєволі, але противно додержуючи вповні віри і підданства й. к. м., багатьом иншим були приводом до доброго“³⁾. Платню діставав осаул 600 золотих річно; се була офіційна нагорода, яку одержав Іляш за свою службу; на такім становищі дочекав мабуть до початків Хмельниччини, що забрала його як одну з перших жертв.

Караїмович не тішив ся симпатією у повстанців, — се річ зрозуміла. Гуня в таборі над Сулою як услівє помирення ставив видачу Іляша і п'ятих инших „вірних“ козаків⁴⁾; козаки над Старцем жалували ся, що Караїмович забрав монастирський скарб з Терехтемирова⁵⁾. Іляш жив під страхом, що з ним зроблять, як з иншими прислужниками польського панованя⁶⁾. Причини сього нам ясні. Але тяжше пояснити собі, яке було становище Караїмовича між реєстровими, чим він вибив ся на їх проводи, що взагалі репрезентував собою.

1) Okolski o. c. 176. 2) *ibid.* 188.

3) *ibid.* 193. 4) *ibid.* 139.

5) *ibid.* 179—180.

6) Нор. М. Грушевський I. c. c. 279, 289 (з сучасних реляцій).

Переглядаючи дані, що маємо про Іляша Караїмовича, ми-мохиті доходимо до погляду, що цілі його були дуже особисті, а дорога, на якій здобував свої успіхи, се була панська протекція. Караїмович — коли судити по призвищу — був чоловік не-українського походження; звідси висновок, що був слабо зв'язаний зі змаганнями козаччини і легше податливий на корисні пропозиції властей маючих і на надію легкої наживи. Він же мабуть належав до гурта, який бенкетував зі шляхтою в Переяславі, він зумів здобути собі прихильність Потоцького; він уперто тримався панської руки і за се здобував похвали і відзначення... Але всі ті закиди ділить з Караїмовичем значна частина реєстрової козаччини. Думка про згідне пожиття зі шляхтою була тоді дуже поширена між козацькою старшиною і взагалі заможнішим козацтвом; причина була і в надії забезпечити ся так перед напастями, і в страху перед коронним військом, і в неохоті до черни. З Переяслава втікає з Караїмовичем кількадесят козаків — великий гурт його однодумців; інших, як Саву Кононовича і Онишкевича заскочило арештоване зі сторони Павлюківців, а так певно також пішли би під крила гетьмана. Караїмович не був сам оден в короннім таборі, а в інших полках (Біла Церква, Корсунь), також було значне число козаків, що воліли піддатися польському війську, як іти з Павлюком. Але сї козаки, що не лучили ся з повстанем, через те не зрікали ся ще бути козаками; се відчували добре вожди польського війська. Навіть коли вже переведено ревізію реєстра і виключено з нього всіх підозрілих, — ще не можна було вірити в повну лояльність козаків; висилано реєстровців у походи тільки в товаристві коронних відділів, але і тоді треба було признати: „козаків трудно ужити против їх народу, — як вовком орати...“¹⁾ Караїмович може не був таким „вовком“, бо занадто добре йому було при боці гетьмана, але не перестав бути козаком і не позбував ся зв'язків з козаками. Що більше — удержував зносини навіть з одиницями скомпромітованими перед урядом.

При ревізії реєстру в лютім 1638 р. польські комісарі переводили слідство і виключали всіх підозрілих о участь у повстанню; так нпр. скинули з уряду миргородського полковника і розв'язали його полк. Також бажали скинути полковників черкаського (Якова Гугнивого) і чигиринського (Григорія Хо-

¹⁾ Грушевський І. с. с. 289 (реляція Мелецького).

шовича); але за них вставив ся Караїмович, тоді вже „старший полковник“, поручав їх знане в запорозьких справах і казав, що тепер не бачить більше відповідних на сі уряди; „тому мусіли ми їх полишити“ — пишуть комісарі¹⁾. З яких причин боронив Іляш тих полковників, можемо тільки здогадувати ся.

Маємо і другий подібний факт. „При тім пописі“, пишуть комісарі, „пильнували ми поарештувати козаків вказаних паном краківським (Конецпольським). І так Чорномазаго взяли ми і посилаємо“²⁾. Комісарі не говорять, що стало ся в арештованим козаком. Але про нього маємо знов звістку в неопублікованих листах Караїмовича і Станислава Потоцького³⁾. Іляш Караїмович „полковник старший“ знов вставляє ся за підозрілим „товаришем“. Василя Чорномаза з Миргорода віддали до козацької вязниці, за неоправданим доносом — пише Іляш до Миколи Потоцького. Він має свідоцтво від місцевого державця і всіх миргородських обивателів що до „чесного і пристійного помешканя свого“, що не вдавав ся в ніякі бунти і був вірним слугою короля і річипосполитої. „Пан Біг і посполите право приказує нам невинних людей визволяти й за ними причиняти ся“, — тому полковник боронить обжалованого і просить гетьмана, щоби лишити його при „здоровлю й худобі його“. Станислав Потоцький, оден з комісарів, що переводили ревізію реєстра, повідомляє також, що вся військова старшина „висвідчала“ Чорномаза, що не був приводом ані радою до ніяких бунтів.

Справа Чорномаза цікава відвагою оборонців і доброю організацією оборони. Коли Конецпольський поручав арештувати Чорномаза, то мусів мати з ним якісь „рахунки“. Не дивлячи ся на такий стан річий, козаки вміть організують оборону товариша: дістають свідоцтво лояльності від миргородського державця і інших обивателів, порушують старшину, зібрану в Переяславі, шукають дороги до комісарів і гетьмана. Хоч козаччина була під важким терором і мусіла показувати покору і послух, — не вагала ся в потребі заступити ся за підозрілого товариша. Інтересне передусім становище Ілляша Караїмовича, який хоч на зверх незвичайно лояльний, в дійсности тримаєть ся за руки з козаками і покриває їх вини своєю протекцією. Чи робив він се тому, щоби здобути собі симпатії між загалом

¹⁾ Реляція комісії — Грушевський I. с. с. 280 ²⁾ *ibid.*

³⁾ Оба листи подаємо при кінці.

козаччини чи з інших мотивів, се річ рівнодушна. Але досить ясне його бажане стояти близько до козаків, — бажане тим більше замітне, що з уряду він мав поборювати всякі козацькі „бунти“.

Тодішніх козацьких діячів не все можна належно зрозуміти й оцінити. Не було ще вироблених поглядів і політичної традиції; випадкові обставини ведуть людей в сей або той табір. Не треба забувати, що й Богдан Хмельницький стояв тоді при боці Караїмовича... Але нераз дуже правдива є сентенція польського офіцера: „козаків трудно ужити проти їх народа“... Хмельницький вкінці вернув ся до народа; Іляш Караїмович мав тільки деякі щасливі моменти, а потім кровю заплатив за свою помилку.

Ще про цитований лист Караїмовича. Се мабуть одинокое звисне оригінальне письмо того „старшого полковника“, інші є тільки в копіях¹⁾. Не можна ствердити, чи писане рукою Іляша, бо тимсамим письмом писаний лист Ст. Потоцького²⁾; можливо, що оба листи писав запорозький писар. Що лист Караїмовича переходив через військову канцелярію, на се вказує запорозька печать. Тій печаті належить ся окрема згадка. Вибита на папері, підложеним воском чи ляком, промір к. 31 мм.; по середині козак в ході, звернений боком, при боці шабля, на лівім рамени рушниця; кругом напись: **КОПИА ВОИКА ЗАПОРОЗКОГО**. Се не спеціальна печатка Караїмовича, але давня запорозька печать: з автопсії знаю, що вона є на листах Михайла Дорошенка з 1628 р.³⁾. Хоч змінив ся устрій запорозького війська лишив ся давний „клейнот“, — одинокий свідок давньої незалежності.

Додаток.

I.

Jasnie Wielmozny a nam wielce Mwy Panie Woiewoda
braclawski, Panie nasz mwy;

Vniżone y we wszem powolne służby nasze młwey łasce WM
naszego MPana iako naypilniey oddawamy etc. etc.

¹⁾ Згадані у Грушевського І. с. ст. 289, 291 в нотках.

²⁾ Але підпис Ст. Потоцького власноручний.

³⁾ Жерела до історії України-Руси т. VIII. ч. 187, 188, 189, 190, 201. З тих листів перерисовано печатку і вона буде подана в окремій моїй статі про козацьку сфрагістику.

Towarzysz nasz Wasili Czornomaz z Mirogroda, nie wiedziec za jakim wdaniem, a znac niewinnym, iest oddanym nam do więzienia, ktory ma swiadectwo od Iego MPana dzierzawcy y wszytkich obywatelow mirogrodzskich pocziwego y przystoynego pomieszkania swego, ze na zadne bunt y nie zarabiał y wiernym się sługą Iego KM y RP naydował, iako WM nasz Mwi Pan z samych tych listow swiadczych zrozumiec będziesz raczył, prosił mie o przyczynę do WM naszego MPana. A yż Pan Bog y prawo pospolite nam roskazuie niewinnych ludzi wyzwalac y za niemi się przyczyniac, wiedząc, że wprzod ta sprawa po Bogu na WM naszym miłosciwym Panu polega, nie czuiąc nic takowego po tym człowieku, iako niewinnym przy swiadectwach mianowanych, smiem za nim do WM mego MPana prozbę moie wniesc, vniżenie prosząc, aby był vwolniony, iakoby z Mwey łaski WM naszego MPana zdrowia y chudoby swey całym został, ktory Pana Boga za dobre zdrowie WM naszego MPana prosic, a my vnizoną służbą naszą zasługowac winni będziemy. O co powtore vniżenie prosząc, Mwey sie lasce WM naszego MPana poruczamy. Datum w Pereasławiu, d. 23. february A. 1638.

To tesz WM swemu Mwemu Panu do wiadomosci donoszę, że zaraz dnia iutrzejzego w drogę za porohi wychodzę.

WM naszego MPana y do-
brodzieia vnizeni sładzy
Illasz Karaymowicz z polecenia
WM mego MPana, pułkownik
starszy woyska Iego K. M zapo-
rozskiego.

Лист писаний на аркуші; на 4 стор. адреса:

Iasnie Wielmożnemu Panu Iego MPanu Mikołaiowi z Potoka Potockiemu, Woiewodzie braclawskiemu, Hetmanowi Polnemu Coronnemu, Generalowi Podolskiemu, latyczowskiemu, niezynskiemu etc. etc. staroscie, Panu nam wielce mwemu.

Печать.

Бібліотека Пшездзедких у Варшаві, кореспонденції К.

II.

Iasnie Wielmożny Mci Panie Woiewodo braclawsky
moy Mci Panie y Dobrodzieiu

Ziachawszy z roskazania WM M. M. Pana na te rewizyą kozakow zaporowskich, przychodzili do mnie wszytka starszyna woyskowa, wy-

swiadczaіac Czarnomaza, iż do żadnych buntow nie był powodem ani radą. Przychodzi mi tedy prosic za onym WMMMPana y Dobrodzieia, abys nad onym miłosierdzia (gdyż sie nie pokazuje na niego, aby miał bydz buntownikiem), WMMMP. raczył. Vnizone vsługi me przytym oddawam w łaske WMMMPana y Dobrodzieia.

W Pereaslawiu d. 23. februarii 1638.

WMMMPana y Dobrodzieia

Vnizony sługa

Stanisław Potocki.

На аркуші на ст. 4. печать і адреса:

Iasnie Wielmoznemu memu Mciwemu Panu Bratu y Dobrodzieiowi Iego Mci Panu Woiewodzie braclawskiemu, Hetmanowi Polnemu Coronnemu, kamienieckiemu, latyczowskiemu, niżynskiemu etc. staroscie oddac.

Та ж е, кореспонденції. Р.

Український господарський порадник з 1788 р.

Подав *Михайло Возняк.*

В III і IV випуску „Галичанина“, літературно - наукової збірки під редакцією Богдана Дідицького за р. 1863, подав Антін Петрушевич „Историческое извѣстіе о древней Почаевской Обители Чину св. Василия Великого и Типографіи ея, съ росписью въ той печатаннымъ книгамъ“. Як 93 число видань почаївської друкарні навів такий заголовок і з таким поясненням : „1788 г. Książka o lekarstwach końskich, заглавіе, предисловіе и послѣдняя часть книги на польскомъ, вся прочая на русскомъ языцѣ. Находится въ библіотецѣ Константина Свидзинского“ (стор. 176). Даючи „Дополненіе къ очерку Славяно-русской библиографіи В. М. Ундольскаго“ (Спб. 1874), згадав Яків Головацький також під ч. 163 (стор. 37) за книжку про кінські ліки (Книжка о конскихъ лѣкарствахъ), надруковану в Почаїві 1788 р., з заміткою: „Заглавіе и предисловіе по польски, все прочее на зап. русскомъ языкѣ, печ. кирилловскимъ шрифтомъ“.

Наскільки можна думати на підставі уваг Петрушевича й Головацького, ні один, ні другий не мали примірника згаданої книжечки в руках. Перша докладніша вістка про сей рідкий друк заслуга Володимира Антоновича, що в листі з 28 листопада 1874 р. до Якова Головацького сповнив волю передмови Головацького до „Дополненія“, яке переслав Антоновичеві, й писав між иншим ось що: „Під N-о 163 (стор. 37) зазначена в вас книжка про кінські ліки. Я маю примірник сеї книжки та згідно з бажанням, висловленим вами в передмові, спішу подати вам деяке доповнення. По передмові, написаній по польски, на стор. 9 подано другий заголовок книжки вже в українській

мові церковним письмом". Далі поданий заголовок. „Потім ідуть главами обіцяні в заголовку способи й множество інших господарських і лічних рад – все друковане церковним письмом до сотньої сторони, а далі той самий текст передрукований вдруге також у західно-руській мові латинською азбукою“¹⁾. До наведеного титулу додав Головацький примітку: „Галицькіє народовці могли бы перепечатать эту замѣчательную книжку“.

Іронізував собі Головацький, коли велів саме галицьким народовцям передруковувати сю книжку. Одначе книжка все-таки помітна. Примірник її переходує у бібліотеці варшавського університету. Завдяки безприкладній у нас прислузі доцента варшавського університету Вп. Д. Євгена Тимченка, якому складаю тут за се найщирішу подяку, я одержав докладну копію сього друку й маю можливість сказати про нього дещо більше.

Книжечка малої вісімки, має перший заголовок такий: *Książka lekarstw końskich, oraz sposoby ratowania w chorobach, Bydła, Owiec, &c. W Typografii WW.OO. Bazylianow za Przywileiem I. K. Mci 1788. R. w Poczaiowie*. На третій стороні починається знаменита „Przedmowa“ по польськи: „Досі виходили книжки різних ліків польською мовою і друком; не помиляючи ся, можна твердити, що ніякого або дуже малий пожиток приносили в нашій українській краї (w kraju naszym Ruskim) читання і розношення сих книжок, бо вони все діставали ся в руки обивателів Поляків, в руки панів, що перечитавши раз для заспокоєння цікавості або щоби розірвати ся у дармованню, не мали понуки заглянути більше до сього писання, заняті приличними своєму станови забавами, які дійсно не полишали ніякого часу досвідчити єї ради, як ратувати в хоробах худобу. Й тому дало ся тепер до друку книжечку лікарств для худоби, коний, овець і т. д. з польських й інших авторів переложену на українську мову (na język ruski), яку має у звичаю, уживає й розуміє польське поспільство (w zwyczaju mianu, używany i rozumiany od spólsztwa polskiego), що живе у воєводствах волинським, київським, подільським і брацлавським. Ужило ся навіть церковно-славянського або українського характеру (charakteru Słowiańskiego czyli Ruskiego), в якім має вправу велика частина посполитого люду або й лекше може виправити ся. З такого ужи-

¹⁾ Як. Головацький. Замітки и дополненія къ статьямъ г. Пыпина напечатаннымъ въ Вѣстникѣ Европы за 1885 и 1886 годы, Вильна, 1888, стор. 38.

того способу можна зробити собі висновок, що польські піддані, заняті по найбільшій часті рільництвом, знаючи, що їх запряги себто коні й воли та їх часть майна: корови, вівці й безрогої належать конче й нерозлучно до їх робіт і до їх удержання житя, будуть нильно читати таку книжечку, раді будуть її, охоче досвідчати, тим зручнійше, що ся праця обіцяє їм хосен і що є найвідповіднійша для їх стану. Кожде село в кождім краю потребує багато коней і волів, одначе ледви в сотім селі можна допитати ся людини, що на випадок хвороби коня або вола вміє дати ратунок. Тому не зайвим буде дати раду всім обивателям і дідичам міст і сіл поручити своїм підданим вправу в українськім читанню (w czytaniu Ruskim) замолоду, щоби такі книжки, в яких подані були би господарські поради, як ось отся про ратованне худоби в хворобах, можна подавати до науки. Звідси можна би мати надію, що небавком мали би ми знаменитих господарів, які чуйно наглядали би над худобою усякого роду й помогали би їм у хворобах, мали би ми частійших і ліпших коновалів, мали би ми позиточнійших слуг і машталірів при стадах і стаєнних конях; отже, здасть ся, ліпше, щоби зростала краєва торговля в сій напрямі краєвого позитку.

Але аби молодь поспільства прийшла до сеї мори, щоби змогла читати й виконувати ради, ви чесні парохі грецького обряду й усі наставники, з любови ближнього й поручених вашому урядови ваших овечок звольте поручити своїм церковним дидаскалам, аби в парохіяльних школах забраним дітям для вправи в читанню книжок, друкованих церковно-славянскою мовою (językiem słowieńskim ksiąg drukowanych), також і сеї книжечки давали уживати. Чейже й до вас, чесні парохі грецького обряду, належить дбати про побільшення добра вітчизни. А хоч ся книжечка не має в собі річий „wspaniałością tchnących“, одначе містить ся та ціль, що не один з людей не ущасливлений своєю долею таким майном, щоби виживив з нього самого себе та свої діти, навчений способу лічити домову худобу, може знайти для себе можливість вижити ся.

В сій книжці додані деякі господарські тайни, що призначені як в ціли обезпечення здоровля поспільства, так і для вигоди, не менше хосенні, як перші, себто про лови річних риб, про білення полотен, про осторожність перед вужами, про охорону від джуми, про саранчу, садження і щіплення овочевих дерев, про засівання лісних дерев і про обезпечення в разі пожару в місті і на селі. Може видавати ся кому се все, що

містить у собі отсей малий збірник, недостаточним; отож остало поле для того, хто хоче й має охоту просвічати посполитий і вбогий люд в його потребах, таким самим способом оголосити в сих чи в інших обставинах достаточні правила, до чого може побуджувати певно неодного з „rodaków polskich“ бажання стати в малій або більшій степені пожиточним для свого народу“.

На увагу заслугує з сеї передмови поперше ся і нині актуальна правда, що український нарід може піднести ся просвітно, а послідовно й економічно та політично тільки книжкою в рідній українській мові, а всякі інші книжки в польській чи великоруській мові не приносять „ніякого або дуже малий хосен в нашім українськім краю“. Симпатичне й авторове щире бажання по своїм силам прислужити ся своєму народови, те саме бажання, що всім нашим визначнійшим письменникам і вченим веліло заієсти до зложення букварів чи інших книжок з обсягу початкових відомостей. Цікаве й звернення автора з прошенням до парохів постарати ся, щоб у парохіяльних школах уживали його книжечки як шкільного підручника. Можна з певністю твердити, що й сю ролю сповняла книжечка бодай, доки поодинокі частини наших земель входили в склад Польщі. З тим своїм бажанням дати пожиточну книжечку шкільній дітворі, мученій церковно-славянською мудрістю, стає автор поруч укладчика „Полѣтики свѣцко-ї“, виданої у Почаїві 1770 р., якої шкільне уживання стверджує львівський „Буквар“ з 1790 р., де його передруковано. Закликаючи з одного боку парохів подбати, щоб українські діти замолоду навчили ся читати кирилицею, а бажаючи з другого боку прислужити ся і тим, що знали тільки латинську азбуку, автор по текстї, надрукованім кирилицею, подає сей текст у дещо зміненім видї латинкою.

Український заголовок поданий на 9 стор.:

Книжица для Государства. Оуказѣющаа ѣкъ ратовати въ хоробахъ всѣкъю скотинѣ, то єсть, Конѣ, Конѣ, вѣнцѣ, Козы, Свинѣ, ѣкъ вѣлѣти Полотно, ѣкъ коронѣти Пашинѣ ѿ Гаранчѣ, ѣкъ ратоватисѣ ѿ Джѣмы, ѣкъ гвѣѣти Гвѣѣниці ѿ Капѣсты, ѣкъ ловѣти Рѣбѣ, ѣкъ гвѣѣти Мѣши и Цѣрѣ, ѣкъ ратовати людеѣ, котѣрыхъ собѣки скажѣнѣи покѣсѣли, ѣкъ ратовати чело-вѣка, котѣрымъ не въ давномѣ врѣмени з' оумѣ зѣидѣтъ.

На зміст книжечки складають ся ось такі лічничі й інші господарські поради:

- 1) Лѣкарства для коней на носатизну (стор. 10) — знаки хвороби й шість ліків¹⁾;
- 2) На тилчакъ (стор. 13) — опис хвороби й лік;
- 3) На охватъ (стор. 15) — знаки хвороби:
 - а) На охватъ житный (стор. 15) — знаки хвороби й два ліки²⁾;
 - б) На охватъ вѣтранный (стор. 16) — знаки хвороби й три ліки³⁾;
 - в) На охватъ водный (стор. 17) — знаки хвороби й чотири ліки⁴⁾
- в додатком пятого „на кожній охватъ“⁵⁾;
- 4) Когда конь сплечится (стор. 19) — опис хвороби й чотири ліки⁶⁾;
- 5) На паскудникъ лѣкарство (стор. 23) — знаки хвороби й чотири ліки⁷⁾;

1) Такі самі ліки крім наведеного під г) поручає й „Apteka do-mowa dla poratowania zdrowia potrzebna z Autorow różnych zebra-na, tak też Lekarstwa dla Koni, Bydła y innego drobiu z Przydatkiem ciekawych wiadomości za Pozwoleniem Zwierzchności do Druku po-dana“. Книжка вийшла в Почаїві 1788 р. Відділ кінських ліків має особну нумерацію; потрібні цитати на стор. 10. Недостаючий тут лік під г), приходить у книжці „Lekarstwa Doświadczone, które zebrał uczony Lekarz Pana Pileckiego Jana trzeciego“. Користаю з неповного примірника краківського видання з р. 1564; потрібна паралеля на стор. 166 аб. Часть з ліками починаєть ся на стор. 164 і має заголовок: „Nauka lekarstw końskich dobrze doświadczona“ і т. д. Скорочено буду зазначувати почаївський друк „Apt.“, краківський „Lek.“.

2) Оба в „Lek.“ (168 б) і тут вони ближші до тексту „Книжиці“, ніж в „Apt.“ (стор. 13).

3) Два останні в „Apt.“ (стор. 12).

4) Другий і четвертий лік в „Lek.“ (168 а), а третій і четвертий в „Apt.“ (стор. 12—13).

5) Зв'язок „Книжиці“ з „Apt.“ стверджує таке порівняння:

На каждый охватъ, котораго скоро постережешъ, отмѣривши на долоню подъ сподомъ хвоста, спу-сти зъ тогожъ хвоста кровь.

Na każdy ochwat, iak tylko postrzedz można, natychmiast od końca ogona czyli rzepicy na dłoń odmierzywszy krew puścić.

6) „Apt.“ (стор. 19—20), два перші в „Lek.“ (170 а).

7) Другий і третій лік в „Apt.“ (стор. 14). Перший свідчать про нове жерело „Книжиці“, яким являєть ся відомий з численних видань твір Христофа Дорогостайского „Hippika, to jest o koniach nauka. Książ czworo“. Цитат з краківського видання (коротко „Hip.“) 1647 р. (стор. 105):

Треба заразъ обвалити коня и придержати голову, щобъ нею не рушавъ. Притиснижъ пальцемъ по-вѣку долною на кониць ока, а коли паросль з мясомъ также парослимъ

Obaliwszy або duże uwiazaw-szy konia, żeby głową nie ruszał, przyciśni palcem w końcu oka dolną powiekę, a skoro się ta błonka z mięsiskiem narosłym

- 6) На миши конскія (стор. 25) — знаки хвороби й два ліки;
 7) На норицю (стор. 27) — опис хвороби й лік;
 8) На дикое мясо (стор. 28) — пять ліків¹⁾;

укажеться, май же желѣще тонкое якъ шпилька и на концѣ закривляное добре и тимъ кручкомъ ал'бо голкою в ниткою черезъ тую наросль пересунувши поподъ ею и витягни добре, а витягнувши, пожемъ острымъ утнй тое, що витягнулося поти, поки мясомъ червонимъ або нѣбы кѣсточкою наросло, и заразъ засипъ око цѣлое тамъ, где наръзано есть, сѣвлю, которую притрти треба, щобъ не була остра, и коня пусти, щобъ волно по стайнѣ або гденебудь ходивъ, а за годину або за двѣ треба промивати око виномъ французкимъ або оптомъ теплимъ разъ и другій и буде конь здоровъ.

pokaże, zelazkiem subtelnym kończastym zakrzywionym na kształt kruczka od samej żrzenice podejmi i przekłówszy wyciągni one dobrze abo, ieślibys się bał o obrażenie oka, tedy zarazem z igłą długą nitkę dużą przez tę błonkę przemkni, spuściwszy precz z onego to kruczka. A tak na nici znowu wyciągnąwszy, nożem ostrym urzni śmieie, najmniej się nie obawiając, bo w tym nic szkodliwego nie masz, onę błonkę abo listorkę, poki iedno mięskim tym zakrwawionym abo chrząstką narosło tak, żeby jedna część z chrząstką przy niej została, a druga znowu nazad się wemknęła. Po którym urznieniu zarazem solą oczkowatą, abo jakiej dostaniesz, subtelnie startą, podostatku zasyp ono miejsce zrrezane i wszędzie pod dolną powiekę, a zatym odwiąż i puść konia wolno. Po godzinie abo dwu przemyj koniowi to oko winem abo octem ciepłym raz i drugi, a bądź pewien, że od tego samego zdrowym zostanie.

Ліками займасть ся тут „Hippiatria albo o koniach księgi czwarte o chogobach różnuch końskich“ від стор. 101. Дефініція третього ліку „Книжиці“ близша до „Нір.“ (стор. 106), ніж до „Арт.“

¹⁾ Три перші в „Lek.“ (184 6, 183 6) більше зближені до тексту „Книжиці“, ніж в „Арт.“ (стор. 7 і 24). Доказом перший лік:

Якъ коневи дикое мясо въ якой ранѣ есть, спали кѣлка подовъ старихъ азъ чобѣтъ, стовчи тое на порохъ, придай к тому лайно собаче бѣлое и дзиндри ковалской або пороху од рушницѣ, тое добре пожевавши, засинай часто и такъ дикое мясо згинеть.

Аle gdyby koń w jakiej ranie dziwе mięso miał, napal że starych podeszw bótowych, stłucz że je na proch, stłucz k temu łajno psie białe suche i proch albo troski kowalskie, to współ mieszaawszy, tym prochem posypuj dziwе mięso do kilka kroć, tedy zginie.

- 9) На запаленіє конское (стор. 30) — знаки хвороби й два ліки¹⁾;
 - 10) На затратованіє (стор. 32) — знаки хвороби й пять ліків²⁾;
 - 11) На бѣлмо свѣже и давне чи старе (стор. 34) — два ліки³⁾;
 - 12) На аґанбу (стор. 35) — опис хвороби й лік;
 - 13) Когда конь не беретъ тѣла на себе — порада;
 - 14) На вусачъ коневі (стор. 36) — знаки хвороби й лік;
 - 15) Коли коваль, коня куючи, загвоздить цвякомъ або тежъ конь самъ часомъ наступить и заколется — три ліки;
 - 16) На перелоги (стор. 38) — опис хвороби й лік;
 - 17) На дихавицю — знак хвороби й пять ліків⁴⁾;
 - 18) Коли зъ хвоста волося коневі випадаєть (стор. 41) — пять ліків⁵⁾;
 - 19) На курдюкъ (стор. 42) — опис хвороби й два ліки⁶⁾;
 - 20) Когда конь збѣгаєть або зорвется чимъ (стор. 43) — два ліки⁷⁾;
 - 21) На слиногуръ (стор. 44) — опис хвороби й лік⁸⁾;
 - 22) На дурноту конскую — означенне хвороби й лік;
 - 23) Когда конь мочить кровлю (стор. 45) — лік⁹⁾;
 - 24) Когда конь не линяєть — порада¹⁰⁾;
 - 25) На робаки въ кпшкахъ конямъ (стор. 46) — знаки хвороби й пять ліків;
 - 26) Когда конь часто мочъ пускаєть и от того худнєть (стор. 47) — порада¹¹⁾;
- Лѣкарство для волонъ чили товару. 27) Воли щобъ ратицъ не притерали въ дорожѣ (стор. 48) — зарада;
- 28) Воли жебы не були слаби — порада;
 - 29) Рани от побитя и утовчѣня — лік;
 - 30) Щоби воли въ роботѣ неспраціованіи були — порада;

¹⁾ Перший лік в „Apt.“ (стор. 23).

²⁾ Перший, третій і четвертий ліки в „Lek.“ (179 аб), перший і останній в трохи далекий формі в „Apt.“ (стор. 23), тільки останній майже в такім самім виді в „Hir.“ (стор. 127).

³⁾ Такіж ліки в „Apt.“ (стор. 1); тільки другий в „Lek.“ (165 б).

⁴⁾ Другий лік в „Lek.“ (169 б).

⁵⁾ Всі пять в „Hir.“ (стор. 128), чотири останні в „Apt.“ (стор. 5).

⁶⁾ Оба ліки в „Lek.“ (169 а), тільки перший в „Apt.“ (стор. 7).

⁷⁾ Перший лік такий самий в „Lek.“, другий подібний (174 б).

⁸⁾ „Apt.“ (стор. 18).

⁹⁾ „Apt.“ (стор. 8).

¹⁰⁾ „Lek.“ (179 б) і „Hir.“ (стор. 131).

¹¹⁾ „Apt.“ (стор. 8).

- 31) Щоби мухи воловъ не кусали (стор. 49) — зарада¹⁾;
 32) Жеби воли упаслися добре — спосіб поступовання²⁾;
 33) Їсли волъ хорувати починаеть (стор. 51) — спосіб поступовання;
 34) Воли робочіи аби нехудіе були (стор. 52) — зарада³⁾;
 35) Коли волажь голова болит (стор. 53) — знаки хороби й лік;
 36) Коли вола прожкнеть, то есть, коли ляуе — лік;
 37) На колки волажь (стор. 54) — знаки хороби й чотири ліки;
 38) На гарачку волажь (стор. 55) — знаки хороби й три ліки;
 39) На кашель для воловъ (стор. 56) — два ліки;
 40) На прищѣ або чираки ронистіе волажь (стор. 57) — лік;
 41) Для воловъ кулгавихъ лѣкарство — три ліки залежно від трьох родів недомагання⁴⁾;
 42) На пархи воловіе (стор. 59) — лік;
 43) О робакахъ въ волахъ (стор. 60) — зарада;
 44) На воши воловіе — зарада;
 45) Якъ би вола ужъ укусивъ — лік⁵⁾;
 46) От повѣтра на товаръ (стор. 61) — чотири ради⁶⁾;
 47) О овцахъ (стор. 63) — загальні уваги⁷⁾;
 48) Аби овци не паршивѣли (стор. 64) — зарада⁸⁾;
 49) Лѣкарство овцамъ на вѣспу — поради в різнихъ випадках⁹⁾;
 50) Для ковъ (стор. 67) — зарада перед заповітряннем;
 51) На рожніе хороби для овецъ лѣкарства — три ліки;
 52) Жеби волки овецъ не хвтали (стор. 69) — зарада¹⁰⁾;
 53) На повѣтре для свиней — два ліки¹¹⁾;
 54) Якъ познати свинѣ хоріи (стор. 70) — спосіб поступовання;
 Пси въ господарствѣ потребніи суть; для чого лѣкарства тутъ для нихъ гдєнекоторіи прилучаються. 55) Щоби пси не казилися (стор. 71) — три ліки¹²⁾;

¹⁾ „Apt.“ (стор. 132).

²⁾ „Apt.“ (стор. 132): Woly tluste.

³⁾ „Apt.“ (стор. 131—132).

⁴⁾ Дещо в „Apt.“ (стор. 131).

⁵⁾ „Apt.“ (стор. 133).

⁶⁾ „Apt.“ (стор. 130—131).

⁷⁾ „Apt.“ (стор. 145).

⁸⁾ „Apt.“ (стор. 144).

⁹⁾ „Apt.“ (стор. 144—145).

¹⁰⁾ „Apt.“ (стор. 145—146).

¹¹⁾ „Apt.“ (стор. 146).

¹²⁾ Ілор. „Apt.“ (стор. 222): Pies wściekły.

- 56) Певне лѣкарство от повѣтря або джуми людяѣ (стор. 72) — шість порад¹⁾;
- 57) Противо саранчѣ способъ (стор. 75)²⁾;
- 58) Лѣкарство на згубу гуселницѣ в городовѣ, в древа и канусти (стор. 77) — девять порад³⁾;
- 59) Противо вужамъ секретъ (стор. 79)⁴⁾;
- 60) Якби кого вужъ укусивъ (стор. 80) — лік⁴⁾;
- 61) О ловитѣ рыбѣ — спосіб поступовання⁵⁾;
- 62) Рыбу рѣчну ловити (стор. 81) — спосіб;
- 63) Привади до вятерей (стор. 82), друга привада до вятерей;
- 64) Раки ловити — спосіб;
- 65) Полотно бѣлити, аби бѣле було якъ свѣтъ и мѣцне — спосіб⁶⁾;
- 66) Якъ ратовати челоуѣка, которій недавно зъ ума зыйде? (стор. 84) — два способи, в сього один, а коли давнѣйша такая будетъ слабость, хочби и недавна⁷⁾;
- 67) Если кого чираки нападут або часто бувають (стор. 85) — зарада;
- 68) На кашель и сухоты — лік⁸⁾;
- 69) На фебру албо трасцю — лік;
- 70) На струпъ и пархи на головѣ (стор. 86) — лік;
- 71) Коли зуби болятъ, якъ ратоватися — лік;
- 72) На пухлину людяѣ лѣкарство.
- 73) Щобъ миши не псовали збожа въ стогахъ (стор. 87) — зарада⁹⁾;
- 74) На робаки, которіи зовуть волчки, що збоже точать зъ середни, як губити в шпѣхлѣрах — спосіб;
- 75) Щоби товаръ збожа от дороги не азѣдавъ — зарада¹⁰⁾;
- 76) Якъ тін робаки губити, которіи на древѣ въ садахъ листя и цвѣтъ обѣдають? (стор. 88) — спосіб;
- 77) О прищеплахъ садовыхъ яблѣкъ, грушоукъ и иныхъ деревесъ — загальні вказівки;
- 78) Орѣхи лѣсковин переховати, щобъ завше свѣжин були (стор. 91) — спосіб;

¹⁾ Пор. „Apt.“ (стор. 228 — 229); Powietrze.

²⁾ Пор. Przydatek до „Apt“ (стор. 8): Szarancza.

³⁾ „Apt.“ (стор. 215, 220—221 i 223).

⁴⁾ „Apt.“ (стор. 223).

⁵⁾ „Apt.“ (стор. 224).

⁶⁾ „Apt.“ (стор. 224—225).

⁷⁾ „Apt.“ (стор. 229).

⁸⁾ „Apt.“ (стор. 231).

⁹⁾ „Apt.“ (стор. 150).

¹⁰⁾ „Apt.“ (стор. 225).

79) Орѣхи волоскіи садити (стор. 92) — захваленне і вказівки¹⁾;
 80) Яйця курачи albo гусячѣ або иншіи якіи переховувати, щоб ся въ лѣтѣ не псували (стор. 94) — спосіб;

81) Коли кто хочеть, aby кури несли яйця цѣлу зиму и болше — рада;

82) Якъ цибулю перевозити, хоть бы о миль кѣлька на торгъ, чтобы не померзла когда въ зимѣ? — спосіб²⁾;

83) О короликахъ (стор. 95) — захваленне і загальні вказівки;

84) Оборона от огня припадкового въ селѣ (стор. 96) — знаряди осторожности.

85) Якъ зубы лѣчити (стор. 97) — лѣк.

86) Orichy włoskyi sadyty;

87) Jak cybulu perewozyty, choć by o myl kilka na torh, szczoby ne peremerzła? (стор. 99);

88) O korolykach (стор. 100);

89) Obrona od ohnia prypadkowoho w seli (стор. 101);

90) Orichy liskowyi perechowaty, szczob zawsze świeżyi były (стор. 102);

91) Na kaszel i suchoty;

92) Na frybru albo traściu;

93) Szczob myszy ne psowały zboża w stonach (стор. 103);

94) Na strup i parchy na hołowi;

95) Na robaki, kotoryi zowut wołczki, szczob zboże toczat z se-redyny, iak ich hubyty w szpychliarach;

96) Jak tyi robaki hubyty, kotoryi na derewi w sadach lyst i ćwit obidaiut? (стор. 104);

97) Koły zuby bolat, ratowatsia;

98) Na puchłynu ludiam likarstwo (стор. 105).

99) Szczoby towar zboża od dorohy ne zidaw;

100) Jaycia kuraczyi, albo husiaczyi albo iaszzyi perechowywaty, szczob sia ne psuly litom;

101) O pryszczepach sadowych jabłok, hruszok i proczyieh (стор. 106).

102) W litach hołodnych, albo hde nemnoho żyta rodytsia, pomoc do chliba zdorowa (стор. 109)³⁾.

1) „Apt.“ (стор. 221): Orzechi włoskie sadzić.

2) „Apt.“ стор. 225).

3) „Apt.“ (стор. 280).

Стороною 110 кінчить ся захований текст примірника варшавського університету. Останнє слово 110 сторінки не докінчене: „romi“, а далі відсилка „szaty“.

Таким робом являєть ся „Книжиця“ одним з таких порадників, що їх здавна розкуплювали в Польщі і на Україні. Бібліотека Ягайлонського університету переховує невідшуканий тепер іотський друк XVII., дефект, без заголовка й перших 20 сторін. Заховали ся стор. 21—72. Містить сей унікат кінські ліки й далі „Lekarstwa bydłu rozmaitemu“ (від стор. 5—34)¹⁾. Іншу рідкість, що своїм укладом пригадує „Книжицю“, має Вілянівська бібліотека коло Варшави. Се іотський друк: Lekarstwa końskie, 8°, стор. 17—119. Зразу подані кінські ліки (до стор. 74), далі ідуть „Lekarstwa rozmaite bydłu choremu tak rogatemu, iako też mniejszemu służące“ (стор. 75—89), потім „Informacya o bydle, informacya o pszczołach“ (стор. 85—95), а вкінці „Nauka gospodarzom około roli, siewu i szczepieniu etc.“ (стор. 95—119)²⁾. До рідкостей варшавської університетської бібліотеки належить „Szczęśliwy, prętki i tanio uzdrawiający Lekarz koni... z przydatkiem... sposobów przeciw przypadkom rogatego bydła“ 8°, стор. 88 і реєстр)³⁾. Дещо спільного з „Книжицею“ може знайти ся також у книжці: Compendium lekarstw końskich na rozmaite ichże choroby i przypadki... Przytym przydane są lekarstwa bydłu choremu, tak rogatemu, iako też i mniejszemu... Gospodarzom zaś w sianiu i szczepieniu i uznaniu gruntów nauka i informacya: z ksiąg Piotra Krescencyusza⁴⁾... Хоч книжка мала найменше п'ять видань (1743, 1746, 1752, 1753, 1754), належить також до рідких. З численних інших подібних порадників згадаю ще „Compendium medicum“ (два найстарші видання з 1703 і 1704 р. в Люблині, а пізнійші ченстохівські з рр. 1707, 1715, 1719, 1725, 1752, 1767, 1775), хоч ся книжка не послужила жерелом для „Книжиці“; відпустове місце з широко прославленою іконою ставало разом і книжковим ринком, що не уйшло уваги й почаївських Василян.

Одначе яких не вказувати би аналогічних видань польських і інших авторів, степеня відношення автора „Книжиці“

¹⁾ K. Estreicher, Bibliografia Polska, XXI, стор. 157.

²⁾ Тамже.

³⁾ Тамже, стор. 159.

⁴⁾ K. Estreicher, Bibliografia Polska, XIV, стор. 334.

до його жерел не змінить ся. Його можна й докладно означити. Хоч автор говорить у передмові, що поперекладав з польських і інших авторів текст на українську мову, ці слова свідчать тільки про його скромність. В дійсности навіть у кількох прикладах, найблизших до оригіналу, нема дословного перекладу, а в решті тексту тим дальший український текст від своїх перовозорів. Він скрізь являєть ся плановою і свідожою ціли обробіткою вибраних уваг, рад і наставлень, приложеною до вимогів і степені зрозуміння сих кругів, для яких призначував ся сей poradnik. З уваги на згадане відношення автора до своїх перовозорів являєть ся „Книжиця“ тим самим, чим ще нині велика частина популярних poradnikів.

Богато спільного має „Книжиця“ з „Aptek-ом domow-ом“¹⁾, виданою в Почаїві 1788 р. Передмова до „Aptek-и“ зазначає,

¹⁾ Аби показати, що автор „Книжиці“ доцільно перероблював текст перовозорів, позволю собі навести тут у паралельних текстах останній розділ з примірника бібліотеки варшавського університету й відповідний уступ „Aptek-и“. Роблю се тим більше, що сього уступу нема в кириличнім тексті.

W litach hołodnych albo hde nemnoho żyta rodytsia, pomocz do chliba zdrowa.

W oseni albo na wesnu pyryiu koreni, kotoryi pry uprawi roli boronamy z zemli wywoli-kaiutsia, obmywszy do czysta wodoiu, wysuszyty wpered na witry, a potom porizaty na siczku albo posikty w posudnyi czystoy i wysuszyty na peczy, szc zob uschło iak żyto, i potom w mlini toyże pyrey zmołoty na muku i kohda peczetsia chlib z żyta, w toy czas tretiu albo czetwertu część miszaty w żytniu muku i tak robyty roszczynu iak zwy-czay. Kto by chotiw z samoho pyriu chlib zrobyty, możet bes-peczne, bo taia riez probowana, szczo niczoho ne szkodyt i zdo-rowiysza riez, iak żołud, bo żołudi do chliba ne życzu miszaty bolsz iak garnec do czwerki żyta i to posikty żołud treba na kawalki drobnyi, wywaraty raz i druhy w wodi, a potom suszyty i mołoty.

Apt. 280.

W czasie głodnym.

Perz w polu za bronami wy-ciągający się w jesieni lub na wiosnę zbierać, dobrze wypłó-kawszy i wynywszy, porznąć na sieczkę i zemleć na mąkę, potem trzecią część do żytniej mąki mie-szać. Można i z samego chle-b piec, nie szkodzi, zdrowszy bo-wiem jest jak z żołędzi. Żołędzi zaś mniej trzeba do żytniej mąki mieszać i to trzeba ją pierwej do-brze w wodzie gotować, a dopiero ususzyszy mleć na mąkę. Grzyby, huby, opieńki i inne ususzyszy, można do mąki używać startych. Kartofle także są użyteczne, ale nie wiele ich sypać, bo młodość sprawują. [Buczyna zaś sucha, mieszana do mąki, jest dobra, lecz surowa jedzona szkodzi].

що книжка видаєть ся в сій цілі, щоби кождий з людей, що не мають нагоди вдати ся до медиків, знав наслідки сили сотворених річей. Тому подають ся „з різних поважних авторів зібрані способи, що служать до поратовання людського здоров'я, до ужитку поперед усього в віддалених від медиків домах“. Коротко вказуєть ся у книжці на домові ліки, які легко одержати, „а в особнім реєстрі остерігаєть ся перед такими, які тяжше купити й переховати“. „Отож кождий, забавляючи ся розумним читанням сеї книжечки, може не тільки легко порадити собі й ближньому в різних несподіванках і припадках, але й навіть і домашній худобі різного роду“. Мотиви видання на світ „Книжиці“ ще вищі, а скромність автора подібна до скромности Дорогостайского, що в передмові до четвертої части „Ніппік-и“ зазначив, що так, як він не схидав ся видати на світ свого малого знання, так нехай зроблять і єї, що більше вправлені і вченіші в тім напрямі (стор. 101).

Автор „Книжиці“ не відомий. Можна тільки здогадувати ся, що був світською людиною. У „Книжиці“ поручають ся самі природні ліки; раз тільки як один з ліків „от повѣтра на товарь“ дораджуєть ся, зрештою згідно з „Aptek-ою domow-ою“¹⁾, господарям, щоби „свой товарь зраховавши от каждой штуки“ дали „по грошу або по болше до церкви за души помершіи“. Цікавий при означуванні походження автора один лік для

Hde rodiatsia hryby i innyi huby, zbyraiut lude, suszat, a poterszy, do chliba na rozmis miszaiut po czasty newelykoy.

Kartofli dobra rycz siiaty i tyi ehlibowu w pomocz budut, tolko ne treba ich bahacko zarazom isty, bo odymaiut i szkodiat. Dobre iest do nych pereiu zażywaty i soli. Można tyż kartofli roztyraty iak horoch; kołyb kto chotiw do chliba ich miszaty, treba tak robyty z nymy. Treba ich tertiy na tertci zowśim, z lupy ny ne obyraiuczy, nad cebrykom, polnym wody. Tak iak wśi kartofli zotrutsia na tertci, pomi-szaty...

¹⁾ Od każdej sztuki dać na mszę lub ubogim za dusze zmarłych (стор. 130).

волів: „Секретъ досвѣдчаній, которого зацнїй обиватель єдинъ въ Украинѣ дознаєть, бо хочай въ сусѣдствѣ товаръ надаєть и єго селѣ часомъ заразитя, а на єго оборѣ завше цѣлїй товаръ, а то такъ: що весни треба постаратися карасиковъ маленкихъ тилко, колко бы могло бути въ оборѣ чїєй штукъ товарини. Тїи караски живїи умочивши въ правдивий діюготъ, давати кождей товаринѣ малой и великой, хочби и найменшой, по єдиному караску“ (розділ 46). Сєй лїк при помочи карасиків знає і „*Apтека domowa*“¹⁾.

Документом походження автора книжки стає до деякої стєпени й її мова. Постараю ся схарактеризувати її в найгодовнїйших рисах²⁾.

Фонетика.

Самозвуки:

1) Змішання букв **ѣ** і **и**: пашнѣ (з.), солѣ (1), коневѣ (1), синожатахъ (1), смотрити (3 б), окрѣй (5), майстрѣ (6), присного меду (9), крѣѣ (9), копитовѣ (10), нѣчого (17), пашни (32), коло свѣтаня (32), подѣстѣлати (34), воловѣ (5), пришѣ (40), покѣшеняхъ всѣхъ (56), в шиѣхлѣрахъ (74), купцѣ (79), гусячѣ (80), ближшѣ (84).

2) змішання **ы** і **и**: воли (з.), губыти (з.), ишеняцю (1), порцяю (1), винавши (1), бимый (1) (**ви** майже консеквентно в цілїм текстї), тыи корости (2), гудкы (2), сынѣмъ (2), зробіти (2), сирого (3 б), круглихъ (3 б), миску (3 в), шерстыни (3 б), обидва (3 в), тягны (3 в), годинѣ (3 в), кождей (3 в), сплеченїй (4), вишша (4), въ копитѣ (4), вздигається (4), зъ той жили (4), копитомъ (4), всѣ лопаткы (4), єдинимъ посторонкомъ (4), рази три (4), мила (4), мило (4), влїй, нѣби (5), з мясомъ нарослимъ (5), тимъ кручкомъ (5), ножемъ острымъ (5), мясомъ червонимъ (5), промивати (5), оцомъ теплимъ (5), прѣснимъ медомъ теплимъ (5), тимъ пазногтемъ (5), жили (5), зъ тихъ жилъ (5), миши (6), гузи (6), ликати страви (6), тимъ часомъ (6), костми головниими (6), щоби (6), старимъ саломъ (6), два рази (6), зъ тихъ мишїй (6), вѣтровъ дуже морознихъ (6), маточини (6), до купи (7), одъ пори до пори (7), по рази кѣлка (7), старихъ (8), дзіндри (8), засипай (8), копервасомъ паля-

¹⁾ Każdej wiosny starać się o karaski małe i w dziegciu prawdziwym maczać i każdemu bydłociu dać zjeść jednego karaska (стр. 130—131)

²⁾ При прикладах вказанї в скобках місця: з. — заголовок, а числа означають відповідний розділ.

нимъ (8), аби (8), золзи (8), з середини (8), дѣгтемъ добримъ (8), медомъ прѣснимъ (8), змѣшанимъ (8), полкварті (9), криничной (9), сыкавку (9), три рази (9), кварта (9), садѣгри (9), камфори (9), з медомъ прѣснимъ (9), конитовѣ (10), тимъ порохоми (10) рани (10), оцтомъ теплимъ посолянимъ (10), лоемъ козловимъ (10), прожити (10), засипати (10) і т. д. Огсі приклади тільки з початкових десятиох розділів (і то не всі) говорять, що в говорі автора не роблено ріжницї між и й ы, що більше, з факту, що ы рідко приходить і являєть ся у великій степені книжним налетом, можна висновувати, що в говорі автора замість двох звуків и й ы було виключно одно и.

3) І (з о) віддане: а) найчастійше через о: конь (1), крамаровъ (1), лѣкаровъ (1), въ винѣ французкомъ (1), въ горѣлцѣ моцной (1), потомъ (1), при томъ (1), купцовъ (1), ночь (1), моцною (1), по одной ложцѣ (1), толко (2), напои (2), болше (2), при самой костѣ ноздровой (2), поднести (2), збожемъ (3 а), ногъ (3 а), на каждой нозѣ (3 а), кавалковъ (3 б), овса (3 в), подвяхи (4), на нозѣ хорой (4), при лопатцѣ хорой (4), овсяну (4), познати (5), косточка (5), по подъ (5), костми (6), въ той хоробѣ (6), только (6), по ровной части (6), от вѣтровъ (6), на хрепѣ конскомъ (7), въ якой ранѣ (8), подошовъ (8), въ той парѣ теплои (8), въ которой (9), найбільше (9), болшь (10), розогрѣти (10) і т. д.

б) через ѣ: вѣвцѣ (з.), вѣсѣмъ (1), зъ хрѣтѣвъ (2), сѣлю (2), въ макѣтрѣ (3 в), кѣсточкою (5), сѣлю (5), сѣллю (5), наскрѣсь (5), нѣздри (5), зъ обохъ бокѣвъ (5), нѣздрѣ (5), кѣлка (7), зъ чобѣгъ (8), дѣгтемъ (8), на самѣмъ вершечку (8), нѣздрами (9), на нѣчѣ (9), пѣдковою (10), оцту мѣцного (10), на спѣдѣ (10), обрѣкѣ (13), пѣвзину (14), рѣгъ (15), под пѣдкову (15), бѣлкѣвъ (15), пѣвкварті (16), рѣжнимъ способомъ (17), рѣкѣ (17), пѣвторѣ (21), опѣхъ (22), дѣбно (25), въ обрѣцѣ вѣвсеннимъ (25), кѣлко (27), бѣбки (31), бѣбковѣго (33), зъ трохъ порѣвъ (33), пучкѣвъ три (33), з бодякѣвъ (36), черепкѣвъ (41), на дѣбнѣй порошокъ (41), нѣздра (45), на вѣвсенску (47), вѣсену (49), по рѣвнѣй части (49), гѣркихъ (51), ракѣвъ (54), орѣхѣвъ (54), листкѣвъ (56), по рѣзнихъ мѣстцяхъ (56), пѣзѣно (56), въ рѣзнихъ мѣсцяхъ (57), на рѣзнихъ мѣсцяхъ (57), въ вѣтки (58), рѣзными (58), по рѣвнѣй части (62), дѣбѣненко (62);

в) через и: килка (3 б), по посторонку тимъ (4), тилко (5), розитри (10), глистивъ (11), потимъ (17), зилляную (32), на

єднимъ мѣстцѣ (37), въ темнимъ мѣстцѣ (38), розигрѣти (41), въ иншимъ мѣстцѣ (57), обисхнутъ (80);

г) через у: шкуру (1), шкурою (2), шкуръ (58), шкурку (67), шкурки (77);

д) через і: тілко (10), зійшла (54), въ ропѣ сомоній (58).

4) І (з е) віддане:

а) деколи основним е: корень (1), всемъ (2), шесть (2), на немъ (3 а), ячменній (17), вечеръ (17), попропекати (38), жужель (46), потрібніи (55), попелъ (58), ремесники (79), локтевъ (84);

б) частійше через ѣ: лѣкарства (1), улѣчити (1), лѣкаровъ (1), со всѣмъ (1), перецѣдивши (1), попѣлъ (1), запѣкати (2), сынѣмъ (2), клѣщами (4), зъ волосѣня (4), волосѣнь (4), локтѣвъ (4), отѣкъ (6), з мукою ячмѣнною (6), колѣсъ (6), клѣщѣвъ (6), жмѣнку (9), завтрѣшній день (10), лѣчити (17), вовсѣмъ (17), попѣлу (18), пчѣлъ (18), ячмѣнь (21), ячмѣнної (22), хрѣну (25), въ оцтѣ крѣпкомъ (25), кѣлка днѣвъ (26), утовчѣня (29), клѣщиками (32), зубцѣвъ (33), три корѣницѣ (33), углѣвъ (33), лѣчи (38), рѣчь (39), кужѣльными пачѣсками (40), от заморозѣня (41), хмѣль (48), хмѣль (51), запалѣніе (56), рѣчь (57), зъ печѣвъ (58), хрѣну (59), по укушѣню (60), вятѣръ (64), въ нѣмъ (65), сеledцѣвъ (74), локтѣвъ (79), камѣннистыи (79), осѣнь (83), самцѣвъ (83), вѣдрами (84), крѣпкой (84).

в) через и: гноивъ (гній) (57), въ своимъ часѣ (77), по-симъ (80).

5) я з ѣе: зъ колосямъ (1), зѣлля (1), тержентилля (1), съ корѣнямъ (1), волосямъ (7), сѣмя конопляне (8), заколота (15), корѣня (18), зѣллямъ (22), уголля (33), лѣстя (36), подъ деревямъ (58), дерева (58), лѣстямъ (60), з' зѣллямъ (73), камѣнямъ (79), черепамя (79).

6) я з е в part. pass.: закривляное (5), палянимъ (8), увияній (9), роспуцанной (9), присушаний (10), посолянимъ (10), задавняній (15), осолянимъ (15), ростоплянимъ (15), перепуцанной (17), товчаной (17), отовчанній (21), утовчане (36) (побіч: „утовчену“ (37), роспалаянимъ (38), пропечани (38), вичищанной (39), зраняне (41), укушаний (45), спалаяного (46), до-свѣдчаній (46), усушане (47), зробляну (49), заповѣтраніи (50), облупляну (52), утовчаніихъ (54), скручана (55), щепляне або саджане (59), роспуцаныхъ (61), усушаного (62), зробляного (62).

7) іо з е: з ліодомъ (6), маіовимъ (18), перціовихъ (33), діоготъ (46), гноіовой (51), яловціовіе (72), зъ ліону (81).

8) **у—и**: глибоко (1), якъ найглибше (37).

9) **зыйдегъ** (з.), **зыйде** (3 б), **зышла** (4), **обыдета** (48).

10) **е—и**: ясенове (59), ясинового (59).

Співзвукі:

1) а) **б¹**—**п**: за хрептомъ (4), на хрептъ (7);

б) зробыти (2), губыти (3).

2) а) **в**: редку (17) і (25);

б) **в** придигове: **вѣцѣ** (з.), **вѣсѣмъ** (1), **вусачъ** (14), **вѣвсянимъ** (25), на **вѣвсиску** (47), **вѣсна** (49), **звѣтки** (53), **вужамъ** (59), **вужъ** (60).

3) а) **д—т**: **звѣтки** (53), **зѣтамвѣги** (57);

б) **зрада** (52);

в) **всажується** (36), **моложавин** (77), до **посажєня** (79), **посажєнный** (79);

г) **дж**: **джумы** (з.), **зъ дрождами** (3 а), **дрожчи** (15), **джуи** (56);

д) **дзж**: **дзжума** (56 — три рази);

е) **дз**: **дзиндри** (8), **дзюри** (51), **дзиру** (66).

4) **ж**: **жылы** (51).

5) **к**: **іулки** (2), **бокы** (3 б), **лѣскы** (3 б), **муки** (3 в), **лопаткы** (4).

6) **л**. З уваги на розмірно рідке **ы** цікаве написання: **булы** (50).

В минулім часі окінченне **лѣ** майже правильно передається через **вѣ**: **виприхнувъ** (1), **зачавъ** (3), **запотѣвъ** (3 а), **занурився** (3 а), **спотѣвъ** (3 а), **прихавъ** (3 в), **сплечивъ** (4), **стоявъ** (4), **вибивъ** (4), **рушавъ** (5), **ходивъ** (5), **мочивъ** (6), **напавався** (6), **замочивъ** (10), **стоявъ** (17), **зѣвъ** (17), **жвавъ** (19), **образивъ** (19), **загрѣвся** (21), **зѣвъ** (33), **кулгавъ** (41), **дивився** (44), **укусивъ** (45), **бувъ** (45), **сказивъ** (55), **вивозивъ** (57), **понакладавъ** (57), **куривъ** (57), **проходивъ** (65), **зѣдавъ** (75), **нарѣзавъ** (77), **зоставъ** (77), **росколовъ** (77), **рушивъ** (77), **мавъ** (83), **державъ** (84), **занявся** (84). Виймків кілька: **могль** (8), **провѣвалъ** (49), **моглся** (57), **росходилъ** (58), **держалъ** (83).

Вже рідше передається **я** тверде **л** через **в** в середині слів: **довгій** (1), **вздовжъ** (2), **довго** (3 б), **жовтой** (3 в), **довгін** (4),

¹) Губні м'ягчаться при помочи **л** і без нього: з коноплей (1), робляться (2), робять (6), дерев'яну (6), конопляне (8), потрапляти (9), любять (34), здоров'я (56), викормяться (83).

довгихъ (18), вовну (48), подовгасто (55), вовни (56), довге (84). Частійше остає первісне **л**: наплнены (1), полчверти (1), въ горѣлцѣ (1), долгую (1), полкварти (9), волну (47), волки (52), волкъ (52), волчки (74), волка (75), волчое (75), на солнцѣ (78).

7) **р**. Як що не числити таких виїмків, як: шурѣ (з.), майстрѣ (пом. pl.) (6) — **р** скрізь тверде: ноздрами (1), ноздры (1), кураче (1), ноздру (1), гарачымъ (2), запрагти (3 а), вѣвѣра (5), гарачкою (6), токара (6), курачого (7), гараче (8), трасця (9), гарачка (9), курачихъ (11), гарачій (15), гарачку (38), повѣтре (53), повѣтра (53), як ся закуратъ (57), господара (79), отрасли (79), курачи (80), радень (82), радно (82), раднами (84).

8) **т**: мѣстцяхъ (56), мѣсцяхъ (57), в мѣсця (77).

9) **ц**: в кількох випадках тверде: въ конецъ (1), до конца (2), на палець (3 б), яецъ (3 в), ложкицъ (3 в), слонца (11), шедринецъ (38), овцахъ (47), овцями (47), овцы (47), овцамъ (49), овца (49), перцу (85). Одначе звичайно **ц** м'якче: книжиця (з.), вѣвцѣ (з.), гуселницю (з.), пшеницю (1), чемерицѣ (1), горчицѣ (3 а), палцѣ (3 а), блощицю (6), норицю (7), нориця (7), зъ яйця (7), од рушницѣ (8), трасця (9), живицѣ (15), диxавицю (17), диxавицѣ (17), палцями (17), половицю (17), перцю (25), ратицѣ (27), живицю (30), въ той тежницѣ (38), билицю (39), копицю (46), овця (51), овцѣ (dat.) (51), по одробинцѣ (56), гуселницѣ (58), гуселниця (58), билиця (59), концями (77), конца (77) в мѣсця (77), самцѣ (83), самиць (83), самця (83).

10) **ч**: чого (1), гарачымъ (2), зъ щого (6), мочою (32), саранчѣ (57).

11) **ш**: иншихъ (1), по шыи (2), на шыю (3 в), чимъ иншымъ (3 в), зъ пашою (50).

12) **щ**: у щенятъ (55); нанующихъ (58).

Морфольогія.

1) Імєняник: попѣлъ (1), попѣлу (18); разый (8), разій (8); с кровлю (9), крвѣ (9), зъ кровію (17), крове (61); ку осєнѣ (77), въ осєни (79); ноздру (1), зъ ноздрей (1), въ ноздри (1), нѣздри (38);

7 відм. одн. на Ї: при самой костѣ (2), на землѣ (4), на концѣ (5), по стайнѣ (5), въ огнѣ (11), въ олѣи (31), на свѣтанѣ (32), о самомъ полуднѣ (32), въ вечерѣ (32), въ полѣ (46), овцѣ (49), въ напои (55), на дощѣ (65), мѣсяцѣ (77), въ марцѣ (77), при коренѣ (79).

2. прикметник: а) конопляне (8), конопній (7);

б) Ёй зам. Ый: заднѣи (3), переднѣи (3), переднюю (4), долнюю (5), лѣтнюю (17)¹, заднѣми (25), переднѣхъ (54), лѣтніого (69), верхня (79), верхнюю (79).

в) окінченне 1 відм. мн.: І іи: скаженіи (з.), заднѣи (з.), напятіи (3 а), значніи (3 а), круговіи (3 б), коротшіи (3 б), здоровіи (4), довгіи (4), лянніи (7), мягкіи (8), пшеничніи (19), живіи (46);

II. ы: наполнены (1), роскиданы (2), намащены (4);

III. и: повинни (4), пропечани (38), здорови (54), курачи (80);

IV. ѣ: гусячѣ (80), ближшѣ (84);

V. іе: мягкіе (7), маліе (9), воловіе (32), ропистіе (40).

VI. Навѣть ее: іузи болшее (6).

г) Окінчен. 2 відм. одн. жін. р. ой.

В однині побіч видів: яру (1), цѣлу (1), здорову (4), глубоку (4), овсяну (4), хору (4), червоне (5), остра (5), тяжку (6), кору дубову, ясенову, берестову (6), смолу чорну шевску (10) — стрічають ся рівнорядно й змішано частійше форми: всякую (з.), долгую (1), зимную (3 а), грубую (3 б), болная (4), значная (4), острая (5), цѣлое (5), дикое (8), бѣлое (8), теплое (8), цѣлая морда конска (8), конское (9).

3. заіменник: который (з.), которіи (1), которую (3 а), которая (4), которій (4), которое (6), туюжъ (1), тое (1), тоен (1), той воды (1), тыи корости (2), тїи лѣскы (3 б), тею пѣвзною (14), тее (16). тоєю водою (26), иншого (1), иншой (1), иншіи (2), инніи люде (6), иншую (14), саміи (17), єю (5).

4. числівник: еденъ (1), единъ (4), една (3 а), одна (4), першіи (32), друга (3 а), другую (10), зъ обоихъ ногъ (3 а), по обоихъ сторонахъ (14), третій (3 в), третую (4), четири (з.), четири (3 в).

5. дієслово. I. Infinitiv-и на а) овати й б) увати, на в) кти й гти, на г) ть: а) ратовати (з.), ратоватися (з.), дорѣзовати (2),

¹) Побіч: лѣтноїи (21).

пробовати (4), замазовати (10), завязовати (10), наповати (17), намазовати (30), пошмаровати (31), засиповати (32), пам'ятствовати (32), понарѣзовати (38), шмаровати (42), нашмаровати (44), накаджовати (49), привязовати (56), зав'язовати (57), обв'язовати (58), в'япиловати (77), одломовати або одр'язовати (77), обв'язовати (79);

б) задмухувати (11), хорувати (33), понас'якувати (51), понадрапувати (51), закопувати (57), зав'яшувати (58);

в) текти (6), ус'якти (17), утовкти (41), могти (41), стерегтися (56), пос'якти (56), б'ягти (84);

г) познать (6), гонитися будець (7).

II. 3 ос. одн. теп. ч. кінчить ся частійше на **тъ**. На чисельне відношення видів з окінченням **тъ** до видів без сього **тъ** вказують менше більше приклади десятиох перших розділів:

а) в **тъ**: називається (1), течеть (2), падаєть (1), лягаєть (1), встаєть (1), постережєть (1), виприскуєть (2), укажєть (2), надмєть (3 а), маєть (3 а), стечєть (3 а), познаєть (3 б), западаєть (3 б), всажуєть (3 б), отпадаєть (3 в), будець (4), вздригаєть (4), куруєть (4), идєть (4), можєть (6), хоруєть (6), пускаєть (6), вийдець (6), показуєть (6), кладєть (6), продаєть (6), припадаєть (6), згинєть (8), змякнєть (8), розпукнєть (8), роспукнєть (8), зачинаєть (9), стогнєть (9), хватаєть (9), нападаєть (9), пієть (9), перестанєть (9), возмєть (9), зберєть (10);

б) без **тъ**: поможе (1), перестанє (1), ростє (1), западає (3), спотїє (3 а), осхнє (3 в), встанє (3 в), буде (4), вийде (4), перегнє (4), достанє (5), згинє (5), прїйде (5), витєчє (6), переприскує (9).

III. єсть (з.), єсть (з.), було (1), бывають (2), бывали (4), була (5), буваєть (6), бувають (6), бувало (6).

Дрібні замітки.

Межи прислівниками є й отсі: завчасу (1), знову (1), потроха (1), трошка (3 а), потрошку (15), помалу (3 в), засв'яжа (4), нав'яхрєсь (5), наскр'єсь (5), багато (17), доп'яро (41).

Повне змішання **от** й **од** самостійно тай у зложених дієсловах.

Останки двійного числа: на три доб'є (2), через дв'є годин'є (3 в).

Злука числівника з іменником; через дній в'їс'їмъ (1), через днѣ девять (1), горстей чєтыри (3 в), за обидва концѣ (3 в), рази три (4), по рази кѣлка (7), кѣлка разый (8), через кѣлка день (8), разый кѣлка (8), через три тижднѣ (9), на годинѣ сѣмъ (10), через три дни (11), во три дни (17), головокъ три (17), годин во двѣ (19), до девяти день (20), через в'їс'їмъ день (23), через три днѣ (25), кѣлка днѣвъ (26), через пять день (32), через шесть день (32), кѣлка день (38), через кѣлка день (42), два днѣ (48), пять день (65), девять день и девять ночей (65), через дни в'їс'їмъ (69), на локтѣвъ два (79), на локтевъ пять широке и на чєтыри локтѣ довге (84).

Страдальний вид: нарѣзано було (5).

Дієприслівники: зовомого (33), молотого (39).

Відносне речення: тіє майстрѣ, що до колѣсъ робять маточини (6); з тимъ порохоми, що нимъ стрѣляють.

Разом з польськими жерелами дістали ся до „Книжиці“, численні польонізма й інші звороти жерел, як приміром: носатизну (1), члонки (1), покармъ (1), каждого (1) (побіч „каждого“ мровокъ (1), воткни (1), ал'бо (1), скрила (1), кравыхъ (2), пушадломъ (2)¹⁾, ірузоли (2), любъ (3), тажиръ (3 а), якоюколвекъ (3 а), раптомъ (3 б), веровки (3 в), якъ наймоцнѣй (4), зъ івалтомъ (4), бардво (6), чили (7), нѣгди (7), хоць (8), іудзи (8), гдеколвякъ (8), хутнѣй (8), тлустости (9), крвѣ (9), слонца (11), згаиу (12), капелюша (15), внутрности (17), зъ чококолвекъ (19), скронеи (22), кравнику (25), якимъколвякъ (31), збитокъ (32), слонца (32), варги (32), суровое (33), івалтомъ (38), збитъ червона (49), пѣгулку (49), острожности (49), зъ боцяна (50), дзюри (51), гдеколвякъ (54), арципожитечна (57), людзкого (63), уставичне (66), якуколвякъ (76), вшелякіє (77), латвѣй (79), зарка (85), бавєдни (85).

Книжній традиції з її церковно-славянською і славяно-українською мовою завдячує „Книжиця“ велике число церковно-славянїзмів, з яких для прикладу наводять ся тут отї: чєловѣка (з.), времени (з.), когда (1), кто (1), или (1), чрезъ (1), завсєгда (1), зде (1), древа (1), между (1), предъ тымъ (1), дабы (1), перваго (1), другаго (1), трєтаго (1), въ средной (3 а), котораго (3 в), ясти (8), запалєніє (9), затратованіє (10), ношъ (10), сѣбрачанаго (11), чєловѣческое (19), поутру (20), стружден-

¹⁾ Побіч: пушадломъ (51).

ному (20), згубленія (32), хочешъ (33), з древомъ овочнимъ (58), начиніє (65), инныхъ деревесъ (77).

Як відповідає кириличний текст „Книжиці“ текстови в латинській азбуці, менше більше порівнянне того дає отсей розділ „О короликахъ“:

Каждїй господаръ, надобно, щобъ держалъ въ своєй хатѣ королїковъ кѣлка паръ. Такъ мавъ би мясо на обхѣдѣ, а шкурку платили би купцѣ, а и живїи королїки платили би на торгахъ. Кромѣ того не дуже коштують, лѣтомъ траву, лопухъ, капусту и щонебудъ въ горѣда їсти будуть, а на осѣнь и зїму въ капустѣ качанами и сѣномъ викорлятсѣ; пашнѣ треба имъ давати, щобъ сїтшіи були. Треба толко уважати, щобъ самцѣ рѣзати албо продавати, не зоставлявши до осмерга самїцъ якъ єдного самця, бо якъ много самцѣвъ, то кусаються и молодїи королїки псуютъ.

Každy gospodar, nadobno, szczeb derżaw w swoiey chati korołykow kilka par. Tak maw by mięso na obychódku, a skurku kupci płatyłyby. I żywy korołyki płatyłyby na torhach. Pokarm onych nie duże kosztuiet: litom trawu, łopuch, kapustu i szczonebud z horoda isti budut, na osień i zymu z kapusty kaczanamy i sinom wykormlatsia. Paszni treba im dawaty, szczeb sytszyi były. Treba tolko uważaty, szczeb samci ryzaty albo prodawaty, ne zostawlawszy do osmerha samyć iak odnoho samcia, bo iak samciw mnoho, to kusaiutśia i mólodyi korołyky psuiut¹⁾.

Передруковуючи отсю замітну пам'ятку з 1788 р. говорів Волинї не в цілости, тільки її кириличний текст, передаю кирилицю гражданкою, в зв'язи з сим модернізую інтерпункцію і консеквентнійше, ніж у „Книжиці“, переводжу розділення іменників від іменників і заперечення не від дієсловних видів²⁾.

1) Порівнянне сих двох текстів стверджує також, що нема дословної відповідности кириличного й латинського тексту.

2) Ревізія зроблена в Відні без скрипту, якого не віднайдено по господарцї російських військових властей в часї окупації. Перед війною зроблено коректу на підставі копії, присланої з Варшави.

(9) КНИЖИЦЯ ДЛЯ ГОСПОДАРСТВА, УКАЗУЮЩАЯ, ЯКЪ РАТОВАТИ ВЪ ХОРОВАХЪ ВСЯКУЮ СКОТИНУ, ТО ЄСТЬ: КОНЬ, ВОЛИ, ВЪВЦЬ, КОЗЫ, СВИНЬ, ЯКЪ БЪЛИТИ ПОЛОТНО, ЯКЪ БОРОНИТИ ПАШНЬ ОТ САРАНЧИ, ЯКЪ РАТОВАТИСЯ ОТ ДЖУМЫ, ЯКЪ ГУБЫТИ ГУСЕЛНИЦЮ ОТ КАПУСТЫ, ЯКЪ ЛОВИТЫ РЫБУ, ЯКЪ ГУБЫТИ МЫШИ И ЩУРЬ, ЯКЪ РАТОВАТИ ЛЮДЕЙ, КОТОРЫХЪ СОБАКИ СКАЖЕНИИ ПОКУСАЛИ, ЯКЪ РАТОВАТИ ЧЕЛОВѢКА, КОТОРЫЙ НЕ ВЪ ДАВНОМЪ ВРЕМЕНИ ЗЪ УМА ЗЫЙДЕТЬ.

(10) 1. *Лѣкарства для коней на носатизну.* Той конь называется носатымъ, который, голову похиливши, смутно стойтъ; въ ноздрей течетъ слюзя бѣлый въперѣдъ, потомъ штыками падаетъ. Ноги ему не служатъ, ходитъ яко пьяный, тяжело лягаетъ и съ трудностію встаетъ, бо такімъ слюзомъ, якій въ ноздрей течетъ, всѣ члѣнки наполнены суть.

Когда завчасу кто постережѣтъ, можна коня улѣчиги, даючи ему пшенныцю яру въ колѣсямъ вареную въ водѣ въ дошѣ или въ снѣгу за покормъ чрезъ днѣ дѣвать и болшей, якъ по(11)трѣба, и туюжъ воду давши завсегда пити, а не чого иншого, кромѣ того трѣба коня такого держати въ теплѣ, не привязуючи, а когда тое не поможе, шукати помочи трѣба иныхъ лѣкарствъ, которіи аде кладутся.

а. Бѣтъ по антикахъ, у лѣкаровъ, а часомъ и у крамаровъ губка мордеявого дрѣва; взявши тоѣи губки луть едѣтъ, солѣ порцыю, полчвѣрти лу. каждого, губку потѣвкши, добре варити совсѣмъ въ винѣ французкомъ или въ горѣлцѣ мѣцной и вляти тоѣ коневѣ чрезъ греблю въ горло и въ ноздри потроха.

в. Навари мровѣкъ въ гнѣздѣ, перецѣдѣвши, дай коневѣ пити той водѣ чрезъ три днѣ, а иншой не давай.

(12) г. Звяжи коня, найлѣпше положивши его, распалижъ швайку долгую и воткни ему въ конѣцъ хвоста между шкуру, а коли глубоко на пѣлу долѣю, зроби заразъ кноть довгий на долѣю въ коноплей твѣрдо и насмаруй его козловымъ лѣмъ, вложи въ рану и, винявши его, по заутру, вымий рану оцтомъ теплымъ и знову намажъ кноть тымъже лѣмъ и воткни, якъ предъ тымъ было, и такъ кождого дня чини завсегда, ажъ поки перестане слюзя ноздрами скидати, але при томъ инни лѣкарства чрезъ губу и ноздри мусишь давати.

д. Возми чемерицъ черной корень въ антицѣ ал'бо от купцовъ, намочи чрезъ ночь въ горѣлцѣ и, умочивши часто въ гусячого скрила перѣ, воткни въ обѣ ноздри, (13) щобъ виприхнувъ.

е. Күраче збляя, въ антицѣ называютъ терментилля, вари въ водѣ вразъ съ корбнямъ, давай коневѣ тую воду пити, а збляя давай ѣсти, вистудивши, чрезъ днѣ вѣсѣмъ; тоѣ збляя ростѣ на синожатыхъ сучахъ.

з. Возми крашавины гранатовой лѣкотъ, спали на полѣвлъ и той полѣвлъ въ горѣлкою мѣцною змѣшай и, звалѣвши коня, лѣй чрезъ греблю въ ноздри, уважючи, дабы перваго дня было вляное въ каждую ноздру по одной лѣжцѣ, другаго дня по двѣ, трѣтаго по три.

2. *На тилчакъ.* Тилчакъ єсть то хорѣба корѣсть крѣввыхъ, въ ко-

торыхъ потѣмъ раны рѣбляты и ропъ течётъ; тынъ корѣ(14)сти часомъ по всемъ коню бывають роскіданы, а часомъ толъко на карку ал'бо на ногахъ ал'бо на удахъ и чрезъ нѣдры випрыскуеть часто, когда по шынѣ, понадъ горломъ гул'окъ или корѣсть нема. Звалити коня и пушадломъ поперебивати инши раны или гулкы, котори будутъ по ногахъ и по тылу, гарачымъ желѣзомъ запѣкати, сымѣть каменемъ засыпати, а потѣмъ на три добѣ поставити. Напой такому: вѣйти кварту мукы житной и шесть квартъ воды и болше того не давати пити; когда на карку, по шынѣ, понадъ горломъ грузѣли суть и гулкы, на той часъ потреба жилу аъ хрѣвъ витинати тымъ способомъ: хрѣвы при самой кѣстѣ ноздровой вдовжъ розрѣзати, не треба еднакъ дорѣзовати до концѣ нѣдры; тамъ ся жила у(15)кажетъ подъ шкурою, тую треба пальцемъ поднести и аъ одной и аъ другой стороны отрѣзати пречъ, то и аъ другой стороны хрѣвъ зробити, сѣлю засолити и завязати.

3. *На охватѣ.* Когда конь на одну ногу зачавъ кулгати, то не есть охватъ, якъ западає разомъ на чѣтыри ноги любъ двѣ заднѣи или переднѣи, въ той часъ есть ѡхватъ.

а) *На охватѣ житный.* а. Когда ся конь охватитъ збѣжемъ, на той часъ падаеть о землю и надмѣтъ ему боки. На тоє вѣйти горчипѣ между три пѣлцѣ, трѣшка оливы, пива квасного аъ дрожжами и, тоє вѣшавши, влѣти въ горло и заразъ (16) запрагитъ въ тяжирѣ и гнати коня, дабы запотѣвъ, альбѣ веде его въ воду зимнюю, щобъ ввесъ занурився, и держи его въ водѣ годину и заразъ бѣжи на немъ, щобъ спотѣвъ, а спотѣвши, нехъ рѣбитъ; потѣмъ, якъ спотѣе, пустити ему кровь аъ обѣихъ ногъ, аъ двоухъ жилъ; на каждой ногѣ, аъ одной стороны есть одна жила, аъ другой стороны есть другая жила у каждой ноги.

в. Конь якъ охватитъ житолюбъ якоюкѣмъ пашнѣю, маеть заразъ на носѣ якъ бы три жилки напѣти значни, въ срѣдней гляди, мапаючи, гулкы, которую переколитъ пушадломъ, нехай аъ ней кровь стечѣтъ.

б) *На охватѣ вѣтреный.* а. Охватъ вѣтреный познаеться (17) въ того, же конь раптомъ западаеть на ноги и бѣкы ему западуть; на тоє пустити кровь аъ жилъ, котори называются кругови; ти суть вышше колѣвъ колѣ пахвинѣ.

в. Всадити застругану лѣску аъ дѣрева якого сирѣго на палець грубую во обѣ нѣдры, ти лѣскы накарбовати треба, той конецъ, который въ нѣдры всажуется, и тими обыдвома такъ довго крутити треба, поки ажъ кровь зыйде, добре смотрити однаково треба, дабы ти лѣскы были коротши отъ ѡка на три пѣлѣ.

г. Мыла килка круглихъ кавѣлковъ, що хочъ, вложити коневѣ въ горло.

в) *На охватѣ водный.* а. Охватъ водный есть той, когда конь на чѣтыри ноги зачавъ (18) кулгати. Заразъ на тоє кровь потреба пустити аъ обѣихъ сторонѣ шынѣ, которую кровь пускати въ мѣску, дабы заразъ до ней придати мукы шеничной горстей чѣтыри, яецъ шесть, оливы ложницъ три и глины жѣтой аъ ложку, такъ же и оцгу, що потреба. А то розмѣшати якъ тѣсто, помажъ цѣлого коня, дабы и шерѣбини не было сухой нѣгдѣ; и такъ нехъ оскне и все само отпадетъ, а коневѣ не давай лягати.

в. Заложі коневѣ двѣ верѣвки на шю, а за обѣдва концѣ тягнѣ въ кѣмъ другимъ, ажъ ся конь обвалить; якъ конь встанѣ, потягнѣ другій разъ. а потѣмъ третій разъ.

г. Помажъ уалѣчки желѣзо ланюмъ челоувѣчимъ и коневѣ вложі (19) въ губу и заразъ затиснѣ сму нѣздры, дабы прѣхавъ, потѣмъ дай сму овса.

д. Утерти въ макѣтрѣ три цибулѣ въ винѣмъ французкимъ бѣлым, дай випити, заливаючи, а потѣмъ въ другімъ конѣмъ поѣдъ въ поле чрезъ двѣ годѣвѣ помалу, не напаваючи чимъ иншимъ.

е. На кожій охватѣ, котораго скоро постережѣшь, отѣбривши на долѣню подъ спѣдомъ хвоста, спустѣ въ тогожъ хвоста кровь.

4. *Когда конь сплечится.* Такий конь, которій сплеченій есть, заразъ на переднюю нѣгу кул'гати будѣ и една лопатка будѣтъ вишша, друга нишша; такий конь нѣгде въ нѣзѣ болѣю не маетъ авѣ въ копѣтѣ, что мѣжна пробовати, (20) притискаючи клѣщами ал'бо рукою, где болять, такъ конь вадригається.

а. Когда засвѣжа тѣе постережѣшь, що ся конь сплечивъ, подвѣжй сму нѣгу здѣрѣву шнѣромъ, дабы стоявъ на нѣзѣ хорѣй, и такъ обертай коня на тѣю стѣрѣну, въ которой нѣга болная есть, затина(на)ючи батогѣмъ, дабы конь споѣвъ; якъ осхнѣ въ нѣгу дѣбре, пустѣ сму кровь въ той жили, которая есть при лопатѣ хорѣй.

в. Колѣномъ набѣй плечѣ въ перѣду и з бѣку, щобъ въ свою мѣру вскѣчила, ал'бо шиломъ проколѣ прѣсто сустѣва болной лопатки, ал'бо чрезъ глубѣку воду плавити, снопѣкъ солѣмы между перѣднѣи нѣги увѣвати, а якъ выйдѣ въ воды, пустѣ сму кровь въ той жили, которая есть между копѣтомъ а (21) между клѣюмъ, дабы дѣбре кровь злѣйшла.

г. Когда конь вибивъ лопатку въ гвалтомъ и пухлина значная есть, потреба на спѣду лопатки дати заволѣку въ волосѣня и такъ дѣвго тѣю заволѣку держати, ажъ волосѣня перегнѣе, и прикладати въ початку овсѣяну мукѣ, въ оцѣмъ уваривши, гѣсто и примѣшати до того сала; треба намятати, дабы въ той часѣ, когда одна лопатка хѣра курѣтся, всѣ лопаткѣ здѣрѣви от спѣду тѣустѣстю намащенны бывали.

д. Когда конь виплечится, треба звалѣти коня, а затесѣвши два друкѣй дѣвгѣи на лѣктѣвъ четѣри, вѣбѣти въ зѣмлю якъ займѣцаѣй, слѣнѣ друкѣкъ на перѣдѣ коня, другій друкѣкъ напрѣтивъ тогожъ въ (22) вѣду за хрѣстомъ. Возмѣжъ въ той часѣ еднимъ постѣрѣнкомъ под колѣномъ на зѣшморѣ и привѣжй до друкѣа того, которій есть въ вѣду за хрѣстомъ, другимъ постѣрѣнкомъ возмѣ коло мѣчки на зѣшморѣ и привѣжи до друкѣа, которій стоить з перѣду; лѣѣе коня лежачѣго на зѣмлѣ держати моцно повинни. Въ той часѣ витягнути оба постѣрѣнки якъ найлѣбшей, обертаючи друкѣй, щобъ шнѣри на нихъ навивалися. Ударѣти треба дѣбрымъ друкѣмъ по постѣрѣнку тимъ, которій илетъ од мѣчки рѣзи три, въ той часѣ кѣсть наскѣитъ; возмѣ заразъ оцѣу двѣ частѣ, третѣю частѣ горѣлки шумѣвой, к тѣму мѣла за два грѣши, загрѣй одробѣну оцѣтъ, ажъ ся мѣло роспѣститъ, влѣй въ тѣе горѣлку и шмарѣй лопатку хѣру.

(23) 5. *На паскудникѣ лѣкарство* Познати тѣю хорѣбу, же полѣ новѣжѣю будѣ парѣсла на концѣ острая кѣсточка нѣби ал'бо рѣжѣкъ, а мясѣ нарѣсле будѣ червѣне. Треба заразъ обвалѣти коня и прѣдержати

голову, щоб нею не рушавъ; притиснижъ пальцемъ повѣрку долнюю на концѣ ока, а коли нарѣсѣ з мѣсомъ также нарѣсѣмъ укажеться, май же желѣзце тонкое, якъ шпѣлка, и на концѣ закрѣвляное добре и тямъ кручкомъ албо голкою зъ ниткою черезъ тую нарѣсѣ пересѣнувши по подѣю и витягни добре, а витягнувши, ножемъ острымъ утнй тѣе, що витягнулося, поти, поки мясомъ червонимъ або нѣбы кѣсточкою нарѣсло, и зарѣзъ засипъ око цѣлое тамъ, где нарѣзано есть, сѣвлю, которую притерти трѣба, щобъ не була остра, и коня (24) пусти, щобъ волю по стайнѣ або гдѣнебуль ходивъ, а за годизу або за двѣ трѣба промивати око виномъ французскимъ або оцтомъ теплимъ разъ и другій; и буде конь здоровъ.

в. Якъ тѣлько паскудникъ въ очахъ постережешъ, зарѣзъ коневѣ прѣснѣмъ мѣдомъ тѣплимъ очи помажъ, а въ серединѣ въ обѣхъ ухахъ жилы навѣхрѣсть поперетинай, не перетинаючи наскрѣсъ уха, а якъ кровь зъ ухъ вийде, добре натри тамъ, где нарѣзано було, сѣвлю, подрапъ также пушадломъ въ нѣздри и под верхнюю губою над зубами всюда добре натирай сѣвлю, также коло клубъ зъ обѣхъ бокѣвъ пушадломъ окрѣй и натри сѣвлю.

г. Когда кто можеть, нехай достане нѣготъ от звѣра, званого рися; (25) тямъ пазногѣмъ коли подранаешъ въ нѣздри и под губою верхнюю над зубами, зарѣзъ паскудникъ згинѣ.

д. Суть подъ очима жили и на верху нѣздры; зъ тихъ жилъ надобно кровь пустити¹⁾, а паскудникъ згинѣ и нѣколи на коня не приїде.

6. *На миши конскія.* Миши познать зъ того, коли конь маєть коло шѣки под шкурою гузи болшее, зъ шогѣ буваєть, що горло загорить гарачкою и конь не можеть лѣкати страви и тямъ часомъ удѣшится; Бувають тѣжъ миши подъ ухами между костми головными и шѣю. Въ той часъ, когда конь на миши хорѣеть, буваєть, же конь не пускаеть мочи, въ той часъ трѣба въ коренъ пустити коневѣ вошь або блошницю, щоби мочивъ, миши окладати часто старимъ саломъ або (26) солониною, обвивавши шкурою овечою або з барана. И тѣ поти дѣлати, ажъ тѣ миши змякнутъ и отбѣкъ выйдеть або витече.

а. Когда конь въ той хоробѣ показуеть, же маєть тяжку голову, що кладѣтся безъ жалного трусу, хутко сму трѣба кровь пускати, два рази въ четѣри годины, а коли не буде веселій, въ тожъ въ четѣри години и третій разъ кровь пустити. Часомъ зъ тихъ мишихъ буваєть, же коневѣ зъ носа слюзъ тѣкти будеть; коли конь старій, той слюзъ значить носатину, а коневѣ молодому можна затримати. Якъ только миши погнѣнутъ, варити дѣрево гваякъ, которое въ краму продаѣтся и лити сму въ горло, можна также варити кору дубову, ясенову, берестову по ровной части и также въ горло (27) лити. Вѣду въ той хоробѣ давати пити теплую з мукою ячмѣнною. Та хороба конямъ припадаеть от вѣтровъ лѣже морозныхъ, от воды з лѣдомъ бѣрдзо зимной, хощѣ лѣтомъ, которою напавався. Добре бы було коневѣ хорому давати енему, то есть, зѣвля слюзникъ въ водѣ уваривши, вливати коневѣ в задъ, на що трѣба у токарѣ зробити сикавку деревяну, а моглибъ потрапити зробити и тѣ майстрѣ, що до колѣсъ рѣбати маточини.

в. Миши также часомъ гинуть и отъ того, якъ ихъ ковалскими

¹⁾ Хибно: пустѣти.

клѣщами стѣснешь добре, а инніи люде гриу́ть зубами, коли клѣшѣвъ не маю́ть.

7. На порицу. Поріця есть хороба чїи рана на хрѣпѣ конскомъ, котóрая не мóжетъ (28) загóитися, бо отѣкъ паскúдній з неѣ течѣтъ, а шкúрою и волосамъ нѣгди не покрýется. На тóе вначáтку зáразъ возмѣ бѣлокъ зъ яйцѣ курáчого, мѣду прѣсного, лóжку мукѣ ишевичной, влѣшай тóе до кúпи, а въ тую мѣшанину мачай клáки лїяніи мягкіе и прикладай и не одмѣняй одъ пóри до пóри и чини тóе по рази кѣлка. И такъ помáлу гóится бýдетъ.

8. На дикое мясо. Якъ конѣви дикое мýсо въ якóй ранѣ есть, спали кѣлка подóшовъ старихъ зъ чобѣтъ, стовчѣ тóе на пóрохъ, придай къ томú лайно собáче бѣлое и дáиндри ковалской або пóроху од рушницѣ, тóе дóбре помѣшавши, засинай чáсто и такъ дикое мýсо згнѣтѣ. в. Варѣги въ водѣ сѣмя конопляне, а тою юшкою рану вѣлиивши, гришпаномъ засипѣ або (29) копѣрвасомъ пáлянимъ на желѣзѣ. взѣти ярого жѣта, зварѣти и тѣплое въ мѣшечку мáломъ такъ привязати, аби пѣтая мóрда конска булá въ той пáрѣ тѣплой; и тóе трѣба робѣти кѣлка рáзый, водú такъже тую, въ котóрой жѣто варѣлося, давати пѣти и тóежъ жѣто мóжетъ ясти. в. Возмѣ сáла старóго и росхóднику зѣлля подѣ одну мѣру, зѣтовчѣ або утрѣ тóе рáзомъ и усмáжъ, а усмáживши, прикладай на зóлаи якъ найтѣплѣйше хоцѣ бы и гарáче, абы конь стерпѣти мóгль, чрезъ кѣлка день, ажъ гúдзи змѣягкнутъ, а якъ бýдутъ зóлаи ужѣ мягкѣи, возмѣжъ сáла старóго и понасѣкавши гúдзи пушáдломъ, приложѣ на тѣпло и тóе робѣти трѣба, ажъ вѣтекутъ. г. Абы в серединѣи зóлаи ху́тѣй вѣходили наверхъ, (30) возмѣ четѣри бѣлки, всипѣ лутѣ снѣгъ лáдану, змѣшавши тóе дóбре, налѣй конѣви въ гóрло; чини тóе рáзый кѣлка. д. Гдекóлвѣкъ зóлаз нарадѣтся, помáзуй дѣгтемъ дóбримъ що день на сáмѣмъ вершечку, а такъ зóлаз змѣягкнетъ и розпýкнется, а якъ ся роспýкнетъ, помáзуй мѣдомъ прѣснимъ зъ мукóю ячѣвиною змѣшанимъ, а на остáтку оцтомъ тѣплимъ промѣй.

9. На запаленіе конское. Зáразъ, якъ ся запалѣтъ конь въ дорóгѣ зъ великóго бѣгу, зачинаѣтъ бокáми робѣти, стогнетъ, лягаѣтъ, за бóки хватáется. Зъ першого рáзу возмѣ лóжку прѣсного мѣду и горѣлки прóстой за три грóши шумовой и зъ полквáрти водѣ криничной, тóе розмѣшавши, налѣй емú въ гóрло.

в. Бувáетъ въ той хоробѣ, же на(31)пáдаетъ ковы фрібра або трáсця, а калѣ конскій на той часъ вѣхóдитъ нѣбы увиняній въ слóзъ якѣ бѣлáвій, подобній до тлустости роспущанной чáсомъ конь перепрѣскуе нѣздрами слóзъ с кровлю, що недóбрымъ знáкомъ есть. Трѣба зáразъ кровь пустѣти дóбре пѣршѣй разъ и другóго и трѣтого дня тóежъ учинѣти, тѣлко помѣншей пускати крѣвъ, давати снѣму чрезъ сѣжáвку, то есть вливати конѣви въ задъ, три рáзи на день и на нѣтъ водѣ четѣри квáрти, въ котóрой варѣги зѣлля слóзникъ, покрáявши и до звáного придавши салѣтри гóрстку або жмѣнку, тѣлко трѣба потралѣти, щóбы коня́ якъ наибóльше тѣплою водóю напѣти зáразъ, въ котóрой такъже гóрстку салѣтри роспустѣти. Кóгда пѣетъ, горáчка перестáнетъ (32) и конь вóзметъ до вѣла; трѣбажъ емú давати тóе черѣзъ три тѣждѣи що день. Возмѣ салѣтри четѣри лúти або двѣ гóрстки мáле, додай до тóго четвѣрть лúта камфóри и помѣшай тóе з мѣдомъ прѣснимъ,

щобъ галочку можна въ тогѣ зробити; камфору и салѣтру треба утерти разомъ. Отожъ тѣ галки давайъ рано нѣщо годіною передъ їдломъ.

10. На затратованіе. а. Затратъ, то есть коли конь пѣдковою образить коло копита другу ногу, въ чогѣ буваєть, же коло копита ропѣ зберетѣся и копитовѣ шкодити будеть. Якъ тѣло тѣе постережешъ, кровь якъ найлѣпше рукамі витисни, а оптомъ въ сѣблю промій и приложи грѣнку, то есть хлѣбъ прѣстый, несѣяній, присушаній (33) на годинѣ съмъ albo болѣшъ, а потомъ розчинивши пшеничную муку бѣлкомъ въ яйцѣ кѹрачого и приложивши, до трѣтого дня не зазираи.

в. Взяти козловію лѣю и розогрѣти, а змѣшавши той лѣю въ тѣмъ порохомахъ, що нимъ стрѣляють, рану затратовану заллѣти.

г. Возми овѣчого калу, олію льняного, оцту мѣцного, мѣса несоленого, розотри добре калъ овѣчий и роспусти надъ огнемъ, намасть и, намазавши на хусту, приложи на затратъ, а по верстѣ тогѣ обвини шмѣтою, омоченою въ воскъ, для тогѣ, щобѣ конь рани не замочивъ, особливо въ дорогахъ.

д. Поподъ рану, то есть подъ затратомъ накарбуи ножемъ, щобѣ ропѣ сходила на спѣдъ, іїмій рану оптомъ тѣплимъ посолѣнимъ, а (34) потомъ возми галузу и бѣлка въ яйцѣ кѹрачого, приложи на нощъ, а на завтрѣшній день заскваръ лѣмъ козловимъ, а коли гѣраєть въ дорогу маєшь їхати, возми смолу чорну шѣвску и по верстѣ тѣплою засмоли, щобѣ вода не доходила раны.

е. А если бы для недобору хѹткого рана була пльгѣва и ропѣста, треба коло раны рогѣ пробрати, промѣти оптомъ и грѣшпаномъ засипѣти, а потомъ соловину перетопивши, злиѣти на воду холодную и тѣмъ замазовати и завязовати.

11. На бѣльмо свѣже и давне, чи старе. Взяти лѣжку прѣса и солѣ и до кѹни змѣшати, а потомъ взяти сукна сѣрачаного и шнурокъ и въ томъ сукні прѣсо и солѣ завязати, а замочивши водою, вѣкнути въ (35) огонь, то тѣе въ огнѣ злієтьѣся до кѹни, що утерти на порошокъ и тѣмъ задмѣхувати око коневѣ передъ виходомъ и по заходѣ слѣнца черезъ три дни.

в. Возми глістивъ землянихъ въ бѣлкахъ яєцъ кѹрачихъ и, въ нѣвожъ горшкѣ залѣпивши, упали, а утерши, тѣмъ бѣлкомъ засипѣти.

12. На згайбу. Коли копитъ есть водный и отстаєть отъ тѣла, взяти оцту, а, загрѣвши, поливати шмѣту тую, котѣрою ногѣ и копитъ обвязаній есть.

13. Когда конь не бере тѣла на себе. Зливати єму обрѣкъ водою тою, въ котѣрой бы треба уварити вербѣвій корень.

(36) **14. На вусачъ коневі.** Коли конь на крижі упадѣть, взяти пѣвзину берѣзову въ стрѣхи albo иншую подобную хабѣну и приложити на крижъ конскій и ударити по обѣихъ сторѣнахъ тѣю пѣвзиною по три разѣ по пахвѣнахъ злѣгка. Або такъ зрѣби на тѣежъ. Взяти горѣлки доброй, запалити на крижахъ коневі, а въ хвостѣ рѣвницю перерѣзати навхрестъ трѣшка до крови.

15. Коли коваль, коня куючи, загвоздитъ цѣякомъ albo тежъ конь самъ часомъ наступитъ и заколетѣся. а. Треба избрати рѣгъ коло ухаля ажъ до живого мѣса, а коли зберешъ ажъ до концѣ ухаля, (37) гѣравъ кровь потечѣ; если недавній затратъ або заколѣта, що ропѣ

не віино, мѣнше збирати рога налѣжитъ, а коли задавняній вѣтратъ чи заколѣтъ и ропѣ пливѣтъ, треба дѣбре копѣто вибрати, щобъ ропѣ межѣ рогами и живимъ мѣсомъ не закралася. Потѣмъ промѣй оцгома осѣлянимъ и залѣй олѣмъ въ воскѣмъ ростѣплинимъ и возмѣ смоли и сѣрки и помѣшай и тимъ по верѣ засмоли, а коли въ дорогѣ мѣсишъ ѣхати, приложѣ сукно або капелюхъ шшатѣкъ старѣго под ѣдѣкову и привѣй.

в. Когда засвѣжа постережешъ, вѣчистивши рѣгъ, возмѣ мѣду приснѣго, живицѣ бѣлой, воску, лѣдану потрѣшку и, тѣе потѣрши, распустѣ на масть и въпустѣ въ рану, варѣвъ загѣнѣся.

(38) г. Коли бѣде гарѣчка въ рогу и въ рѣнѣ, що познаѣешъ, приложивши рѣку до рога и рѣгъ бѣдетъ гарѣчий, возмѣжъ бѣлѣвъ въ яйцѣ три и утри з галуномъ за два грѣши и (и)положѣ на клѣче и обвинѣ копѣто, а мѣжна и дрѣжчи въ пѣва, съ печѣною помѣшавши, прикладѣти.

16. *На перелогѣ.* Коли конь падаѣтъ на тѣлъ, оглядаѣтся, стѣгнѣтъ або ричѣгъ, возмѣ лѣжку мѣду приснѣго, за чѣтири грѣши горѣлки, водѣ пѣвквѣрти, змѣшавши, влѣй въ горло и гонѣся на немъ ажъ до поту, а якъ тѣе не помѣже, робѣ тѣе лѣкарство, що на глѣсти чѣли робѣки, якъ нѣжше написано.

17. *На дихавицѣ.* Кашель єсть знаѣкомъ дихавицѣ, для того рѣжнимъ (39) спѣсѣбомъ лѣчити потрѣба. а. Наперѣдъ зо три дни тришай єго голодного, не давши єму ѣсти, тѣлко по рѣзу на день обрѣкъ овсѣяній або яченній и наповѣти тѣлко по рѣзу водѣю, въ мукѣю ячмѣною и мѣдомъ змѣшавши. Потѣмъ возмѣ солонини бѣлой свѣжѣю, нашкрѣбай єй дѣбру пригоршъ и вѣмочи въ водѣ чѣстой дѣбре, а витѣснувши з ней водѣ, придай сѣрки перепущанѣю на огнѣ лутъ єдинъ, часникѣу обѣранѣго головѣкъ три, зотри тѣе рѣзомъ, а потѣмъ порѣби тѣе на гѣлочки, якъ орѣхъ волѣскѣй великѣи, а взявши к тому пѣгоки мѣду въ олѣвою, змѣшай и тимъ мѣдомъ тѣи гѣлочки шмарѣй и вѣтщо конѣви въ горло кладѣ, поппѣхаючи палицѣми, дѣки не полкнѣтъ. И тѣе робѣти трѣба черѣвъ три дни.

(40) в. Олѣй конѣпний змѣшай въ кровѣю собѣаѣю по половинѣ и тимъ конѣскѣи жѣли на пѣрсахъ шмарѣй.

г. На прѣстѣй недѣвнѣй кашель рѣдку въ обрѣцѣ давай шкрѣбану, водѣ питѣ лѣгнѣю, то єсть незѣмну давай и чѣсто до водѣ пшеничнѣй шукѣ жмѣню и салѣтри тѣвчанѣю мѣлко тѣлкожъ придавай.

д. Царѣ зѣля або подбѣвъ ширѣкѣй варѣти и тѣю юху дихавицнѣмъ конѣмъ давай питѣ.

е. Вѣяти внутрѣности въ чѣрнѣй кѣрки, конѣчне зовѣсѣвъ нѣчѣго не полѣшѣчи, и тѣе на половинѣю рѣздѣливши и горѣлкою прѣстою въ часникѣомъ перѣжѣшавши, усѣкти, олѣви додѣти кѣлѣшокъ и въ горло влѣти конѣви вѣтщо, годѣну аби стоявъ увѣзанѣй до горѣ головѣю, вложѣти на нѣго дерѣгъ три або чѣтири и припѣ(41)ти, а якъ вѣйде годѣна, другу половинѣю внутрѣностей уже незмѣшанихъ въ олѣвою и горѣлкою и прѣчая; но самѣи внутрѣности, перѣсѣкши, дѣти въ овсѣмъ, аби зѣлѣвъ. Пѣрше трѣба конѣ дѣмъ вѣголодѣнѣти, не давши єму ѣсти нѣчѣго, а того дня, кѣтѣрого тѣе лѣкарство давати бѣдѣшъ, разъ тѣлко на дѣнь въ вѣчеръ напоитѣ єго и то не багѣто. Такѣ лѣкарство на рѣкъ мѣжно дѣти конѣви три рѣзи.

18. *Коли з хвоста волося коневі випадаєть.* а. Саломъ або собачи́мъ або лисичи́мъ шмару́й рѣпи́цю у хвостѣ, очистивши и ошкρόбавши стру́жй коли б́удуць.

в. Возми́ корѣня зъ слю́знику и зъ лопу́ху, вари́ въ брѣ́чцѣ от пѣ́ва и тимъ масти́ и маца́й хвостъ и вб(42)лосъ и всю́да, где волося́ нема́.

г. Спали́ папѣру, а поро́хъ той мѣша́й зъ ма́сло́мъ свѣ́жимъ несо́лони́мъ и шмару́й.

д. Дода́й ко́рѣня от трості́ни, ко́торая на боло́тѣ́ росте́, спали́ на по́пѣль и зъ то́го по́пѣлу зроби́ лугъ зъ водо́ю то́ю, въ ко́торой пе́рше вари́ горо́хъ або́ бобъ.

е. Возми́ пчѣ́ль, ко́тори́н посну́ть въ у́льи, и гли́стивъ земля́ни́хъ, то е́сть робако́въ до́вгихъ и пали́ то́е ра́зомъ въ горшкú́ вб́о́вомъ и зотѣ́й на поро́хъ, помѣ́шай той поро́хъ зъ ма́сло́мъ свѣ́жимъ, несо́лони́мъ, ма́юви́мъ и тимъ всю́да помѣ́зуй, где волося́ нема́.

19. *На курдю́к.* а. Курдю́къ зо́вется чира́къ на язи́цѣ зъ чо́го-ко́лвекъбу́ль зро́бле́нни́й; на то́е возми́ въ шма́ту лайно́ (43) чело́вѣ́че-ское свѣ́кое, зави́нувши, приви́жй до желѣ́за узде́чки и вложи́ коне́ви въ гу́бу, аби́ жва́въ предъ́ обро́комъ годі́и́х зо́ двѣ́ и по обро́цѣ́ годі́и́х зъ пѣ́ть.

в. Возми́ ме́ду прѣ́сво́го и усма́жъ гри́шпану́ въ немъ́ и та́ку́ю масть при́кадай́ въ ра́ну, а згойте́ся; па́мята́ти тре́ба, що́бъ ко́неви́ до́дла ла́вати отру́би пше́нчни́х за́вѣсть обро́ку, що́бъ язи́ка не обра́зівъ.

20. *Когда ко́нь збѣ́гается або́ зорвется́ чимъ.* а. Якъ́ захо́руеть ко́нь зъ тру́ду, з о́бгана́, же́ и вѣ́сти не хо́четъ¹⁾, тре́ба е́му́ кро́вь напе́редъ́ пусти́ти зъ попру́жни́х жи́лъ, поутру́ возми́ горчи́цѣ́ вѣ́сѣ́мъ лу́товъ, со́лѣ́ два лу́ти и, то́е мѣ́лко уте́рши, вли́й ко́неви́ въ го́рло зъ оцто́мъ и чини́ такъ́ до де́вѣ́ти де́нь.

в. Ко́неви́ стру́жле́нному возми́ (44) пѣ́ва, ма́сла и зварі́́ и со́лѣ́ при́дай к то́му́, вѣ́бѣ́й яе́цъ зъ кѣ́ка и о́собно́ уби́вши ихъ до́бре, ажъ́ охоло́не пѣ́во, з ма́сло́мъ помѣ́шай и вли́й въ го́рло ко́неви́.

21. *На слиногу́рз.* Слиногу́рзъ значі́тся бо́лячка́ въ го́рлѣ́ ко́н-скомъ́, от чо́го́ и язи́къ пу́хне. На то́е тре́ба лѣ́гнои́ водо́й и положи́вши ко́ня́ тре́ба лѣ́яти на язи́къ и въ гу́бу, що́бъ за́грѣ́ся язи́къ и гу́ба, а за́разъ во́лбо́зою жовче́ю натѣ́рти язи́къ и гу́бу, а при то́мъ не да́вати ні́чо́го ви́шого вѣ́сти, тѣ́лько ячмѣ́нь пере́вѣ́нни́й и отовча́нни́й зъ салѣ́грою́ пѣ́вторѣ́ лу́та.

22. *На дурноту́ конску́ю.* Дуро́та значі́тъ ша́ленство́, ко́гда ко́нь зъ бо́ю́ голо́вы оша́ветъ; въ то́й часѣ́ тре́ба ко́неви́ пусти́ти кро́вь зъ обо́хъ скро́ней, а пото́мъ да́вати (45) е́му́ вѣ́сти чѣ́ку зъ со́ломи́ свѣ́кой ячмѣ́ной, при́давши́ листя́ або́ то́го, ко́торое́ зо́вется́ опѣ́хъ, росте́ на ста́у, ши́ро́кій листъ́ крú́гли ма́єть, або́ вѣ́ля́мъ, ко́торое́ зо́ву́тъ ло́дига́.

23. *Когда ко́нь мочи́тъ кро́влю.* Возми́ гу́ти́ мно́го, посѣ́чи́, по́товчи́́ и со́къ зъ не́й виті́сни, возми́́жъ то́го со́ку ло́жо́къ де́сять, ви́на́ ло́жо́къ де́сять, оцгу́ до́брого ло́жо́къ де́сять. змѣ́шай́ все́ и вли́й въ го́рло ко́неви́, а такъ́ чини́́ чере́з вѣ́сѣ́мъ де́нь шо́ ра́нку.

24. *Когда ко́нь не́ линяе́ть.* Бѣ́гай на немъ́, ажъ́ ся до́бре апо́ти́тъ, и пу́сѣй за́разъ кро́вь зъ ши́я, а всю́ кро́вь за́бери́ въ мѣ́ску

¹⁾ Хибно: хочете.

и тоюжъ кровлю всего коня помажъ и нехай такъ осхне добре, а потѣмъ его вѣ(46)хендожишъ, а зачнѣ ливяти.

25. На робаки въ кишкахъ конямъ. Робаки часомъ такъ гризуть кишкѣ, же конь нагле здихаетъ, що познаешъ въ того, же конь худне, смутно стоить, згинається, ногами задними въ чрево бѣтсѣ, чревомъ трѣтсѣ, где досягне, головою обертається то на той, то на другій бокъ, губою хватается за боки, хребѣтъ, перси, а часомъ за хвостъ. На тое возми шкаралупъ въ яецъ свѣжихъ, ридери шкурку въ середини вонъ, шкаралупи самѣи усуши и утовчи мѣлко, к тому возми двѣидри аъ подъ молота ковалеского четвѣрту часть и утовчи мѣлко, додай к тому перцю утертого мѣлко пѣту часть, помѣшай то въ оцтомъ добрымъ и въ горѣлкою, а загрѣвши, вли конѣви (47) въ горло. в. Накрай хрѣну дрѣвно, посали добре, дай въ обрѣцъ вѣвсѣянимъ, а можна и рѣлку давати поти, поки не оздоровѣе.

г. Возми мѣля креавнику и корѣ осѣиковой, вари въ оцтѣ крѣикомъ, а, охолодивши, нали въ горло конѣви.

д. Возми пшенѣчныхъ отрѣбъ добру жмѣню, вмѣшай сѣрки товчаной луть єдинъ. давай чрезъ три днѣ нѣтщо, а бѣде здоровъ.

е. Вари жито въ водѣ дощовой, ажъ поки змѣянкнетъ, того жѣна до обрѣку примѣшуй и воду до иншой воды мѣшай и пити давай.

26. Когда конь часто мочъ пускаетъ и от того худнетъ. Напавай коня мѣлка разѣи и мѣлка днѣвъ тобою водою, котѣра стоить въ долинѣ, где глину копають, а коли (48) нема такой воды. чѣсту глину безъ пѣску помѣшай въ водою, придавши жмѣню мукѣ ячмѣнной.

27. Лѣкарство для воловъ чили товару. Воли щобъ рѣтицъ не притерѣли въ дорогѣ. Мѣлъ воли въ дорогѣ гнѣти бѣлешъ, смолою рѣдкою рѣтицъ всѣ мѣлко двѣми впередъ понамазуй и въ дорогѣ тоежъ самое що день чини.

28. Воли жебы не були слабѣи. Змѣля, звѣнее гусяча вѣка, вомятое и утертое добре разъ мѣляця въ напою давати.

29. Рани от побитя и утовчѣня. Улѣчити можна мѣляжъ слязу лѣсового, утерши его.

30. Щоби воли въ работѣ неспрацюванѣи были. (49) Живѣцю або терпенѣину въ олѣвою вмѣшавши, роги и рѣтицъ часто намазovati.

31. Щоби мухи воловъ не кусали. Бѣлки въ краму куплѣни на мѣлкѣй порошокъ утерти и, въ олѣи якимъколывѣкъ усмаживши, злѣгка тимъ воли пошмаровати; або сляною власною человекъ нехай волатъ вѣрги чи пѣски пошмарѣе.

32. Жебы воли упаслися добре. Першого дня, беручѣ воли въ пѣшни, давай имъ капѣсту шатковану кислую, хочъ бы оцтомъ наймощѣшимъ зѣлянною, потѣмъ чрезъ пять день давай имъ полѣву въ отрѣбѣи пшенѣчными вмѣшану, шѣстого же дня ячмѣню молотого давай имъ по четѣри фунти, а чрезъ шѣсть день наступѣющихъ потрѣха (50) причинѣй такогѣжъ ячмѣню ажъ до мѣри звичайной, по мѣлко на каждого вола звѣиклос давати, аби тѣлко не чрезъ збѣгокъ.

А корми тежъ такъ вѣлкою воли: разъ, коли кѣри першѣи спѣвають, другѣй разъ коло свѣтѣня и на той часъ имъ пити дасѣ, а рѣшту живности дасѣ имъ по заходѣ слѣнца предъ вѣчеромъ.

А лѣтною порою, яко то, въ лѣтѣ перше ѣсти волаѣ даваѣ на свѣтанѣ, другій разъ о самомъ полуднѣ и въ той часъ ихъ напоишъ, третій разъ о годнѣ девѣтой дасѣ имъ ѣсти въ вечерѣ и тогда ихъ знову напоишъ и въ лѣтѣ давати имъ пѣти воду тѣлко що лѣтною, а зимомъ тежъ теплѣйшую даваѣ воду пѣти.

Пѣски волівѣ чи то вѣрги винивати (51) треба мочою чили сѣчу для згубленія въ нихъ флямистой пѣни, а въ языка тежъ потреба клѣщиками виривати робакѣ, которѣ ся тамъ въ языкахъ рѣдѣтъ, и сѣблю заразъ засиповати и натирати добре, а до того тежъ и о подстиланю подъ волѣ чѣстимъ разъ на разъ потреба бѣчность мати и зѣвше пѣмѣтствовати.

33. Если волъ хорувати zaczynaєть. Даваѣ ему заразъ едно яйце кѣраче якъ наисвѣжѣйшее цѣкомъ сурѣвое, аби его зѣвъ волъ конѣчне, а трѣтого дня головку часнику зотри в фунтомъ вина або горѣлки и дай ему выпити, а то нѣщо зѣвше.

И еслѣ хочешъ запобѣгти волѣ хорѣбѣ, даваѣ здорѣвнѣмъ волаѣмъ (52) такое лѣкарство: три листкѣ листвѣ бѣбковѣго, гѣчки въ трохѣ порѣвъ, часнику зубѣвъ три або ракамбѣлу зубѣвъ три, калѣла, то есть лѣдану, що три зернѣ перцѣовихъ заважитъ, зѣлля, зѣвѣмого савѣна, три корѣнцѣ, рѣги три листкѣ, перестѣпу бѣлого пучкѣвъ три, бѣбу бѣлого чи зеренъ чи пучкѣвъ три, уголля жару углѣвъ три, вина або горѣлки кѣлѣшковѣ три, тое все стѣрти добре и чрезъ три дѣи той напоѣ давати в начинѣ деревѣного по три разѣ на день.

34. Воли робити аби не худѣе булѣ. Треба волаѣмъ по половницѣ подѣстѣлати солѣму в галузкѣми дубовими або лѣторѣслями, а такъ до лежанѣ имъ бѣдетъ мѣгко, а стоячимъ тѣрѣдо, а межѣ нашу га-(53) лѣзки въ дѣрева вязѣвого мѣшати, бо тое волѣ любѣтъ и тѣють от того.

35. Коли волаѣмъ голова болѣтъ. На той часъ волѣ голова болѣтъ, колѣ волѣ, опустѣвши уха, нѣчоѣ ѣсти не хочѣтъ. На то дѣтелину утѣрти въ виноѣмъ, часникомъ и сѣблю гусковою и языкъ волѣи тимъ натирати, потѣмъ возмѣ бѣбковѣго листѣ жѣнѣю и вложѣ ему въ горло, щобѣи зѣвъ, на остѣтокъ возмѣ миргѣ, которѣй въ краму достѣнешъ, тѣлко, якъ орѣхъ, и утѣрши въ полквѣртою вина, влѣи волѣмъ чрезъ нѣздра.

36. Коли вола промкнетъ, то есть, коли лѣзучѣ. Лѣствѣ зъ бо-дѣкѣвъ утовѣчанѣ въ клѣемъ вишнѣвѣмъ або въ якогѣколякѣ дѣрева, а колѣ нема клѣю деревѣного, въ карукомъ рѣбѣчимъ або (54) и прѣ-стѣмъ столѣрскимъ амѣшай и дай ему ѣсти, або возмѣ двѣ квѣри муки пшѣничной и упрѣжъ дѣбре и, квѣртою водѣ розвѣвши, дай волѣмъ; тѣе все рѣбѣги мѣжна два разѣ на день рѣно, и въ вечерѣ.

37. На колѣи волаѣмъ. Колѣи волѣ на колѣку хорѣе, на еднѣмъ мѣстѣцѣ устѣяти не мѣжетъ, нѣчоѣ не ѣстѣ, тѣлко вѣдѣзѣетъ и бѣльше мѣручѣтъ, нѣдитъ, нѣжъ рѣчѣтъ, въ той часъ мѣло ему бѣрзо пѣши давати и тѣло его на ногѣхъ коло рѣгнѣцѣ поколѣти пушѣдломъ, аби крѣвь вѣйшла.

На тоежъ: коло хвѣста жѣлу котрѣуколякѣ знаѣшѣвши, крѣвь пу-стѣти и завѣзѣати потѣмъ. На тоежъ: Взѣти цѣбулѣ и солѣ, а рѣзомъ тое амѣшѣвши, якъ наѣглі(55)бше подѣ хвѣстѣ утѣснѣти або волѣ гонѣти довго. На тоежъ: Салѣтру утовѣчену въ водою влѣти волѣмъ въ горло.

38. На гарачку воламъ. Коли волъ на гарачку хорѹе, нѣчого ѣсти не хочеть, спустивши лобъ, мручить, плачетъ и гнѡй въ о(в)чяхъ маеть, а подъ очима долинки ся робять, на той часть такъ его лѣчи: перестѹпнику зѣлля лѣстя давай ему ѣсти зъ сѣблю або и гвалтомъ въ горло класти, а въ темнимъ мѣстцѣхъ волѣ тримати и пити ему давати въ той темницѣ найзмигѣйшую воду, уха и нѣздри часто водою змивно умочивши гѹбку або хѹстку, умивати.

На тоежъ самое. На залічкахъ волѣ зъ обѡхъ сторѡнъ желѣзомъ распаланимъ шкѹру (56) попрочекати, тоежъ самое здалѣка подъ очима. И треба на тое мати приготѡваную мочъ человекѹ, котѡрая аби стояла кѣлка день въ якѡмъ начиніи и тою мѡчою тепло загрѣтою мѣстця пропечани гѹбкою або хѹстою тонкою протирати на день два рѣзи, поки струпи не злущатся, уха также зъ середини понарѣзовати, аби кровь стекла, поки рѣны не стягнутя. На тоежъ: зѣлля щедріаецъ ростѣрши въ пивѣ або въ винѣ, давати зъ водою.

39. На кашель для воловъ. Змелі ячменю кварть три и розмочи, половы наймѣлкчишою и вичищеною кварть три, насѣя гусячої вики молодого кварть три, тое все не мѣшавши, на три части подѣлити и кожду рѣчь особно дати воловѹ ѣсти. На тоежъ: (57) зѣлля билицю утертое чрезъ сѣмъ день предъ ѣдомъ, то есть нѣщо лѣяти воловѣ въ горло.

40. На прищѣ або чираки ропистіе воламъ. Коли ся где въ прищѣ або гѹлѣ якѡй набѣретъ ропѣ у волѣ, треба прорѣзати, аби ропѹ випустити, а потомъ прищѣ мѡчою старѡго волѣ другѡго теплою змивати и кѹжѣлими пачѣскамі витирати, а потѡмъ возмі смоли рѣдкѡй и солѣ и зсмажъ на плястеръ и прикладай тое. И то робити два рѣзи на день, рано и въ вѣчерѣ.

41. Для воловъ кулавицхъ лѣкарство. Коли от заморѡжѣня волъ кулаветъ, треба ногѹ поднести и мѣстце зранѣне гнипомъ розрѣзати и мѡчою старѡю нагрѣтою напарити, сѣблю (58) засипати и гѹбкою або полотнищѡмъ тонкимъ витерти, а погимъ чрезъ желѣзо распечѣное лоемъ козловимъ або и воловѣмъ залѣяти. А если би волъ от пробѣга дрѣвомъ або желѣзомъ кулаветъ, оглядѣти ногѹ и зъ рѣны, если есть ропѣ, випустити, мочою теплою змивати, сѣблю зъ гѹбкою витерти, а потѡмъ взявши воску и оливи старѡй и мѣду патоки и муки зъ вики потрошку, разомъ тѡе зтопити и, прохолодивши, въ рѣну того, кѡлко потреба, вѣкладати. Потѡмъ взяти черепокъ въ слимака або зъ черепѣхи и утовкти на дрѣвѣній порошокъ и просѣяти, змѣшати то зъ кѣпка фѣгами ростѣргими и, положивши на сукно, зъ верѹху привязати и обвязати дѡбре, аби нѣчего тамъ не затекло и не залѣзло землѣ або гнѡю поги, (59) поки волъ стояти здорово самъ не бѹдетъ могти, третѡго дня дѡлѣро розвяжи и тоежъ самое прикладай и роби, що перше. А если бы волъ кулаветъ для багѣцкости збирающей ропѣ, часть тѣля хорѹю брагою густѡю зъ оливою теплою або и безъ оливи напарити або розигрѣти треба; потѡмъ на тѡе мѣстце муки яч(мѣя)ной теплой приложити, коли ужѣ ропѣ мягка бѹдетъ, растѣти и змивити, якъ перше, а змививши або цибулю зъ сѣблю або зѣлля спорішъ, по лацѣмъ подѣгонѹмъ, або зѣлля шаутѹбѹ утовкши, приложити и обвязати дѡбре.

42. На пархи воловѣ. Пархи и рѡжніе корѡсти мѡчою воловою

залівняною чреэъ кѣлка день, въ мѣслоу загрѣгоу, шмаруючи, зъгойти можна, а можна такъже (60) смолоу рѣдкоу шмаровати и от того ся гоить.

43. О робакахъ въ воллахъ. Водоу бѣзъ айнноу тамъ, где робацтво есть, часто мити и скроплювати; робакѣ вийдуть, бо они тепло любятъ.

44. На воши вологе. Треба положити вола до горѣ череномъ, щобѣ дивився до горѣ, языкъ витягнути и дивитися, если бѣмблѣ чили гуліочки на языцѣ маетъ, которѣи если ся найдуть, желѣзкомъ острымъ поотпѣлювати потреба. Подѣвъ сѣблю въ оливою албо мѣслоу въ сѣблю вѣтшанимъ нашмаровати тѣи бѣмблѣ чи гругѣли на языцѣ; коли то згубишь, воши такъже погубнуть.

45. Якъ би вола ужъ укусивъ. Червѣшку и от дивяглю корень утрѣ (61) и, вѣтшавши зъ полквѣрти винѣ французкого, тое чреэъ вѣвдра волѣвъ влѣи, а на тое мѣстце, где укушанѣи есть, лайно свиначое прикладай; тоежъ лѣкарство служити можетъ и для человекѣа, если би бувъ отъ вузѣа укушанѣи, и для овецъ тоежъ самое лѣкарство.

46. Отъ позѣтра на товаръ. Сѣна яку копѣццю спалити, положивши на ней на верху колѣду дубѣву для того, жебѣ ся помалу палила; жѣжель той, що, спаливши сѣно, востане, давати товарѣи чили то пити, лючѣи въ горло, чи то, въ водѣ роспустивши, скроплювати тимъ вѣяку сѣна. На тоежъ: Кѣждень господарѣ, свой товаръ зраховавши, от кѣждой штѣки дастъ по грѣшу або по болше до цѣркви за дѣши помершихъ. На тоежъ: Якъ толко (62) товаръ зачнеъ хорувати, дай волѣи чи корѣвъ лѣжку салѣтри и лѣжку сала якогоколывѣкъ, але лѣише сало гѣсяче, лечъ и кѣжде добре, шо ранку. На тоежъ: Найлѣише товаръ вѣгнати въ селѣа, коли толко(о) ся постережеть хорѣа, и далѣко отъ дорогѣи и отъ селѣа въ лѣсѣа або въ полѣа товаръ чреэъ мѣсяцѣа два удержати, а гной тимъ часомъ въ обѣръ кавати вивести, а въ полѣа чи то въ лѣсѣа жѣжю въ сѣна спяляного або погашу давати шо ранку погрѣшку.

Для тихъже воловъ. Секретъ досвѣдчанѣи, которѣо зацѣпѣи обиватель елинь въ Украинѣа дознаеть, бо хочѣи въ сусѣдствѣа товаръ падаеть и егѣ селѣа часомъ заразѣтся, а на егѣ обѣръ завше пѣлѣи товаръ, а то такъ ратуеть: (63) шо веснѣа треба постарѣтися карасиковъ малѣнкихъ тѣлко, кѣлко бы могло бѣти въ обѣръ чѣи штукѣа товарѣи; тѣи караски, живѣи умочивши въ правлѣивѣи дѣогѣа, давати кѣждой товарѣинѣа малѣи и великѣи, хочби и найменшой, по елиному караску.

47. О овцахъ. Кто хѣче овци мати здорѣви, тлѣсти и волну на нихъ мягкѣю, нехѣи ихъ нѣколи не наповѣаетъ водоу и приказати пастухамъ, жебѣ до водѣи ихъ не гонѣли, анѣ на росѣу ихъ не виганѣти, будутъ дже здорѣви, а въ полѣа ихъ виганѣючи, нѣгли на вѣвсиеску не пѣсти, бо будутъ хорувати. Въ лѣтѣа збирати для нихъ лѣста дубѣе, олхѣе, липѣе и берѣеовѣе и тое усѣшане на почѣтку осени давати имъ, скропивши ропоу солѣною, и на веснѣа.

(64) Коли ся хорѣа мѣжи овцами покаже, заразъ въ тогѣ гноу овци загнати до иншого хлѣва, а хлѣвъ давнѣи вѣчистити¹⁾ и нехутко на давное мѣстце овцы заганѣти.

48. Аби овци не паршивѣли. Варѣ въ брѣѣа хмѣль и если есть, лѣгеръ въ винѣа, а если нема, безъ лѣгру обѣидеться. Овци, остѣгши, понамазѣи тимъ всѣа и нехѣи такъ бѣдутъ два дѣи въ теплѣи хѣтѣа, не ви-

¹⁾ Хлѣво: вѣчистюти.

ганяючи ихъ. потómъ рошу въ водóу зробивши зъ сóлѣ яко́йко́лвѣякъ, обмѣи́ кáжду. Тое коли́ зроби́шъ кáждого рóку, нѣ́коли овци́ не спарши́-вють и вóвну нáти бóдуть д-ли́кáтну и дуже густóу; пáрхи овчѣи, мó-чою вѣ́жчи, потómъ сѣ́ркою зъ оли́вою на́мáщуючи, гíну́ть.

49. Лѣ́карство овцáмъ на вѣ́спу. (65) Як ся тóлько на є́дно́й по-стережé овцѣ́, вáраязъ тую о́лччѣти и о́собно тримáти и старáтися, абы вѣ́герь чáсто провѣ́нáлъ тóе мѣ́сце, а коли́ зимá єсть бáрзо вел́ика, то є́й нава́джовати асафетило́у, котóрой достáне у Жíювъ. аптíкаровъ. Корѣ́ни ю сѣ́номъ и обро́комъ, примѣ́шáвши лóжку сѣ́рки мѣ́лко утѣ́р-той. дава́ти є́й вѣ́ти вóду, до котóрой, що мóже вѣ́пшити, вѣ́кнути зáвше жíвёну салѣ́ри тóвчаной, а є́сли корóста чи вѣ́па зъ трудностíю вилó-дитъ або, показáвшися, нава́тъ хова́ється, трéба дáти асафетíди якъ лѣ́-скóвий о́рѣ́хъ зъ яго́лами бзовими тóлкожъ, аби полквóла кáждого днѣ́ рáно, пóки ся корóста не вис́ичле; є́сли вѣ́спа бóде збитъ червóна и по цѣ́юмъ тѣ́бѣ́, вáраязъ вѣ́ пер́вихъ днѣ́хъ трéба кровъ пустíти (66) и зъ шíи такъ, якъ кóнямъ пуска́ється, и такíмъ пушáломъ, тíлько мѣ́ншимъ, мá-лую квáтирку, и дáти є́й пѣ́гулку якъ лѣ́скóвий о́рѣ́хъ, зрóбляну в са-лѣ́три и мѣ́ду прѣ́сного друго́го днѣ́ зновóу пустíти кровъ и дáти пѣ́-гулку; мóжна и трéтого днѣ́ тóжъ зрóбíти, пóки ся вѣ́спа не розш́ирить на пласкѣ́.

Є́сли корóста чи вѣ́спа бóде с́иня або фѣ́олéтова, дáти кáждого днѣ́ пѣ́гулку полкнути зъ гáлу́ну и зъ клéю зъ гíшенъ або сли́вко́въ по рѣ́внóй чáсти зрóбляну. мѣ́лко утѣ́рши, змѣ́шáвши зъ мѣ́домъ прѣ́снимъ; клей той прода́ють въ крѣ́мáхъ, зоквóтъ є́го гóма ара́бѣ́ка, а вѣ́ти да-вáти в той чáсть вóду, прѣ́дáвши до не́й о́цту мѣ́цного, пóки не бóде квасковáта.

Є́сли овца поронíтъ або плóдъ скíветъ, трéба ю мáти на (67) о́стрóжности и трéба є́й дава́ти дóсить обрóку мѣ́шаного зъ сѣ́ркою, а коли́ єсть слáбá, дава́ти є́й пѣ́гулку зъ асафетíди и бзови́хъ рóвнóй чáсти рáно и вѣ́ вѣ́черъ.

50. Для́ козѣ́. Внóутриности чи утрóбу зъ бóцѣ́на, вѣ́ водѣ́ утѣ́рши, по лóжцѣ́ дáти кáждо́й шту́цѣ́ є́ще злорóвнóй то не бóдуть запóнѣ́г-рáни, а є́сли о́би захорóвá и вѣ́ля шедрíнецъ зъ пáшою имъ дава́ти и вóду тóу тíлько имъ дава́ти вѣ́ти, вѣ́ котóрой намочáни́и бóу́ть корѣ́нь зъ очерéту молóтого, и прогнáти ихъ вѣ́ пóле, абы на дáвномъ мѣ́стцу не бу́ли.

51. На рожні́е хорóбы для́ ове́цъ лѣ́карства. Є́сли овци́ от упáлу слóнна хорóють, вѣ́ля, котóрое зовѣ́ється о́ста сíлвестрѣ́сь, цвѣ́кла бíсова, ви́шн(68)скáй тóе и влѣ́нъ вѣ́ горло и тóежъ сáмoe вѣ́ля нехáй вѣ́ я́тъ. Є́сли тíжко оти́хáють вѣ́ни дихáвчичи, уха желѣ́цъ имъ чи пу-шáломъ зъ сereдíни пона́сѣ́кувати, аби кровъ гíйшла, и вѣ́ пóле або на инше мѣ́стце перегнáти. А кóли́ кáшлиють, хмѣ́ль варíи зъ сѣ́блю да-вáй имъ вѣ́сти, а ви́шн, мигáловъ гíркихъ утѣ́рши, зъ кíлѣшкомъ винá фрaнцúзкого вѣ́ носъ влѣ́вають. Є́сли овцы чѣ́рево спóухветъ, знáкъ єсть, же ско́дливое вѣ́ля зѣ́бла або робáчка як го; отóжъ вáраязъ жы́ны подѣ́ вáргами пона́дрáпувати и на́колóти, аби кровъ зíйшла и з тíми жы́лами тое сáмoe зрóбíти, що єсть кóло хвостá бíлко тíмно́й гно́ювóй дíжурí, и дáти є́й вѣ́птити с полквáрти мóчи чело́вѣ́ческой. Є́сли привъ́зъ якíй або чирáкъ овця́ на верху́ шку́ри гдѣ́ мáє, трéба є́го (69) рóзтáти, а вѣ́ се-

рѣдину соль прѣжану, добре въ смолѣю рѣдкою умѣшавши, въ роутѣтую рѣану вложити.

52. Жеби волки овецъ не хватаѣм. Завѣсити овцѣ на шіи и привязати добре цибулю въ лупини облупляну. Волкъ, завѣгравши цибулю, утѣкаеть, розумѣеть, що зрада; досить въ великихъ овчарняхъ завѣсити кѣлкою баранѣмъ, которіи череду волѣтъ.

53. На повѣтре для свиней. Свинѣ що день переганѣти по рѣзкѣлка чрезъ воду, щобъ пили, и вѣлля асфодѣлюсь, то есть злотоглоуъ або инѣчей, якъ зовутъ багно мочити в той водѣ, звѣтки онѣ піютъ.

Другое лѣкарство для свиней на повѣтра. Лісяче мѣсо сухѣ або свѣже вложити въ тоѣ корито, въ которого онѣ вѣдати и піютъ.

(70) 54. Якъ познати свинѣ хворіи? Вірвати въ карку щетину: если корень щетини есть чистый, здоровіи суть, а если на концѣ кровь або ропѣ якѣ и гнилость, то слабѣе суть. Отожъ варазъ достати девѣть рѣкѣвъ въ рѣки и дати имъ звѣсти и тимъ ся курѣючи, лѣчать; або багна вѣлля, дрѣвно усѣкши, фунтъ для каждой свинѣ особно вмѣшати въ иншимъ покѣрмонѣ чрезъ свѣтъ день и будутъ здоровіи. Если на гарѣчку свинѣ хорѣютъ, познаешъ, що вѣсти не хотѣтъ и смѣтніи стогнутъ; въ той часъ кровь въ хвостѣ, гдѣкобѣякъ знайдешъ жилу, пустѣи або надрѣжъ. Если свинѣ слинятъ дѣже, и то хорѣба есть; шукаѣи же жили на лопаткахъ перѣднѣхъ и коло плѣчка пустѣи кровь, а коли трѣдно знайти, то досѣти лопатки поколотѣи пушадломъ, **(71)** аби кровь вѣйшла, а если би була хорѣба незнаѣма, на цѣлій день и ночь особно каждую замкнути и нѣчого имъ вѣсти анѣ пити не дати, але намочивши вѣлля въперѣдъ орѣжѣвъ лѣсовихъ утовчанихъ, той водѣ имъ дати пити наибѣльше, а такъ вонѣговѣти будутъ и оздоровѣютъ.

55. Пси въ господарствѣ потребніи суть: для чого лѣкарства тутъ для нихъ гденекоторіи прилучаються. Щоби пси не казми-ся. У сщенѣтъ подъ языкомъ есть жѣлка подобна до робѣчка округлого, подовговѣсто скрѣчана, которую виняти голкою и оттѣти потреба; нѣгди ся такий пѣсь не скажѣтъ. А коли пѣсь скажѣтся, замкнути его на єдинѣтъ день, не давши ему анѣ вѣсти анѣ пити, а на звѣтрѣшній день дати ему въ напѣи або въ рѣдкихъ вѣдѣ чѣ**(72)**меріцѣ трѣха або вѣгѣля дрѣку утерши; тоѣжъ чинѣти варазъ, якъ би пси и здоровіи були, а покусѣни от скажѣного пса. Трѣтое лѣкарство от скажѣннии: есть въ апѣкахъ порошокъ, що ся зовѣ турпетумъ мѣнерѣле; тогѣ порошокъ, коли ся пѣсь уже скажѣвъ, розробѣти въ масломъ и хѣбѣомъ свѣжимъ и поробѣти въ него галочки якъ перѣць и кидати псѣви скажѣному на день єдинѣтъ по десѣти або по пятѣдцѣтъ ра. чрезъ свѣтъ день, а беспѣчній чрезъ десѣтъ; коли пѣсь вѣтъ тѣи галочки, будутъ здоровѣи. И коли скажѣний собѣака покусѣеть здорового пса, тихъ галочѣкъ такъже дати чрезъ три днѣ по тѣлкожъ.

56. Певне лѣкарство от повѣтра або дзжѣми людемъ. Рѣано, нѣмъ вѣйдетъ человекъ на дворъ, нехъ вѣзме два орѣхи волѣ**(73)**скихъ сухихъ, двѣ фѣги чи смѣквины и двѣдцѣтъ листѣвъ рѣти и соль тѣлко, що перѣць заважѣтъ, то рѣзомъ утерти и вѣсти належитъ.

а. Не потреба на той часъ, коли на дзжѣму хорѣютъ, опивѣтисѣи трункомъ, але поки здоровѣи человекъ есть, мѣжетъ зажити для здоровья.

в. Часийкь завше що день свѣжий поперекраваній на двѣ мати за паау́хами и по кѣшеняхъ всѣхъ.

г. Дзингеліовій корень не поликати, але вгѣ мати завше въ зубѣхъ, по одробіянцѣ жу́ючи, чи въ кишѣ говорішъ, чи ходишъ по рѣзнихъ мѣстцяхъ, оптомъ въ водо́ю що ранку губу полокати, скро́нѣ, по подпахами, пахвини между нога́ми мѣги тѣмже оптомъ въ водо́ю; тойже оцетъ ма́ти въ яко́й пу́щцѣ и уставичне, хо́лячи, нюхати.

(74) д. На той часѣ, коли джу́ма пану́еть, стерегтіся, якъ можна, абы въ сукняно́й сукма́нѣ не ходіти, тѣлко во вѣсмі полотняно́мъ, бо до вѣдни зара́за приста́еть, ша́пку на́веть ма́ти въ полотна́; и жо́нки лѣгниковъ анѣ плахть и шѣнебу́дь въ во́лни робленого жебі не носіли.

е. Коли кто помѣркуе, же уже джу́ма зачина́ется на кото́рой ча́сти тѣла робіти. а хо́цби и ра́птомъ зробілася, за́разъ взяти живу жа́бу ропу́ху, кото́ріе въ лю́хахъ або подъ дре́вомъ сила́тъ, або и ту́ю, що въ боло́тѣ (але ропу́хи лѣпшиі суть), забіти засту́помъ або соки́рою посьбити и на тѣе мѣстце, где джу́ма е́сть або бу́ти ма́еть, прикладати и привязовати, ра́но и въ ве́черъ оти́няючи; по́ки ма́со жа́бчє те́пле, въ той часѣ лѣпше прикладати. А въ адо́ровихъ (75) ха́тахъ, лю́де, тре́ба, щобъ сѣрку запали́вши на чере́пку, вся́кій посу́докъ и на́чіння, въ кото́рихъ ѣдять и пію́тъ и во́ду трима́ють и нося́тъ, надъ те́мже сѣрко́ю понакурю́вали до́бре.

Суть на ду́бѣ, хо́ць не на ка́ждомъ, пучкі або бру́нки косма́тіе, тіи пѣзно въ осе́нї достігли́и бува́ють, то що ро́ку лю́де збира́ти по́винни и въ комо́рѣ привяза́ти висо́ко, аби ми́ши не доста́ли; тіи пучкі ва́ріти цѣлко́мъ въ яко́й небу́дь хоро́бѣ, чи то дисе́нтерія пану́е между лю́дьми, чи гаря́чка, чи ло́жна хоро́ба, чи боль или запалѣ́ніе го́рла, чи ко́лкі, ра́но и въ ве́черъ тѣе ва́ріти и пи́ти.

57. *Противо саранчѣ способъ.* Коли чу́ти о саранчѣ въ сусѣдствѣ, тре́ба сподѣва́тися, же бу́детъ и всю́да въ побли́зкості; на той часѣ до́бре е́сть ко́жани лови́ти и на висѣ(76)кихъ барда́о древахъ ихъ за́вѣшувати въ рѣзнихъ мѣстцяхъ наоколо́ поля засѣя́ныхъ, а опрѣ́ч того́ тре́ба, аби ка́ждый господа́рь вивози́въ гной въ по́ле и врѣ́дка ку́пами вели́кими понаклада́въ завча́су, на дво́рскіе та́кже поля́ гной ку́пами на рѣзнихъ мѣстцяхъ зложіти по́винни, хо́цби межі сто́ячимъ уже до́спѣлимъ збо́жемъ; заховавши остро́жність, аби ся збо́же не заняло́, за́паліти того́ гною́ єди́у ку́пу глубо́ко въ се́редини, жебі ся курі́въ. И та́къ ка́ждый господа́рь на сво́ймъ помѣрку запали́ти по́виненъ, а ка́ждый въ инши́мъ мѣстцѣ, щобъ, як ся за́курятъ тіи ку́пи гнойѣ, по всѣ́хъ поля́хъ ды́мъ мо́глся ростяга́ти. Саранча́ где ма́еть ру́шати, за́вше въпе́редѣ леті́тъ менша́ ку́па, щобъ ви́глядѣти мѣстце, кото́рую называ́(77)ють скало́ю. Та́я ви́глядѣвши мѣстце бесі́ечне и до жи́вности спосо́бне, верта́ется и прова́дить рѣшту саранчѣ; ото́ж та́я пе́рша ку́па, кото́рую вову́тъ скало́ю, якъ за́станеть въ поля́хъ ды́мъ, отверга́ется зта́мъѣти и иде́тъ на боло́та и лѣси́ и тамъ рѣшта саранчѣ пото́мъ по́йде́тъ за не́ю, а тіи поля́, на кото́рихъ ды́мъ за́станеть, ми́неть. Опрѣ́ч того́ ровы копа́ти, зако́пувати, пала́ти, ве́длугъ звича́ю всю́да вѣ́домого и уже практикова́ного е́сть рѣчь арципо́житѣвна.

58. *Лѣкарство на згу́бу гусѣлищѣ з горѣдовъ, з дре́ва и ка́пю́сти.* Ра́кѣвъ въ ропѣ́ соло́ній намочи́ти нема́ю и то́ю водо́ю скро́плю-

вати гуселницю. в. Попели въ пѣчѣвъ на горѣди виносити и роскилати есть добре, бо гуселницю и иншіе робачкѣ за(78)биваетъ попелъ и землю виправляетъ и на такомъ горѣдѣ не будетъ ихъ.

г. Сѣяти цибулю мѣжи капустою и стару цибулю завѣшувати можна, раки побиги мѣжи капустою по многыхъ мѣстцахъ роскилати. д. Коли подъ часъ упаловъ папующихъ гуселниця ся родить, треба капусту поливати рано добре и въ вечеръ, хочай буде и въ головкахъ, а на тямъ боцѣ, звѣтки вѣгеръ вѣа, гной, роги рѣины, кавачки шкуръ запалити, аби ся разъ вразъ курію и той дымъ жеби ся росходилъ въ вѣгромъ по капусть.

е. Где суть сѣлы въ дрѣвомъ овощнимъ, тамъ от часнику гичку палити по всѣхъ мѣстцахъ горѣди. в. Тыхъ робакѣвъ чи гуселницѣвъ взяти въ иншого горѣди якую жѣлю або болше и варити въ водѣ въ кропомъ и, вихолодивши тое, зкроплювати дрѣво (79) и капусту, але треба стерегтися, жеби тою водою рукъ або тѣари не покрити и з. Подъ дрѣвямъ карукомъ въ сѣркою змѣшанимъ курити, также курити губкою на лѣщинѣ вироблюю. и. Зъ верболѣу порошу чи попелу упалити и лугъ чрезъ три дѣи робити и тямъ робакѣ зкроплювати. д. Добре есть также обсыпати дрѣво полѣвами здалѣка и обвяжувати дрѣва соломою от спѣду въ полѣвами мокрини; робакѣ по полѣвѣ не полѣе, тѣлько качается.

59. Противо вузамъ секретъ. Вужъ въ томъ горѣдѣ не постане, где есть полинь, билиця и бѣздрѣво, также где би ясенѣе дрѣво щепляне або сѣжане було; листья ясенѣе вужъ бойтися, часнику, цибулѣ и хрѣву. Можна то мати въ собѣю, идучи въ лѣсы або на багна.

(80) **60. Якби кого вужъ укусуеъ.** Пѣки гарачка не припадетъ по укушѣни, нехай человекъ укушаний сокъ зъ листья ясенѣе усѣкнаго вѣтисне и више зъ виномъ, той листь перше умѣшавши, а листьямъ самимъ окладати тѣе мѣстце, где укушаний есть.

61. О ловитѣ рибу. Возми любѣюшки, чомѣбру, майрану, кождого по три драхми, отрубъ пшеничныхъ, лѣгромъ зъ вина або самимъ виномъ росишчанимъ въ полквѣрти, або вѣтко потреба буде указовати, корі сосновѣй, любрики драхмъ вѣсѣмъ, утробѣ вепрѣвой печѣной фунтовъ шесть, лою козловѣго, тѣлкожъ часнику, кѣжде въ особна потовчи и утри, потѣмъ до того примѣшай попелу просѣяного и до купи злучи на массу и то въ стоячей водѣ чи въ (81) озерѣ напередъ двома годинами, нѣтъ сѣти вѣкинешъ, утопи, за трѣтою ажъ годиною тягви рибу.

62. Рибу рѣчну ловити. Овѣчѣго лою, вѣля шавиѣ усѣшаного, часнику, виновѣго лѣгру, вѣля либѣтки, майрану, дятѣлины сухихъ, кождого по рѣвнои часи утовчи и, зъ хлѣбомъ змѣшавши, вѣкни въ воду годиною або двома нѣтъ зѣи заквѣшь. На то жеъ. Возми крове въ кови, лягру въ вина, зъ отрубъ зрѣбляного крохмалу, разомъ змѣшай и, пѣкѣ въ кови тонко и дрѣбнѣеко усѣкши, разомъ тѣе згнетѣ и ужѣи. На то жеъ: Возми крове тѣлячѣй и мяса тѣлячѣго, дрѣбно усѣкнаго, тѣе въ горнѣцѣ вѣстѣвити тамъ чрезъ дни десять, то потѣмъ кидай на припаду або на удку.

(82) **63. Припади до вѣгтерей.** Возми кропиву, вѣля пѣтеринку, то разомъ утри и тѣе сокѣмъ зъ росходнику вѣтисенимъ загнетѣи и до вѣгтерѣ вѣкласти, хочъ такъ, хочъ въ тонѣнкій платѣкъ завивуши.

Друга принада до вятерей. Возмі гатку мушкателову, гною людського и хлібъ жигный або пшеницій, кждоу рѣчь особно утри, а потімъ тіи рѣчи зъ сѣблю вишай и до вѣтера вложі.

64. Раки ловити. Возмі жабъ водяніи, порубай въ штуки и вложі въ вятѣрь, а где раки будуть, полѣзуть въ вятѣрь.

65. Полотно бѣлгити, аби бѣле було якъ снѣгъ и мѣцнѣ. Зроби лугъ слабій зъ поташу або бегдашу, такъ слабій, щобъ взявши на языкъ, солѣности чи острости его (83) лѣдво що чути було, и въ тмъ намочи полотно абб¹⁾ витки на квѣтранецъ, потімъ заразъ виположи и вижми въ томъ же лугѣ полотно и вложі въ кисле молоко або сирвѣтку, лѣпше въ молоко, и нехай въ нѣмъ пять день мѣкнеть. Виположи его знову въ томъ же лугѣ и розни на паликахъ весѣкихъ такъ, жеби полотно на локоть було от земли и щобі вѣтеръ зъ всюду его проходивъ и слѣнце; такъ роспѣте на паликахъ полотно тримай дѣвять день и дѣвять ночей, не поливаючи его, але заставляючи его на росѣ и на дошѣ. Если полотно еше небѣле буде, повторити тожежъ самое, по девѣти дняхъ еше разъ съ всѣмъ, якъ перше, а часомъ и третій и четвѣртій разъ, а тмъ способомъ полотно бѣлюсть належиту достанеть. Когда равомъ багацко ся полотно бѣ(84)литъ, мало барво коштуеть, для того господити, маючи полотно бѣлгити, повинни ся умовити и въ едно начиніе чи кѣку класти свой полотно, въ едно начиніе зливати свой молока и робити лугъ зъ поташу, которого въ кждомъ мѣстѣ достанеть; купити фунтъ по золотому.

66. Якъ ратовати человекѣ, которій недавно зъ ума зыде? Тому человекѣви треба пустити зъ ноги одной кровь рано, зъ другої ноги въ вечеръ, а заразъ хустку, въ зимную воду умочивши, на каркъ ему прикладаги уставичне чрезъ день и ночь, а на ночь давати ему салѣтри въ волѣ напѣрстокъ, тожъ и рано.

А коли давнѣйша такая будетъ слабость, хочби и недавно, то такъ треба робити. (85) Взяти того человекѣа и поставити его подъ корітгомъ, проверѣвши дзирѣ въ корігѣ аби ему на самъ каркъ тѣлко вода текла чрезъ день цѣлый, а на голову аби и не капнуло.

67. Если кого чираки нападутъ або часто бувають. Треба хлѣба шкурку дати нѣщо, укрѣивши, сѣркою посолити и зѣсти; такъ рази кѣлка чинити, можна и на ночь, то не будутъ.

68. На кашель и сухоты. Шишки сосновіи зеленіи збирай и тми куритися и дымъ лѣкати треба; такожъ шишки вари въ волѣ и рано нѣщо и, идучи спѣти, напійся добре, а въ верболозовихъ галузяхъ въ листомъ вареныхъ въ волѣ купайся.

69. На фебру або трасю. Лѣстя зъ вербѣи прѣстой возмі, потовчи и сокъ зъ ней вигнени и то(86)го соку возмі килѣшокъ и до поля квѣрти пива лѣтнього примѣшай и рано випій; такъ робити чрезъ дни вѣсѣмъ.

70. На струнъ и пархи на головѣ. Збирай яблѣчка дубѣви, которіи на лѣстяхъ растутъ, покрай и намочи въ оцѣ и тмъ шмаруй злѣгка пюрѣмъ гусячимъ що дня, поки не згинуть струнѣ.

71. Коли зубы болятъ, якъ ратоватися. Лучшу смолную вари

¹⁾ Хибно: аби.

въ оцтомъ и тымъ губу часто полощи, а хрѣну утѣри на тѣртцѣ, приложи на рѣку до лѣкты с протѣвной сторонѣ, въ которой зѣбы не болятъ.

72. *На пухлину людемъ лѣкарство.* Рѣти въ оливою и въ сѣблю утѣрти и тымъ натѣрай пухлину, ягоди (87) яловціовіе варѣние пити трѣба; кому нѣги пѣхнутъ, нехай въ сиклившѣ своей власной, то есть уринѣ уможивши хѣсту, часто що разъ прикладаетъ.

73. *Щобъ миши не псовали збожа въ стогахъ.* Верствою перекладай збоже въ листомъ олховымъ albo въ зѣляемъ полину.

74. *На робаки, которіи зовутъ волчки, що збоже точатъ въ серединѣ, якъ губити в шпѣхлѣрахъ?* Взяти сѣрки, утѣрти, змѣшай въ росоломъ от селѣдцѣвъ, придай часникѣ утѣртого, що подобаетъ, и тѣе помѣшавши, зѣмлю albo подлогу, где збоже зѣсипаешъ, поли, также лопату, которою збоже перекилаешъ, тымъ часто мачай.

75. *Щоби товаръ збожа от дорѣги не зѣдавъ.* (88) От дорѣги закопай кѣсти въ волка або мясо волчѣе або кишкѣ въ негѣ; тѣе зачѣвши, товарина не поїде въ пашню чрезъ дорѣгу.

76. *Якъ тѣмъ робаки губити, которіи на дрѣвѣ въ садѣхъ мѣста и цѣтѣ обѣдають?* Рѣбу якуковьякъ росплатай въ штѣки, покрай и намочи въ водѣ, нехай мѣкне чрезъ день єдинъ, накрѣвши, и тѣю водою кропѣ всѣ дрѣва що дня, зрѣбивши кропѣло въ солѣмъ.

77. *О прищѣпахъ садовыхъ яблѣкъ, грушѣкъ и инныхъ дрѣвѣсъ.* Прищѣпи трѣба лѣлати вшѣлякіе въ своймъ часѣ, то есть на вѣснѣ въ мѣсяцѣ мѣрцѣ и въ другомъ мѣсяцѣ апрѣлѣ, ку осенѣ такожъ мѣжна щѣпѣти въ мѣсяцѣ октоврѣи и ноѣмврѣи, лѣпше єднакъ на вѣснѣ удаются щѣ(89)пы. Прѣтки або галѣзѣки въ дрѣва груши, чи яблонѣ, чи сливкѣ, трѣба утинати моложавѣи, свѣжѣи, малѣи, а тѣю держачѣися. Когда въ далѣкаго краю о миль кѣлка и бѣльше привѣзятъ, надѣбно тѣи прѣтики всадѣти въ глину въ вкупѣ рѣзаними концѣми и, везучи, що дня водою кропѣти глину; трѣба щѣпѣти въ лѣкое дрѣво грушку або яблоню, въперѣдъ викопавши въ лѣсѣ и пересадѣвши въ садъ свой. Кто хѣще щѣпѣти, маѣтъ памятати, щѣби въ мѣрцѣ мѣсяцѣ прѣтиковъ въ дрѣва рѣжного на всю потрѣбу нарѣзавъ и въ лѣху ихъ держати, въ зѣмлю потѣкавши разѣмъ; тогѣ стерегѣтѣся, щѣбъ шкѣрки вѣрхной въ нихъ не злѣрти.

Зачинаючи щѣпѣти, въперѣдъ потрѣба лѣкую грушку во всѣхъ голякъ albo галѣзѣкъ острѣжне обѣгѣти, потѣмъ пѣлкою (90) ровнѣсенко зѣпиловати вѣрхъ лѣкой грушки, щѣби пнякъ вѣжшей не вѣстѣвъ, якъ двѣ пѣдей от землѣ; на той часъ ножѣмъ росколѣти по сѣмой сѣрединѣ пѣнь и клинѣмъ тонкѣмъ и узкѣмъ засалѣ, щѣбъ до кѣпи не зѣбѣгосѣ тѣе дрѣво, шѣсъ росколѣвъ. Возмѣжъ потѣмъ прѣтикъ, которѣи щѣпѣти маѣешъ, и острымъ дѣбре ножѣкомъ въ грубѣшого концѣ клинѣсто въ двѣхъ бѣковѣ зарѣжъ, а въ трѣтого бѣку шкѣрку цѣблю вѣстѣвъ и такъ тѣю галѣзѣку въ росколѣный пнякъ вложѣ, уважѣючи, аби въ обѣхъ бѣковѣ шкѣрка прѣтика до шкѣрки пняка лѣкого злѣчѣлася. Въ той часъ зарѣзъ вѣйми клинѣкъ, которѣи зѣбѣивѣсь въ пнякъ въ сѣрединѣ, а то помѣлу, аби въ прѣтиковъ в мѣсѣ не рушѣвъ; въ тожъ вѣсѣмъ въ околѣ розгрѣвѣмъ облѣпи и въ вѣрху пнякъ (91) вѣсѣмъ залѣпи, щѣбъ дощѣмъ не вѣтеклѣ, по вѣрѣ вѣску глиною въ гнѣмъ облѣжъ и шмѣтиною привѣжѣ. Часто памятай доврѣтѣти, аби коло пняка чрезъ лѣго листѣки жѣд-

ни анї при шепї, анї на долині не одростаї; потреба их уставичне одломовати або одрїзовати осторожне, такъ хороше приймется шєна и ростї будеть. Що року памятай не давати от споду ростї галузямъ; якъ шєна уже рости будеть, то и на сáмой прищепї галуза густїи от долу обтинай.

78. *Орїхи лїсковїи переховати, щобъ зãвше свѣжїи були.* На солнцї ихъ пересушити день и другїи и третїи, а потѣмъ зъ пїскомъ сухїмъ перемїшай, въ гѣрщикъ чи гладущикъ зъ пїскомъ всипъ; бѣдуть дѣбри и свѣжїи ажъ до новїхъ.

(92) 79. *Орїхи волоскїи садити.* Орїхи волоскїи для госпѣдара дѣбрыми дáромъ Божїимъ суть, бо якъ древо хороше зрѣдїть, мѣжна болшъ грѣшїи взїти, якъ за иншю ягоду албо яблока, опрѣч тогѣ переховати чи то лѣгомъ, чи то зимѣю латвїи. Садїти ихъ потреба на весну рãно, скѣро снїгъ згїне, выкопати трѣба яму глубѣку на лѣктѣвъ два и на спѣдъ камїнямъ албо черѣнямъ албо цѣглою вїстелити и тѣе ирїсїпати землѣю дѣброю на лѣкотѣ и убїти твердо ажъ до верху. Взїавши потѣмъ орѣхъ волоскїи, посадїти на томъ мѣстѣ глубѣко въ землѣю на пядь; якъ згїйде и уростѣтъ за лѣто, трѣба обвїязовати на зимѣю солѣмою. На другѣ лѣто трѣба уважати, щобїи при кѣрѣнї чїли при землїи не давати паросткамъ одростаї, которїи, якъ (93) покажуться, одрїзовати осторожне, такїмъ спѣсобомъ до горї ростї будет. Въ лѣтъ пять албо шесть будеть таковѣ древо родїти; въ той часъ въ осенї отрастї мѣжна и на хãтѣ подъ стрѣхою насыпати, где, якъ вилежãтся, лупїна зелѣна вѣрхня одпрѣе и орѣхи вїлущãтся. Орѣхи кунцѣ кунцѣють, а верхню лупїну такъже потребуѣють до сукѣнної фãбрики. До посажѣня орѣховъ не трѣба иншихъ шукãти надъ тїи, що продаѣють въ країнахъ; кãждїи, посалївши, згїйде, аби тїлко бувъ хорѣшїи; древо орѣхове на многїе потребы лѣдемъ придãется. Ремесникї платãтъ древо орѣхове дорого. Где грунтъ камїнистїи єсть, тамъ не трѣба подклãдãти¹⁾ камѣня, посаженнїи орѣхъ междѣ негустїимъ лѣсомъ удãется для тогѣ, що зимѣю не вїмерзãеть лãтво.

(94) 80. *Яїця курãчи албо гусãчїе албо иншїи якїи перевозувãти, щобъ ся зъ лѣтъ не псуãли.* Обмїи чїстою водою зимною яїця и злѣгка на окѣло посїпъ сѣїлю и такъ нехъ обїсхнѣтъ, а не вознеуїются. Мѣжна таковѣ вложїти яїця въ брãгу лѣтнюю и, подержãвши три албо четїри годїни въ брãзѣ, вложїти въ полѣву албо въ отрубїи пшѣнїчнїи.

81. *Коли кто хоцетъ, аби кури несли яїця цѣлу зимѣю и болше.* Варї имъ мукѣ зъ жулудя зрѣблену зъ отрубãми пшѣнїчнїими и зъ макѣхомъ зъ лїѣну и тѣе давай имъ їсти.

82. *Якъ цибулю перевозити хоцѣ бы о миль кѣлька на торгъ, щобїи не помѣрзла когдї зъ зимъ?* Трѣба вãйти радѣтъ четїри и, умѣчївши въ вѣду, на морѣзѣ замѣрѣ(95)зїти и въ той часъ єдно вѣмѣралѣ раднѣ на снїдѣ поклãсти, а другїи прикрїти на всѣ стѣрѣни, а такъ вѣгѣрь зъ морѣзомъ не провѣе и цибуля будеть цѣла.

83. *О короликахъ.* Кãждїи госпѣдаръ, надѣбно, щобъ держãлъ въ своѣй хãтѣ короликовъ кѣлька паръ; такъ мавъ би мясо на обхѣдъ,

¹⁾ Хїбно: подклãдãти.

а шкурку платили би купцѣ, а и живіи коробики платили би на торгѣхъ. Кромѣ того не лѣже конгуютъ, лѣгомъ траву, лопухъ, капуст и щобнебуль въ гороба вѣсти бѣдутъ, а на осѣнь и зиму въ капусти качанами и сѣномъ викормятся; пашнѣ трѣба изъ даваги, щобъ сѣтши булі. Трѣба тѣло уважати, щобъ самцѣ рѣзати албо продавати, не заставлявши до осмерга саміцъ якъ одного самця, бо якъ (96) много самцѣвъ, то кусяются и молодіи коробики псуютъ.

84. Оборона от огня припадкового въ селѣ. Потрѣба, щобъ кожій господарь державъ ведрѣ одно окромѣнное албо оковане двома обручами желѣзными албо обручами дубовыми широкими, прибитыми цѣвками и въ такіи вѣтрами щоби до ратованія огню женѣ кождого приходила. Надобно, щоби при каждой хатѣ стояла драбѣна легка, которую би можна переносити въ мѣстця одного на другѣе, прочь того каждій господарь повиненъ мати радно на локтевъ пять ширѣе и на чѣтири локтѣ довге, пришите за одинъ бокъ до тѣчки дровяной крѣпкой; въ такіи рацнами повинни люде бѣгти тамъ, где огонь занялся, и замочивши тѣмъ радна въ воду, о(97)крѣпи сусѣдніи хати, которіи бѣйшѣ суть огню, а такъ не займѣтся одъ искри солома на даху и сѣнѣмъ розорвати можна огонь.

85. Якъ зубы лѣчити? Трѣба взяти грѣшпану дыгтелованого поль луга, мѣлко сѣртого, перцу турѣцкого червоного чѣтири зярка и порѣзати на кавѣлки дробно и горѣлки мѣцной кѣпшокомъ и, все до купы смѣшавши, трѣба палити дотѣмъ, донѣмъ погаснетъ. Тогіа взявши того лѣтру, бавѣлни намочивши, на той зубъ, которой болять, приложити.

З первих літ Народовців (1861—1866).

Подав *Іван Верхратський*.

Коли то у галицько-руських літератів розпростирався що раз більше язык мішаний і щораз більше тратив живучости, дісталась до Галичини вість про смерть Тараса Шевченка. Про Т. Шевченка згадувано у нас і давнйше (у Маркіяна Шашкевича вістка за поезії Шевченка поміщені в „Ластівці“ Гребінки виданій р. 1836, згадка у Якова Головацького...) Але ближше за Шевченка у нас не відано. Яків Головацький, іменований професором руського языка в університеті львівським, повинен був за Шевченка не лишень згадати, але о скільки тогді було можливо, познакомити молодь університетську з музою Шевченка і других українських писателів, що, розуміється, мало б благодатний вплив на наш язык письменний, на народну літературу. Але Головацький того не зділав. Закриваючи старанно Шевченка і всіх писателів України мов чужу чуженицю він викладав лише про старорущину. Старорущина безперечно має свою вагу, але сама одна не може заступити живого слова, виповнити народної літератури. До того і язык Головацького в викладах ставав щораз більше сухий, неперворотний, напханий „старинними“ виразами. Головацький став головним проводирем „языча“, яке зовсім обезсиляло Русинів. Навіть ті нежної писателі (Никола Устиянович, Антін Могильницький) зміняли на „языче“ язык народний, котрим з почину старалися писати, тратячи власне те, що лише одно могло їх бесіди надати краси і сили. З ропавінем языка також і зміст річи ставав недолугий і вядий¹⁾.

¹⁾ За часів Маркіяна Шашкевича повстав за його приводом кружок, котрий живо почував єдність Галичан з Україною. До того кружка належали між иншими Яків Головацький і Іван Вагилевич. По смерті

Межи літератами один найшов ся, що умів Русинів сокупити. Був то Богдан Дідицький. Р. 1861 почав він видавати політичну часопись „Слово“. Часопись виходила лиш два рази в тиждень в великім аркуші, однакж тогді, коли то загалом руське письмо у нас було рідкістю, „Слово“ видавалось „великим“, а слава Б. Дідицького межи руською інтелігенцією, іменно межи руськими священиками скрізь лунала. Безперечно Б. Дідицький межи тодішніми літератами займав перше місце. Не можна теж заперечити, що його „поезії“ межи іншими тодішніми були ліпші. Та поетом він не був, хоть яко такого його оголосили його други, а і він сам мав себе за „півця“. Головний його твір то „Буй Туръ Всеволодъ князь Курскій († 1196). Повѣсть основанна на тлѣ историческомъ, составлена въ трехъ пѣсняхъ Богомъ А. Дѣдицкимъ. Львовъ. Типомъ Института Ставропигійского 1860“. Дідицький старає ся читателям розказати про славу свого героя, котрою і сам гаразд не дуже проняв ся, про жите староруське, яке, видко, йому самому було темне. Вже початок поеми звсім млавий і непоетичний.

Былъ князь на Руси хоробрый, славный,
Въ Курску имѣлъ онъ престолъ державный,
Въ книгахъ писалъ ся онъ Всеволодомъ,
Но слылъ иначе межи народомъ:
Во що былъ грозный, буйный як звѣрь
И борець крѣпкій на цѣлый міръ,
Въ войнахъ за Русь всю стоялъ ей муромъ,
Люде назвали его Буй Туромъ.

Той Князь на Руси такъ прославился,
Такъ съ ей врагами насильно бился

Маркіяна кружок немав вже свого осередка. До того щораз більше діляли впливи Погодіва. Але ще р. 1848 і 1849 Головацький говорив про „малорускій языкъ“. Дальше напихав все більше народний язык „старинними“ виразами і розподоляв по можности язиче в Галичині. Від почувуючих євність Галичини в Україною походить видане І. Борискевича: Маруся. Повѣсть малоруска розказана Грицькомъ Основяненкомъ. Львівъ. Типомъ Михаила Франц. Порембы. 1849. Книжка печатана кирилицею, правописею етимологічною, але старанно заховані приміти українські: *ѣсе, сѣго, бувъ, бѣльшъ, тѣлкѣ, вѣдъ, нѣго*, поздоровкався і пр. Переміни в декотрих словах суть лише незначні. Передне слово: „О житю і сочиненіяхъ Грицька Основяненка“ владжене після К. М. Сементовського. Перед наголовним листком поміщений образець української дівчини в підписом: Маруся. *І. В.*

И такъ Половцамъ дался во знаки,
Же щебетали о немъ и птаки!
А руска пѣсня въ старинныхъ лѣтъ
Такіи чуда о немъ гласить,
Такій розносить звукъ о немъ громкій,
Що не повѣрятъ пылъ потомки!

Такими стихами порушити годі. Ледве дочитати можна того „Буй Тура“. Тож не диво, про славу того героя, про котру „щебетали і птахи“ нині „не повірятъ потомки“. Та поема, котру в час, коли вийшла, тверді старорусини оголосили яко перву межі галицькими утворами, єсть межі стихами Дідицького найслабшою. Правда, до оброблення такої поеми як „Буй Тур Всеволод“ треба було дійсного поета.

„Слово“ оголосило вість про смерть Шевченка. Пішла луна по цілім краю. Декотрі стихи Шевченка в відписах находились у наших священників, але ніхто не знав імени автора. Доперва по смерті Шевченка стали у нас більше цікавити ся. Українські книжки (Ластівка Гребінки, Сніп, Граматка Куліша) були великою рідкістю, ледве кілька примірників найшло ся в руках публики. Але вже почали ся перші проблески народнього языка. На Буковині перші голоси озвались хоч в дрібних брошурах против язичя, на Буковині почав писати народний писатель Федькович, котрий прислав свої стихи на руки Б. Дідицького, а той видав їх в книжочці: „Поезіи Іосифа Федьковича І. Львовъ 1862“.

Рік 1862 становить важний зворот. Заповідженооснову часопись: „Вечерницѣ“, котра мала вийти з новим р ком, але появилась доперва 1 лютого. В тій часописи писаній в народнім язичі находимо зміни і в правописи: хто, вѣнъ, р уській жовтѣй, писавъ..., зміни, які у многих старорусинів ніяк не допускались і уважались фальшивими і неправильними. В тім році відбуло ся у Львові перве богослуженє поминальне за Тараса Шевченка 26 лютого 1862 р. в православній церковці, на котре явилась наша публика як староруська, так і починаючі відділятись молодорусини і молодіж шкіл середних. Про те богослуженє постарав ся Ксенофонт Климкович, котрий запрошував руську публику печатаними оповістками роздіплюваними по улицях міста, а також порозсиляними виднійшим Русинам до дому. В „Слові“ поміщав Дідицький дописи з України, а літом за помічю руського купця М. Димета, котрий саме тоді поїхав до Києва в ділах торговельних, спровадив більший запас

українських книжок. З самого почину думано у нас, що ті книжки спровадив сам Димет і дуже негодовано, що спродавались так дорого. Доперва в кілька літ пізнійше, коли вже спроваджені книжки давно були розпродані, довідали ся ми, що ті книжки спровадив Дідицький. Відай спродавались тому так дорого, щоби скорому розширенню тих книжок, іменно між молодечею, запобічи. Але саме ті книжки купувала переважно наша бідна молодіж, котра нераз від уст собі віднимала, щоби лише радовати ся рідним словом українських писателів.

Книжки були слідуєчі:

	Ціна	Продавано в Ставроп. книг.
Записки о Южной Руси. Издалъ П. Кулишъ. Томъ первый. С.-Петербургъ 1856.	}	оба томи 7 риньск. (=14 коров).
Записки о Южной Руси. Издалъ П. Кулишъ. Томъ другій. С.-Петербургъ 1857.		
Чорна Рада. Хроніка 1663 року. Написавъ П. Кулішъ. С.-Петербургъ 1857.		5 риньск. (=10 коров).
Григорій Квітка (Основьяненко) и ёго пбвісті. Слово на новий виход Квітчиних повістей. Написав П. Кулішъ. С.-Петербургъ 1858	5 коп. с.	20 кр. (= 40 г.)
Хата. Видавъ П. А. Кулішъ. Типомъ другимъ. Петербургъ 1860.		2 р. 50 кр. (= 5 кор. — г.)
Кобзарь Тараса Шевченка. Коштомъ Платона Семеренка. С.-Петербургъ 1860		2 р. 50 кр. (= 5 кор. — г.)
Повістки (Народні Оповідання) Марка Вовчка. Другим виданєм. Коштом Н. Тиблина. С.-Петербургъ 1861		1 р. 50 кр. (= 3 кор. — г.)
Народні Оповідання М. Вовчка. Т. другий. Коштомъ П. А. Лобка. С.-Петербургъ 1862		1 р. 50 кр. (= 3 кор. — г.)
Повісті Григорія Квітки (Основьяненка). Издавъ П. А. Кулішъ. С.-Петербургъ 1861 два томи у книгарнях 2 рублі сребр.		

	Ціна	Продавано в Ставроп. книг.
(в ставропигійській книгарні по- вісти продавались нарізно).		
Маруся. В друк. П. А. Куліша 1861	50 коп. с.	1 р. 20 кр. (= 2 кор. 40 г.)
Салдацький Патреть	" 15 коп. с.	30 кр. (= 60 г.)
Сердешна Оксана	" 30 коп. с.	80 кр. (= 1 кор. 60 г.)
Мертвецький Великдень	" 15 коп. с.	30 кр. (= 60 г.)
Добре роби, добре й буде	" 20 коп. с.	80 кр. (= 1 кор. 60 г.)
Отъ тобі й скарб	" 15 коп. с.	40 кр. (= 80 г.)
Ковирь дівка	" 35 коп. с.	70 кр. (= 1 кор. 40 г.)
Перекотиполе	" 20 коп. с.	50 кр. (= 1 кор. — г.)
Пархімове снідання	" 10 коп. с.	20 кр. (= 40 г.)
Українські пісні зъ голосомъ. Де- сяток перший. Видавъ Данило Каменецький. Петербургъ 1861 (дві пісні козацькі, дві чумаць- кі, дві жіноцькі і дві дівоцькі)	10 коп. с.	30 кр. (= 60 г.)
Писання И. П. Котляревського зъ його портретомъ и карткою бу- диночка в Полтаві (Вергилієва Енеида. Наталка Полтавка. Мо- скаль Чарівник. Ода до Киязя Куракина). С.-Петербургъ 1862.		2 р. 50 кр. (= 5 кор. — г.)

З тих книжок я найперше купив (в вересні 1862 р.) Коб-
заря Шевченка, відтак Чорну Радугу Куліша, Народні Опо-
відання М. Вовчка і Писання Котляревського. Поволи
я купив всі книжки в горі намічені. Ще були стихи Куліша
під наголовком „Досвітки“. Ту малу книжочку продавано по 2
ринські 50 кр. (= 5 кор.), я її на разі не купив, а коли хотів
її 1864 р. дістати, вже її в книгарні не було, то само як і Вовчка
Оповідань III том (брано по 1 р. 50 цент. = 3 кор.) розпо-
дано всі примірники. Були ще кілька інших дрібних книжочок
українських і Граматка Куліша, котрих я не куповав. [В р. 1865
еще купив в книгарні Ставропигійській „Українські приказки,
прислів'я и таке инше“. Збірники О. В. Марковича і других.
Спорудив М. Комис. С.-Петербург. В друкарні Тиблина і комп.
і Куліша 1864. За ту книжцію я заплатив 5 ринс. (= 10 кор.).
По смерті М. Осадци я кілька книжок набув з його бібліотеки
німецьких фольольоїчних і белетристичних, а з руських Повісти
Григорія Квітки два томи вид. Куліша з р. 1858 і „Ластівка“.
Сочиненія на Малоросійскомъ языкѣ Л. Боровиковскаго, Е. Гре-

бенки, Грицька Основяненко, В. Заб'їлы, И. Котляревскаго, Кореницкаго, П. Кулеша, Мартовицкаго, П. Писаревскаго, А. Чужбинскаго, Т. Шевченка, С. Шереперы и другихъ. Повѣсти и Расказы, нѣкоторые народныя Малороссійскія пѣсни, поговорки, пословицы, стихотворенія и сказки. Собралъ Е. Гребенка. С.-Петербургъ. Изданія книгопродавца Василья Пиликова 1841. Въ типографіи Императорской Россійской Академіи“. Єсть то той сам примірник, який в своїм часі мав під рукою Маркіян Шашкевич].

Новою народною дорогою шла часопись „Вечерницѣ“ видавана Федором Заревичом, в котрій окрім редактора брав участь Іван Хмара (Ксенофонт Климович), головний со-трудник „Слова“. „Слово“ вістник політичний під редакцією Дідицького було загальним висловом думки Русинів, переважали „Старорусини“. Все-ж таки невдовіле Русинів почало будитись; почасти відчувано неодвітність напряду язикового і по части старано ся тому запобічи.

„Слово“ знаменаючись яко „малоруске“ против українізму явно не виступало, йшло „політично“ середною дорогою, а навіть в почину містило українські статі мовби заглаюючи всякі недорозуміння.

Саме тоді почато межи молодію носити козацькі шапки (галицько-руські шапки „на завісах“ лиш рідко лучали ся), а також зовсім убирались по українськи декотрі „народовці“, як себе називали. Іменно дуже дійним оказав ся Ксенофонт Климович. За його старанем появились фотографії Т. Шевченка, літографії рукописних творів Т. Шевченка, а що найголовніше він межи галицькими Русинами перший навязав зношення з українськими літератами, передовеім із Пантелеймоном Кулішем.

Федор Заревич, одвічальний редактор „Вечерницѣ“ був одним із здібніших народовців. В своїй часописи він поміщав під псевдонімом: Юрко Ворона повість „Хлопська дитина“ ч. 1—18 — Сынъ опрышка ч. 34—39, 41—42 і оповідання: У страха великій очи ч. 12 — Опирь ч. 14 — Гошѣвъ ч. 15 — Родина ч. 16 і 17 — Чудный цвѣтъ ч. 18 і 19 — Хто не любивъ ч. 21—24 — Двѣ матери ч. 32 і 33. Язык і правопись всіх тих творів були народовецькі, значно відмінні від язичя уживаного „Старорусинами“

Разом станули до співділання Ксенофонт Климович (Іван Хмара), Володимир Шашкевич, Е. Згарський,

а з Буковини: Йосиф Федькович. В „Вечерницях“ вперше між галицькими часописами являли ся численно твори українських писателів. Іменно Тараса Шевченка: Вбѣдма ч. 16—18 — Остання Дума ч. 21 — Русалка ч. 22 — Гамалія ч. 23 Неофиты ч. 31—33 — Урывокъ зъ поемы: „Тарасова нѣчъ“ ч. 34 — Прологъ до поемы „Гайдамаки“ ч. 35—36 — Суботѣвъ ч. 39 — Сонъ ч. 45. Марка Вовчка. Козачка ч. 5—10. Л. Глѣбова ч. 12, 22. Кузьми Басарабця. Ляментъ сквирський (переклад, Панталеямона Куліша). За те, бѣдъ чого у мѣстечку Воронежѣ высохъ Пѣшевецѣвъ ставъ ч. 19. — Огняный змѣй ч. 20—26. — Іншій чоловікъ ч. 27—33. — За те, що стало ся съ козакомъ Бурдюгомъ на зеленѣй недѣлѣ ч. 36, 37 (переводу з російського Кс. Климовича). — Дівоче серце. Идилія (властиво: новела) ч. 39—42 (напечатане фонетичною правописею, так званою „Кулішівкою“). Перед тим же в ч. 33 напечатано Кулішівкою дописъ з України Терезовського. — Басарабця Росказъ про Явдоху Долинчанку за ѣи долю тай кривду ч. 20. Мужичька дружба ч. 25—27, 29—31. — Тодѣръ Буцак ч. 35. — Зъ дороги ч. 39—43. — Олексѣя Петровича Стороженка Матусине благословенья ч. 34. — Михайла Максимовича Тарасови Шевченкови 25 марця 1858. Петра Забоцня Гордовита пара ч. 43. — Митра Олельковича Антонъ Михайловичъ Таньскій ч. 43.

Замітні суть також: Чого стоить Шевченко яко поет народній ч. 21. Хуторянинъ. — Згадка за Шевченка, его смерть и похорони пѣсля Жемчужникова Кс. Кл. (Основа 1861, III), де поміщені з надгробних промов виголошених над могилою Шевченка: Слово П. А. Куліша, В. М. Білозерського і стих принагідний А. С. Чужбинського.

Хоть і озивались против „Вечерничникам“ так звані „тверді“ або „Старорусини“, та народовців ставало щораз більше, Шевченко вже був загально відомий Галичинам, а молодіж щораз більше горнула ся під народний прапор. „Вечерницѣ“ могли-б були зачате діло гарно повести. Межи Народовцями були молоді, рухливі, талановиті люде, та не було межи ними людей грошовитих; до того самі літерати, тогдішні львівські народовці-провідники, не конче вели ся солідно. Як там і було, все-ж таки „Вечерницѣ“ виходили аж до ч. 34 (23 вересня 1862 р.), по чім видавство перервано. Се була перша не удача, котра значно пошкодила новому напряму, іменно межи старшими, не зовсім ще прихилившиися до народовців. Перерва наступила

з причин матеріальних. Доперва 1 листопада 1862 р. вийшло ч. 35. Одвічальним редактором остав той сам Федор Заревич, але прибрав собі за головного сотрудника Володимира Шашкевича. Спиненє в видаваню, як редакція виразила ся, повстала з причини переїни складу в редакції і невеличкі засоби матеріальні (те було головно причиною).

„Вечерницѣ“ печатались в печатни Ставропігійській ч. 1—36. В ч. 37 пише редакція: „Понеже несподѣвано булиємо принуджени перенестись зъ друкарнѣ Ставропігійської до друкарнѣ П. Порембы, такъ число нынѣшне мусѣло спѣзнити ся“ і від ч. 37 вже печатались „Вечерницѣ“ в печатни Михайла Ф. Поремби. Дальше виходили „Вечерницѣ“ аж до ч. 43 з дня 28 грудня 1862 р.

В року 1863 вели ся „Вечерницѣ“ в початім напрямі з початку під редакцією Заревича при головнім сотрудництві Володимира Шашкевича, а від ч. 8 (дня 21 лютого 1863) під редакцією Володимира Шашкевича. В тім річнику всі твори О. Федьковича печатані кулішівкою. Важнійші суть повістки взяті з селянського і жовнірського життя; Люба-груба ч. 1—5. — Серце не навчити ч. 8, 9. — Штефан Славич ч. 13—16. — З галицьких писателів Ксенофонт Климович, Володимир Шашкевич, Омелян Гороцький (Городський), Грицько Бudevоля (Данило Танячкевич), іменно замітний Н. з над Слну. В його оповіданю: Три не доді, вперше находять ся лемківські слова.

З українських писателів находимо більший пай. І так стрічає ся: Костомарѣвъ (Єремія Галка) ч. 1. — П. Кулѣшъ, До братѣвъ на Вкраину ч. 2. — Зъ „Досвѣтѣвъ“ Кумейки. Дума (1637) ч. 6. — Історія України одъ найдавнійшихъ часѣвъ зъ обширнѣйшого дѣла ч. 7—11. — Тарасъ Шевченко. Чернець (етимологічною правописю) ч. 3. — Чигрин (кулѣшівкою як і всі дальші його поеми тут поміщені) ч. 11. — Плачъ Ярославни (частина зъ поеми: „Слово о полку Игоревімъ“ перевід) ч. 12. — Кавказъ ч. 13. — И живимъ и мертвимъ и не-народженнымъ землякамъ моимъ въ Україні и не въ Україні мое дружне послание ч. 15. — Холодний яръ ч. 17. — Митро Олельковичъ. Жидѣвська дяка ч. 5. — Лазаревський (перевід з російського) Дитинній вѣкъ Шевченка ч. 7, 8, 9. — Марко Вовчокъ. Пройдисвѣтъ ч. 10. — Олекса Стороженко. Скарбъ (кулѣшівкою) ч. 12. — Басарабець. Осипъ Мартинчукъ або Юзефъ Мартиновський ч. 17 (Володимир Ал.

Бернатович походив з польської шляхотської родини, став українським патріотом, дописував частійше до „Вечерниць“ і „Слова“ під псевдонїмом „Басарабець“ і встигав нашу народну літературу. Помер 26 листопада 1865 р. в Одесї).

В остатнїм числї „Вечерниць“ (17) напечатанім кудїшівкою, поміщені уваги на „Письмо о галицко-русской словесности пр. ф. М. Максимовича соч. Я. Головацкого“. Це письмо випечатане в „Галичанинѣ“ (выпускъ II. Львовъ 1863). Володимир Шашкевич порікає висказ і діланє Якова Головацького виказуючи всю фальш слів Головацького „касательно правописанья“ і твердженє „мы выше стоимъ въ томъ отношеніи отъ нашихъ братьевъ Украинцевъ“. Цікаво, як поводив ся Б. Дідицький, видаватель „Галичанина“, котрий в своїм альманаху поміщав твори Куліша, Кониського, Ісидора Воробкевича, а заразом згадане письмо Головацького з листом Максимовича. Ото він перед молодцями, котрих уважав, що приклоняють ся до народного языка, читав уваги В. Шашкевича тоном мов одобряючим сказанє В. Шашкевича..

Упадок „Вечерниць“ вельми пошкодив новому напряму, іменно межи старшими Русинами, котрі вже по части почали горнути ся до нового напряму. Указовано на вітрогонність молодих, їх несталість в правописи, викиданє **ы**, **ѣ** і протиставляно тому солідність старших провідників Русинів, їх твердість і непохитність. Те від части переконувало многих, що не вглубляли ся в річ саму.

Головною причиною неуспіху народовцїв був недостаток середників матеріяльних і брак людей, котрі б без „дральства“, тихою, совісною працею могли були успішно ділати. Для нового напряму було правда много зділано, але упадок „Вечерниць“ все таки поклав велику перепону і скріпив староруську партію, котра уважала себе єдино правою і здібною єствувати. На „Народовцїв“ споглядали тверді яко на неспілих фантастів, котрі скорше чи пізнійше мусять лишити ся своїх мрій.

Вже сам початок видаваня „Вечерниць“ був і поклонникам народного языка не по нутру. Вийшли місто з початком січня о місяць пізнійше 1 лютого 1862 р. (ч. 1—34). Потом перервано видавати на цілий жовтень, а видавати знов почато 1-го листопада 1862. В листопаді вийшло пять чисел (35—39), а в грудни чотири (40—43). II річник проводив ся р. 1863. Виходив неправильно. В січни (від 3 січня) видано пять чисел, в лютни чотири (6—9), від 8 числа обняв редакцію Воло-

димир Шашкевич, заразом відбирав передплату (перше передплату на „Вечерницѣ“ присилано на руки П. М. Коссака), в марті три (ч. 10—12), в цвітні три (ч. 13 півтора аркуша, ч. 14 і 15), в маю одно (ч. 16), в червні одно (ч. 17). Так отже тая часопись виходила в першім річнику від 1 лютого до 28 вересня, на жовтень була спинена, дальше від 1 листопада до 28 грудня разом 43 чисел. В другім річнику 1863 вийшло лише 17 чисел (від 3 січня до 15 червня). Смутно про те згадати! Щоби часопись в новім літературнім напрямі довідно повести, треба було витревалої і точної праці, чого мимо таланту у перших народовецьких робітників на поли літератури неставало. Розуміє ся, потрібний був на початок хочби малий капіталик в руках обачного запорядника.

Зільникъ, поезії Володимира Шашкевича. Львів. У друкарні М. Ф. Поремби 1863. Окрім стихів поміщених в „Вечерницях“ і декотрих нових находить ся поема „Черна, княгиня чернігівська“.

В Перемишлі вийшла р. 1863 фонетичною правописею написана брошура проф. Маркіяна О. Лавровського під наголовком: „Кілька слів на часі“, в котрій автор радить Русинам „вовсім зближались до люду, писати его мовою и ладомъ“.

Б. Дідицький від р. 1861 все говорив яко „малорос“, що „староруский“ і „простонародный“ „слогъ“ рівно хорошо звучать. А навіть іноді сам видавав народні річи пр. поезії Федьковича і книжочки в „слові простонароднім“ як „Добра жінка и лихого чоловіка переробить. Сказка народна написана Өомою Пельвецкимъ. Львовъ 1861“, а в книжочках видаваних осібно находимо згадки про Україну і Шевченка. І так в книжочці „Сонное видѣне або Розговоръ Духѡвъ о польской и русской справѣ“ 1862. Оповѣдь въ стихахъ. Написавъ М. В. Р. Львовъ 1862 находимо в додатку: „Яка була доля Украины ѡтъ найдавнѣйшихъ часѡвъ“ (виписка з граматки П. Куліша) і „Гдещо про Оукраиньского спѣвака Тараса Григоровича Шевченка“. Все те показувало, що і межи старшими Русинами новий народний напрям находив по части прихильного принятя.

Святий вечеръ. Поема Евгенія Згарського. Львів 1862. Тогді що до обему найбільше стихотворене, але слабе, що до языка мало цінне.

Маруся Богуславка. Поема Е. Згарського. Львів 1862. Также слабый утвір, що до языка трохи ліпший.

Несвятоюрщина у манерах, одежи, конверсаціи и мнѣніяхъ (зъ недрукованої повѣсти „Мандрѣвка дѣдка по Руси“. Соч. Василь Дмитрѣвъ Залозецкій. Львѣвъ 1863.

В остатнїм числї „Вечерниць“ єсть оповістка обвіщаюча видаванє нового політично-літературного вістника під наголовком „Мета“. Ту часопись в початку другого півріччя 1863 р. видавати мав місячно Ксенофонт Климкович, на котрого тепер єдино звернули очи всі народовцї.

Так було оголошено. Та зараз при печатаню першого випуску редактор сильно занедужав на очи і мусїв сю працю покинути та доперва при помочи добрих громадян вийшов сей випуск у два місяці пізнійше, як з разу назначено було. Відтак видавались дальші чотири випуски, а коли редактор все таки не здоровівшав, показалаєь потреба дальше видаванє до иншого часу відложити.

„Мета“ була тогдї в літературній частинї найлучшою часописею, яку ми доси мали. З писателїв українських находимо: Куліша, Гребінки (перевід), Шевченка, Гургурдядка, Михайла Чайки, Мордовцева (перепечатано). З прозаїчних річей найлучше подобались Куліша „Брати“ (в ч. 5) історичний роман початку XVII віку (нескінчений) і „Руїна“. З буковинських писателїв попадаєєь: Ю. Федькович, з галицьких: Денис з над Серета (Василь Ільницький), В. Маринчук, Володко Сте(бельський), Омелян Гороцький (Городський), Евгеній Згарський. Також з „живої словесности“: Коляди Гуцулів, збірник Кобринського.

Коли до того часу „Народовцї“ не мали своєї політичної часописи, а статї їх політичні печатано в „Слові“, що задля ріжних причин було не вигодно, то тепер вперше політичні річи могли поміщатись у власній часописи. Стрічаємо в первїм Но. дописи: Зъ Києва, Зъ Харьківщини, Зъ Черніговщини, в дальших Но.: Зъ України, Зъ Києва, Значенє Київського университета для українського народу Левка Гончаренка, Дещо до становища Русї супротивъ ляхко-московської борби (писеьмо Ляха з України), Дещо про школи народні на Україні Левка Гончаренка, Допись з над Волги. Відтак з галицьких писателїв Кс. Климковича: Становище Русї супротив лядско-московської борби. Ровесна літопись. Дещо про те, яким побитом основати треба політичну програму „Мети“? Крайне слово о тімъ, якъ ми понимаємо самостайность и єдинство Русї. Русь не бачить для себе ніякого интересу зъ нинішню Московю.

Австрія и доля України (Голосъ зъ надъ Дніпра); однакж язык тої статі показує, що вона писана у Львові). Згадати ще випадає про „Письмо до громади“, котре починаєсь зазивом: Славні Галичане! а підписане: „Невідомий зъ поміжъ гурту“, в Но. 3 горяче, молоде писане, з'орудоване палким молодцем Данилом Танячковичем.

Мета. Литературно-политичній вістникъ. Видавець и Редакторъ: Ксенофонтъ Климовичъ. Томъ перший. Львівъ 1863. Львівъ. Зъ друкарні Ставропигійського Інститута.

За р. 1863 вийшли 4 ч. Но. 1 за місяць вересень (3/15 жовтня), Но. 2 за місяць жовтень (3/15 листопада), Но. 3 за місяць листопад (3/15 грудня), Но. 4 за місяць грудень 1863 (3/15 січня 1864).

Мета. Литературно-политичній вістникъ. Видавець и Редакторъ: Ксенофонтъ Климовичъ. Томъ другий. Львівъ 1864. З друкарні Ставропигійського Інститута.

За той рік вийшов лише Но. 5 за місяць січень 1864 вид. 3/15 серпня 1864. Те п'яте число єсть zarazом остатне.

В ч. 4 поміщено хибно: Ще не вмерла Україна яко стих Шевченка (так бо тоді у нас думано). Находимо на рос. содержанье польськ. treść, німецьк. Inhalt слово „грясть“, котре не удержалось і уступило пізнійше в Галичині утвореному слову: зміст; подібно не удержав ся новоутворений вираз: „ровесна“ літопись = сучасна літопись.

Мимо так нещасно починаючого ся руху часописного Народовців таки в самій річі рух народно-руський переважав. Вправді провод в літературі мали все таки „старорусини“ послугуючі ся переважно польською бесідою, говорячі по руськи (звичайно дуже невміло) лиш на празник, але межі священиками і межі молодіжю під впливом стихів Шевченка і других українських писателів розвинулась дуже швидко руська бесіда. Руське слово звучало межі інтелігенцією щораз частійше.

Із старших Русинів прихильних народовецькому діланню передовсім згадати належить про М. Н. Косака. Власним накладом видав він „Львовянинъ, приручній и господарскій мѣсяцословъ“ на р. 1861, 1862 і 1863. Печатав ті видання правописою етимологічною з углядженем народних форм. В календарі на р. 1861 помістив: „Мѣсть верховинця. Повістка зъ правдивого случаю“ Н. зъ Н. (Николая Устіяновича). В кал. на р. 1861 находимо українську повістку „Закоханный чортъ“ Стороженка, а на стор. 84—86 випечатані кудішівкою отей

українські стихи: „Пустка“ Т. Шевченка, „До дітей“ Кузьменка, „Пісня“ Л. Глібова, „Ластівка“, переклад Лепартовича Ст. Руданського, „Плач сироти“ Климентія. Ті поезії взяті з періодичної, руської часописи „Основа“, а заразом подані суть в короткості правила української правописи з „Граматики“ Куліша, а в календарі на р. 1863 єсть „Конотопська в'їдма“ повістка Грицька Основяненка. Косак в перепечатаних українських повістях декуди позмінював вирази, а також в інших календарських річах і в його перекладах видко сліди язичя. Все-ж таки був то для народного в літературі руху щирий чоловік і положив в тім часі значні заслуги.

За старанем віцемаршала і совітника Юліяна Лавровського отворено русько-народний театр (перша представа відбула ся 17 руськ. марта 1864 р. — дано перероблену на мелюдраму штуку „Маруся“ Квітки (Основяненко). Штуки українських авторів Котляревського, Квітки, Шевченка (Назар Стодоля) були дуже люблені. Репертуар театру був слабкий. Головно давано переклади. З тих іменно сподобались Остапа Левицького: Мужики аристократи і пізнійше владжені: Німецькі бурши.

Тогож року 1864 вийшло „Второе поправное издание Граматики руского языка Михаила Осадцы“, в котрім правопись етимологічна першого видання з р. 1862 значно була змінена в користь народного язика (бувъ, жовтый, повный). Та зміна дуже важна, если зважимо, що грамика Осадци була приписана в школах середних яко шкільна книжка.

Початки до уложеня номенклатури и терминології природописної, народної. Написавъ Иванъ Верхратський. І. Въ печатні М. Ф. Поремби. 1864. Перша книжочка у нас в тій царині печатана правописею фонетичною.

Дуля. А. К. Випуск перший. Коштом і друком М. Ф. Поремби. 1864.

Бачучи совершенно майже недостачу книжок до читаня в ріднім язичі основав Ксенофонт Климович „Руську Читальню“, де поміщав переклади власні і других. „Руська читальня“ виходила правописею фонетичною. Ч. 1 і 2 Чайковський. Гребінка перев. з російського Кс. Климович. 3. Цигани, драма Корженевского, перев. з польського Д. Лозовський (П. Свенціцкий). 4. Шельменко-наймит, комедія Квітки, перев. з московської мови окрім ролі Шельменка Кс. Климо-

вич. 5. Косове поле, повість Хохолушка, перев. з чеськ. Лев Лопатинський; тих 5 чисел вийшло р. 1864.

Р. 1865 вийшли ч. VI. Вечери на хуторі, повісти М. Голя, з рос. перев. Кс. Климкович. I. Передне слово пастуха Рудого Панька і повість: Вечер на передодні Івана Купала в переводі Мордовцева, перепечатані з його видання „Малор. літерат. Зборникъ. Саратовъ 1859“. Ч. VII. Вечери на хуторі, перев. Кс. Климкович. На тім числі скінчилось те позиточне видане, котре виходило коштом М. Димета.

На рік 1865 видав фонетикою Лев Лопатинський „Народній Календаръ“. В ній знаходить ся красне оповідане „Подоланка“. Подія з XVIII в. Павлина Свенціцького.

В громаді Народовців рішено на р. 1865 основати два окремі орґани печатані кулішівкою: літературний „Нива“ і політичний „Мета“.

„Нива“ мала виходити аркушем кожного 10, 20 і 30 місяця. Редактор і видаватель Константин Горбаль. Перше число вийшло „на показъ яко додатокъ до „Слова“. „Слово“ все еще уходило покровителем „молодоруського“ напряду яко „простонародного слога“. Примітне єсть слово редакції „Ниви“. „Відъ часу, як змовкли у нас „Вечерниці“ а на Україні „Основа“ не має літерацької (літератської) часописі на всьому просторі ріднєй нашої землі“. Про літературно-політичну часопись „Мета“ навіть і не згадано. Виражає ся жаль, що у нас, „де заживаємо свободі і признаня“ запусітла нива рідного слова мов після впаду Татарви або їх сусідів. Розпреділяючи, які статі буде поміщати (повісти, поезії, наукові статі, бібліографічну критику), жадає редакція „громадської“ підмоги, бо „тимъ лише побитомъ змога прислужити ся народови“. Кінчить се слово редакція: „Сподіваємся прихильного в Громаді привіту, щирої підмоги і починаємъ в имя Боже: Помагай Вігъ!“ Головним робітником в „Ниві“ був з почину Павло Свій т. є Павлин Свенціцький, Поляк з України, хороший талант поетичний. Писав по українськи і по польськи. По українськи зложив „Байки“, в котрих язык єсть прехороший і самі байки складені вдатно, та шкода лише, що ритм в них не всюди вдержаний. Також заповів „Руський Театръ“, котрого першу серію зложену з 12 штук оригінальних і переводних мав видавати М. Ф. Поремба. Але вийшло лише 2 штучки: „Галя з опери-водевіль Ketly“ і „Гаврило Бамбула“ комедія Молієра. В „Ниві“ зачала печататись його повість з життя українського „Колись було“, дальше

„Гамлет, данський королевич“. Драма в 5 діях Б. Шекспіра, дрібні поезії, також переклади А. Міцкевича, А. Пушкіна... під буквою П. і „Подорож по Україні“ з записок Д. Л. Але в „Ниві“ ніяк не слідно якоїсь методи. Також видно, що до матеріалів не була ся часопись належито забезпечена. Єсть річи лишень позачинані, так якби читателям се було зовсім байдужим, чи яка праця скінчить ся, чи ні. Навіть головна повість „Колись було“, якою зачата була „Нива“, печаталась в ч. 1—4 і 6, а в ч. 7 находимо примітку дуже властиву. „З причини, що повість „Колись було“ не скінчилась би в „Ниві“ і за десять місяців, згадали ми її осібно надрукувати і раді як найскорійше в світ пустити“. „Гамлет“ напечатаний лише в ч. 3—9 (т. є перша дія) а „Подорож по Україні“ в ч. 4, 5, 7 і 8, та послі нічого не поміщалось П. Свенціцького в „Ниві“, котра тепер стравила оттак одного із здібнійших своїх співробітників. З буковинських писателів виступає Ю. Федькович, котрий окрім стихів пише повістки з життя вояцького і місцевого селянського, переважно в гуцульськїм говорі: Сафат Зінич, Побратим, Три як рідні брати; іграшка в одній дії: Так вам треба. Данило Млака (Ісидора Воробкевича); стихи: Гуцул сиротина, Соловій-чародій, Піснь буковинська; оповіданє: Муштрований кінь. З галицьких: Орест Подушук, Володко Сте(бельський), Іван Верхратський, І. Соколик (Евгеній Желеховський), Денис з над Серета (Василь Ільницький), Г. С. (Григорій Страхоцький, Яків Чорний, Демко Маковійчук, С. Метеля.

З українських писателів: П. Куліш. Почини лихолітя ляхського і перві козацькі бучи. — Марко Вовчок. Інститутка (перепеч. з Основи II р.). — Навроцький (Ода до юности, фарс переложене з Адама Міцкевича). — Шевченко. А. О. Козачковському. Петрусь. — Л. Мовчій. Гріх задля лиха. — Олекса Стороженко. Спомини столітнього запорожця Микита Коржа і Стехин Ріг (перевід Грицька Б.). — Гетьманець (З Лермонтова, З Огарева, Заврядне оповіданє, З Гейне, Байки Крилова). — Дуже красна поема: Тиберій Грах. Автор означений двома зіздками **.

„Ниви“ вийшло всего 20 чисел (остатне з 20 липня), потім перестала виходити. Упадок сеї часописи був знов невдачею, котра пошкодила народній партії. Видко, веденє тої доперва починаючої ся партії обрїтало ся в руках невмілих, а також недостача середників матеріальних важко дала ся почути.

Все-ж таки важні були писання українських писателів, хоть частійше лиш перепечатувані з видань закордонних (межи публикою були ті книжки рідкі, ледве кілька примірників находилось, межи тими і „Основа“ з р. 1861 і 1862). Для молоді давала „Нива“ ширший хід (як на той час) українським писанням і підкріпила любов к рідному язику, хоть печатались статі без належитого обладу і порядку.

Політична часопись „Мета“ для слабости редактора Кс. Климовича могла появитись доперва 17 лютого (лат. 1 марта) 1865. Виходила двоаркушевыми випусками два рази в місяць, кожного 15 і остатнього дня після руського календаря.

Мета. Політична часопись на рік 1865. Видавець и Редакторъ Ксенофонтъ Климовичъ. Львівъ. Въ печатні М. Ф. Поремби. 1865. (Так на наголовнім листі виданім з послідним числом дня 19-го (31-го) грудня 1865). На причідку кожного Но. поміщено яко мотто з Шевченка:

В своїй хаті своя правда

И сила и воля!

Статі Климовича одмічають ся різкістю і живістю владу.

Іменно згадаєм: Руська народна партия и її політична Россія а Русь (зъ польского дневника „Prasa“. Одвѣтъ Москаля Литви исповѣдь. Нові (з московської часописі „Свободное Слово“) Федерация и її значене для Австрії. Заказане „Мети“ причинок до характеристики старої ненародної партії. Галицько Руська Матиця и її ціль. Народно-Руський Театръ и ёго зарядъ. Централізмъ московський. Сподівані наслідки. Azienda Assescuratrice. До спільної програми. Завдання 3-го збору Галицько-руської Матиці. Цісарський Манифестъ. Питанне галицьке. Бюрократизмъ и автономия. Австрия и Галичина. Изъ Zukunft. Чого хотять одні і другі. Тироль и Галичина изъ Zukunft. Меморіяль и программа.

Дописи з Галичини. Вечерниці в память Тараса (допись з Перемишля). Прощальна річъ говорено на вечерницяхъ въ Перемишли въ память Тараса Шевченка (н. Будаголя = Данило Танячкевич). Денунциянтъ. Осип Сосницький. Некрологъ. Михайло Осадця. Священникъ архидиєцезії Львівської, Учитель при академичній гімназії, Докторъ філософії, Член Виділа Руської Матиці упокоївся дня 10 (лат.) цвітня 1865 р. переживши 29 літ. Идея рівноправности въ Австрії (Допись

зъ Підгір'я). Допись про Кулішівку. Московська агітація (Допись зъ Підгір'я). Прилюдна подяка ВП. О. Качалі зложена рускими слухачами Віденьського університету. Помилки наших ворогів. Дві літератури руські въ Галичині. Омелян Гороцький. — Дотеперішнє становиско Галицько-Руської Матиці. Е. Згарський. — Дещо про матеріялизм а просвіту Славян. С. Голод. — Як говорять Русини Угорські? П. П. — Слїди кулішівки у XVII столітї. П. П. — Дещо о руських стосунках. Допись изъ Відня. Російські реформи на Русі. Из Zukunft. — Якї то у нас учебники для народніх шкіл. П. П. — О представленняхъ руського театру. Изъ Станиславова Ом. Гороцький. — Феллетонъ. Допись од Великихъ мостівъ. — О матеріальнімъ биті учителівъ народніхъ. — Уваги при читаню граматики Г. Шашкевича. П. П. — Школи и польска журналистика. Ф. Д. — Передъ одкритємъ засідання краєвого Сейма. А. С. — Теперішня політика Поляків насупротив нашої Русі Л.

Дописи з України. Московські пророки на Україні. — Славянофільство московське. — О народніх школахъ на Україні. — Феллетонъ. Листи з Парижа. Марко Вовчокъ. — Феллетонъ. Объ тому якъ можна насажати яблунки, зъ котрихъ виростатимуть цілі будинки. — Чи вошли які переміни? — Листи зъ Києва (мotto з Шевченка):

Не вернетця, що діялось!
Не вернетця сподіване,
Не вернетця, що діялось!
Не вернетця сподіване,

Не вернетця... А я брате
Таки буду сподіватись,
Таки буду виглядати,
Серцю жалю задавати.

Галицьким Москвофиламъ. — Оттаке й досі дієтця (Зъ Задніпров'я). Михайленко. — Листи Київського Славянина. — Феллетон. Критичний оглядъ української (руської) драматичної літератури (мotto з Шевченка):

И на сторожі коло їх
Поставлю слово...

Котляревський и Гоголь батько (з московського журналу: „Русская Сцена“) Маруся К. (Кониський).

Окрім того в кождім Но. містить ся „Огляд політичний“ сучасний (іменно нашого краю і Австрії) та „Новинки“.

Закінчаючи видане „Мети“ помістив Ксенофонт Климкович мов на розпращане „Слово до читателівъ Мети“:

„Через три майже роки боров ся наш орган, заступающий

щиро народній інтересъ Русі-України противу игемонамъ польськимъ и московськимъ — зъ нашими народними противниками и твердо ми переконані, що він багато причинився до усилення народнєї Русі и до сконсолідовання всіхъ інтересівъ малоруськихъ. Ми поступали завжди на легальній дорозі, путемъ органічнєго розвитку; — въ нашімъ государстві одзивались ми зъ найбільшою довірою, о приклоннімъ нашій народності правительстві, стояли кріпко за федеративнимъ союзомъ Австрії, уділяючимъ якъ найповнїйшу рівноправність всімъ тутъ живучимъ народамъ, згадовали симпатично про теперішнє міністерство; — противу нашихъ сусідівъ Ляхівъ були ми завше справедливі і домагались відъ нихъ справедливости; — въ Росії же, де живе близько 15. миллионів малоруського народу, обороняли ми автономію України супротивъ московськимъ централистамъ и боювали такожъ за федеративнимъ устроємъ всіхъ въ Росії проживаючихъ славянськихъ и неславянськихъ народів.

Сходимо зъ поприща зъ тою переконою, що ми сповнили вірно и чесно своє завдання, що за посередствомъ „Мети“ вияснився не одинъ темний и замотаний вопросъ, що роз'яснилось наше становище и виказалось явно шкідливе и нашу народність підриваюче літературне прямуванє нашихъ москвофілів.

В церковнімъ взгляді хоронили ми старанно церковну унію, запевняючи народню и церковну самостайність Русі супротивъ польського католицизма и московсько-урядового православія.

Противу нашої старшої братні плекавшої по довгім спанку пробудившу ся Русь у єї первім розвитку, споминали ми зъ найбільшимъ признанємъ и довірою, а якъ коли горячий нашъ патріотизмъ споводовавъ насъ до безвзгляднїйшого и острїйшого поступання напротивъ деякихъ проводирівъ изъ старшої партії, то нехай будуть вони увірені, що се не походило изъ завистного серця, изъ якої заднєї политичнєї думки, побільшъ зъ того гіркого и смутного пересвідченя, що деякі зъ нихъ одступили відъ щирої народнєї думки и приклонились до прямування намъ противного и нашимъ народнімъ цілямъ супротивляючого ся.

Дорікали намъ густо-часто, що ми перші кинули міжъ нашою слабою интелігенцією кість незгоди, що ми намъ народний табіръ розбили на партії, но на тє ми одвічуємо, що ми завжди виступали против чужимъ яко солидарна цілостъ, а якъ

ми вь нашій середині викрили те, що погане и шкодливе, то скорійше можна би нам отсе вмінити в велику заслугу, и додаємо еще, що ми перші подавали руки до згоди, а именно на посліднімъ зборі Матиці, що ми перші, маючи на гадці завітне слово нашого Кобзаря:

„Обнімітесь, брати мої,
Молю Васъ, благаю..“

мали охоту прибігнути зъ широкою довірою и правдивою любов'ю до сивоголовихъ нашихъ боївниківъ у народнімъ бою, посивілихъ и истерявилихъ свої сили моральні и физичні у праці для нашого люду, — але вони самі одкинули подану нами руку и станули на боку відъ нашого народнєго прямування.

Сходимо зъ поприща зъ тою непоколебимою вірою, що нашъ народъ не вмере, не загине мимо всякихъ ударівъ польськихъ и московськихъ централистівъ, що ми колись встанемо до дальшої боротьби могуті и сильні, що нашому народові засияє колись и то вь недалекімъ времені величя будучина, що наша сила народня заб'є сильнимъ и кипучимъ житємъ, и що нашъ народъ стане на рівнімъ ступені зъ другими більше розвинутими народами, и що ми розів'ємось кріпко підъ могутимъ криломъ федеративної Австрії, підъ єї світлою, нашому народові сприяючою Династією“.

„Мета“ мала вийти в 22 числах (від 17 лютого 1865 до кінця року), але для тяжкихъ грошовихъ обставин і неточности передплатників вийшло лише 18 чисел, отже о 4 числа менше.

Часопись ся виходила від ч. 1—12 „Зъ печатні Інститута Ставропигійського у Львові“, а від ч. 13—18 „Зъ печатні Михайла Ф. Поремби“.

Вспоминка смерті Тараса. Львів 1865. Зъ друкарні Ставропигійського Інститута.

О. Федьковичъ. Дві рожеві квіти. Чернівці 1865.

В остатнім ч. „Мети“ находимо таку оповістку: „Изъ новымъ руськимъ рокомъ 1866 зачне виходити во Львовѣ нова литературна часопись пѣдъ назвою „Русалка“ пѣдъ редакцією: Володиміра Шашкевича.

Часопись та, посвящена вь головній части беллетристицѣ, обіймати буде окрімъ повѣстей, драмъ, оповѣданъ и казокъ народныхъ, такожъ поезіи, пѣсни народній, статьи языкословній, монографіи и оповѣданья зъ исторіи руської, житѣписи мужей славныхъ,

описанья подорожей, статьи въ наукъ природныхъ, критики важнѣйшихъ дѣлъ въ литературы руськои, а чужихъ о тѣлько, о кѣлько вони якъ небудь до Руси ѡдносятся, именно же критику театральну, дописи литературного обсягу, бібліографію славянську а особливо же руську, всячину и т. д."

Програма доволі широка. Та легше програму зложити, ніж виконати. Ту часопись видавав Володимир Шашкевич правописею етимологічною пригненою до народної бесіди, щоби тим способом, як здавалось, легше притягнути старших, котрі до кулішізки односились дуже неприхильно. „Русалка“ мала виходити аркушем раз на тиждень. Брали в тій часописи участь: Перебендя, О. Верниволя, Сирота, Журавель, Маруся К. (псевдоніми: Кониський), К. Л. (історичні оповідання), Іван Верхратський (зоологічні статі, перві в нашім язичі: Про переображення комахъ изъ листѡвъ Кирб-ого и Спенс-ого. О жабахъ або скокахъ. Зазуля-Кукавка), Остапъ Левицькій, Данило Млака (Ісидор Воробкевич), Ксенофонтъ Климовичъ. Денись зъ надъ Серету (Василь Ильницький), Володиміръ Шашкевичъ. П. П. (Др. П. Павлусевич). Пяті роковини смерти Тараса Шевченка у Відни (Уривокъ зъ життя Віденськихъ Русинівъ) [єдина допись тут печатана кулішівкою].

„Русалка“ видавалась неправильно. В січні вийшло пять чисел, в лютни чотири числа, в марті два, а в цвітні лише одно число (2 цвітня). На тім 12 числі скінчило ся видаванє „Русалки“, хоть саме в тім числі прирікає редактор видавати дальше „Русалку“ і обіцєє більше літературнихъ праць. Так знов невдача.

З цілої „Русалки“ найлучше подобались тогді молодежи стишки (Перебенді, Верниволі), про котрі Остап Левицький, один із здібнїйших і найголоснїйшихъ народовцїв помежи тогдішними студентами університетськими прозваний від колетів „драла“ проказував, що тим стишкам належить по творахъ Шевченка перше місце. Если ті стишки порівнаємъ з переважною частию тогдішнихъ галицькихъ стихописцїв, по формі і річи мусить їх узнати ся лучшими; однакож великої стійности таки не мають. Ол. Кониський для української справи своїми оповіданнями, а особливо своєю розвідкою про Шевченка (двотомове виданє) положивъ значні заслуги, але таки поетомъ не був.

Починанє народовцїв так часто перериванє мало вплив усмний. Тверджено, що то неудала забавка неспїлихъ молодиків,

котрі з часом вернуть до „староруської“ правописи, що у загалу тогді мала дуже важне значенє. Правопись фонетична уважалась зовсїм хибленою. Старші з інтелїгенції майже без виєму стоячі по сторонї Богдана Дідицького укрїпились тепер в своїх думках. Тим часом насувались нові події політичні. Нещасно закінчена війна австрійсько-пруська викликала зміну в політичній уладї нашого краю; перевага дала ся рішучо Полякам. Відтак заява Івана Наумовича в „Слові“ показала явно, чоґо хочуть наші „етимольотичні правописники“ стараючи ся по можности писати „старинними“ „староруськими“ виразами. Відмежили ся тепер виразно обі партії.

На разі народовці були без часописи. Навіть так заслужений і здібний чоловік як Кс. Климович не міг межи ними удержати ся і він ради насущного хліба поїхав до Відня яко сотрудник Йосифа Ливчака для видаваня його „Славянсько-ї Зорѣ“. Климович саме тогді оженив ся, а його матеріяльні відношеня саме тогді були того рода, що межи скудними народовцями не міг нїяк удержати ся. По закритю „Зорѣ“ і виїзді Ливчака до Петербурґа він вернув опять до Львова. Занимав ся і дальше народною літературою (прим. редаґовав 1872 р. політичну часопись „Основа“); однакож вже не міг виступати яко провідник народовців. Передова роль Ксенофонта Климовича межи народовцями минула безворотнє.

Хоть як дуже партія народовецька була притиснена, таки поєїане межи молодію зерно не загинуло, а дальше розполоняло ся. Купка українських книжок, головнє з „Кобзарем“ Шевченка на чолї, спроваджених Богданом Дідицьким, хоть і спродаваних незвичайно дорого, зробило скоро своє діло. Не богато було тих книжок, тож переписовано з рук до рук і живе слово витиснуло безбарве язичє. До того видавані тут в Галичині українські і галицькі народні писаня що раз сильнїйше притягали молодь, котра рідний язик сердечно витала.

Руська університетська молодь була переважно дуже убога, та саме та убога молодь зложила ся і почала видавати фонетичною правописею „Правду“ р. 1867 під релакцією Лонгина Лукашевича (перше число вийшло 1 цвітня, остатнє т. є двадцять сєме 21 грудня 1867). Лонгин Лукашевич молодію університетською був дуже цїнений не лише задля народних гасел, але також тому, що не був „драла“. У наших первих народовців була се рідка приміта, у котрих ведучі перед постунали звичайно надто буйно, що при невеликих достатках

дуже шкодливо значило ся в многих зглядах. Лонгин Лукашевич не мав таланту літератського, але з тогдішню українською літературою був доволі ознакнений. Межи українськими літератами на перше місце клав Панталеймона Куліша. Редагуючи первий річник „Правди“ він переложив П. Куліша повість „Майоръ“. В р. 1867 виступають декотрі нові народовці.

Якова Головацького, професора руського язика в університеті львівськїм правительство суспендовало а іменовало суспендом тої катедри Дра Омеяна Огоновського.

Партія народовців хоть і старала ся дальше розвивати, була крайно приголомшена новими подїями. Не теряла правда надїї, не уставала в праці, але пізнавала всю трудність положеня.

Тогді то взяли декотрі наші священники перебиратись в Холщину. Також декотрі професори шкіл середних, кандидати професорські і инші з молодежи перебрались за кордон, межи ними і деякі народовці. Через вихід тих людей ослабила ся наша і без того нечисленна інтелігенція. Чи самі руснаки були по переході вдоволені, инше питанє; чи язиче „Слова“ могло заступити в Росії „руській“ язик, котрий показав ся їм зовсім иншим язиком, дарма, хоть їм торочено, що в Москві і Петербурзі так пишуть і говорять, як клигає „Слово“. Прийшло каєте, та ворота годі — уже вернутись не мож було, зачинились ворота на все.

Тут еще згадати нам належить про народовців, які межи молодежею р. 1863—1866 мали великий вплив і заохочували її до народного язика і народних ідеалів. Данило Танячківч, питомець священничий, розентузізмовав головно молодь сіменища священничого у Львові, а також ділав ободряючо на молодїж гімназійну.

Наталь Вахнянин, музик, питомець сіменища Перемиського, а пізнійше професор гімназійний (історик) в Перемишлі і Відни, впливав на своїх ровесників і на молодь гімназійну.

Корниль Сушкевич, один із найщирших і засібнійших народовців всюди в руських товариствах був дійний, а також запомагав часто по змозі народовців і народовецькі діла. Його накладом печатались Поезії Тараса Шевченка в двох томах 1867 („Зъ друкарні закладу имени Оссолинських“).

На старших священників впливав благодатно іменно о. Стефан Качала в дуєі народнім.

Від заснованя „Правди“ 1867 р. вже не переривано ви-

давництва тої народовецької часописи (до р. XIII, 1880), котра печаталась фонетикою. Народовцїв ставало все більше. Правопись в шкільних книжках була так звана етимольотична, але значно зміненна і призначена до народного вивовору (головно після другого виданя граматики Осадци з р. 1864). Ся правопись ще довгі літа удержалась і в народовецьких письмах, хоть „Правда“ все до р. 1880 виходила в фонетичній правописи по части змінений. Гидке язиче остогидло Русинам. Взагалї язык народний завладїв в письмі.

Посижіне і забави при мерци в українськiм похороннiм обрядi.

Подав *Зенон Кузеля*.

IV.

Лiтература укр. забав при мерци i їх територiальне розмiщене.

На забави при мерци i взагалi на обряди, звязанi з т. зв. стороженем мерця, у нас давнiйше не звертали належної уваги, хоч сей звичай мусiв бути перше бiльше знаний i поширений. Давнi описи похоронiв або цiлком його не згадували, або згадували його мимоходом, кiлькама словами, без конечних в таких разях детальнiх описiв. Замiтки в родi Бiдерманових про угорських Українцiв, що „in der folgenden Nacht leisten die Nachbarn der trauernden Familie Gesellschaft und man verbringt sie mit erheiternden Erzählungen“¹⁾ або Кайндлевих (на пiдставi нотаток о. Манастирського) про буковинських Гуцулiв, що „des Abends versammelt sich die erwachsene Jugend des Dorfes — nicht um stille zu trauern, sondern zu geselligen Spielen... Märchen und Sagen werden da erzählt, Rätsel aufgegeben und gelöst, Gesellschaftsspiele aufgeführt“²⁾ можна стрiнути часто в давнiйших етнографiчних працях, а i в нинiшних не належать вони ще до унiкатiв. Виправдi подибуємо у декотрих авторiв трохи докладнiйшi звiстки про „дивний зви-

¹⁾ Н. I. Bidermann: Die ungarischen Ruthenen, ihr Wohngebiet, ihr Erwerb und ihre Geschichte. Інсбрук 1862, стор. 80.

²⁾ Die Ruthenen in der Bukowina (Der Buchenwald). Чернівцi 1889, I, стор. 71.

чай, званий лубком“, який видав ся їм характеристичним, одначе сі звістки були так спорадичні і дрібні, що не звернули на себе пильнішої уваги. Тому то ще в 1902 році В. Гнатюк, передрукуючи в своїй праці „Угро-руські духовні вірші“ (Зап. Наук. Тов. ім Шевченка т. 47) описи деяких угро-руських забав при мерци і доповнюючи їх кількома своїми описами, міг заявити з покликом на Гуцульщину Шухевича (Матеріяли до укр. етнології V, 243—247), „що окремі забави звісні доси тільки між Гуцулами“ (стор. 113). По правді щойно праця Шухевича і наш квестіонар в справі збирання похоронних звичаїв викликали „лубком“ більше зацікавлене; результатом того треба вважати ряд прегарних описів у збірці Гнатюка: Похоронні звичаї і обряди (Егн. Збірник XXXI—XXXII).

Найдавнішу згадку про забави при мерци стрічаємо в половині XIX стол. в статі В. К[овальського]: О руско-народныхъ привычкахъ (Отечественный Сборникъ. Відень 1857). Майже рівночасно довідуємо ся про існування тогож звичаю на російськїм Поділї в праці К. Шейковського: Бытъ Подолянъ (Київ 1860, вып. 2, стор. 28), який описує і „бите лубка“. Третя з ряду вістка відносить ся до Угорської України: її подає А. Кралицький в статі: Русины лѣборекїи въ Угорщинѣ (Науков. Сборникъ галицко-русской Матицы 1865) і описуючи в місці, де того-б найменше можна сподівати ся, звичай „ходити свѣтити надъ выстертѣмъ мерцемъ“, згадує між иншим, що по півночі бере ся молодїж „за игры, такъ званныя „лопатки“ и „дѣда“ (стор. 107—108). Дальшою з черги працею, в якій згадуєть ся і забави при мерци, є статя Софрона Вітвицького: О Нусулѣх (Львів 1873). На стор. 110 читаємо тут знов загально, що „przy zmarłym schodzą się sąsiedzi i krewni wieczorem, siedząc do późnej nocy. Diak czyta psalmy, a po tych odczytaniu rozdają wódkę i przekąski gościom, młodzież zaś bawi się pierścionką, zwane „hruszką“. Sąsiedzi żalobnie trembitają, koło chaty pali się watra welyka“. Четвертий том Трудів Чубинського (Т. IV. СПб. 1877, Обряды) принїє у відділі: Похороны окремиї розділ: Время, когда покойникъ въ домѣ (стор. 705—706), в якім крім вісток про „стережене душі“ перед капосними чортяками, з переяславського повіту полтавської губернії подано ще й передрук з Шейковського про „бите лубка“ в подільській губернії. Такий совісний збирач, як Кольберт, не міг не звернути уваги на „лубок“, збираючи матеріал про Покуте, і описав справді сей звичай в 1 томі своєї збірки: Ро-

кусіє (Краків 1882, стор. 215—216 і 190), так як його знають у селі Чортівці. У нього-ж згадуєть ся далі, чи не пораз перший, докладніше про посижінє в першу ніч по похороні.

Особливу увагу звернено на забави при мерці в подільській губернії так як сей звичай не стрічав ся нїде більше на Україні. Крім Шейковського і Чубинського його занотував протоєрей Е. Сіциньський, тоді ще студент Київської духовної Академії, в своїй розвідці: Черты изъ народныхъ представлений о загробномъ мірѣ (Подольск. Епарх. Вѣдомости 1885, ч. 18, і окремою відбигкою, стор. 9—10), а за ним заговорили про нього досить голосно духовні круги, хочаби ріжними способами викорінити сей „дикий“ звичай. Богато місця присвятив йому протоєрей Пав. Ланевський в полемічній але живо написаній праці: Сопоставленіє смысла и существа обрядовъ и таинствъ св. православной церкви съ народными обычаями, практикуемыми въ Подольской епархіи — отъ рожденія на свѣтъ Божій челоуѣка до смерти и погребенія его (Прибавленіє къ Подольскимъ Епарх. Вѣдомостямъ No 16—17 1891 года), а саме в остатнім розділі VIII. Погребеніє и поминаеніє умершихъ (стор 329—331), де поминувши полемічний і місіонарський запал дуже вірно схоплено з життя живий образок сходи́н при мерці і забави в „лубок“. Острым полемічним тоном, що пригадує трохи староруські „слова“ і „посланія“ і характеризуєть ся вже самим заголовком: Дикая забава „лубокъ“, визначаєть ся дальша подібна стаття священника К. С—ча (Подольскія Епархіальныя Вѣдомости з 16 мая 1898, No 19—20, стор. 492—496), в якій по описі „лубка“ і інтересних звістках про територіяльне його поширенє, подають ся вейлякі способи, як його усунути з уживаня, правдоподібно з огляду на розпорядженє Подільської духовної консисторії з 6 марта 1898 р. Від сих обох статей різко відбиває научним трактованєм справи невелика розвідка свящ. Виталія Шероцького: Народныя игры при покойникахъ (Православна Подолія. Еженедѣльникъ Подольской епархіи. Камен. Подольск. 1908, ч. 36, стор. 757—761); автор послугуєть ся тут порівняним матеріалом і стараєть ся дати научне поясненє забав при мерці.

До закордонної України відносять ся вкінці статейка Хр. Ящуржинського: Остатки языческихъ обрядовъ, сохранившієся въ малорусскомъ погребеніи (Кіевская Старина 1890, I, стор. 132), в якій згадуєть ся рідкий вже пережиток веселити ся,

співати і грати на похоронах, що давнійше був в уживанню в селі Підвисокім, київської губернії.

Перша праця з докладним описом посижіня і забав при мерци появилася щойно в 1889 р. з під пера В. М. К[озарищука] в часописи „Наука“ у Відні п. з. Изъ буковинскихъ карпатскихъ горъ. Автор присвятивши окремий розділ похоронним обрядам буковинських Гуцулів і згадавши тут (стор. 359—360) коротко про забави при мерци, звані „грушкою“, уважав кінечним ще раз до них повернути і обговорив їх незвичайно докладно в IV розділі, затитулованім „Игрушки“ (грушки) (стор. 596—605). Збірка Козарищука належить до найбагатших в тім напрямі і містить описи 22-ох ігрушок.

Проф. Р. Кайндль згадав про „лубок“ досить загально в цитованій вже праці: *Die Ruthenen in der Bukowina* (стор. 71); за те в пізнійшій праці: *Die Huzulen* (Відень 1894) спинився довше над гуцульським посижінем і подав опис 6 забав (лопатки, огарчика, вугля, жмурка, грушки і короля грати).

Дев'яносто років XIX ст. принесли кілька розвідок з угорським матеріалом. Статі: Лопатки. Народные забавки въ Бергскомъ комитатѣ, въ Стройнѣ, що була поміщена в Унгварськім Мѣсяцеслов'ї на 1892 рік (Унгвар 1891) я не міг ніде дістати; збірочку забав, видруковану в Унгварськім Листку за 1892 рік (стор. 184—5, 209—211, 220—221, 234—235), з описом 1) Лопарьки або лопатки, 2) Мельницї, 3) Діда і баби, 4) Жида, кози і цапа, 5) Грушки, 6) Головеньки і 7) Ниточки, зробив доступною для ширшого загалу В. Гнатюк, передруковавши її в Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка 1912, т. XLVII, в статі: Угро-руські духовні вірші (стор. 112—116). Разом з ними оголосив він і власні описи шістьох інших забав: Дідо, Сусіда бавити ся, Вести сіль, Шийку бити і Лопатку бити (стор. 116—118).

Дуже подрібний опис забав при мерци подибуємо в анонімній розвідці, поміщеній у віденській „Науці“ за 1893 р. п. з. Объ Уггоруесахъ, а то у розділах Похорони, стор. 21—22 і Опровідъ, стор. 22—27. Дуже докладно описано тут забави: Лопатки, Опровід і Жида, а крім того згадано про переважно невідомі забави в Торг, Купців, Ізводителя, Шута, Турню, Мельника, Діда і бабу і Панщину. На забави при мерци звертає увагу і Юр. Жаткович в статі: Замітки етнографічні з угорської Руси (Етнографічний Збірник, II, Львів 1896, стор. 24—26) і подає опис забави в Бабу і діда та в Опровід з за-

міткою, що таких забав буває тільки, „що з них можна цілу книжку списати“.

Обширна праця кс. Мрочка: Śniatyńszczyzna (Przewodnik naukowy i literacki, 1897, XXV) не поминає забав без згадки. Крім загальних заміток про посижінє маємо тут описи „лубка“ і забави в „пана“ (стор. 590).

„Обличительний“ характер має допис про „непрыличны, навѣтъ опасны, страшны, а иногда и мерзённые забавы молодежи и старших“, поміщена певно кимось з священиків у львівським москвофільським тижневнику „Русское Слово“ (1898, ч. 3) з тою самою цілю, що висше згадані статі Ланевського і К. С—ча в „Подільських Епарх. Відомостях“. Але і тут можна виловити інтересні матеріали (як пр. загальна характеристика забав, забава в „Смерть“ і т. д.).

Про „свічене“ в Белелуї, снятинського повіта, подає звістку Б. Гринченко у збірці: Изъ устъ народа (Чернігів 1900).

Найбільше число „играшок при грушці“ подає В. Шухевич в третім томі „Гуцульщини“ (Матеріали до укр.-руської етнології, т. V, стор. 243—247) і описує отсі забави: Зайиц, Шукало-сосбало, Коза, Сорока, Білиця, Стільчик, Діди, Двірник і джурат, Перстенец, Огарчик, Скіпка, Виса, Піжмурки, Вуглик, Млин, Вірменин, Склівка, Пец, Гліг, Королі, Солімка, Обручка, Трюхан, Вогонь. Описи Шухевича короткі але цілком зрозумілі.

Lud peczeniżyński Осипа Шнайдра (Lud, 1907, XIII) присвячує посижіню небогато місця; всеж таки згадуєть ся тут забави в „прочихана“ і „перстінце“.

Найбільше живо принесли одначе аж остатні роки, коли наслідком випрацюваного мною „Квестіонаря в справі збираня похоронних звичаїв“ і особистих заходів Гнатюка і моїх викликло ся близше заінтересоване похоронними обрядами і звернуло ся між иншим і більшу увагу на забави при мерці. Наслідком того появил ся ряд дуже докладних і обширних описів, які Етнограф. комісія видала в 1912 р. як 31 і 32 том Етнографічного Збірника під редакцією В. Гнатюка. Крім моєї статі: Українські похоронні звичаї й обряди в етнографічній літературі. Огляд студій (стор. 133—173) і бібліографія (українських похоронних звичаїв і вірувань у душу та позагробове житє) (стор. 174—202) уміщено тут 20 описів похоронних звичаїв а в тім отсі описи, в яких узглядено і забави при мерці: І. Т. Перейми (учителя) з села Ропиці Руської, горлицького пов. (стор. 205) з 2 забавами; ІІ. учит. О. Яворського з ясель-

ського пов. (стор. 210); III. О. Охримовичівної з Волосянки, скільського пов. (стор. 227—229), з 10 забавами; IV. учит. А. Онищука з Зелениці, надвірнянського пов. (стор. 235, 237, 238—244) з 20 забавами; V. селянина П. Шекерика-Доникова з Голов, косівського пов. (стор. 264—280), з 21 забавами; VI. учит. Петра Дудека з Голов (стор. 288—289); VII. учит. Мих. Кузьмака з Жаба-Магури, косівського пов. (стор. 291—297), з 16 забавами; VIII. Ол. Кисілевської з Товмачика, коломиїського пов. (стор. 300—301), з 4 забавами; IX. учит. Ос. Михайлецького з Тростянця, снятинського пов. (стор. 310—311, 314), з 3 забавами; X. О. Ракової з Раранча, черновецького пов. (стор. 340—342), з 5 забавами; XI. учит. І. Бордейного з Молодієва, черновецького пов. (стор. 350), з 3 забавами.

Вкінці треба згадати, що забави при мерци увійшли і в наше красне письменство. В остатнім оповіданню Мих. Коцюбинського з гуцульського життя: Тіни забутих предків (Київ—Львів 1913) прегарно а заравом надзвичайно вірно змальовано образ посижіня при мерци враз з голосінями і забавами: в зайця, на ким висис, млина і в грушку (стор. 62—66).

Забави при мерци доховали ся нині не на цілій українській території а тільки в менше доступних околицях західної України. Після до тепер пороблених записів і моїх власних студій та пошукувань, збираних в части підчас етнографічних подорожий в рр. 1904—1906 і 1912, в части при помочи квестіонарів і листів, можна вже досить докладно зазначити територію, на якій доховали ся в чистім виді первісне сторожене при мерци „посижіне“ і забави при мерци. Вона зачинає ся на самій західній етнографічній границі і тягне ся безпереривно по обох боках Карпат аж до румунської етнографічної границі, обіймаючи з малими виїмками на самих долах усіх Лемків, Бойків, Верховинців і Гуцулів і то так австрійських як і угорських. Забави при мерци доховали ся далі у Підгірян (коло Надвірної і Станиславова), Покутян аж майже по Дністер і в цілій майже Буковині від Черемоша, Прута і Дністра аж до полудневої румунської границі. Коло Дністра і Прута переходить ся територія до закордонної України і, як знаємо з доносу одного місіонара Подільському Епархіальному начальству¹⁾ і в статей К. С—ча²⁾ і Шероцького, обіймає мало не ціле ро-

¹⁾ Подольськія епархіальчя. Вѣдомости 1898, ч. 19—20, стор. 493.

²⁾ „Игра „Лубокъ“ разпространена чуть-ли не по всей Подолиѣ“.

сійське Поділе, особливо над рікою Дніпром і в повіті гайсинським аж до самої молдаванської етнографічної границі. Оскільки ся територія захоплює австрійське Поділе а також і Волинь, що взагалі визначається багатьма старинними чертами, можна би сказати щось певного аж по переведенню умисних розслідувань.

Очевидно, не на цілій зазначеній тут території, грають забави при мерці однакову роль в похороннім обряді. Найбільше значіння мають вони в гірських прикарпатських околицях, а особливо у Гуцулів, і тому звідси маємо найбільше число різних забав. Чим далі від гірського осередка в доли, тим менше значіння цілого посижіння і обрядових забав і "тим менше родів забави. Так приміром зазначає Перейма з Ропиці, що „забави устроюють лише в темнійших селах“, особливо глибоше в горах, а „в селах ближче світа, особливо міста, нема жадних забав, не грають у карти, заховують ся поважно“ (Етн. Зб. с. 205). Коли деякі гірські села знають і по кількадесять забав, то на Підгір'ю їх число рідко коли переходить 5—10, а на долах і на Поділю сходиться навіть звичайно або до 2—3 забав, або вкінці до самого лише „лубка“. Так приміром великий простір російського Поділля і Бесарабії вдовольняється одним-однієським „лубком“ а зрештою знає хіба забаву в карти.

Для пояснення територіяльного розпросторення нашого звичаю важно зазначити місцевості (і повіті), з яких або маємо записи забав або про котрі знаємо, що в них ще бавлять ся при мерці. Місцевості ці групуємо йдучи із Заходу на Схід.

Лемківщина: *Тарнавка коло Ганчової, горлицького пов.¹⁾, Ропиця Руська, горлицького пов. (Етн. Зб. XXXI—XXXII, 2 забаві, в зазначенем, що забави при мерці знані і деінде по темних селах і в горах), ясельський пов. (Етн. Зб. 210)²⁾.

Бойківщина: *Бориня, турчанського пов. (3 забаві), *Лавочне, стрийського пов. (8 забав)³⁾, *Волосянка, скільського пов. (15 забав)⁴⁾, *Хащоване, скільського пов. (4 забаві), *Головецько, скільського пов. (9 забав), *Славське, скільського пов.

¹⁾ Місцевості, з яких маю власні або взагалі рукописні звістки, зазначені звіткою.

²⁾ Записав уч. О. Яворський в Яслі без докладнішої локалізації.

³⁾ 4 записав я, а 4 згадують ся у Пачовського: Похоронний обряд, стор. 21.

⁴⁾ 10 забав описала Ол. Охримовичівна (Етн. Зб. 227—228), а я сам зібрав 5 забав, негаданих нею, і 3 забаві, описані в її збірці.

(17 забав), * Підгородці, скільського пов. (2 забаві), * Крушельниця, скільського пов. (1 забави)¹⁾, * Синевідсько вижне, стрийського пов., * Побук, скільського пов., * Бряза, долиньського пов., * Ілеме, долиньського пов. (1 забави), * Княжівське коло Рожнітова, долиньського пов., * Перегінсько, долиньського пов. (6 забав)²⁾, * Ясінь, калуського пов. (1 забави), * Присліп, калуського пов. (1 забави).

На долах: * Угерсько, стрийського пов. (5 забав), * Довге Калуське, калуського пов. (?)

Гуцульщина (враз з Підгір'єм і Покутем): Зелениця, надвірнянського пов. (20 забав) (Етн. Зб., 237), Жибівець³⁾, Делятин, надвірнянського пов.³⁾, * Микуличин, надвірнянського пов., * Камінне і * Волосів⁴⁾, надвірнянського пов. (2 забави), * Братківці, станіславівського пов.⁵⁾, Печеніжинщина (2 забави)⁶⁾, * Коломия⁷⁾, * Коломийщина (взагалі)⁸⁾, Гуцульщина (взагалі)⁹⁾, Товмачик, коломийського пов. (Етн. Зб., 300—301, 4 забави), Голови, косівського пов. (Етн. Зб., 266—277, 21 забав), Жабє-Магура, косівського пов. (Етн. Зб., 292—297, 16 забав), * Жабє, косівського пов. (7 забав)¹⁰⁾, * Криворівня, косівського пов. (10 забав)¹¹⁾, Тростянець, снітинського пов. (Етн. Зб., 310—311, 2 забави), Белелуя, снітинського пов.¹²⁾, Чортовець, городенського пов. (1 забави)¹³⁾, Космач, косівського пов.¹⁴⁾, Ясенів гор., косівського пов. (1 забави)¹⁵⁾.

¹⁾ Після заяви о. Здерковського „свічене“ з забавами знане в цій Скільщині (30. VII. 1903). Се видно зрештою з розкладу висше вичислених сіл.

²⁾ 5 забав записав Г. Кузь, одну записав я від дра Зілинського.

³⁾ Гляди А. Онищук (Етн. Зб., 237).

⁴⁾ Виходять з уживання.

⁵⁾ Три остатні села вже на долах.

⁶⁾ Szpajder, Lud pieczeniżyński.

⁷⁾ Інформація І. Туряньського.

⁸⁾ Записано 30/7 1903 від пані Здерковської.

⁹⁾ Шухевич, Гуцульщина (22 забави); С. Вітвицький, О Нисіах (1 забави); М. Пачовський, Похоронний обряд (12 забав); Шекерик—Доників, Етн. Зб., стор. 252 (в цілих наших горах); Kaindl, Die Huzulen, стор. 12.

¹⁰⁾ Із збірки о. М. Мосори.

¹¹⁾ 6 забав записала В. Волянська, а 4 забави описані в „Тінях забутих предків“ М. Коцюбинського.

¹²⁾ Грінченко, Изъ усть народа.

¹³⁾ Kolberg, Pokucie I. 215.

¹⁴⁾ Шухевич, Гуцульщина, III, стор. 248.

¹⁵⁾ Kaindl, Huzulen, стор. 12.

Поділе: Устечко, чортківського пов. (1 забава)¹).

Буковина. Гуцули: Загальні звістки у Кайндля (Huzulen) і у В. К[озаришука] (Изъ буковинскихъ горъ).

На долах (півн. Буковина): *Загально у повітах вижницькім, вашківськім, кіцманськім і черновецькім, а з окрема в селах: *Глиниця, вашківського пов. (3 забави), *Барівці, *Калинівці, *Чорторія і *Карапчів, вашківського пов. (3 забави), *Ошихліби, *Неполоківці, *Пядиківці, *Зеленів, *Бергомить, *Дубівці, *Лужани, *Шининці (по 3 забави), кіцманського пов., Раранче, черновецького пов. (Етн. Зб., 341, 5 забав), Молодія, черновецького пов. (Етн. Зб., 350, 3 забави) і *Кучурів Великий, черновецького пов. (1 забава).

В полудн. Буковині: *Іліг, турагуморського пов. (6 забав).

Угорська Русь: Загально у Жатковича (Етн. Зб. II, 23—25, 2 забави) і в статі Объ Уггоруссахъ (Наука, 1893, 4 забав).

Лемки: Ляборські (Кралицький, 2 забави).

Бойки: Ворочів, уніварської столиці (6 забав)²), *Лисиче (1 забава) і *Кушниця (1 забава), Стройна, берегської столиці (Унгварський Мѣсяцесловъ на 1892 р.).

Гуцули: Мараморощина загально³), Терешул і Дубове, марамороської столиці (6 забав)⁴).

Російське Поділе. Загально⁵). Гайсинський повіт⁶), околиця Каменця⁷).

Бесарабія. По Дністру, загально⁸).

Забави при мерці мусіли колись обіймати більшу територію, але нині вони зникають дуже скоро і уступають місце поважним церковним співам. Навіть у зазначенім вище прикарпатськім шматі землі стрічають ся вже села або і цілі округи, де забави при мерці відомі лише з назви, або і цілком забули ся. Не знайшов я їх приміром у Щавнику, новосандецького пов.,

¹) В. К. О руско народныхъ звичаяхъ. V. Лубокъ (Сборникъ 1857, ч. 13, стор. 98—100).

²) Гнатюк, Угро-руські дух. вірші (Зап. Н. Т. ім. Шевч. XLVII, стор. 116—118).

³) Унгварський Листокъ, гл. Гнатюк, стор. 112; Объ Уггоруссахъ, стор. 22.

⁴) Ibidem і Гнатюк, стор. 113—116.

⁵) Гляди вище стор. 7.

⁶) Шероцький, ор. cit., стор. 757.

⁷) К. С — чъ, Дикая забава „лубокъ“, стор. 493.

⁸) Ibidem, стор. 493.

в Ганчовій, Смереківцях і Гладншові, горлицького пов., не згадує їх о. М. Зубрицький¹⁾ в описі похоронних звичаїв і обрядів у Мшанці і сусідніх селах старосамбірського і турчанського повіта, ані о. І. Кузів²⁾ в описі похорону в Дидьовій на Бойківщині, не знає про них і Д. Лепкий³⁾ в своїх численних статтях про жите підкарпатських Українців з околиць Дрогобича і Самбора, а над Прутом на Буковині не стрічає їх ані Купчанко⁴⁾ ані П. Руснак з Самушина⁵⁾, хоть забави в тих околицях доволі розширені⁶⁾. Такі острови стрічають ся тепер чим раз частійше і будуть все більші. Одначе і тут не завадить бути осторожним у заперечуваню уживання забав при мерци, бо практика показує, що не всі інформації цілком певні. Треба числити ся з тим, що багато інформаторів не знає про звичаї, які труднійше заобсервувати, а ще більше інформаторів, що з різних причин не хотять казати всього. Інформації священників не завжди певні і повні, бо люди криють ся з своїми обрядами перед ними. З моєї подорожі знаю приміром факт, що місцевий священник, щоб представити себе добрим душпастирем, заперечив існуванє забав (його жінка хвалила ся навіть тим, якби якою заслугою), коли противно селяни признали ся до забав цілком отверто, лише заявили, що криють ся з тим перед пан-огцем, бо грозив. Свящ. С. Вітвицький згадує в своїй праці про Гуцулів лише загально про дві забави, коли в інших описах Шухевича, Овищука, Шекерика-Доникова, Козарищука і ин. маємо їх незвичайно багато. І дяки, що найліпше знають похоронні обряди, не завжди радо подають відомости. Селяни переважно нерадо дають інформації про „заказані“ звичаї, боять ся можливих прикrostий і не хотять, щоб з них сміяли ся чужі. Приміром у Велдїжи ніхто не хотів мені розказувати про забави при мерци. За те радо розповідають про своїх сусідів.

Сей стид і страх признати ся до забав при мерци похо-

¹⁾ Етн. Зб., 211 і д.

²⁾ І. Кузівъ, Жите-буте, звичаї и обычаї гѣрскаго яроду (Зоря 1889).

³⁾ Д. Лепкій, Похоронні звичаї (Зоря 1883), Про небѣщикѣвъ (Зоря 1890) і т. д.

⁴⁾ Купчанко Гр., Похорони на Буковинѣ і инші статї, цитовані в моїм огляді (Етн. Зб., стор. 145—6).

⁵⁾ Етн. Зб., стор. 365.

⁶⁾ Позитивно знаємо, що забав при мерци не знають у Вербівцях, теребовельського пов. (Етн. Зб., 374), на Холмщині і Підїсю (Етн. Зб., стор. 385).

дить звідси, що наші священники здавен давна виступають проти „лубка“, уживаючи до того не лише поради і просьб, але декуди навіть грозьб і церковних кар.

Тут лежить головна причина, чому забави при мерці чим раз більше затрачують ся.

В Крапній на Лемківщині були колись забави в загальнім уживаню, але скасував їх парох, о. П. В Побуці „свѣчене“ ще є, але його тепер занежують, „бо єгомосьць викорінюють“. П. Шекерик з Голова каже, що „теперішніми часами, від коли проти сих забавий виступили були владики, котрі ходили суда по наших горах, Шиптицький, а найгірше Хомишин, зачели були попи и дейкі попівські підлизні заказувати сї забави“ (Етн. Зб. 266) і „навіть лучили си такі випадки, що пип ни хотїв ити на похорон, ек єму хто сказав, що там били грушки, або єкі забави робили“ (Етн. Зб. 278).

Цілий похід проти „лубка“ зроблено на російським Поділю. Висилають ся окремі місіонарі, священники роблять урядові доноси, а консисторія виступає навіть з окремим циркулярем і розпорядженєм (6 марта 1898). В. Шероцький згадує не лише церковні проповіді проти „лубка“, але і „адміністративні переслідуваня“ (Народныя игры при покойникахъ, стор. 757). К. С—чъ пише окрему статю про „дикую забаву „лубокъ“ (Под. Епарх. Вѣдом. 1898, с. 492—496) і виповідає війну „лубкови“, поручаючи духовенству впливати на своїх прихожан при помочи церковно-парохіяльних шкіл і „собесѣдованій“¹⁾ в церкві і в школі і даючи їм практичні поради, як переконати нарід, щоби кинув свій старий звичай. Про нищенє сего звичаю з боку духовенства довідуємо ся вже й з давнійшої статі свящ. Ланевського: Сопооставленіє смысла и существа обрядовъ и таинствъ в Под. Епарх. Вѣдомостяхъ (стор. 330). Довідавши ся припадково від сусідів, що в його селі бють „лубка“, „возмутился духъ“ його, „такимъ неслыханнымъ дотолѣ безчинствомъ“, що він зараз взяв з собою сторожа церковного і візника і пішов до хати, де лежав мерлець, щоби „задержать хотя одного и узнать, чьи то хлопцы такъ безчинствовали“. Не зловивши нікого і пристидавши „полунощныхъ пьяницъ“ — каже о. Ланевський: „на слѣдующій день я имѣлъ обильный матеріалъ, по поводу „лубка“

¹⁾ „На такихъ именно собесѣдованіяхъ и слѣдуетъ поставить перве всего вопросъ о ликости и неумѣстности игры въ „лубокъ“ въ томъ домѣ, гдѣ есть усопшіи или усопшая“ (стор. 495).

и тунеядства на „похоронахъ“, для пастьорскаго обличительнаго слова съ церковной каеедры, и съ той пори не бьютъ „дубка“.

Другою причиною заникання забав при мерци був зріст грамотности і просвіти між нашим народом і тому не даром деякі етнографи¹⁾ виразно зазначували істнованє забав при мерци тільки в темних селах.

Третою, не маловажною причиною були вкінці економічні обставини. Похорони а особливо прийняті підчас посижіння і кошашні звязані ще до нині з великими видатками. До мерця кожний має приступ, а кожного треба приймати і їдою і горівкою, якої відходять цілі ведра. І. Бінковський обчислив у 90-х роках, що похорони коштують 15—25 рублів, і ся сума певно не зависока і не обіймає оплати священика²⁾, дяка, паламара, гробаря і т. д. Галицькі похорони стоять далеко дорожше і тому не даром на селі кажуть, що мерці забирають з собою нивку за нивкою. Наслідком того зачинають тепер обмежувати не тільки видатки, але й самі обряди. Де не дають багато горівки, там зараз менше гостей, тай нема кому робити забав³⁾, а де ще соромлять ся зривати з старою гостинністю, там — як каже І. Бінковський — „стараються, какъ можно скорѣе сбыть покойника съ хаты, похоронить его, чтобы какъ можно скорѣе прекратить и сократить совершенно лишній расходъ водки“⁴⁾. Свящ. Ланевський⁵⁾ також констатує про рос. Поділе, що „селяне раді би збути ся із хати своїх покійників і в один день, якби то було можливо“, а вже другого дня не дадуть священикови спокую і домагають ся похорону, бо „нима звидки тримати, світло коштує“, а властиво не так те, як угощенє за яке по шию залязять в довги. Про Холмщину зазначив Кольберт вже давно, що звичай давати горівку устає наслідком подорожіння горівки (Chełmskie, I, 182).

¹⁾ Гл. Тимко Перейма в Етн. Зб., стор. 205.

²⁾ В лубенськім пов. обчислює Милоралович похоронні виплатки на 6—20 рублів (стор. 169). На Лемківщині беруть священики від 40 К в гору до 200 К (Етн. Зб., стор. 206), в Самушині на Буковині платять ся за похорон від 5 40 К (Етн. Зб., стор. 365), на Гуцульщині платили по 150 левів, „а ше и до сегодня плате по сто левив за похорон“ (Голови, Етн. Зб., стор. 263). Про кошти похоронів у давнину (з XVIII в.) гляди статі цитовані в моїй статі (Етн. Зб., стор. 171). Про високі оплати в давних часах на Гуцульщині: Kaindl, Pasterstwo i wierzenia pasterskie u Huculów (Lud, II. 1897), 203.

³⁾ Разорительный обычай, стор. 248.

⁴⁾ Сопоставление, стор. 330—331.

Сі коштовні приняття знані не тільки у нас, але і у інших народів, а в середовічних часах та з початком нових часів були в уживаню в цілій Европі так, що аж власти мусіли проти того виступати ¹⁾. Для прикладу наведу, що ще в XIX ст. мусів каринтийський сойм займати ся справою заборони, зглядно обмеження частунків при посіжіню і комахнях ²⁾.

Економічні причини викликали зрештою і багато інших обмежень і змін у наших народних звичаях. Давнійше приміром, коли хто умер у селі, ніхто не брав ся до роботи ³⁾, потім перейшов сей обовязок тільки на сусідів ⁴⁾, а нині додержує його лише найблизша родина ⁵⁾. На Великдень мертвих перше взагалі не вільно було робити, „щоб не накликати гніву померших“: тепер ніхто не відказує ся від роботи ⁶⁾. Домовину робили давнійше також за дармо, приймаючи за се тільки частунок і звичайні дарунки, а нині і за се треба заплатити ⁷⁾. За копанє гробу — як кажуть у Волосянці — гроші не годить ся брати ⁸⁾ і тому гріб копає якийсь чоловік за горівку та хлібнияз; „але тепер сут уже гробарі єннобстайні, то берут гроші“ (Етн. 36., стор. 227) ⁹⁾.

В Ошихлібах від яких 15 літ зачинають переводити ся забави при мерці наслідком заразливих недуг, через що власти заборонювали забави (Мацієвичівна).

¹⁾ Дрібна загенова шляхта з околиць Гуца сходить ся до мерця цілим селом і виніши мерця до сінни не і засідає через цілий час, доки є що їсти. Для того забивають вола, свиню, кількоро овець і беруть 20—30 гарців оковити: варять при огни під голим небом (Kolberg, Chelmskie I, 183). — Homeyer, Der Dreissigste, 159. Blümmel; Totenlieder, 156; Руска Рада, 1900, III, 210—211.

²⁾ Murko, Das Grab als Tisch (Wörter und Sachen, 1910, II, стор. 140).

³⁾ Милоратович, Сборникъ малор. пѣс., 168.

⁴⁾ Етн. 36., 207, 342, 299. Törpen, Aberglaube, 106. Bartels, Was können die Toten, 118.

⁵⁾ Етн. 36., 204. Lazăr, Südrumänen, 170. Petrović, Zaplañe (Zbornik V), 297. Meyer, Dt. Volksk., 270.

⁶⁾ Доманицький, Народний календар у Ровенським пов. (Мат. до укр. етн. XV, стор. 66). Kolberg, Chelmskie, I, стор. 142.

⁷⁾ Етн. 36., 215 (Мшанець); 311 (Тростянець); 343 (Паранче); Козаришук, 361. Труды Чубинського, IV, 706 (даром).

⁸⁾ Етн. 36., 364 (Самушин).

⁹⁾ Етн. 36., 264 (Голови: грабар копає гроби в ціні від 1—14 корон і харч в додатку); 301, 376 (Вербівець).

V.

Огляд забав при мерцях „іграшок“.

Число забав, уживаних при мерци на посіжіню доволі велике і виносить по моїм зіставленням трохи понад сотку, не вчисляючи в те значне число відмін, які нераз можна би вважати за окремішні забави. Майже всі ті забави описані менше або більше докладно і лише кілька знаємо тільки з самої назви. Деякі з них відомі нам у найменших подробицях і знані в кількох або й кільканадцятьох описах: інші знов виступають спорадично в невеличкім числі описів. Мимо великого числа описів їх спис ще певно не повний, і при дальших розслідах може побільшити ся. Ю. Жаткович згадує приміром в Замітках з угорської Руси, що їх так багато, що можна би з них списати цілу книгу, а крім того багато місцевостий ще взагалі не просліджено.

Богацтво забав при мерци вийшло на яву щойно в останніх роках, так що більшість описів цілком нового походження. Навіть мої власні розпити принесли ще 14 цілком невідомих забав.

Різнородність іграшок при мерци так велика, що трудно їх піддати якомусь поділові. Маємо тут останки обрядових забав, забави з наслідуванем звірят, забави з суспільно-політичною закраскою, станові забави (хліборобські, скотарські, ремісницькі), пережитки старих воєнних ігрищ, проби пописів зручності, справдішні змагові вправи, старинні і молодші гуртові забави, пригадуючі в дечім ягільки, парубоцькі забави, дівочі і діточі ігри, а вкінці, хоч у невеликім числі навіть модерні гри, зв'язні з кругів інтелігенції. Деякі забави мають певну зв'язь з похоронним обрядом і на них ми звернули вже поперед увагу; ще більше таких забав, які могли мати обрядове значінє, як приміром забави з світлом, водою, солю, яйцем, вугликом, вороженєм і т. д.: вони могли мати оборонне значінє проти духів а може і проти самого мерця. Одначе ті розсліди не завжди певні і завели-б нас за далеко, тому обмежимо ся тут до загального зіставлення забав, відкладаючи докладне обговоренє подробиць до плянованого корпусу українських ігор і забав.

Забави угруповані так, що подібні змістом стоять коло себе, а далі наперед йдуть забави з певним або можливим обрядовим значінєм, відтак гуртові забави мужеські і жіночі, а вкінці забави зручності. Усюди на перед йдуть більше знані і популярні забави.

1. Дідн¹⁾. Дід і баба голосять перебрані над мерцем. В Волосянці дід убиває бабу і над нею голосять. Зап. в Гуцульщині (Шухевич, V, 245; Криворівня, рук.) і на Бойківщині (Волосянка, рук.). Муж²⁾.

2. Опровід, смерть (Головецько). Наслідіване посижіня і похоронного обряду. Один кладе ся на лаву і вдає мерця, зібрані голосять смішні голосіня, піп каже смішну проповідь і т. д. Зап. на Угорщині (Жаткович, II, 25; Объ Уггоруссахъ, 22) і Бойківщині (Головецько, рук.). Знана на Угорщині (Wlislowski, 18—29; Dobšinský, 155).

3. Лубок, лопатка, лопарька, дранички, грушка, пранийк, канчуки, шишак, лещук, шийку бити, чесати коні, йти на кукану, гембас, гамбас, прочохан, чушка, шило.

Один жмурить у короля, пана, корови на колінах і його б'ють лопатою, лубком, палицею, пранником, канчуком, грушкою. Як відгадає, хто ударив, йде на його місце той, що ударив. Зап. у різних сторонах так, що забава загальна. Деінде грана має назву дупак. Мужеська (Товмачик: чисто парубоцька), але декуди беруть участь і жінки (Волосянка). *Udziela, Materiały etnograficzne z miasta Ropczyc i okolicy* (Zbiór wiad. do antr. kraj., X, 1866) 78 (ksiądz); *Lang, Samobor* (Zbornik) XVIII, 129.

4. Смерть. Жінка або парубок перебирають ся за смерть і викликають (стинають) жертви. Зап. Козарищук, 602; Русское Слово 1898; *Lang, Samobor*, 255.

5. Ружана¹⁾. Дівчину вибирають за корову, вона вмирає і над нею голосять. Зап. на Бойківщині (Волосянка, рук.).

6. Чорта. Перебирають когось за чорта. Зап. на Бойківщині в Лавочнім, Головецьку, Мохнатім, Волосянці (усе рукописне).

7. Бога і чорта, ангіле кьигнут (Зелениця), тягнене бога (Голови), бога тьигнути (Жабе). Перебрані за бога і чорта стають в сінешних дверях і тягнуть ся з своїми людьми, хто переможе, бог чи чорт. Коли переможе чорт, то чорти скачуть і тішать ся, співають і приговорюють (Волосянка). Зап. в Волосянці (Етн. 36., 228), Зелениці (*ibid.*, 242), Головах (*ibid.*, 272) і Жабу-

¹⁾ Докладнійше про ту забаву, див. Записки, 121, стор. 208 і д.

²⁾ При описах забав наперед подана головна назва і її варіанти, потім опис забави і її відміни, місце записаня і надрукованя (рук. = в моїх рукописних збірках), хто бавить ся (муж. = мужеська, жін. = жіноча, міш. = мішана для обох полів), паралелі і замітки.

Matyri (ibid., 292). Миш. — Труды Чубинського, III, 65: чорт. У Поляків jawór (Kolberg, Lud. Kujawy, I, 1867, стор. 221); Lud, IX serya, 256; Petrow, Lud ziemi Dobrzyńskiej (Zbiór wiad. do antr. kr., II), 34.

8. Тягнуть фарбу. Відміна попередньої забави з наданням імен. Зап. в Славську (рукоп.) і в тій формі загально відома на долах, на Україні і у інших народів під назвою фарби, краски. — J. Moszyńska, Kurajło, 82. Ивановъ, Игры Купьянскаго у., стор. 61, ч. 73 („краски“). V. Rozić, Prigorje (Zbornik XIII), стор. 81; Lang, Samobor (Zbornik, XVIII), 245.

9. Вблос мечуть в миску води, а один з присутних показуючи, ніби куди пливе волос, обризує усіх водою. Зап. Коваришук, 598.

10. Вуглик вішають посеред хоромів і дмухають на него: як вуголь кого попече у лице, регочуть ся. Зап. на Гуцульщині (Шухевич, 245, Кайндль, Huzulen, 12).

11. Склівка, горшата смолять (Коваришук). Один буцім то присмолює горнець з водою (склянку) до сволока і опускає ніж на землю; коли хто схилить за ножем, наливає йому води за обшивку. Зап. у Гуцулів (Коваришук, 598; Шухевич, 247).

У Румунів на Буковині знане під назвою: sticla 'n grindă (Marian, стор. 212—213).

12. Вогонь. Один закладає другому на голову сірак і питає, що видить на світі? Коли запитаний відповість: горить, наливають йому через рукав води. Зап. Шухевич, 247; згадує Пачовський, Пох. обряд, 21.

13. Трюхан, пудпак. До бука навхрест привязують шматку, поять її водою, а потім обхляпують нею присутних. Зап. Шухевич, 247. Муж.

14. Солімка. Парубок обіцяє солімкою піднести другого, каже йому отворити рот і всипає йому сажі із жмені. Шух., 247. Муж.

15. Доктора. Один удає вагітну жінку, що родить, а другий, лікар, поливає його водою або всипує горячого попелу за обшивку. Зап. Волосянка (Етн. 36., 228). В Головецьку доктор „в сраку лубком дує“ (рук.). Муж.

16. Шукає покладок. Кладуть одному яйце під шапку, а другий згадує і бє рукою по шапці. Зап. Зеленів (Етн. 36., 243).

Наслідуване звірят.

17. Коза. Один перебираєть ся за козу і принаджений солю до жінок коле рогами і т. д. Зап. у Гуцулів (Голови, Етн. 36., стор. 269; Шухевич, 244; Коваришук, 597—598). Знана у Румунів: Marian, 204.

18. Жид, коза і цап. Жид веде на ярмарок козу і цапа, пасе їх і т. д. Цап утікає між дівчата і жінки, між старі баби і доказує, аж хата ходить. Зап. Гнатюк, Зап. Н. Т. і. Ш., 115.

19. Медвідь. Один перебраний вдає медведя, гонить за ялівками (дівчатами), аж трембітою скликані вакарі і бовгарі роблять на него облаву і убивають його. Зап. Коваришук, 597.

20. Білиця. Середущий парубок-білиця наслідує голос і рухи білиці, а стрільці старають ся вдарити його по руці; він плює і бе їх по ногах. Зап. у Гуцулів (Шухевич, 244) в Головах (Етн. 36., 268), Жабю (Етн. 36., 293). Муж.

21. Зайиц, продає заяця (Зелениця), зайицьи купувати (Жабє). Один продає заяця, а ніхто не хоче купувати і все винаходить нову хибу. Зап. у Гуцулів (Шухевич, 243; Коваришук, 603), Зелениці (Етн. 36., 238), Головах (ibid., 275), Жабю-Магурі (ibid., 296), Криворівни (Коцюбинський, Тіни забутих предків, 64). Міш. Згадує Пачовський, 21.

21а. Ружана. Одна перебираєть ся за „корову“: її пасуть, доять і т. д. Зап. в Головецьку (рук.).

22. Когут¹⁾. Без опису. Рук. звістка з Тарнавки.

З а н я т я .

23. Вірменин, Жид купець (Голови). Один перебирає ся за Вірменина, їде на двох парубках ніби на кони і купує телиці і ягниці (між дівчатами), пробуючи чи товсті, добрі, дійні і т. д. При тім всілякі жарти з дівчатами. Зап. на Гуцульщині (Шухевич, 246), Голови (Етн. 36., 271), Жабє (ibid., 294) (Коваришук, 604).

Гаївка: Верменчуки (Гнатюк, Гаївки, 105) не стоїть з тим у звязи.

24. Млин, млинка²⁾. Наслідують млин, мелене муки і т. д.

¹⁾ Про значіне когута (і курки) в похоронних обрядах. про що м. н. згадка у Льва Діакона, див. Срезневскій. Святилища и обряды языческаго богослуженія древнихъ Славянъ, Харьковъ 1846, стор. 88; Котляревскій, ор. cit., стор. 86—87.

²⁾ Про значіне млина і млинової воли у турецьких Сербів і в Боснії див. Ястребовъ, Обычаи и повѣрья турецкихъ Сербовъ, стор. 145, 156;

Забава знана загально у Бойків, Гуцулів і на Угорщині у всіляких відмінах. Зап. в Зелениці (Етн. 36., 242), Головах (ibid., 267—268), Жабю (ibid., 293), Шухевича (Гуц., 246 з двома відмінками), Криворівни (Коцюбинський, 66 і рук. Волянської), Обь Угроруссахъ, 26, у Волосянці (рук.), Борини (рук.), Підгородцях (рук.), Жабю (рук. Мосора). Варіант у Гнатюка: Мельниця, дід і баба (ЗНТШ., 113) злучений з забавою „дід і баба“.

Муж.

У Румунів: мога (Marianŭ, 205), в Білки на Буковині.

25. Вести сіль. Хлопці сидять рядом, представляючи сіль, а пани купують сіль і витягають хлопців з ряду. Зап. мною у Волосянці (тягнут соли) і Гнатюком на Угорщині (ЗНТШ., 117). Муж. Гляди ще ріпу сіяти.

26. Сіль варять. Двох перебирає ся в кожухи і вивернені шапки, варить сіль, а потім її продає. Зап. мною в Головецьку. Муж.

27. Ріпу сіяти. Хлопці (ріпа) сидять один за другим, побравши ся по під сили, а господар доглядає ріпи, сапає її, посипає попелом, а потім вириває. Козаришук, 602. У Перегінську грають подібно ріпки, при чім купець пан вириває палицею по одній ріпці. Гл. низше „баранці“. Муж.

28. Ткачі. Наслідують тканє, перевертаючи ся скоро і бючи ся по черзі в задок. Зап. в Головах (Етн. 36., 272). Муж.

29. Заладять прости. Парубкови припинають фартух і кажуть на печі прости, а тимчасом надходить чоловік „прияхи“ і бе її. Зап. мною в Головецьку. Муж.

30. Тешуть дуби. Кладуть по кількох межи коліна, ніби дуби і обтісують їх ремінцями на бажанє купців, аж усіх обтешуть. Тоді кладуть на дворі на санки і три рази обвозять до вкола хати. Зап. в Зелениці, 238. Муж.

31. Коваля. Коваль саджає парубка або жінку на стів, кув, зриває підкови і бе в підшви. Зап. у Ропиці (Етн. 36., 205) і Волосянці (ibid., 228). Міш.

32. Роботи. Пан показує роботу, а всі ремісники пальцями за ним. Хто змидить, дістає пацу. Зап. в Товмачику (Етн. 36., 301). Marianŭ, 198 (buvna).

33. Пана і робітників. В пана стають на службу наймити і наймички і роблять роботи, які пан загадає, за що ді-

стають потім (смішні) нагороди. Зап. Мрочко (Sniatyńszczyzna, 590), Тростянець (Етн. Зб., 310).

34. Весілля з музикантами. Гумористичне наслідування музики на весіллі. Зап. в Зелениці (Етн. Зб., 239).

35. Церков і корчма. Коли в церкві, то молять ся, коли в корчмі, то наслідують голоси звірят; когута, бика, вола, вівці, пса, кози, вовка, перепелиці, ворони, чайки, пугача, кані, шпака, сойки, голуба, дрозда і т. д. Зап. Козаришук, 600. В церков бавлять ся і у Волохів на Буковині (Босанче) і в Семигороді (Marianŭ, 203: Mönästióra).

36. Ножа грають. Доглядач шукає, хто йому вкрав ніж, вбитий вістрем у стіл. Зап. Козаришук, 601.

37. Баранці. Хлопці сидять попід силу, а злодії їх викрадають. Зап. в Славську (рукоп.).

38. Обручку вкрадену вишукує ворожбит у злодія і повідомляє йому. Зап. Шухевич, 247.

39. Жида. Всілякі пригоди жида, як вів коні на продаж. Об'їз Угорорусахъ, 23—6. Деякі частини пригадують загально ч. 18.

40. Стрілець полює на дівчата, гінчі здирають з них сердаки, а дівчата мусять викупити ся поцілуєм вибраного і обмазаного вуглем короля. Зап. Козаришук, 604.

41. Король і вїйт. Викидають розколений патик з корою „квіти“, хто має бути королем а хто вїйтом. Зелениця (Етн. Зб., 241). Тасама забава у Кайндля (Huzulen, 12) п. н. „Короля грати“ і в Ошихлібах (рук.) п. н. „Цар і коваль“. Пригадує забаву „сорока“ у Іванова (Игры, стор. 38, ч. 33), де щипкою викидають пана, цигана і сороку.

42. Вїйт і жебрак. Наслідування цілого поступовання при судженню злодія. Розправа: вїйт, заступник, жебрак, злодій, судія, адвокат, писар, свідки, гром. канцелярія, суд, арешт. Зап. в Зелениці (Етн. Зб., 239).

Marianŭ, 211 (mānzulica).

43. Суд судить опришка і винищує про його провини. Потягають за верету і він паде. Зап. Козаришук, 600—601. Муж.

44. Гліг. Вибраний двірник засуджує парубка на легкі або смерекові буки або на гліг, а король виконує засуд. Зап. Шухевич, 247. Муж.

45. Каса. Виступають вїйт, присяжний і пан, їм кладуть гроші, поліціянти шукають, здирають фанти, відтак ліцитація, на якій треба фант викупити. Каса знана в двох відмінах (каса

плодюча) і є найпопулярнішою забавою в Головах (Егн. 36., 272—4, 278), „бо там є і сміх і жарт, цуловане, тай всі си бавє, хто лиш хоче“.

Забави товариські.

46. Діда і баби. Перебирають ся за діда і бабу і бавлять ся в чоловіка і жінку, виправляючи при тім всілякі штуки. Дуже популярна забава, загальна, відома у всіляких відмінах або в звязи з иншими забавами. Зап. Волосянка (Егн. 36., 229), Жаба (ibid., 295), Угорська Русь (Жаткович, II, 24: з забавою гусака печуть; Гнатюк, 113: Мельниця, дід і баба; Обь Угро-руссакъ, 26; Кралицький: „дід“, Козаришук, 603.

Marianŭ, 209—210: Moşnegulŭ şi baba (з Буковини).

47. Огарчик, огарка, огарок, скіпка (Шухевич), головенька (Гнатюк), вогник (Молодієво). Запалена скипка обходить усіх, в кого згасне, той мусить усіх цілувати. Дуже популярна забава зап. в Головах (Егн. 36., 274), Жабю (ibid., 295), Товмачику (ibid., 301), Тростянці (ibid., 310), Паранчи (ibid., 341), Молодієві (ibid., 350), Шухевича (Гуц., 245), Кайндля (Huzulen, 12), Гнатюка (ЗНТШ., 116).

Marianŭ, 202: Luminărica з Бадовець і Босанча на Буковині.

48. Королі, Вірменин (Криворівня). Дівки мусять цілувати трох королів, з котрих один поганий, а як не хотять, то масть їх сажою з лосм. Зап. Шухевич, 247, Криворівня (рук.).

49. Гусака печуть. „Пан“ обмащений сажою а коло нього двох пече гусака, викликаючи по черзі всіх, щоби цілували ся з „паном“. Дуже популярна забава зап. в Волосянці (Егн. 36., 227), Головах (Егн. 36., 269), Жабю-Матурі (Егн. 36., 292), у Жатковича (24), Гнатюка (ЗНТШ., 116: дідо), Славську (рук.), Головецьку (рук.), Волосянці (рук.), Хащованю (рук.), Іліті (рук.), Криворівні (рук.: королі).

Marianŭ, 214: găscă.

50. Ниточки. Одна жінка натне ниток, возьме їх по середині в руки а кінці дасть в уста парубкам, дівчатам і т. д., добираючи смішні пари. Коли випустить руку, мусять цілувати ся, хто має одну нитку. Зап. в Головах (Егн. 36., 276), Жабю (Егн. 36., 293), у Гнатюка (ЗНТШ., 116: ниточка), Глиниці (рук.).

51. Загадка або ниточка. З початку ниточки, потім, хто не хоче цілувати ся, мусить сказати загадку. Козаришук, 605.

52. Колотез, копати керничку (Іліт). Одно клякає, падає в колотез і просить, щоби його витягнула названа особа. Зап. в Головах (Етн. 36., 275), Жабю (ibid., 293), Угерську (рук.) і Іліті (рук.). Udziela, Materiały etnogr. z Ropczyc (Zbiór wiadom. do antr. kraj. 1886, X), 81; Lang, Samobor, 249.

53. Висіти, вішене (Голови), шибениця (Товмачик), я за-вис (Криворівня). Одно каже, що висить на тільки а тільки, а друге на зазив ратує. Зап. в Зеленеві (Етн. 36., 239), Головах (ibid., 274), Товмачику (ibid., 301), Шухевича (245), Кочубинського (64), Криворівни (рук.).

54. Сусіда бавити ся. Сідають на переміну хлопці і дівчата, а один в середині питає ся по черзі дівчат, кого люблять. Викликаний цілує ся. Зап. Гнатюк (ЗНТШ., 116).

55. Подоти грядки. Одна поле грядки і кличе собі до помочи хлопця. На кілька грядок поле, тільки разів цілують ся. Зап. у Іліті (рук.).

56. Кликати гори у куми. Кого вибере в куми, з тим цілує ся. Зап. у Іліті (рук.).

57. Носити мід. Йде від особи до особи і кому скаже в ухо: „брінь, брінь“, з тим цілує ся. Зап. у Іліті (рук.).

58. Перстенець, перстень, обручка (Голови). Роздають перстенець в зложену долоню, а один згадує. Дуже популярна забава, записана в Зелениці (Етн. 36., 243), Головах (Етн. 36., 276), Молодієві (рук.), у Козаришука (602), Шухевича (245), Шнайдра (Lud peczeniżyński), Вашковеччині (рук.). Уживана і при інших нагодах, гл. Kolberg, Pokucie, I, 184; Kujawy, I, 223; Kolberg, Lud, Ser. III, 222; IX, 259; A. Petrow, Lud ziemi Dobrzyńskiej (Zbiór wiadom. do antr. kraj., II); Lang, Samobor (Zbor. za živ., XVIII, 246). 33; подібна ягідка „бильце“ (Гнатюк, Гаївки, стор. 101). У Волохів: ineluşulu (Marianŭ, 201).

59. Жеребця. Спершу шукають „жеребця“ (ніби обручку), а в кого знайдуть жеребця, тому завязують очі і кажуть згадувати, хто його вдарив рушником. Зап. в Тростянці (Етн. 36., стор. 311).

60. Пастора. Зап. в Іліті (рук.).

61. Рожі. Без опису. Зап. в Угерську (рук.).

62. Пташка. Зап. в Угерську (рук.), заг. прим. Petrow, Lud ziemi Dobrzyńskiej (Zbiór, II), 31 і Gołębiowski, Gry, 73; Kolberg, Lud, X Ser., 326.

63. Листоноша. Зап. в Угерську (рук.).

Забави, сполучені із жмуренєм і битєм.

64. Бирки. Завязують одному очі і він шукає бирки, що йде з рук до рук. Зап. у Волосянці (Етн. 36., 228).

65. Чьубрик, чуприк. Один в середині вгадує, хто його потягнув за чуприну. Зап. в Жабю (Етн. 36., 292) і Раранчу (ibid., 341).

66. Млинець. Летінь жмурить над цебром і вгадує, хто його вдарив лопатою. Зап. Коваришук, ст. 597. Пригадує млин (ч. 24) і дубок (ч. 3).

67. Жмурка, На него. Один жмурить і мусить вгадати, хто на него всів, як на коня. Зап. в Зеленеві (Етн. 36., 241) і Головах (Етн. 36., 267).

68. Піжмурки. Одному завязують очі, кого зловить, той його заступає. Зап. Шухевич, 245 і Кайндль, 12. Згадує Пачовський, 21. Дуже поза тим популярна забава, звісна під всілякими назвами: жмурка, панаса (Івановъ, Игры, стор. 2, 52, 59, 60), чорна (сліпа) корова (Маковей, стор. 140—1). Милорадовичъ, Сборникъ малор. пѣсень (Сборникъ харьк. ист.-фил. общ. X, 55). J. Moszyńska, Kupałło (Zbiór wiadomości do antr. kraj. V), 83.

69. Сорока, скрепачка (Волосянка). Один жмурить і вгадує, хто то вдає сороку. Зап. в Головах (Етн. 36., 268), Жабю-Магурі (Етн. 36., 295), Жабю (рук.), у Шухевича (244), Коваришука (602) і в Волосянці (рук.).

70. Поігана. Двох завязує собі очі, бере в руки повязані плати і бе ся, куди попало. Зап. в Жабю (Етн. 36., 295).

71. Грати бирки. Один кидає бирки; як 4 впаде плазом, то бе всіх „танчуком“. Зап. в Волосянці (рук.). Киданє бирки також в числі 41.

72. Сосібкало, шұкало (Шухевич). Подають по під коліна один одному гудз, а той, що в середині, „кіт“, мусить вгадати, в кого є. Зап. в Головах (Етн. 36., 270), Жабю (ibid., 295), Шухевича (244), Мосори (рук.: теж стільчик), Вашковечині (рук.). Забава знана і при інших нагодах (Kolberg, Pokucie, I, 191). Труді, III, 96, жгут. У Румунів: ciuștea (Marianŭ, 196).

73. Кóса, лиса. Позасідавши кругом лицем до середини, де присів „кіс“, подають собі потайки „скрутец“ і бють коса, а він має вгадати хто. Зап. в Зелениці (Етн. 36., 241), у Коваришука (601), в Борини (рук.), Волосянці (рук.: „рукавиці шиють серед моста“), Головецьку (рук.: „у квас сідаєме“),

у Гнатюка (117: „шийку бити“), в Каміннім (рук.: „бють канцурами“). Забава зближена до сосокала, а в деяких відмінах пригадує „лубок“. Moszyńska, Kupajło, 82 (квас). Kolberg, Pokucie, I, 191; у Мазурів „w lisa“: Lud, III, 882; Petrow, Lud ziemi Dobrzyńskiej (Zbiór wiad., II), 31 і цит. Gołębiowski, Gry i zabawy, 75 (lis).

74. Галембева, глембізи, журавля, крикала. Короля чіпають ся хлопці: він бе остатного жердкою, а той утікає і закручує цілий ряд. Зап. в Головах (Етн. 36., 276), Жабю-Матурі (ibid., 296) і Жабю (рук.).

75. Коваля. Кілько хто викине бичиків, тільки дістає на руку ударів. Зап. в Раранчу (Етн. 36., 341).

76. Стільчик, позич мені стільчика. Чотирох сидить на стільчиках, а пятий старає ся захопити місце, коли вони міняють ся за місця. Зап. в Зелениці (Етн. 36., 238) і у Шухевича (245).

77. Кучі. Хлопці беруть ся за шиї, стають один коло другого тісно і творять кучу. Довкола гонять свиню і коли вона відре ся до середини, то той, хто впустив, стає свинею. Зап. в Волосянці (Етн. 36., 228) і Хащованю (рук.). Подібно до kota і миші.

Забави зручності.

78. Бука тягнуть. Хто кого потягне на свій бік. Зап. в Зелениці (Етн. 36., 242). У буковинських дітей ся забава називаєть ся „кобзянка“ (Маковей, 142).

79. Кота тягнуть. Хто довше витримає бука? Зап. в Зелениці (Етн. 36., 242) і Головецьку (рук.).

80. Коня. Дужане, хто сильніший. Зап. в Перегінську (рук.).

81. Мурашка. Хто сильніший. Зап. в Перегінську (рук.).

82. Битє комина, пец, горшків. Вправи патином, щоб не допустити до стручення вбитого ножа. Зап. в Головах (Етн. 36., 271), Жабю (ibid., 294), у Шухевича (247): пец, в Головецьку (рук.) і Перегінську (рук.: горшків). Lang, 251.

83. Медведя бити. Парубки їздять на собі по хаті і намагають ся скинути себе взаїмно з „живого коня“. Зап. Пачовський, Похор. обряд, 21.

84. На віблицю скачуть. Зап. в Головецьку (рук.).

85. Сало тягнуть. Лізуть по дручкови до повали і через

вікно скубають соломю „сало“. Зап. в Волосянці (Етн. 36., 228) і в Славську (рук.: Сало різати).

86. Яйце бити. Ножик падучи зі сволюка має розбити яйце. Зап. у Козарищука, 598.

87. Булі красти. Ловити булю, як паде з гори. Зап. в Волосянці (Етн. 36., 228 і рук.).

88. Грошик тягнуть з води, керничка. Зап. в Зелениці (Етн. 36., 242) і у Козарищука (604).

89. Здоймати губами ірийцар. Зап. в Зелениці (Етн. 36., 243). Пор. Dobrowolski, Lud hrubieszowski (Lud, I), 216.

90. Горівку пити. Діставати патиюком землю. Зелениця (Етн. 36., 243).

91. Зв'язаний встане (з землі). Зап. в Зелениці (Етн. 36., 243).

92. Бараболі. Крутять бараболею під горшком. Козарищук, 604.

93. Два ножі на однім крейцарі танцюють. Зап. в Зелениці (Етн. 36., 242).

94. Шила. Сидять з виставленим великим пальцем до гори, а один тримає попри се шило. Коли той, що ходить і бє кулаком по пальцях, не спостереже шила, то мусить сильно вколоти ся, коли трафить на палець з шилом. Зап. в Раранчу (Етн. 36., 341).

95. Вовки. Згинає ся прутик в каблучок у виді лука, на обох кінцях обв'язує ся ниткою, яка творить тятіву, вкладає ся між нитки скалку або патичок, через обкручуване нитка напинає ся і тоді скалка, чи патичок скаче в голову, де звичайно застрягне в волосю так, що треба витягати. Притім жартують. Зап. в Каміннім (Левицький).

Без опису.

96. Олій бити. В Лавочнім (Пачовський, 21).

97. Ординанц. В Лавочнім (Пачовський, 21).

98. Гарбуз. Жабе (рук. Мосора).

99. Дурнішьяка. Жабе (рук. Мосора).

100. Панщина (Объ Угровруссахъ, 26).

101. Турня (ibid., 26).

102. Шут (ibid., 26).

103. Изводитель (ibid., 26).

104. Торг (ibid., 26).

Як видно з отсего зіставлення, більшість забав виконується мушчинами, а решта належить до забав мішаних. Оскільки можна вносити з записів, чисто жіночі забави належать до рідкостий і лише перстенець, сорока, смерть, заяць і ружана належать, хоч не виключно, до жіночого репертуару. Малі хлопці мають рівнож свої забави (прим. везти сіль) і виконують донекуди, як приміром у Перегінську і забави дорослих (канчук, ріпки, коня, горшків, мурашки).

До найпопулярніших забав належать: лубок (понад 40 записів), гусака печи (з 11 місцевостей), коса (7), шлин (13), діда і баби (7), огарчик (9), бога і чорта (5), перстенець (7), сорока (6), купця (4), ниточки (5), продавати заяця (7), висіти (6), коза (3 + 1), комина (5), колотез (4), галембеза (3), сосокала (5), жмурки і піжмурки (5), король і вїйт (3), білиця (3), опровід (3), діди (3). За те около 50 забав стрічає ся спорадично, бо маємо їх тільки в однім описі.

Дуже тяжко рішити ся, чи деякі забави характеристичні для певних територій, бо до того маємо ще за мало матеріялу. Все-ж таки і з дотеперішнього матеріялу загально розпростореними можемо вважати забави: лубок, перстінчик і забави з битем канцуром у всіляких відмінах. Що до територіяльного розділу забав, то характеристичними для Гуцульщини забавами були-б забави зручності (майже всі), смерть, церков і корчма, стрілець, суд, вїйт і жебрак, весіле з музиками і т. д., для Бойківщини забави в доктора, сало тягнуть, ружана, опровід, для угорської Руси забави з Жидом, для долів забави в пана, що завдає роботи. Се показує дотеперішний матеріял, одначе сей образ змінить ся з прибутком нового, який автор просить дуже надсилати або на його адресу або впрост Комісії Етнографічній Наук. Тов. ім. Шевченка.

Доповнення до 121 тому.

До стор. 184: Al. Majkowski, Szkice z życia Kaszubów w pow. kałuskim (Ziemia 1913, стор. 407); Милићевић, Живот Срба селака, 1894, стор. 341; Lang, Samobor (Zbornik za nar. život, XVIII, стор. 126—138); Puste noce. Echa Płockie i Łomżyńskie 1898 (Gawelek, Bibliografia ludoznawstwa polskiego, ч. 1932, стор. 104). До ст. 185: Birlinger, Volkstümliches aus Schwaben, 409; T. Wolff, Volksglauben und Volksgebräuche an der oberen Nahe 1905, стор. 196; M. Foyen, Einige Sitten und Gebräuche aus Blankenheim (Zeitschrift des Ver. f. rheinisch-westphal. Volkskunde, II, 89).

- До стор. 187 і 199: Helena Muzikowska, Biskupie miasteczko (Ziemia. 1913, стор. 714): при бурмістрі з Мушини (з XVIII ст.) гості дві ночі забавляли ся, пили, співали і оповідали смішні оповідання.
- До стор. 190, 183; von der Steinen, Unter den Naturvölkern Zentral-Brasilien, 1894, 458 (шум), 495 (танці і забави при мерці), 497 (мімічні гри); Харушин, Етнографія, стор. 199.
- До стор. 190—191: Fritz Schmidt, Sitten und Bräuche des rumänischen Volkes bei Hochzeits-, Tauf- und Totenfeiern (Karpathen, Kronstadt 1911/12, стор. 151—2); Парашкевовъ, стор. 393—400.
- До стор. 198: Kondziella, Volkstümliche Sitten, стор. 134.
- До стор. 204: Парашкевовъ, 384; John, Aberglaube, Sitte und Brauch, 1909, стор. 121; Rockholz, Der deutsche Glaube, I, стор. 207; Krauss, Slavische Volksforschungen, стор. 113; Kondziella, Volkstümliche Sitten und Gebräuche, стор. 135—136.
- До стор. 211: Похорони і празники (Руска Рада. Чернівці 1900, III, стор. 210—211).
- До стор. 214: Ігри як частина похоронного обряду доховали ся до нині у Осетин, де на похоронах відбувають ся перегони кінями: побідник дістає в нагороду одіж небіщика, його сідло, пераз коні, бики громі і т. д. (Сборникъ свѣдѣній о Терской области. Владикавказ, 1878, стор. 301—302).
- До стор. 216: A. Brückner, Wierzenia religijne i stosunki rodzinne (Encyklopedia polska, 1912, IV/2: Początki kultury słowiańskiej, стор. 171); Niederle, Život starých Slovanů, I, 1911, стор. 224—379.
- До стор. 220: Уже Валяфрід Страбо наминає духовних „heidnische Lieder und abergläubische Mummereien dabei nicht zu dulden“. Священники підчас похоронного пиру не повинні пити, жартувати, сміяти ся, співати; недозволені також „Schwert- und Fackeltänze sowie Mummereien“ (Ruland, Geschichte der kirchlichen Leichenfeier, стор. 179—183).
- До стор. 221: M. Foyn, Einige Sitten und Gebräuche. II, 89.
- До стор. 222: У Словінців (Етногр. Обзорѣніе, XXXVIII, 1898: Хр. Ящуржинскій, О погреб. обрядах, стор. 95), Черпедських Болгарів (Pič i Amlacher, Die dakischen Slaven und die Csergeder Bulgaren. Věstnik král. čes. spol. nauk., tř. fil.-hist.-filol., roč. 1887. 1888, стор. 284), цілу ніч бавлять ся, співать веселі пісні і грають ся.

ДОДАТОК.

МАТЕРІАЛИ.

В сій додатку поміщено виїмки в відповідий, які я дістав на мій квестіонар. Перші відповіді передаю в скороченій по змові формі, лише відповіді В. Боровського і буковинських співробітників подаю в цілості, бо дають в часті новий матеріал, в часті дотикають мало розсліджених околиць.

I.

В давнійші часи забавляли ся люди при мерці з горівкою. Без горівки не могло обійти ся, хоча найбідніший, мусів напоїти свої гості, бо і на похорон би був ніхто не прийшов.

Давніше були в уживаню різні забави, але запропастили ся. Бували такі забави, що у хаті лежав мерлець і в сінях гуляли, або було так, що мерця винесли з хати, а забава з музикою до хати.

Ті забави без музики, що вживають ся при мерці, се лопати, рожі, падати в кирицю; пташка, листоноша бавлять ся тільки в місті (мабуть у Стрию *Куз.*).

Падаю в кирицю бавлять ся так. Один каже: „падаю в кирицю“, а другий з присутних питає ся: „на кілька метрів“? Той, що подає се, сідає або клячить на землю і каже на кілька метрів; тоді питають ся його, кого жадає собі, щоби його витягнув, і той каже, хто йому сподобасть ся і кличе, і кілька той казав метрів, тільки має поцілувати його.

З мерцем нічого не роблять. Є промови, примівки і приспівки, а також голосять і нарікають при мерці.

Родина заховуєть ся при мерці сумно. Але бувають родини, що мерлий лежить в хаті, а родина гуляє в сінях і фіглює багато.

При мерці має ся співати псалтир. По селах запрошує родина дяка і дає йому за цілий псалтир 6 К, а за пів 3 К, і так співають і пють горівку, і знов співають ще ліпше, і так тягне ся цілу ніч.

При мерці трапляєть ся, що сварять ся, але рідко. Труну роблять коло мерця.

Родина перебираєть ся.

Світло світить ся цілу ніч або (?) цілий день. Світло воскове. Окремої ватри не розпалюють. Світлом не бавлять ся.

Цілу ніч обовязана сидіти вся родина. При мерці спати не вільно і не дозволено в тій самій кімнаті, в якій лежить мерлець, але люди помимо того сплять. На поминках нема окремих забав.

Подав Василь Пахольчак з Угерська коло Стрия.

II.

1. В Підгородцях бувають забави при мерци, звані „світлички“. Відбувають ся для розривки, щоби потішити родину помершого, щоби хатним не пудило ся в ті ночі, коли то мерлець лежить наріджений, бо тоді боять ся духів.

2—3. Забави відбувають ся у всі ночі, як лежить мерлець, у хаті, де лежить мерлець або в сінях, як багато є людей, при отворених дверох від хати. Забави відбувають ся при келішку горівки.

4. Поодинокі забави називають ся рижно, прим. праник, шлин. Найважнійша і найгарнійша забава є праник.

В праника бавлять ся в сей спосіб: Одного з гостей (хлопці, дівчата, старші менше) вибирають королем. Король сідає на сталець серед хати або сівий. Його коронують в той спосіб, що бють праником в ногу, яку має на давний знак піднести в гору. Той що хоче бавити, сідає королеви в коліна на другий сталець; король закриває йому очі і каже піднести йому ногу. Один з юрби прибігає і бє його в ногу (підшву) праником нераз так сильно і болючо, що слюзи покотять ся в очий. По удареню кидає борзо праник на землю і стає між товаришами. Король відслонює удареному очі, а той має вгадати, хто його „парнув“. Як угадає, хто вдарив, то міняють ся, а не вгадає, то ще раз сідає на сталець і так йде в безконечність, нераз і цілий вечір мусить сидіти і зносити удари серед сміху товаришів.

5. Мерця не зачіпають в забаві — хіба що, як хто гнівав ся на небіщика, то дотикаючись мізинного пальця вмерлого, перепрошуєть ся із ним.

6—7. Родина заховуєть ся пасивно, від часу до часу заводить, участі не бере.

8. Співають при мерци передов їм пісні „посмертні“: „Памятайте християне, що ся потім з вами стане“, „Прійде година“. Буває також читанє веселе, гумористичне, примівки і загадки.

9. Ні.

10. Через цілу ніч світить ся світло, найбільше білі свічки.

11. При мерци сидить тепер родина, давнійше наймала „бабу“ (звичайно стареньку), яка сторожила. В тій самій кімнаті, де мерлець, вільно спати.

12. Як виносять з хати труну, то ковтають 3 рази труною з мерцем в пороги, щоби по смерті не ходив і не „пуджів“ (страшив). За труною сиплять мак по дорозі, від хати аж до цвинтаря, бо кажуть, що трудно буде мерцеві зайти у село, хіба аж повбирає всі зерна маку, розсипані по дорозі.

Цілу ніч по похороні мерця світить ся світло. Кладуть тої ночі шиску води, щоби душа мала де обжити ся, як прийде, то є, щоби душа очистила ся від гріхів.

Від Петра Макогона в Підгородцях, скільського повіта, записав Василь Дуда, укінч. студ. теології.

29. XII. 1913.

III.

Опис забав при мерці в Славську.

1. Лопатка. На лаві коло стола сїдає оден з учасників забави, вибраний „за пана“, і бере капелюх до рук. Перед ним сїдає на низший столець хтось другий, котрий добровільно зголосить ся. Пан заслонює його очі капелюхом, а він підносить ногу скільки може до гори. Котру ногу має піднести — се вже залежить від його волі. Нога усе є в обуві і то звичайно в ходаках. „Ідучі на освічування“ (сидіти коло мерця), котрі мають намір брати участь у забаві забезпечують ся перед наслідками сильних ударів в той спосіб, що вкладають до ходаків багато соломи, або попелу, або шматів. Більш здорові і сильні не вкладають до ходаків нічого. Коли той, що має заслонені очі, підніє ногу, удареє його хтось з поміж близько стоячих з цілої сили вздовж по стопі лопаткою ad hoc зробленою і кидає лопатку на землю, а сам мішаєть ся ві стоячими так, що усі рушають ся; лопатка довга 40—50 см. В тім часі коли той, що вдарив, кидає лопатку на землю і мішаєть ся з иншими, „Пан“ відслонює удареному очі і каже до нього: „Угадай, котрий тебе ударив“? Той каже показуючи рівночасно пальцем: „Може ти, Василю“, або „може ти, паничу, ударив“? Коли угадає, то вказаний сїдає на його місце, коли ні, то сам сидить далше так довго, аж доки не вгадає. Через те нераз мимо добрих підстілок в ходаці не може битий станути на ногу.

Участь у тій забаві можуть брати так мушчини, як і женщины.

2. Баранці. Участь у тій забаві мають виключно мушчини і мушчить їх бути найменше 10. Від стола до порога стоїть лава. На ту лаву сїдає оден перед другого від стола аж до порога. На лаву сїдають як на коня і кождий задний обнимає того, що перед ним сидить, сильно руками і держить, щоби, як прийдуть злодії, не могли украсти „баранця“ себто одного з них, бо усі сидячі на лаві зовуть ся баранцями. По обох сторонах того ланцюха сидячих стоїть оден загінчай¹⁾ з ганчуком в руці і баранковою, до гори дном виверненою шапкою на голові. Ганчук є сплетений з хусток або шалів. Двері з хати до сінни стоять отво-

¹⁾ Загінчай — господар, власитель худоби.

рені. В сїнех є найменше 5 злодіїв і 1 купець. Купець має на плечі бесаги, набиті соломкою, в кишені або ремени (чересї) папір або в місто нього тріску деревляну, а на голові часом на взір загінчаїв баранкову шапку. Бесаги роблять з гатів чи там порток. Купець іде до хати до загінчаїв купувати баранці, а в тім часї загінчаї промовляють до баранців: „Гатьта, гатьта, баранці нап'ємо ся литки“¹⁾. Купець входить до хати і каже до загінчая: „Помаї Біг, шупаку“. Загінчай відповідає: „Поцілуй ме в сраку“. Відтак питають ся загінчаї купця: „Звідки ви“? Купець відповідає: „З Роздуло-би-вас“. Купець питає: „Що ту маєте“? Загінчаї відповідають: „Баранці“. В часї тої розмови заглядають злодії в сїний до хати. Тоді купець починає годитись з загінчаями за баранці і передіймає невпинно бесаги з одного плеча на друге, але усе так, що когось тими бесагами досягне й ударить. Загінчаї кажуть: „Покажи нас“! Купець відповідає: „Я свині не пас“. Тоді впадають до хати злодії, хапають одного баранця і втікають до сїний. Загінчаї пускають ся за ними і бють ганчуками, куди попало. В сїнех вже перестають бити. Украдений пристає до злодіїв, а тоді розпочинаєть ся торг наново і так повторяєть ся аж покрадуть усі баранці. Тоді кінчить ся забава.

3. Сало різати. Вносять воринку²⁾ до хати і вкладають горішним кінцем у вікно в повалі, котрим дим з хати виходить. Один іде крадькома з сїний на під і бере з собою коновку води. Зібрані в хаті пробують лізти по воринці на під ніби по сало. Коли хто підлізе близько до вікна, тоді той з пода виливає на него воду. Повстає великий сміх і на тім забава кінчить ся.

4. Тягнути фарбу. Участь у забаві беруть виключно муштини і то більше число. Наперед вибирають з поміж себе двох найсильніших і іменують одного ангелом, а другого чортом. Ангел і чорт ідуть до сїний, а один у хаті надає всім прочим якісь імена і то головню від дерев: пр. дуб, смерека, базник (се в вірованю народу мешканє чорта) і т. д.; однак між іменами, впрочім довільними, мусять бути такі: церков, корчма і млин. Коли скінчить називати, кличе: „Вже“. Се знак для ангела, котрий стає зараз у сїнех під хатними дверми кличе: „Бембелем“! Тоді хто небудь з тих, що бавлять ся у хаті, питає: „Хто там“? Ангел відповідає: „Ангел“ Той з хати питає дальше: „Який?“ Ангел відповідає: „Сліпий“ або: „Глухий“. Іншої відповіді від тих двох (сліпий, глухий) не може бути. Давши таку відповідь входить ангел до хати і стає коло порога. Тоді знов хтось питає: „Що треба“? Ангел відповідає: „Фарби“! Той питає його: „Якої“? Ангел каже тоді, якої хоче

¹⁾ Горівки. ²⁾ Платик.

фарби пр. церков, дуб і т. д., але усе тільки одно імя. Коли трафить на таке імя, котре є між названими, тоді той, що має таке імя, відзивається і від тої хвилі належить уже до ангела. Ангел веселий і вдоволений в „душі“ вертає до сіний. Коли не угадає фарбу, то з плачем вертає до сіний. Тоді приходить черга на чорта, котрий усе робить так само. Ріжниця тільки та, що коли чорт угадає фарбу, то не лишає її вже в хаті, але серед співу яких веселих пісень провадить до сіний. Ріко коли лишає угадану фарбу чи там свою „душу“ в хаті. Коли чорт не угадає, то заводить і утікає до сіний. Відтак іде угадувати ангел і чорт на переміну, аж доки не угадають усіх фарб. Потім стає чорт зі своїми людьми в сінях, а ангел у хаті зі своїми. Через отворені хатні двері подають ворину. За оден кінець ворини чіпають ся люди ангела, а за другий люди чорта і тягнуть, хто дужчий. Хто перетягне на свою сторону, то той міцніший. Тоді відкидають ворину (часом в часі тягання поломить ся), а ангел стає до борби з чортом, котрий котрого перемаже. Коли оден одного повалить на землю, люди побідника вибухають радісним сміхом і на тім забава кінчить ся.

5. Гуску печи. Кладуть на світичи (припічку) огонь зі скіпок (дрібних скалок). Олен сідає на припічку коло огня, бере на скіпку митку і держить її над огнем, а сам дрімає, ніби спить. Його сусід тручає його рукою і кличе: „Чоловіче, гов, що ти робиш? вставай!“ А той ніби зі сну зривається і кричить перепуджений: „Гов, гов!“ і буцімто дуже заспаний махне миткою й ударить кого з близько стоячих по тварі. Тоді той, що будив його, питається ся: „Мой, що ти робиш?“ А він відповідає: „Гусака печу“. А той питає дальше: „А чому-ж ся не пече?“ Пекучий відповідає: „Бо з нього масть не тече“. Тоді той що пече гусака, бере до рук, оглядає і зачинає сумно плакати. Сусід питає його: „А чого плачеш?“ Той, що пече, починає оповідати прикру історію свого гусака. „Я, каже, йшов горі селом до того а того (ту подає імя і призвище) і повернув-ем до него до хати, а гусака забув-ем у себе в дома. Я сиджу в хаті і говорю з тим (тут подає імя і пр. з Іваном, Фелором), аж чую на дворі крик і писк. Я вишаплю ся з хати і дивлю ся, а мій гусак-сирота вибіг з дому за мною. Жінка того а того газди (тут подає прізвище) увиділа його, кличе свого газду з хати і каже: „Дивись якийсь ось де звірь“. Вони оглядають і не знають ти, аж догадали ся, що то мій гусак та взяли його бити і кажуть: „Ого, то того кмета звівь! Сам не має де бути, а гусака водиш за собов та нам шкоду робиш!“ А жінка каже дальше: „Газдику, забиймо того звівра“. Серед сього оповідання той, що пече, оглядає свого гусака, а з него висить пуря (нитки). — „Як“, мовить він дальше, хопили мого гусака обоє з газдов, як почали бити і забили на смерть. Тогди жінка того

газди, що забив, бере гусака в руки, то за голову, то за ноги оглядає і каже: „Дідику, я з того буду мати ушка¹⁾, а з того поводи²⁾ на мішну³⁾, а з того когутки⁴⁾ на уха, а оде мовить, жила, жила, яби довго в тим прожила“⁴⁾. Скінчивши те оповіданє, каже оповідач далі: „Тогди а нього масть потече і порепенить⁵⁾, як тота а тота (тут подає імя одної жінчини, котра є при забаві) того а того (імя мущини) поцілує“. Вказана жінка іде і цілує. На тім кінчить ся забава.

Записав у Славску, пов. Стрий, від Ф. Кіраля, Стефан Підручний.

IV.

При мерци устроює молодіж забави як: канчуки, ріпки, коня, горшків і мурашки. Сї забави були уживані, від коли память сягає, і все в той самий спосіб, а щоби були які инші і нині затратились, про се не можна ніде і від нікого довідати ся.

Забави виглядають ось як:

Канчуки. Сплітають зі старих шмат полотна, вибирають малі хлопці в поміж себе „пана“, кладуть поєдинче перед паном лежачого хлопця, закривають йому очі, причім питають: „Угадай, хто вдарив“? За котрим разом відгадає, тоді його й пустять, а на то місце кладуть того, котрий вдарив, і так по чераї.

Ріпки. Поклавшись сидячи в ряд, оден другого обійме за груди. З переду приходить „пан“ і купує ріпки. Другий пан відповідає: „Та вижкниси“. Перший дає в руки сидячому палицю в руки, котрий сильно тримаєсь, а той тягне, в заду всі разом тримають ся і так по одному вириває.

Горшки. Ставлять на трех коротких пaticках помело. Два хлопці беруть за жердку. Перший обернувшись в зад остро цілить, щоби друлити помело, а той рівночасно відвертає, щоб не поцілив, значить щоб не збив горшки.

Коня і мурашки. Дужають ся, котрий сильнійший.

Все теє уживають при мерци.

Говорять, що гріхом є бити канчуками, провадити ту забаву, бо в той спосіб питали Ісуса Христа, коли водили на суд від Пилата до Каяфи і ударили його, закриваючи йому лице, при чім питали: „Відгадай, Христе, хто тебе вдарив“? Се має бути гріхом і тому кажуть ту забаву закинути.

1) Політички при косі.

2) Ремені на котрий привязана мішна.

3) Се жіночий „канчух“ з чорними кутасами.

4) Ковтки. 5) Сильно тече.

Забави відбувають ся першого і другого вечера, коли вмерлець лежить на лаві (коли старший — малі діти ставлять на столі).

Серед хати на підлозі стелять соломи, в тій самій хаті, де лежить умерлець. Малі хлопці починають для гумору ті забави, про які говорило ся. Коли там умре молода особа і поважніша, а родина великий жаль має, то часом не позволяють цілком справляти забави.

Тіла помершого ніхто ніколи не рухає, ані ніхто о нім не споминає.

До тіла помершого ніколи і віде не промовляють, ані не приспівують, ані не припівують. Заводять тільки і то з родини, по котрій особі жаль мають, але не всі. Як плачуть, а то переважно жінчини, то прихилившись до мерця з плачем виговорюють: „Йой газдочко, мій газдо...о...чко, що...о...ож я буду тепе...р діяла“... Чи приміром за сином, донькою і н. або приговорюють і виповідають з попередних літ якісь з тою особою веселі, а також сумні хвилі життя, або що колись говорили та далось добре в пам'ять.

Часом чи то отець чи мати пересиджує в ночі підчас забави опустивши голову в великім смутку. Веселости підчас того родина не має, хочаби які забави.

Співати при мерці не вільно, хіба часом оден з хлопців книжку читає, а старші спокійно з увагою слухають. Співає ся тільки Псалтир при померших.

Як не мають малі хлопці забави, то панує як найбільша тишина, через що поговорка: „Тихо як на смерті“.

В иншу одіж ніхто не перебираєть ся, тільки в родині дівчата коси розплітають. Чоловік зглядно мушина ходить через цілі три дні, як умре хто в родині, без шапки і капелюха і всюди в селі, де лиш потреба, то не надягає шапки, хочби не знати який в зимі мороз, а в літі дощ.

Через цілий час, коли мерлець лежить у хаті, світять свічки, в день і в ночі, і то кінець голови небіщика. Коли умре старший брат чи сестра, то горять дві великі свічки „поставники“. Инше світло не світить ся, ані ніхто не бавить ся жадним світлом.

Родина і сусіди, що мають охоту, сидять чи то до півночі чи далше коло мерця. Хлопці, більші і менші сплять на соломі серед хати в тій самій кімнаті, де умерлець.

Того дня в вечер, коли поховують небіщика, ставлять на вікні склянку молока, порцію вина чи горівки. Сей звичай має значити, що се піби гостинна для небіщика, як прийде першого вечера в гості: молоко має бути для малих, а вино чи то горівка для старих.

На поминках нема ніяких обрядових забав. На поминки запрошу-

ють родину і сусідів, ставлять за столи, гостять, при відході палять ладан на хлібі і співають „Вічная пам'ять“.

Подав Юрко Кузь, з Перегінська, долинського повіта.

V.

1. Забави при мерці починають ся зараз по „нарідженю“ мерця на катафалок, щоби угостити тих, що були запрошені до помочи при убиранню мерця.

2. Забави тії були в давних часах, однак тепер остало ся тільки де-не-що.

3. Коли угостять запрошених, кладуть літру горівки у стіп мерця для тих, що приходять молитись за його душу.

4. Се властиво у нас не називає ся забавою, тільки звичайною гутіркою домашною при горівці.

5. Декотрі з гостей потискають мерця за великі пальці у ніг, щоби їх не переслідував у снах та видінях.

6. Один з членів родини в розпущі звертає ся до помершого, бажаючи його (се залежить від того, чи то батько, мати, муж, жена), щоби повернув до спільного житя, або щоби забрав їх з собою, не лишаючи на долю сего світа.

7. В тім часі родина, пригноблена горем, порастє ся коло приладження похоронного обряду.

8. При мерці співають пісні церковно-жалібні і народні, відповідно до віку і стану помершого. Проймаючі пісні сирітські:

„Ой пішла сирітка

Темними лугами!

Де ти йдеш сирітько?

Та шукаю мамі“ і т. д.

9—10. При помершій світять шість свічок, в день дві, а в ночі горять всі, — світло переважно біле.

11. При мерці в ночі сидять найближші в родини, а інші сплять в тій самій кімнаті.

12. По похороні сходять ся ті, що супроводжали помершого на вічний спочинок, до кімнати, де лежав мерлець, і тут при заставлених столах стравою і горівкою починає ся забава, авана погребовим празником, в часі котрого всі присутні висказують добрі прикмети і діла помершого. Наконєць найстарший з гостей виголошує подяку, а помершому співають „Вічная пам'ять“.

Записав в Довгій калузькій коло Калуша учитель Ілія Прокопів.

VI.

Коли хто умре, то до хати, де він лежить, вечером зачинають сходити ся люди. В селі Княжівськім коло Рожнітова, між Бойками кажуть: „Я йду на смерть“, в Микуличині, надвірнянського пов., між Гуцулами кажуть: „Іду на привиле“, в селах Камінне, Волосів, надвірнянського пов. кажуть: „Іду на смерть“.

Коло мерця бавлять ся. Грають ся зарівно коло мерця дитини як старшого. Грає ся сама челядь, парубки, дівчата, молоді господарі, молодиці. Старші грають коло мерця в карти. Молодші строять жарти, пхають репяхи у волосє. Підчас коли дяк читає псалтирю, розказує хтось байку, щоби не нудило ся. Оповідують смішні пригоди. В селі Волосів, надвірнянського повіта, був один господар, Гринькевич, якого умисно просили, щоби коло мерця бавив смішними оповіданнями людей, бо „не кождий уміє в таку хвилю розсмішити других і розігнати смуток“.

Рівночасно, хто прийде, „чістуют горівкою“.

Забави. Лубок. Беруть палку з липової кори або скручений рушник, одному завязують очі і він схиляє ся, прочі стають у круг, один в них бе, а битий вгадує, хто вдарив. Як вгадає, то той, що бив, іде на його місце і т. д.

Вовки. Згинає ся прутик у каблучок у виді лука, на обох кінцях обв'язує ся ниткою, яка творить тативу, вкладає ся між нитки скалку або патичок, через обкручуванє нитка напинає ся і тоді скалка чи патичок скаче в голову, де звичайно застрягне у волосю так, що треба витягати. При тім жартують.

Таку гру як лубок називають в інших случаях, значить ся, коли не грають ся коло мерця, дупаком. Дупака грають ся хлопці на Великдень коло церкви. Вовків коли инде не грають ся.

В селі Волосів сі гри виходять з ужитя, в селі Каміннім задержали ся і дуже управляють ся, між інших бють ся „канцурами“ (шматками).

Подібно як в тих двох селах надвірнянського пов. є в селі Братківцях, станиславського пов.

Подав Віктор Левицький, студ. філь. з Камінного. 22. XII. 1913.

VII.

Із рукописної монографії о. Мих. Мосори „Гуцули“.

Признаки. Котра дитина тяжка, то вмере. Коли піч хрестить дитину, а читаючи євангеліє потрапить на червоні букви, то дитина не жити, а єк на чорні, то умре.

Коли першу дитину, котра умре, виносить ся з хати головою, то всі діти у тих газдів муть умирати, а ек ногами, то ні.

Похоронки. Небіщик називаєть ся у Гуцулів труном. Трупа миють, одягають у святочну одіж, на голову дають шапку і кладуть його на лаву під вікном, підстеливши під него ліжники. В головах трупа стоїть маленький хрестик, а коло него дві маленькі свічки воскові. Три свічки ніколи разом не можуть стояти, бо хтось умре. При голові трупа стоїть миска з зерном, а хто трупа посіщає, приносить з собою свічку воскову, запалює, встромлює в миску. Свічки ті мають за душу небіщика цілі згоріти. Украсти свічку від небіщика і мати її з собою за павухою при процесі, то виграє ся процес. В уста трупа вкладають гріш.

Ніч при трупі переводять дуже весело. Сходять ся на „посиджівнє“ або на „ігрушки“. Дяк читає при трупі псалтир, а всі прочі бавлять ся в „хоромах“ або в другій хаті. Хоч домашні голосять, гості бавлять ся як найліпше і то всі без ріжницї: молоді і старі, хлопці і дівчата.

От яких ігор бавлять ся при трупі на посиджівню:

Грушки, коли один другого ударить, а той маючи очі закриті, має відгадати.

Галембізи (футуй міза, крука?), коли чіпають ся один за другим і біжать, а котрийсь пустить і всі попадають.

Млинка або млина. Один лягає на стелець і бере дві лопатки під стелець. Двох перебираєть ся за жилів, а жиди наймають, кажуть: „Дам тобі горівки“, та з сердаків роблять климаки, а млин вивернули.

Сосокала. Візьмуть за круглий стіл докола посідають і климає володе, со-со-со, со-со-со кажуть і скруток помежи мужіни, а той сідає у кругле.

Сороки. Обручки, дівчата грають.

Стрільчика. Те що сосокала.

Гарбуза.

На дворі домові приладжують вечеру, а трембітарі сумно трембітають. За трембітанє підчас цілого похорону дістають вони по вівци. Так переводять Гуцули при трупі одну і другу ніч, а часами третю і четверту, бо труп лежить у хаті нераз і 4 доби, бо Гуцули потребує ріжних припасів на похорон, ходять до міста пішки нераз по 6—8 миль а подорож ся триває часами і з три дні.

Підчас цілого похорону муцини з рідні небіщика ходять на знак жалоби з відкритою головою і в найдальшу дорогу, лиш до міста не йдуть, а виручують їх сусіди та приятелі. Декуди перевязують голову чорною биндою; жінки і дівчата ходять з розпущеним волосєм.

Коли зближаєть ся день похорону і побачать, що надходить свя-

шеник, трембітарі заводять сумні арії, а наняті плачки починають голосити: за сю роботу дістають вони також по вівці. Священик віправляє панахиду, а Гуцули затикають каглу, щоби душа туди не вилетіла. По панахиді виносять трупа на двір, а священик держить проповідь, по чім наступає обід. По обіді звертаєть ся священик до присутніх і в імені небіщика просить, щоби йому простили всякі провини. За першим зазивом каже найближша рідня: „прощаємо, як Бог му прощає“, за другим разом прочі кривні, а за третім всі присутні.

Опісля наступає помана: роздаровують кривним, приятелям та бідним насамперед одіж небіщика буденну, відтак святочну тай і інші дари (вівцю, ягня). Хто дістане подарунок, дякує словом „прости-бі“! А в простибі велике є і мале, відповідно до одержаного дару. При сій церемонії стоїть баран з волоченими рогами, а у рогів запалені свічки. Він піде разом з похороном і дістанеть ся в поману священикови, а великий сором був би для рідні небіщика, якби хтось помани не прийняв, значить не хоче простити небіщикови якоїсь обиди.

Похід рушив: попереду несуть хрест, обв'язаний білим полотном, котре дістаєть ся відтак священикови, і дві хоругви. Цілу дорогу трембітарі сумно трембітають або дяк зарипить: „Святий Боже“! — утихають лише, коли священик стане, прочитати євангеліє. В церкві, коли править ся послідне цілованє, отвирають трумну. Трумну накривають лише ліжником, котрий дістаєть ся в уділі священикови.

На цвинтари, коли священик віліїшов уже по відправленю панахиди, отвирають ще раз трумну, плачки голосать, а одна з них пускає в округ гріш. Коли гріш перейшов через усі руки, впускають домовину до гробу, кидають гріш, в голові трупа тикають хрестик, маленький, дерев'яний з горючою восковою свічечкою, і засипують гріб.

Тепер починаєть ся тризна: частують ся горівкою і стравами, які рідня небіщика принесла з собою в дому. Кладуть на гріб горнець з водою, кашу молочну, кулешу, хліб і пшеницю з медом. Наділяють щедро бідних (прошаків, що ходилиб по селах, у горах нема) за простибіг. Тризна тягнеть ся ще з яку годину, підчас чого трембітарі жалісно та сумно трембітають. Сум сей ще більше переймає чоловіка, що похорони у Гуцулів відбувають ся звичайно в ночі, бо хотяй випровадженє мерця відбудеть ся хоч як рано, то всеж таки задля великого віддаленя (з четвертої гори) гуцульської хати від церкви та цвинтаря, вспіють на цвинтар щойно вечером. Коли священик забуде що в хаті, де був похорон, прїміром палицю, то не годить ся ні відсилати, ні відбирати.

Поминок по небіщику відправляють Гуцули в 40 день, в пів року та в рік по смерті (сороківщини, годівщини). Крім того суть ще три „дїдушкові суботи“ перед Зеленими святами, в суботу перед св. Митром

та в першу суботу великого посту. В ті дні починають Гуцули своїх небіжиків, а на цвинтар знов виносять всяких напиків та харчу і угоджують бідних. І се зоветься помана, що також буває велика або мала.

Гуцули вірують, що небіжники по смерті вганяють ся і показують ся людям, хотай був опровід. Діти померші без хресту, звуть ся „збігленята“. В перших 7 літах по смерті докучають своїй родині, а в дальших сімох літах сусідам та знайомим. Коли знайде ся хто, що не убоїть ся їх прошибаючого крику та верже який платок на крижмо і вимовить слова: „Крещаєть ся раб божий“..., той спас душу неповинної дитини. Рідко однак доступна збігленя хресту; люди боять ся його крику і дитина мучить ся довгі літа. З часом вони переменяють ся в навки.

VIII.

На лубок сходять ся десь коло десятої години вечером. Муштини роблять домовину. Потім засідають до вечері. По вечері старші розмовляють про свої господарські справи, а жінки, особливо молодші і молодіж виробляють часто збитки тим, що дрімають; пришивають їм онучі до сорочки, завязують сплячому голову дрантивою густкою, а найчастійше малкують твар сажею. Се все діє ся без жадного співу і то при якім небудь мерці, зн. чи то старий чи молодий. Так сидять аж до рана.

Мерця через цілий час лишають в спокою.

Небіжника лагодять все на лаві, головою до образів. Під голову кладуть дві подушки, одну на поперек, другу задовж.

Старому кладуть на голову шапку, жінці перемітку, дівчину вбирають у косиці як до шлюбу. Коло голови мерця кладуть ласкавець, василька класти не можна, бо би ціла родина вимерла.

В головах на горшку воскова свічка. На лаву стелять верету.

Скоро лише возьмуть мерця з лавиці, кладуть сейчас на те місце хліб. Ударяють три рази домовиною до порога. Як винесуть мерця з хати, родина лишає ся на якийсь час в хаті, звичайно доки відчитаєть ся євангелія, дивлять ся лише через вікно. Не виходять сейчас тому, щоби не було знов скоро мерця в хаті. Потім винімають все сміття і викидають разом з віником на гній.

На перехрестю на цвинтарі лишають горнятко з водою, щоби та душа подавала води старшим родичам на другім світі. Солому, на якій везеть ся домовину, лишають коло брами цвинтаря, а не можна ніколи забарати домів.

Вернувши із цвинтаря, засідають до „обіду“ кушаючи перед тим пшениці по три ложки.

Вечером кладуть на вікно колач, горнятко з медом. Се для душі. Не сплять цілу ніч, щоби підстеречи душу, як прийде пити. Рано приглядають ся, і все кажуть, що душа трошки надпила. Кличуть сусіду (відповідно до того чи то старий небіщик був, чи молодий), дають йому горнятко з медом, колач і свічку. Се за душу мерця.

За газдою голосять:

Газдо мій, газдо, на кого ти мене лишнеш, відки я тебе маю візирати. А хто мені сніжки з польи привезе, а хто мені дров з ліса наставрає, хто води мені принесе? Встань та скажи ми хоть, що маю робити. Скажи, що маю з такими діточками дрібними робити. Встань та подивися, як волики тебе жылують...

Газдине моя, газдине, на що ти мене лишнеш з такими дітьми малими, яку я собі раду дам з ними. Хто діти буде чесати, хто їм головку змие, хто буде вбирати їх, а хто сорочечку шити. Хто їсти зготовит, хто їх погодув. Встань та подивися сї на сирітки бідні, та заговори ще хоть слово.

Снику мій (імя рек), яж на тебе цілу надію мала, на кого ти мене лишнеш. (Вдова — газдо, мій синку) я надіяла ся, що ти мене поховаєш, а я тебе ховати мушу. Встань, та подивися ся, як худібка за тобов жылує. Я думала тебе до слюбу вісилати, а ти ідеш у землю студену.

В Перерові, коломийського пов., від Івана Чужака, записав М. Дідик, студ. фільмос.

IX.

В Криворівни, косівського повіта, заховали ся ще досї забави при мерці, які виступають під назвою „посижіне“ або „грушка“. Грушка — се властиво назва одної окремої забави, але що вона як раз і лише на посижіню відбуваєть ся, тому й каже не раз Гуцул, що „йде на грушку“. Посижіне переходить традиційно з роду в рід.

Забави відбувають ся при мерці лише першої і другої ночі і то тільки в хоромах (сінях). Передовсім входять гості до кімнати, в котрій лежить мерлець, кажуть там на його інтенцію „Отче-наш“, а опісля щойно йдуть бавити ся.

Посижіне має свої спеціальні забави, які лиш при тій нагоді відбувають ся, а є їх кілька. Вони називають ся: „грушка“, „коралі“ або „королі“, „я завис“, „млин“, „вірмени“, „дід“.

Грушка. Один сидить, — його називають „корова“, — і тримає в руці капелюх або шапку. Другий кладе голову в ту шапку, а під час того хтось третій бє його по плечах поліном або ременем чи то ло-

паткою в дерева. Тепер той, що його били, має відгадати, хто його бив і як відгадає, то той, що бив, іде на його місце, як ні, то лишається даліше і т. д. А як уже забава цілком скінчить ся, то тоді кажуть: „Аби та корова розсіла ся“ (зн. розпукла ся).

Коралі (королі). Двох найстрашніших (найпоганіших) кладуть, аби сиділи (два королі), а два другі „вірмени“ стоять і кажуть: „Печу, печу гусака, коли попечеш, коли маєть потечи; тогди потечи, коли дівка (назвуть імя) поцілує в лице“. Дівчина йде й цілує двох королів у лице і т. д.

Я завис. Один, т. зв. гайдук каже: „Я завис“, а другий наставник має допильнувати, аби дівчина поцілувала в лице. Як вона того не зробить, то тоді наставник бере сажі з кагли і смає її лице, ніс і т. д.

Млин. Один кладе ся на сталець, а другий покладе йому на плечі клин і бе по клинці поліном. Тоді той, що на стільці, має вдавати туркіт шлина; той що бив його, бере від него ніби жуки і дає присутнім нюхати, чи жука добра. Як хто скаже, що жука пуста, то того, що жуку молов, перевертають і бють.

Вірмени. Забава полягає на тім, аби як найбільше фантів зібрати. Хто хоче відібрати свій фант, мусить Вірменів поділювати; коли не хоче цього зробити, то за кару мажуть його лосм із сажою.

Дід і баба, див. в тексті попереду.

На тім грушка кінчить ся і гості, віказавши ще раз при мерци „Отче-наш“, розходять ся д' хаті. Мерця не втягають до жадної забави, хиба тільки, що при остатній примовляють до него. За ноги, руки не тягають і не тиснуть за пальці. Натомість примовляють до него, а родина гостить. Але не приспівують, ані не пють до него горівки. Родина не бере ніякої участі в забаві, лише пересиджує цілий час коло мерця і оплакує його.

При мерци співати не вільно. Нема рівнож криків, битя начиння і виливання води. Танцювати і грати на скрипці не можна, за те один звичайно грає на флорі, а двох або й трьох тримбітає. Перебирають ся лише в забаві „дід і баба“.

Світло є при мерци через цілий час, в день і в ночі, а іменно є це каганець з лосм. Ватри окремої або скипок не розпалюють, рівнож світлом не бавлять ся. При мерци сидять цілу ніч родина, але спати при мерци вільно, що й звичайно діється.

На поминках, що тут звуть ся „комашня“, нема ніяких обрядових забав; таксамо на гробах.

Записала в Криворізні від Василини Генисюк Волод. Волянська, студ. філь.

Х.

Похоронні звичаї і обряди на галицькім Поділіу в повітах гусятинським, чортківським, борщівським і мельницьким.

Зараз по сконї чоловіка, старого чи молодого, хтось з родини або із близьких сусідів прикликає найбіднійших людей, жебраків, які тільки на те й чекають, щоби помершого умити. За то дістають від доматора по келішкови або по два горівки і закусу, що складаєть ся переважно з хліба, соли, чесноку або цебулі. До мушчини закликають мушин, а до жінок женщин.

Тіло помершого умивають теплою водою; кладуть столець посеред хати, коло стільця цебр з теплою водою і стирки із старого лаха і стирками миють помершого від голови до ніг. По умитю убирають мерця в чисте біле і кладуть на постелену лавку, яка звичайно уложена в хаті попри стіну, або і посеред хати на застелені дошки, але така парада практикуєть ся тільки у богатих гаадів. Зверхи накривають тіло обрусом або простиралом, руки складають на груди, на палець закладають перстень з воску, на груди кладуть восковий хрест, на очі, як незаперті, дають мідяки а на голову накладають шапку, в якій ходив за житя. Поверх обруса кладуть на груди серп, ноги звязують до купи удертим довгим платочком. Потім виносять цебер з водою, в якій мили помершого, на двір і лиють десь у сутичі, куда люди не ходять. Гребінь, яким чесали покійника, викидають на дорогу. Хатне зеркало обертають склом до стіни. Потім усі разом укладають і молять ся за душу небіщика. По роботі і молитві дістають від доматора „почесну“.

Женщину таксамо вбирають по святочному; голову завивають у рантух, закладають восковий перстень на палець а на груди дають восковий хрестик і серп. Молодих хлопців і дівчат убирають як до шлюбу, до шапки пришивають кокарду з червоної бинди на вид рожі, а дівчину убирають у вінець.

По таких спорядженю тіла знову хтось з родини або з близьких сусідів іде до паламаря або до дяка і дає на повінне, за кілька згодить ся. Наколи паламар дзвонить три рази (і так має ся дзвонити) і то рано, в полудне і в вечері, а ще до того довго, то значить, що хтось умер богатий або старий, а як дзвонить коротко, то знак, що умер бідний або таки дитина. Той, хто ходив замавляти дзвонити, бере з церкви хрест і два ліхтарі малих, а чотири великих, які мають стояти при помершім через цілий час його лежі на „катафальку“. Хрест і два малих ліхтарі кладуть за головою покійника, а чотири по боках катафальку.

Люди тої місцевости, наколи почують, що всі дзвони на дзвіниці разом дзвонять, знають, що хтось у селі помер. Тоді винитують ся одні

других, хто умер, і в короткім часі знають у цілїм селї про помершого. Денехто з родини або зі знайомих покидає своє діло і йде до дому, бо знає, що притїм вище келїшок або два, три горівки і що перекусить, — бо так практикуєть ся.

У вечерї того самого дня, коли хто умер, сходять ся до помершого „на лубок“. Родина і знайомі, старі і молоді, мушчини і жінки, хлопці і дівчата, а навіть і малі діти з родичами, як уже виють ходити. Всї то разом заповняють цілу хату, яка є, і сїни, а як не влазять ся до хати, то літною порою на дворі, де хто може.

Старі мушчини оповідають собі всяку бувальщину про давні часи, про панщину, всїлякі небелиці, правду і дурниці. Для прикладу оповім, що я чув за своїх молодих лїт між людьми.

І так оповідають про Бога і чорта, як Бог позичав у чорта жменю землі, щоби нею засїяти, про Адама і Еву і про їх подруженє, про чортів, ангелів і взагалї про духів і страхи. Дуже люблять розказувати про старі часи, особливо про панщину, яка за мого дякованя була ще в свіжїй пам'ятї. Розказують про панську буту і про ляцьке збиткованє над народом. Як пани їх били буками, як родичі муїли безплатно давати своїх синів за панських фірманів, лакеїв, кушників і козачків, а своїх доньок за покоївок, дївок і няньок. Як родичі самі муїли водити свої доньки до пана на розпусту, а так само і молоді чоловіки своїх жінок. Оттак приміром розказували раз, що, коли батько чи чоловік спротивив ся привести жінку до пана, то пан казав його замкнути, а доньку чи жінку казав обнажити і бити рїзками, а на посміховище казав її обголити голову серпом, намастити зранену голову дьогтем, на тото набити курячого піря і так голу водити по селї і на кождім роздорозжї вичислювати на голе тіло по 5, 10 або 15 рїзок. Розказують дальше богато про пана Каньовського, про мандатарів і про всїлякі панські збитки та прихви. Кажуть на приклад, як то один пан казав мандатарови виганяти в ночі селян над стави та ріку і бити прутами по водї, щоби жаби не квакали. То знов треба було кланяти ся псам, а жінки муїли в псярнях плекати щенята. Дальше сходять на військові часи, оповідають як котрого брали до війська, що там бачив, кілько сидїв в арештї, чого завнав у житю і т. д. На кінци сходить на теперішні гаразди, розповідають про хрестини, весїля і похорони, кілько вийшло горівки і т. д.

Молодші газди оповідають собі те, що чули від старших колись: приміром про Довбуша, Дзвінку, про те як Стефан Дзвінка забив Добуша кулею, над котрою правили попи 12 служб божих, про опришків і як вони обходили ся з панами і богачами, а як з бідними. Потім розказують, що хто наброїв у молодих лїтах, як був хлопцем і парубком, котру любив і з котрою оженив ся, дальше як він був відібраний до

війська, де служив, як називала ся „шаржа“, кілька сидів в „анцеляку“ і т. д. Інші хвалять себе і брешуть. Один каже, що як був в Італії, то ходив коло пекла (Везуві), а багнет мусів здіймати з гвєра, бо бояв ся, щоби не пробив неба, так там небо низько. Другий знов хвалить ся, як то він у війні кулі відбивав шапкою, або як зобачив, то ловив у кулак і стріляв нею до неприятеля. Ще инший оповідає, як він стояв на вартах і видів біду, який він був відважний, а другий оферма, які мав коханки при війську і т. д. Розказують також всілякі байки і анекдоти.

Старі баби говорять знов про своє, кілька вона мусіла за панщини кіп збіжа на лані нажати, кілька наввзати, кілька пряла мотків пряжі, як докладала свого повісма, щоби вдоволити двір, кілька зерна, піря на вагу, кілька давала яєць, курий, качок, гусий, як вона місила тісто на хліб досвіта, а гайдук упав до хати і бив нагаєм до роботи на лан, як вона мусіла лишати все лоском, тісто в діжі чи в печі, малу від грудий дитину і бічи на лан. Інші знов оповідають, що то з ними пани вирабляли. То знов сходять на чарівниці і відьми, як вони уміють чарувати до любови, до ворогованя, до злученя парубка з дівкою і до розводу чоловіка з жінкою, як уміють принести шасте, шукати папороть, привабити дівчині жениха а бідному парубкови богачьку дівку і т. д. Як то відьми перекидають ся в котів, в собак, жаб, миший і відбирають молоко у коров, як на Юра, на Гилі ідуть на межі, до гори ногами лізуть на хрести, як скіпцями збирають росу, чим таку відьму можна алапати (попівським пояском, що ним підперізають ся до Служби Божої); дальше йде розмова про чари, дане, чароліїв, що вміють відвертати хмари, град і аливи і розказують їм, куди мають іти, в котру сторону, про духів, про холеру, про те як вона ходить за куму, як перебираєть ся за паню або жидівку і куди махне рукою або хусткою, то там дуже люди вирають, про опирів і їх роботу і що з ними робити, щоби не ходили (розкопавши гріб, треба його назад перевернути і пробити осиковим колом), за відшенті і промови, за підлятя і підсипання, за віля, яке від чого, за хуханє, влизуване, вливане воску, скиданє вугля від уроків, за діточі плачі, чому плачуть і що на те робити, як піяка відзвичаїти від піятики і що на се робити і багато таких инших історій.

Молодші жєнщини через цілий час плютькують. Скаржать ся одна другій на чоловіка, друга на свєкруху, инша знову на сусїду або на другу молоду жінку, що їй несе пожитє, одна нарікає на свою рідну маму і на тата, що її присилювали вийти за того а того, друга нарікає на чоловіка, що напрасний і прикрий, инша що невдалий і за опішаний що до виконування своїх повинностей; инші обсуджують своїх сусїдок, що тота а тота нероба, капарниця, що любить других чоловіків а своєму щось зробила і він її любить а не бє і т. д. без кінця.

Хлопці і дівчата бавлять ся лубка (лунка). Десь у куті сїдає на стільчик хлопець або дівчина, кого собі зможе себе виберуть. Другі беруть посторонок, мотуз такий за грубий як указуючий палець, сплітають у двоє так, щоби був добрий до битя, або як нема посторонка, то беруть від коний нашильник, шлю або ремінь, і тим бють ся. І тепер починаєть ся забава, справді дика, з всякими неприличними виразами, жартами і сміхами. Гурток молодіжи саджає одного або одну із свого гуртка на сталець, а другий кладе йому голову між коліна. Сидячий тримає зверху за голову сильно, щоби не видер ся і не підглянув, хто його бє. Кождий з гурта осібно зачинає бити по черві того, що тримає голову межи колінами, а він має вгадувати, хто ударив. Усі в гурті сміють ся і передають собі посудину з рук до рук, аж доки той, що жмурить, не відгадає, тоді кладеть ся на його місце той, хто ударив і так йде забава дальше. При такій забаві не один часами тільки набере ударів, що за провину певне на то не приставби, а так забава, то мусить.

Такі лубки з такими оповіданнями, розказами і переказами, з посудом і обсудом, як повище наведені, і з такою забавкою відбувають ся майже при кожнім помершій через одну, дві або три ночі, доки труп лежить у хаті.

У визначений день і час похорону збирають ся всі знайомі і родина на погріб. Доматор збирає молодих парубків, щоби несли процесію, то є хрест і хоругву. А під трупа має бути віз або сани (відповідно до пори року), в які упрягають воли, а як не можна дістати волів, то впрягають коні. Парубки приносять із церкви процесію і спирають на хатну стріху перед вікнами тої хати, де лежить небіжик, а також два або три господарі приносять воскові свічки з церкви і роздають вібраним, щоби при цілім погребі в поході світило ся в руках світло, і так очікують попа, церковного старшого брата з євангелієм і дяка.

В тім часі, коли чекають на попа, господар або хтось инший, якому заний є зараз, трактує вібраних горівкою і хлібом, а родина, зглядно жіноцтво, укладає пляни до плачу, яких мають добирати слів і жалю. Коли піп появиться ся на подвір'ю, тоді зачинають плакати, заводити або голосити. Плач буває сухий, без слів і правдивого жалю. В плачі виговорюють, що померший перед смертєв говорив, чого жадав, що його жінка давала йому їсти і т. д. Звичайно виглядає плач ось так:

„А ти умер, а менєсь лишив,

А що-ж я тепер буду робити,

Звідки я тебе буду виглядати,

Чи заа гори високої,

Чи заа води глибокої,

Чи вва ліса темненького.

Боже-ж, мій Боже, хто мене тепер поради́т,
Хто мою худібку обі́йде“ і т. д.

І то тільки тоді так плачуть, як піп не відправляє, а наколи піп читає євангеліє або відправляє похорон, то тоді одна другу зацятькує і перестають плакати. Такі сухі плачі бувають здовж дорогою до церкви і на цвинтар, на цвинтарі; по скінчених похоронних церемоніях то плачуть доволі сльозами і без сліз.

По похороні вертають майже всі вібрані до того помешканя, де помер небіши́к і де лежало тіло. Тут доматори дають так званий обід. Перед їдою пють горівку і закусують. Притім ві́тхають, хвалять помершого, який він був добрий і т. д. По заку́сці встають усі́ на ноги і зачинають зго́дом мо́литися. По мо́литві сідають знову довкола стола і зачинають їсти обід. При обіді горить свічка, яка ще не допалила ся при померші́м. По обіді встають знову всі до мо́литви, випаляють на стели чорний хрест в диму свічки і розхлять ся до́мів. Доматорі наливають у келішок або в склянку води повно, рівно з краями тої посудини і кладуть на ві́кно, а верх того відкраяну цілушку в хлі́ба і так ві́ставляють на цілу ніч. Се має бути на́пій і по́жива для душі помершого, яка тої самої ночі має при́йти, щоби на́пити ся води і заку́сити цілушко́ю та огляну́ти ще раз те обі́сте, де він жив і умер.

Подав Василь Боровський в Черновець, довголітний дяк у згаданих повітах, літ 58.

Описи буковинсько-українських похоронних звичаїв.

XI.

Похоронні звичаї і обряди в Глиниці, васьківського пов.

Коли в хаті лежить хтось смертельно хорий, тоді стережуть його, щоби не вмер без свічки. Конаючому подають запалену свічку в руки, бо віра́ть, що коли ско́нає без свічки, тоді його душа блукає в темно́ті. Часто в гні́ві проклинає один другого: „Щобись ско́нав без свічки“. Мерця вбирають як найкрасше. Дівчині чи хлопцеві кладуть ві́нець на голову і споряджають їх зовсім так як до шлюбу. Відданий чи жонатому припинають ширинку з боку, яку дістає чоловік ще перед шлюбом від своєї молодої. Се такий чоти́року́тний платок з полотна, гарно оброблений і в усіх чотирох рогах ви́шитий гарними зорами. По ширинці пі́нають ся на тім світі подру́жені, що розлучили ся. Замість панчіх убирають калавги на ноги. Шиють їх з гарного лляного полотна, скра́яного у ква́драт, такий трику́тник, що лише одним бо́ком зшитий. Другим

боком всувають ноги, щоби на тім світі не пекло, як буде перескакувати огонь. Поверха надівають ще й обуви, причім звязують ноги, щоби не розхлювали ся, однак розв'язують, як кладуть у домовину. Звичайно дітям напихають за пазуху яблук, орішків, цукорків та різних солодошів і так висилають їх у „вишнях“. (Вишнями називають кладовище тому, що там багато вишневих дерев). Коло мерця роблять усе, що потрібно, чужі люди: чужі мнуть, чешуть, вбирають. Він лежить звичайно на столі, обстеленим довкола коверцем домашнього виробу, під голови кладуть йому кілька подушок. Як звичайно коло мерця стоять чотири поставники, два по обох боках у ногах, два висше коло рамен, і ще у головах стоїть якась посудина, де стоять горючі свічки. Так само в руки мертвого дають свічку, при якій він сконав, лише що вона не горить. З нею кладуть його в домовину. З тої самої свічки беруть троха воску і роблять перстень кожному молодому чи старому.

Кождий, що приходить віддати помершому честь, при вході хати хрестить ся і молить ся, але нікому не каже „добрий день“, зближаєть ся до мерця, запалює свічку, ліпить її до поставника, хрестить ся, цілує небіщика в руку і знова хрестить ся. Люди вірять, що на тім світі по їх смерті засвітять ся тільки світел їм на стрічу, кілько хто відніс за свого жита до померших. Тому то старають ся не минути й одного мерця і зробити як найбільше прислуг, бодай при кінці.

Зараз, як лише хтось сконав в родині, несуть на „подзвіне“ (по душі), бо тоді йде душа до неба й її треба дзвонити в дорогу, при чім розносять ся вість по селу, що хтось умер. Як умре мати, то через цілий час, аж доки не похоронять її, ходять її сні і муж простоволосі (без шапки), а незамужні дочки ходять з розплетеним і спущеним волоссям. Кому з рідних жалко за мерцем, той голосить в хаті та як ідуть на цвинтар і пориває всіх присутних до плачу. Однак голосять лише тоді, коли дійсно жалують за помершим. В голосію змальовуєть ся ціле своє горе і гірке жите покійника добірними словами. Не обходить ся тут і без того, щоби не згадувало ся про весну чи літо, коли так гарно сади зацвітуть, пташки заспівають, лише покійник не почує їх голосочку, не походить по садочку. Вмерлого звуть гордим, що не чує сердечного плачу, не хоче слухати нікого, щоби збудити ся зі сну, глянути на них, на їх болі. Йде, вибираєть ся до нової хати, де сонечко не світить, де глухо й темно. Коли-ж за жита не був улюблений між своїми, то й по смерті ніхто не смуткує за ним. Зовсім тихо випроваджують його з хати.

Почавши від першого вечера цілими ночами аж до похорону збирають ся коло мерця. Молоді бють лубка, а старші засідають за стіл і роблять коливце та хрестики, що їх опісля роздає господина, чи хто

иньший з старших кривняків за душу помершого. Се все дієть ся в кімнаті, де лежить тіло.

Лубок — се гра. Всі нарубки засідають. Один з між них сідає окремо. Другий з завязаними очима кладе голову на коліна першому. Він не сміє нічого бачити і заложує по заду руки так, що долоні сходять ся до купи і обертають ся на внішню сторону. Тоді один з сидячих підносить ся і бе по долони того, що з завязаними очима, почім скоро сідає, а сей вгадає, хто його вдарив. Як угадає, то міняють ся, а не вгадає, то кепкують з него дальше. Ся гра зветь ся бити лубка. Вона триває аж до рана, потім розходять ся домів. Збирають ся на те, щоби рідня не смутила ся, а щоби трохи забула про своє нещастє.

Коливце роблять на параді. Решето чи сито вбирають гарною матерією, в середину на дно кладуть хліб, а по боках з внутрішньої сторони, підпори, спечені із тіста і так плетені, як колачі, лише мають форму трикутника з продовженими раменами поза верхи кутів. В хліб натикають пачки, на яких насилає сухі сливки, фіґи, яблука, медівники, а підчас Великодня ще й писанки. Коливце несе один чоловік при домовині аж на цвинтар, а потім воно дістаєть ся священникови.

Люди вірять, що, коли хто вмере підчас Великодніх свят, той іде просто в рай, бо він тоді отворений і ніхто не стереже входу до него. Коли вмере мати при народженю дитини, то на тім світі лежить на золотій постели щаслива і як мучениця принята до раю. Віщують, коли втворені очі, або одно око не закрило ся повікою, що покійник ще когось візьме за собою: він кличе. Однак ніхто про се не говорить голосно, лише думає по тиху.

Треба згадати, що через цілий час, коли лежить мертвець у хаті, від сконання, горить світло коло него. В иншій кімнаті печуть, варять, щоби зладити поминальний обід. На дворі збирають ся майстри і роблять домовину. Готову вносять до хати, кладуть коло покійника на лаву. Тепер крають довгий кавалок білого полотна. Ним вистеляють в середині домовину. З того самого кавалка в головах шиють подушечку і набивають гнїбівками або васильком. Також на спід домовини під полотно розстеляють гнїбівки і кроплять свяченою водою. Літню порою кладуть у домовину ще й цвіти, ріжного зілля, щоби пахло, а молодого, щоби прикрашувало. Як привесуть хоругви і мари, тоді до хоругов привязують хустки з свічками, які дістають ті, що несуть хоругви. Мари вкривають коверцем. Коли священник відчитає панахиду над мерцем, кладуть його в домовину. Тепер покривають шидкою і просто лица продирають її; всі рідні і чужі цілують його, взагалі пращають ся з ним.

По запечатаню домовини виносять її на подвірє. На кождім порозі тричі спускають домовину в діл. В сей спосіб померший пращася з хатою, з порогами, які більше не буде переступати. На подвірю кладуть деревине на ноші і вкривають коверцем, а на самім верху розстеляють довгий кавалок полотна, який по всім бере піп. Верх сего кладуть ручники домашнього виробу, чи гарні хустки повязані з свічками і колачами, як заплату за труд тим, що несуть домовину. На середині стоїть сточок, що горить цілу дорогу на домовині. З цвинтаря несуть його навад до хати помершого.

Як лише винесуть мерця з хати, так зараз вертає ся священник до кіннаги. Скоренько замикають вікна і двері: ніхто ніде не рушає ся. Над кождим вікном, дверми і під кождим образом запалюють свічки. На стіл кладуть коливце, пшеницю солоджену з оріхами, колачі з топкою соли, що призначені на „служебку“ і горнятко з солодкою водою. Доокола стола стає ціла сім'я, що ще ніде не виходила з хати, від коли внесли мерця. Тепер священник відправляє молебень, почім виходить з хати. За ним виходять прочі, виносять те, що було на столі, лише вода лишаєть ся, а коливце, службу і пшеницю роздають чоловікам нести. В церкві лишаєть ся все, лише пшеницю вертають домів. Всі присутні дістають по свічці, запалюють їх і несуть у руках через цілий час походу. Розумієть ся, що ті свічки, які поприносили люди до тіла. Тепер почерез трунву роздають за душу помершого. Перш всего дають комусь курку, щоби програбала дорогу душі на той світ, а потім слідує иньше. Починають ся плачі та голосія, як лише рушать йти. Проповідають до всего, що лише може звернути увагу на себе, при чім все на-в'язують до мерця. І так приміром відзивають ся до давонів: „Дзвоніть давони, дзвоніть, та Н. збудіть“.

Над могилою близько стає рідня і по всему, як спускають в неї домовину, кидає кождий з своїх жменю персти, гроші, щоби заплатити місце для прибутого. Дехто кидає свічку, щоби не снів ся покійник. Всі вертають ся на обід; лише гробарі лишають ся висипати могилу. В хаті, чи на подвірю засідають за столи, кушають тої пшениці, що вернули з собою, їдять, пють і молитвою кінчать поминки. Не всі розходять ся домів. Деякі лишають ся на ту ніч „сокотити сточок“. Вірять, що сеї ночі прийде ще душа до хати. Сточок — се довга свічка, ссукана з пчоляного воску, сточена (звита) в кочільце так, що один кінець вільний і може горіти. Сточок кладуть на горнятко з солодкою водою, запалюють його і стережуть, бо має прийти душа і буде пити сеї води з горнятка (може хтось побачить єї). Можна їсти, пити і гуторити, також спати, лише мусить хтось стояти на сторожі. Ранком розходять ся. З недогорілого сточка стягають віск, мішають з свіжим

і сучать з того 12 свічок, щоби стало на дванацять неділь, на кожлу службу божу по свічці.

Родина не носить п'яких вишніх відзнак жалоби, лише довго не співають, ані бавлять ся і, хоч троха забудуть про своє нещастя, то довго вважають, щоби не було людських поговірок. В дев'ять днів вибирають ся на поминки, а потім ще й в шість неділь.

При кожній нагоді старають ся помянути помершого. Як прийдуть осінню порою поминальні суботи, то платять, щоб священник відправив службу божу, то свічку притулить перед святим, то комусь дасть з „рак“ за душу помершого. Також празниками згадують, щоби не затерла ся пам'ять по мерці і щоби йому легше було лежати в могилі. На Святий вечер, поки самі повечеряють, несуть вечерю сусідам або бідним в село. По вечері не забирають страв з стола, щоби мали що їсти духи, як прилетять, коли всі живі сплять. На Великдень дають за помершого писанки, перепічки, а дехто виносить обід на могилу і скликає людей. Перший четвер по Великодні, званий світлим, святкують. Тоді прикрашують гроби віями, насаджують вишні, кущів калини і т. д. В п'ятницю вечер, перед „Зеленими святами“ несуть свічки на цвинтар, запалюють і приліплюють до хрестів. З кожної хати несуть тільки свічок, кілька є померших. В суботу відправляється ся служба, виходять з хоругвами на цвинтар. Священник читає поминники. Тут накривають стіл для священника і громадської старшини, а для прочих застеляють гріб когось з своїх покійників і викладають їжу. Як не стає людей, то один другого просить — міняють ся.

Однак сі звичаї виходять цілком з моди, хіба між деякими найпростішими людьми і старими задержали ся цілком в такій формі, як тут переказано.

Подала Єлисавета Михальчуківна, учителька.

XII.

Похоронні обряди в Ошихлібах, кіцманського повіта на Буковині.

Коли мерлень як слід наряджений, сходять ся передовсім сусіди та посвоячені до тої кімнати, де він лежить. Всі, що приходять, приносять з собою свічки і приліплюють до світочів, що стоять за головою при кінці стола, а потім шепчуть молитви.

Люди сходять ся на те, щоби стерегти мерця, особливо цілу ніч, доки не заворіє. Се називають „приведе“. Особливо радо сходять ся молодіж, а щоби їй не нудило ся, бавлять ся у всілякі гри, також щоби розрадити горем прибіту родину помершого. Однак ті гри що раз менше відбувають ся. Причиною сего були заразливі недуги, через що власти

заборонювали всякі сходини. Тепер чим раз більше приймаєть ся звичай, щоби присутні при мерци були в поважнім настрою, хоч правда, що тут без чарки з горівкою не обійдеться ся. В Ошихлібах наступила рішуча зміна від яких 15 літ.

З ігор, які ще відбувають ся де-не-де в „Цар і коваль“ та „Шило“.

Перша з них — се забавка малими патичками. Розколює ся кавалок прута завбільшки 1 dm довжини і см проміру і обі ті половини підкидаєть ся на столі. Коли вони обидві впадуть однаково, значить випуклими сторонами або плоскими, то той, що підкидає, гідний бути „царем“. Коли ж не однаково, то нагонить того, що кидав до ковадла, але поки що „приучують“ його, то є бють, доки не зголосить ся другий до дальшої гри. В грі беруть участь хлопці і дівчата.

Популярнішою грою є згадане „шило“, що відповіднійше для хлопців. Відбуваєть ся в той спосіб:

Зав'язуєть ся з ручника гудз і даєть ся в руки одному з тих, що хотять взяти участь у грі. Другий (без спеціальної назви) сідає на крісло, а третій ставить йому свою голову межі коліна. Той, що дістав ручник з гудзом, вдаряє третого ручником по плечах і передає другим, а сей мусить вгадати, хто вдарив, бо в противнім разі бють його доти, доки не вгадає.

Все те відбуваєть ся в кімнаті, де лежить небіщик. Хиба що там дуже тісно, то йдуть до сінній.

Подібні звичай доховали ся у більшій часті сіл кіцманського повіту як: Неполоківці, Пядиківці, Зеленів, Бергомить, Дубівці, Лужани, Шипинці і н.

В Глинці, вашківського повіту, відбуваєть ся та сама гра, що й в Ошихлібах, тільки той, що тримає на колінах, називаєть ся „паном“ або „панею“.

Коли є мало хлопців, то грають ся дівчата т. зв. „Ниточки“. Одна з дівчат насотасє в клубка ниток з пів метра довгих. При тім тримає в одній руці. Опісля розтинає, а молодіж, що граєть ся, хапає за розтяті нитки. Дівчина пускає тоді зі своєї руки, а обидва кінці ниток лишають ся у руках двох, які мусять ся відтак цілувати (старають ся поставити хлопця або яку погану особу).

При грах не беруть участи свояки небіщика.

Кажуть, що перша гра пригадує бійку, яку мусів зносити Ісус Христос при засуді а друга гра вказує на зрадливий поцілуй Юди.

В новітнім часі молодіж меньше приходить; старші читають Біблію або Божий лист. Тут сходини називають ся „Лубок“. Уважають того за щасливого, у котрого є багато людей на лубку.

Наведу при тій нагоді дещо з інших похоронних звичаїв та обрядів в Ошихлібах.

Коли вкладають мерця до труни, мусить чоловік жінці або противно (відповідно до того, котре з обоїх скорше вмере) покласти шлюбну ширинку як знак, що з втратою помершого тратить і ту радість, якої зазнає при тій подарці. Нововічанним кладе хлопець зглядно дівчина вінок на кочину чи капелюх.

До обслуги при похоронах ідуть сусіди, приятелі та дальші свояки.

На цвинтарі кидають у гріб гроші, щоби викупив собі мерлець землю, де лежить.

Коли спускає ся труну до гробу, передає котрась жінка курку, яка має відграбати гріб і дорогу до раю.

Ті, що вертають з похорону мусять іти тою самою дорогою домів, щоби мертвець не ходив багатьма дорогами.

По похороні сокотать у хаті, де лежав, душу. Горить „сточок“, себто звинена в кожо свічка, до котрої дасть ся трохи воску з тої, яку тримав небіщик перед смертю в руках. Той сточок кладеть ся у горня з водою, а коли він згорить, пють ту воду ті, що сокотать.

Полотно, яким накривають умерлого, має форму трикутника і зветь ся „калавга“. Пришивають його до подушки, що є в труні, мабуть в тій цілі, щоби не розтрясало ся сіно із неї, як небіщик буде вставати на страшний суд. Також і тому, щоби не пекло, як буде втікати через пекло.

Коли хто настрашить ся мертвого, то коли вмере другий, най потісне його зараз за мизинний палець.

Подала Євгенія Мацієвичівна, учителька.

ХІІІ.

Дещо про похоронні звичаї в селі Барбівцях, вашківського пов., на Буковині.

Коли хто помер, то наперед миять тіло, щоби збути його від гріхів. Відтак убирають і кладуть на лаву або на стіл. В руки дають свічку, щоби на тім світі було йому видно. На очі кладуть гроші, бо вірять, що небіщик може отворити очі і покликати за собою кого з живучих. В головах стоїть свічник з свічками.

Хто входить до мерця, перше молять ся, опісля каже „добрий-день“. Кождий, хто приносить свічку до мерця, збуваєть ся одного гріха.

Коло мерця мусить бути одян на сторожі, щоби нечисті духи не мали приступу до тіла.

Тіло ховають третого дня, в пам'ять, що тіло Ісуса Христа було три дні мертве. Як приносять домовину, пробивають у верхній частині, в так званім віку, дірку, щоби душа могла в кождий час прийти до тіла. Тіло кладуть у домовину, рідня прощаєть ся з тілом і кождий з окрема каже: „Хай Бог не памятає тобі, щось алого зробив за жита“.

Всі оплакують мерця, бо вірають, що щасливіший той, за котрим більше плачуть.

Як спускають тіло у яму, то присутні кидають у яму грудку землі. Се значить, що вони купують йому ту землю.

Всіх трох вечерів, що лежить мертвець, сходять ся хлопці і дівчата на „приведі“ і бавлять ся ріжних забав: перстенця, пана, ковблика і ш. Як грають ся перстенця, то один жмуриць, а другий по черзі дає перстень тим, що сидять з заложеними долонями до середини. Один дістане перстень, а всі иньші все тримають заложені долоні. Той, що жмуриць, вгадає, в кого той перстень. Як угадає, то мусить той жмурити, що в него перстень знайшов ся, як ні, то перший мусить так довго жмурити, доки не відгадає.

Пана грають ся в той спосіб: Одному зав'язують очі ручником, а другий з присутних б'є його драпачею по плечах. Як відгадає хто, то йде на його місце, що вдарив його, як ні, то мусить знова відгадувати.

Ковблика грають ся переважно молоді. Всі сідають на землю і творять коло. Сідають вони так, щоби попід коліна було вільне місце. Зв'язують хустку в клубок і кидають один до другого попід коліна. Одному тримають руками очі, щоби не видів, де сей клубок упаде. Той, що тримає руками очі, говорить: „ковблику, ковблику, ховай ся добре, бо я граю, розпускаю, як ти йму, роздеру, до пана шкіру принесу“. Опісля уводить його між тих, що бавили ся клубком. Знова мусить відгадувати, в кого клубок. Як відгадає, йде другий на його місце, не відгадає, йде знова на те саме місце і заслоняють йому очі.

Як винесуть тіло на цвинтар, то три ночі мусить горіти свічка в тій хаті, де лежить мерлець. Се на те, щоби душі ясно було по хаті ходити, як прийде. Кладуть також страви і то найбільше солодощів. Зеркало мусить бути заслонене.

Сих звичаїв придержують ся в околицях вашківського повіту і то: в Барбівцях, Калмнівцях, Чорторії і Карапчеві.

Подала Олена Жалковська, учителька.

XIV.

Похоронні звичаї в гуцульських околицях північної Буковини.

Гуцульські „похоронки“ різняться в дечім від похоронних звичаїв долинян.

Перед хвилею, як мають уже брати тіло на цвинтар, ще нім закриють труну віком, заводять далекий кривний або добрий сусід на дворі у флюару. Гомонять сі звуки флюари, мов остатня розмова із умершим. Потім прибивають віко, укривають труну новим налавником та обв'язують його вишиваними рушниками.

Потім починаєть ся похід на цвинтар. Цілком на переді, яких 300—500 кроків йде той чоловік, що грає на трембіті. Дальше за ним йде процесія. На ній маячуть білі або чорні хустки. За процесією несуть домовину. За домовиною йдуть голосієльниці. Як пішре дитина або молодець, то співають вони місто матери. Звичайно ділять ся вони на дві часті або ті самі ведуть говірку в співі за родину і за помершого. Виглядає се немов діяльог у пісні:

„Ой чому ти, синку, не сказало,
В еку ти ся доріженьку виреджало?
Я би була дверці замкнула,
Віконце забила*...“

Так голосять голосієльниці в запиті до покійника і самі такі відповідають навад родині за него:

„Ой не твоя на це мамко,
Але Бога сила.
Скажиш майстрам хатку збудувати
Без дверців тай без віконця,
Де ні сонце не загіріє,
Ні вітрець вже не повіє,
Ой там, мамко, му лежати!“

На сім звертають ся знов до помершого в імени матери:

„Та де Тебе, синку, вижидати,
Ци в городі на васильку,
Ци на гробі на барвінку,
Ци у лісі на береві,
Бо скрізь буде проливати
За тобов дрібненькі сльози“.

Голосієльниці — се здібні жінки, які нераз komponують слова, котрі відносять ся до обставин, серед яких жив небіщик, до причин його смерті. Вони вкладають ті слова у відповідну арію, після якої

співають ся всі похоронні голосія. Голосіє супроводжають сумні звуки флюари.

Так приходять вони аж на цвинтар. Як спускають труну у гріб, кидають мідяки на вічну пам'ять від знайомих і рідних. Коли умре хтось з нежонатих, то кладуть йому в головах на гробі побіч хреста яличку прибрану волічками та крашеною вовною. Замітне се тим, що з подібною яличкою приводять молодого чи молоду. І на похороні несуть вони сю яличку „молодекови“, ведуть його звінчатись на віки з зеленою муравою.

Як засипають гріб, грає трембітар на трембіті в сторону хати покійника, немов би просив послідного прощання. А як уже засипають гріб, обзиваєть ся знов флюара, та вже під цвинтарем.

Всі розходять ся домів крім того, що грає на трембіті, брата або товариша. Вони сідають під цвинтарем і заводять довго у флюару.

Подала Олена Жалковська.

XV.

Похоронні обряди в Кучурові Великім, черновецького повіта.

По смерті купають мерця. До сеї роботи кличуть звичайно чужих людей, бо своїм не годять ся. За се дістають одіж, а часом і плату. Воду, в котрій купають мерця, не висипають всю; якусь частину задержують і микють нею стелю, лавиці, щоби всяке нехарство, як таргани, стогоги і т. н. виздохало. Гребінь, котрим чешуть мерця, викидають десь далеко або закопують, щоби ту журу, яку мав померший, віддалити від хати.

Коли хто вмире до півночі, то се значить, що мерлець ще когось потягне з собою; коли по півночі, то лишить їх у супокою. Щасливим вважають того, що вмире по Вознесіню. Кажуть, що Ісус Христос вніс ся на небо і утворив там рай, до которого навіть і грішники мають у сім часі приступ.

Коло помершого горять безперестанно свічки. Молодого парубка або дівчину вбирають цвітами, літом живими з городу, зимою висушеними. Мають навіть призначені цвіти для мерця, т. зв. васильок, котрий посвячують і тримають рік від року за образом якогось святого. Дівчину чи там парубка вбирають так як до шлюбу, а також і одружену, котра вмире до року: на неї вкладають рівнож шлюбну одіж і вбирають голову цвітами.

Мерця кладуть на лавицю під стіною, де він лежить через два дні. Вечерами сходять ся старі і молоді на лубок або привидь. Деякі приносять свічки і запалюють їх, инші кладуть йому гроші на

очі, щоб не отворяли ся. Наколи мерлець тримає очі отворені, то потягне ще когось за собою і то не лише з родини, але навіть і з чужих. Коло молодого чоловіка грають у карти, а часом читають псалтир, як в них ними якийсь письменний чоловік.

На лубок сходять ся всі з доброї волі, за те не платить ся їм нічого. Богато залежить від того, якою смертю він помер. Коли який чоловік повісить ся, то до него мало хто хоче йти на приведь, а навіть уважають за гріх, йти до такого, що віддав душу чортові. Коло самого мерця сидять більше старенькі, а молоді забирають ся на двір або до хорім і там бавлять ся. По більшій часті бавлять ся розмовою і жартами.

Часом бавлять ся т. зв. дранички, а то в той спосіб: обвиняють драничку якоюсь хусткою, потім саджають будь котрого на середині хорім, а всі иньші стоять довкола него. Один з тих, що стоять, кладе йому голову на коліна, а прочі бють. На кого вгадає, той мусить класти голову на його місце, а сам йде до тих, що мають право бити. Одні і ті самі не сидять до рана, але міняють ся.

Над ранком лишаєть ся вже лише сама родина. Тепер розпочинають ся плачі і голосія, бо ночію не годить ся. Голосять звичайно в найближшій родині: доньки, сестри або тітка. Слова складають в тім часі, коли голосять. В них виявляють свій жаль, смуток, а часом і просьбу. І так на пр. хочу навести тут кілька стрічок, котрі вдало ся мені запам'ятати:

„Зорі файно за зорями,
Всі газдині повставали,
Лиш Ви, мамко, так твердо заспали,
Віді ночі до нас не балакали,
Ніяку роботу нам не завдавали.
Би я вам, мамко, засьпівала,
Від головки аж до ніг,
Аби ви си лишили цих великих доріг.
Зробіт, мамко, таку волю
Та возміт мене з собою.
Бо тут сироту кождий зневажає,
Котра мамки тай не має.
Яко сегодни файна днина,
Зійшла си до Вас вся родина,
Прийшли ні їсти, ані пити,
Прийшли з Вами говорити.
А Ви так мамко си зговорили,
Що Ви до них ніц не говорили.

Встаньте, мамко, йдіт ногами
Най не нисут Вас руками.
Встаньте, неньку, вдарти в дзвін,
Бо йде мамка від сьогодни на віки в свій дім.
Завулька буде кувати
У лісі на зелених кряночках,
А Ви, мамко мети сироти,
У ялових білих дощечках.
Вілетіла душка з тіла,
Та на райських дверях сіла,
Райські двері ся втворили
І туди душку пустили.
Куди Ви, неньку, доходили,
Що Ви мамку туди загулили (заманили).
Чи за гори високої,
Чи за ямки глибокої.
Побудьте, мамко, побудьте
Тай за мене не забудьте*.

Третої днини старають ся запровадити тіло на вічний супочинок. В сей т. зв. похоронний день приносять хоругви і хрест, до котрих привязують хустки або ширинки. І се призначене для тих, що несуть за мерцем хоругви. Хустки, які причіплені до трунви, забирають ті, що несуть її. Коли виносять трунву з хати, то перед порогом або ворітьми стелять ручник, через котрий мають ту трунву перенести. Сим ручником застеляють її дорогу ту, через котру вона має дістатись на той світ. Перед тим окроплює піп тіло свяченою водою і знімає з грудий „сточок“ себто свічку з чистого воску в довжину мерця. Ся свічка горить хвилями через два дні на грудях мерця, аж доперва третої днини здіймає її піп із грудий помершого. По сїм виходить піп на двір, а родина прощаєть ся з тілом в останнє і накривають трунву накривкою. Трунва покрита звичайно полотном (білим), а з верха коверцем, котрий призначений для гробаря. Верх коверця кладуть колач, а зверху сточок. При тім ще і горнятко з медом. По дорозі читають над мерцем Євангеліє, а по відчитаню подають через трунву колачики, медівники і т. и. Переходячи міст кидають гроші, котрими платять дорогу мерцеві. Коли спускають мерця до ями, то тоді подають через трунву курку, щоби відграбала мерцеві дорогу на той світ. Колач і мід, що находили ся на трунві, дають за душу помершого, а сточок забирають назад домів.

Те місце, де лежав померший, застеляють ручником чи там ширинкою, зверху кладуть колач, мід і сточок, котрий хвилями запалують.

Се лишають вони для душки їду, бо душа що ночі прилігає на своє місце і харчує того меду. Третей днини дають те все за поману (за душу помершого).

Подала уч. IV р. учит. семинарій, О. Суховерська з Кучурова Великого.

XVI.

Похоронні обряди в Гліті, гурагуморського повіту.

При смерті тримають сгорожу, співають різні пісні і то дуже сумні і згадують тільки добрі діла, бо за злі, кажуть, вже буде Бог судити. Ту воду, в якій мила мерця, висипають на таке місце, де ніхто не ходить, а по найбільшій частині несуть аж у потік, щоб Бог так очистив від гріхів, як та вода в потоці завжди чиста.

Потім вибирають як найкраще і найчистіше, бо прийде судний день, а тоді так усі мають явити ся, як їх убрало ся на смертельній постели. Дають також усі признаки, які небіщик здобув собі за життя, приміром заслужені медалі, потім гребінь кладуть під голову і там стоїть через три дні, потім кладуть у домовину.

Дуже вважають, щоби мерцеві не було втворено око, бо се значить, що хтось умре з родини і то як одно око, то хтось умре пізніше а як обидва, то дуже скоро.

Зараз першого дня починають сходити ся люди на так званий лубок і сидять цілу ніч. До рана засиджують звичайно старші люди, а молоді розходять ся по півночі. Як хто вступить до хати, молять ся наперед за душу помершого. Коли більше посходить ся, починають ся бавити. Тягнуть мерця за ноги, щоби не ходив за ними, відтак за ніс, щоби не привиджував ся, за очі, щоби не снів ся.

В першій вірі починають гру, звану лубок. Грають її в той спосіб. Вибирають судію, судіївну, адюкта, адюктову, двірника, двірничку, пастора і пасторку. Пастор вибирає собі когось з членів, приміром двірника і питає ся: „Де ти був?“ А сей: „Я був у судійової!“, а як би сказав, що був у двірнички, то зле і мусить давати за се фант. Потому питає ся двірник, „де ти була, як я був у тебе?“ і т. д. Пасторови припадає віддавати фанти. Він підносить фант у гору і питає, чий се фант. Той, чий фант, мусить признати ся, бо опісля припадає для нього подвійна кара.

Звичайно перший носит мід в той спосіб: Іде від одного до другого і кричить в ухо „брінь-брінь“ — і цілють ся.

Потім заставляють гусака (гуску) печи. Один іде до одвірка і каже: „Печу, печу гусака“, а пастир каже: „Коли спечеш?“ Сей від-

повідас: „Коли сало потече!“ На дальше питає, коли потече, вибирає той, що грає, когось (приміром двірничку) і каже, коли вибрана особа його поцілує в лице. І то тільки разів, кілька разів собі вибере.

За иньший фавт треба кликати гори в куми. Один каже: „Горне, горне! кличу тебе в куми!“, а пастир каже: „Що Бог дав?“ — „Хлопця!“ — „А кого кличеш на куму?“ Сей вже мусить собі вибрати і знова цілують ся.

Иньша гра: копати кернички. Кажуть: „Я впала в керничку“. — „На кілька сяжін?“ — На два, три, вісім, п'ятьдесять, на кілька хоче. „А хто би йшов витягнути?“ Вибирає собі кого небудь і цілують ся.

Полять грядки. Один каже: „Полю, полю грядки“. — „Кілько грядок?“ — Кілько собі хоче, тільки каже. — „А хто би йшов помочи?“ Кличе собі. „На кілька день береш?“ На кілька днів возьме, тільки разів мусять цілувати ся.

По забаві розходять ся, доторкають ся рук, начеб пращали ся в умерлим. Тоді хтось залазить під катафалок і пришиває (?) тільки зближить ся; опісля свіють ся, що вже би йому готовитись на другий світ.

Так через всі три дні сходять ся і бавлять ся. Хто увійде перший раз до хати, кладе який мідяник на викуп.

При похороні беруть полотно і на кождім мості переходять через него. То полотно дають комусь бідному. Так само на кождім мості кидають через ґрунву гроші у воду і посилають дітий шукати ті гроші, щоби мав чим викупити ся від злих духів.

По дорозі плачуть, викааючи деякі добрі діла. А на цвинтар несуть курку і дають через гріб бідному, щоби так легко душа полетіла.

Через всі три дні не замітають хати, бо кажуть, що винітає ся душу з хати. Через усі три дні стоїть його улюблена страва під припчком некивана, щоби душа їла.

Як вернуть з похорону, зараз ідуть вперед до худоби і кажуть їй, що вмер її господар, потім до кождої деревини кажучи, що вона всохне з туги.

Четвертої ночі не вільно цілу ніч спати і мусить горіти світло. Тоді сходять ся звичайно старші і балакають цілу ніч.

Подала Анна Мазурович, учителька в Гліту.

Похоронні звичаї і вірування у Бойків.

Подав Юрій Кміт.

Речі тут подані зібрав я у Дзвинячи Горішнім і Гвіздци Турчанського повіта. Треба сказати, що се тільки „окруша“ з обильної минулості, яке поводи-незамітно забуваєть ся й розсипаєть ся...

Признаки, по яким віщують смерть у яким домі, є ті: „Коли ся кому дащо теніо зародит, то певно буде в тім році вмирлиць, то ниhibна правда. Як ся свині снят, то мусить хтось у хижі умирати“.

Близьку кінчину пізнають: „Як ся бере хорого за ніс, а він ни має в носі руху, то певний знак, що вмире. Як по елею йде дим з хиж борзо, то хорий вмире, а як розстелит ся по хати, то подужат, злєкшат му“. (Дзв. Г. — Николай Буряк).

„Як отиць з матірьов дуже жалуют за дітинов, то воно ни може вмерти. Як же ся дїтвак теніо мучит, то отиць і мати відступають го, утікають у село. Коли ни било ще вмирця в хижі, то теж хорий ни сконат. Несут на чужу хижу; або вбирають у чисте шматя, стелят млаку і переносят на сьвіже місце хорого; розсипають кізлина на хижі і мечут на змилю; мият вікна, що янгів ни може приступити, бо засувані“. (Дзв. Г. — Иван Морикінъ Кривого).

У Гвіздци, коли хорий не може сконати, йдуть до таких, з якими він позаходив ся та мав суд, аби прийшли „спростити ся“; або беруть свіжу соломѹ і свіже, випране простирало та простирають під нього; коли постелять на землі, то добре вважають на скін і беруть його швидко до постелі, бо „як би вмер на землі, то повідають, що сїм літ змиля того гзди ни хоче ро-

дити“; коли котрий таки не може вмерти, дають йому чисто шматя.

Вире газда, мусить мити його „жона“, а діти мис мати, жону вмивають близькі сусідки, або кривні.

„Наряджують“ на лаві під вікнами; стелють млаку, по млаці йде полотно; під голову, хто має „нарід“, шиють „подуша“ і вкладають отави. Вбирають у сорочку й портки; заопасують волокою (вовняним шнурком), або крайкою; на голову дають шапку, а на ноги капці з полотна. Зоні дають купну сорочку, фартух (мальованка з білого полотна), білу запаску, або з квітами, капці або панчохи, світлячки (пацірки), чіпець і хустку.

Молодець дістає ще одну білу хустку, яку обесилують коло руки, а другу червону держить у руці; на палець дають перстень з воску, а до шапки пришпилюють вінець з барвінку. Подуша під головою в труні владжене з червоної хустки, в якій завинене сіно або отава. Дівчина убрана як до шлюбу; коси розплетені, вінець на голові, хустка через плечі, а краї на грудях.

Накривають мерця з головою полотном, а відкривають рано і „миют му тварь так, поки бив живий. Коль ся мив до типир, то й типир го треба вмивати, аж го сховают. Берут шматку, помочат у воду, пообтирают чисто і зновіль накривають“. Коли нарядять, зараз укладають і „бисідуют пацірь“, хоть іще немає свічок, ані хреста.

На столі кладуть у черепку св. воду, з житних колосків кропильце, підшкрібок з хліба (мале бохоня), лампу з церкви і хрест, а на лаві коло мерця ставляють шість воскових свічок, застромлених у глину.

Дитину наряджують на столі; коло неї кладуть саме те, а ставляють чотири свічки.

Зараз по сконаню вибігає перед хату „жона, або дівка пустити голосом“ звістку про се. Пізнійше, коли посходять ся „жони“ — кривняки та своячки, стають у ряд або на присні перед вікнами, або у хаті в часі студени, і заводять співучну голосом плачі-жалі. Се роблять звичайно рано й перед вечером, та коли прийдуть „носильники“ з хоругвами на обору і в часі похоронного походу. Тут подаю записаний мною плач у Дзвинячи Горішнім. Не пригадую собі, на чийому було се похороні; коли дяк співав „Святий Боже“, я незаметно нотовав собі виспівуваний „дівками“ жаль за помершим вітцем. Плач сей по-

вторюєть ся, лише в деяких місцях дороги роблять ся відповідні додатки, як се видно з наведеного мною. Був я теж свідком, як донька „розчала“ плач за „татцьом“, але якось не складало ся їй се, тоді зібрані довкола неї жони стали їй підпо-відати незаметно. Дочуте виголошувала вона на співний лад...

„Татцуню наш солоденечкий — золотийко наше! Ой ти вже заверташ на тоту дорогу від нас і від своїх сусідойків... Йо-йо-йой, золотийко наше солоденейке! Та ти тудя до ня в го-стинойку ходив, та ти тудя до ня дарунойки носив, а типир твоя хижя вже нидалеко... Коли-ж я тя ввиджу, татцуню мій солоденейкий... Йо-йо-йой, золотейко наше! Та ти свою дівойку лишаєш! Коли до ня завитаєш? Вже ся зимля виметала... Ой, Ой ти, сестрице, його вже ся приждала... Татцуню наш соло-денейкий — золотийко наше! Йо-йо-йой! Надійойка моя, вже тя забирають, та вже тя до гробу спускають... Ту тя сонійко ни догріє, ту тя вітир ни додує... Золотийко мое!“

На того, що прийшов у день до мерця, кажуть: „Пішов бисідувати пацїрь“; у вечір, у ночі: „пішов світити“. Кождий, що приходить, мачає колоски у воді і кропить мерця.

„Підносят і в нас фвілі коло вмирця, би борше ніч ішла. То найбільше хлопці, а ще як дістанут добре горівки. Берут йиглу, цвяхи, зшивають йидно з другим, прибивають фартух до лави. Як умер Лесьо Рідом, то хлопці прибили цвяхом фар-тух до лави йидні жоні. Вона ни знала; встає і роздерла гет фартух. Мішають меджи сумне трохи такого...

Красти крадут, оби лино захопили дащо. Коли вмер Го-ровників Василь, тот Лимич, Петрів брат, то баба з Тирнови замітала хижу і вкрала сокиру, тоту, що забивали нев труну, жотала в сьміте й тріски; пак Городничка відознала і відобрала.

Що я, сіомосць, видів у Соколїці¹⁾: Вмерла сваха, там віддана моя дівка. Переночувалисьме, повмивали ся, збисідували пацїрь, сват узав фляшку, наляв килішок горівки, пішов за по-ріг до сїний і пив чириз поріг до мертвої жони горівку. На-стуньо, дай Боже здоровля! Випив, пак увійшов до хиж і ча-стував людий. І у нас тото давно било. Роблят, оби гязда за жонов, а жона за гяздов ни банували.

Дігині дают до трунчати ірейцарь і до ями мечут ірей-цар, бо пляц си укунує. Також діти за вітцьом або матїрьов

¹⁾ Соколики.

мечут грейцарі до ями на саме того. Давно тоти, що любили тенію пити, то си велів пойиндин фляща горівки поставити у труну; котрий зноваль тенію любив курити, то просив поставити файку у диривище.

Як тіло возьмут з хижи, то родина обходит сьтів до трьох раз, аби ни банували. За газдов, газдинев, як мають виносити тіло з хижи, випущають зи стайні скотята, оби теж ни банували. Як поставлят труну на фуру, берут потрохи зи всього насіня і двоє хліба, завяззуют у півку і кладут перед возом на оборі три рази" (Дзв. — Іван Морикинъ Кривого). У Гвіздци, коли винесуть труну на обору й поставлят на возі, двоє з родини „обвержут“ завяззаний узлик ріжного насіня „довкола труни, оби насіня за ним ни банувало, би ся родило“ (Михайло Жук). „Горницъ, у якім стояла запята сьвічка, коли виносят з хижи, мечут у поріг, оби ся сказив, оби відийшов жаль. Поки мерцем ни торкнут у поріг, поти він чує. Тогди в останковий раз відкланят ся своїм порогам.

Матири і вітці ни йдуть до циркви за дітинов, оби ся діти годували. Ни йде теж газда за жонов і жона за газдов, бо би ся він ни оженив, а тота ни віддала" (Дзв. Г. — І. М. Кр.). У Гвіздци „за трунов ни йдут чужі жони, лише з його, або єї народу; з чоловіків ідут тоти, що запрошені, а до хижи приходят з того круга, а здалека ни йдут" (Мих. Жук).

„Воду, яков миют умирця, виливають у нивзахідне місце, коди ся ни ходит. Няй нікому ни чкодит. Хижу, як заметут, несут сьмітя на сьвій ґрунт і те в тот бік, де ни є царина, де ся ни оре" (Дзв. Г. — І. М. Кр.). У Гвіздци дуже боять ся мерця, тим то не цілують його хіба у труну зверху або в хаті, або на оборі, тут де перідки, коліна, а більше ні. „Всьо по вмирци забирают, берут і то шматя, що в нїм умер, ни дають нікому, замітають хату і сплять, давно сипали та метали в дибирь, али люди відказували, бо стояло по биригах, або мечут у таке місце, де й худоба ни заходит, бо повідають, що й худобі чкодит: бохоня дають псови, а до мисяти ллють сьвіжої сьв. води, кладут хустину (кусник полотна) коло мисяти, бо приходит душа тов водов мити ся і рубатков обтирати ся" (Мих. Жук). Воду ставляють на вікні або столі. У Дзвинячи „у ви-чирь ставлят на сьтів нисьвачену воду і хліб; у ночи приходит душа і кормит ся" (І. Морикинъ Кр.). „Як умре старий, то ще сьвітят скіпов або сьвічков цілу ніч, ніхто ни йде спати,

приходять сусіди і бисідують дащо, а за дїтваком сьвітят лампу, тоту домову, трохи скрутят і сплят“ (Мих. Жук).

У Гвіздци дуже звважають на се, аби процесія рівночасно з священиком прибула на обору небіжчика, там то стають біля придорожних хрестів і оглядають ся за духовним. Роблять тому так, бо „як ждуть на оборі, то низадовго буде зновіль вмириць у ті хаті“.

„У нас коло мирця на вікно кладут чиснок, оби ся ни снів і ни приходив. Як би ся кому в дому вмириць приснив і його кликав, оби му ся ни вголошав, ни треба нич гварити. Мене раз кликав чириз вікно Городників Василь: Николаю, та ти ще ни спиш, відомкни ми, а я ся ни відзивав. У нас звязують мирцеви рубцьом вилиці, руки, й ноги, а пак як кладут до труми, розвязують і тоти рубці ховають. Тим рубцьом підкурюють, як ся снит вмириць“ (Николай Буряк — Дзвиняч). „Як ся приснит вмириць і чоловік захоріє зараз, тогди йдуть на гріб того мирця, беруть у горниць змїлі, наливають води, микот тов водов хорого, а так несуть тоту воду на цвинтарь, виливають на гріб, або на дзвони, або в двирі цирькви (в дірку від ключа) і ставлять горниць на гробі гортаниць. Або роблять іще й так: Беруть рубиць, яким звязували мирцови руки, ноги й вилиці, пок лежав на лаві, і тим рубцьом підкурюють хорого“ (І. М. Кр.). У Дидьові, коли приснить ся мати, то говорять: „Бодай ти дротяна мітлище меджи очищами, зваряний камінище на головищу“! „Як приснит ся дівці парубок або парубкови дівка, то тра на кше тот сон гварити до плота або до каміня, так чи до чиядника, оби ся дащо злого ни стало“ (Дидьова — записала Ліна Боцюрко).

Коли хто згадує про доброго небіжчика, говорить: „Богойко би му дав там легойки“!

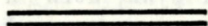
„Нива банує за газдов і газдинев. Як першого року по смерті ся вродит, то так буде банувати чириз сїм літ, а як ся першого року ни вродит, то ще буде чириз три роки банувати“ (Дзвиняч — Николай Буряк).

Похоронні отже повіря і звичаї зосередковують ся біля самого розстання і біля охоронення живих перед світом померших. Повіря змальовують нам чоловіка надто привязаним до життя, до всіх його складних чинників, до землі і до всього, що має вона. Тому то розстанне, а радше розпрощанне з життям вельми болюче... Окруженне намагаєть ся влекшити хорому сей тягар; підпомагають „розсилити засияння“, що держать його

міцно при собі, иноді відривають його насильно від тісних звязків, переносячи хорого або на „чужу хижу“, або на „млаку“, себто на приготовану підстілку („післань“) для помершого.

Як хорий „банує“ за життям, так теж усе полишене тужить за ним... Кидають горцем у поріг, себто кидають банованне, аби розпирсло ся, аби покінчило ся разом з останковим чуттем, яке має пропадати з доторкненням трумни об пороги... Сьвіт, до якого відійшов померший і в якому треба „окуплювати“ йому місце, та се, що стоїть з ним у контактї, дуже „чкідне“ усьому живому, тим то ідуть у тому напрямі забезпечення і заховують ся обережності.

Згадаю тут іще про одно. У Дзвинячи мерли якийсь час діти на шкарлятину. В селі „ляк і тирвога“. Хтось пішов у саму північ на дзвіницю і задзвонив у всі дзвони. Се задзвоненне мало спинити смерть у її походах... Та про се не міг я розвідати ся нічого більше, чомусь здержували ся з поясненнями, хотя про инше розповідали мені дуже радо. Може про се дзвоненне знає хто основнійше та подасть до публичного відома, а поки що я ділю ся тим.

Народні оповідання про тютюнарів.

Подав *Володимир Гнатюк*.

В Австрії належить тютюн до державних монополій; через те не може його садити, хто хоче, і продавати, де й кому хоче. Кождий, хто управляє тютюн, дістає насінє з державних маґазинів, засїває ним з гори означений простір, підлягає державній контролі, яку виконують фінансові стражники, звані популярно ревізорами, збирає урожай і віддає його в визначенім терміні до державного маґазину, де відповідно до ваги й роду тютюну дістає заплату. Відібраний тютюн переробляється в опісля в державних фабриках і продається у так званих „трафіках“ по цінах, уложених із гори так, щоби вони не тільки покривали всі розходи, злучені з продукцією, але приносили ще значний дохід, який держава обертає на свої цілі.

Кождий урожай тютюну обчислюється з гори, але тільки приблизно, бо докладно задля всяких атмосферичних і інших впливів, не можна обчислити. Хто садить тютюн, повинен увесь урожай віддати до державного маґазину; коли одначе він віддасть на приблизно обчислену вагу, а йому лишиться надвишка і він ту надвишку уживє для себе, або проласть на боки, а про се власти не довідають ся, то його щастє і за те не потягає його вже ніхто до відповідальности.

Тютюн не родить ся одначе на кожній землі, лиш на дуже добрій, тому не всюди можна його управляти. В горах його управа не вдається зовсім, але гірняки не менше пристрасні

курці, як долиняни, а подекуди й більші, бо прим. у Гуцулів курять не лише муштини, чоловіки та парубки, але й жінчини, жінки та дівки, а дуже часто й підрустки. Коли в хаті жис більша родина і складаєть ся з самих курців, то вони вспіють прокурити протягом року таку поважну суму, що може дуже заважити на бюджеті незасібного господаря. Аби ту суму зменшити, старають ся курці набувати тютюн по низших цінах, як державні, впрост у тих, що управляють тютюн, а ті зі свого боку годять ся на продаж, бо все таки дістануть більше, як у державнім маґазині. Вправді наражують ся при тім обі сторони на ризико, що будуть висліджені й покарані, але що дієть ся на світі без ризика?

Отсі то особи, що ходять із гір на доли купувати тютюн впрост від продуцентів, називають ся тютюнарями. В „Науковім Збірнику“, виданім 1906 р. з нагоди десятилітя наукової праці проф. М. Грушевського в Галичині, надрукував о. Михайло Зубрицький статю п. н. „Пачкарство бакуну (тютюну) в горах у Галичині в ХІХ ст.“, в якій подає документальні звістки й народні оповідання про пачкарів (тютюнарів) і пачковане тютюну у Бойків, що ходили за тютюном на Угорщину і мали сутички не лише з австрійськими, але й угорськими ревізорами. В 80-их роках минулого столітя, як зазначає автор, перестали одначе займати ся пачкарством, бо видно воно перестало їм оплачувати ся, і нині Бойки курять тільки державний тютюн.

Не те у Гуцулів. У них сей звичай заховав ся ще й доси, але очевидно на далеко меншу скалю, як давнійше. Ніяких сцісіей між ними й ревізорами, в яких доходило би до бійок, або що гірше, до убийства, тепер нема. Не відбирають тепер ревізори також люльок і не перетрашають, який саме у них тютюн. Через те події, змальовані в оповіданнях, друкованих понизше, належить уважати вже за минулі, за пережитки, хоч і не так то давні.

Пробуваючи літом поміж Гуцулами, знав я, що між ними було розвинене сильно пачкарство тютюну, по який ходили вони на наші доли, головно у снятинський повіт. Оповідань про те не міг я одначе записувати особисто через недугу; тому звернув ся я до деяких знаних мені осіб із просьбою, вібрати такі оповідання, на скільки вдасть ся, та прислати мені. Просьбу мою сповнили одначе тільки три особи; за те належить ся їм тим більша подяка, що заховали для потомности одну таку

рису з побуту народнього житя, якої сліди згинуть незабаром зовсім.

Як бачимо з тих оповідань, тютюнарі мали рід своїх організацій, до яких належали звичайно самі досвідні люди, що зміли держати язик за зубами і не зраджували своїх товаришів, попавши в біду. Нових членів приймано все обережно. Тютюнарі вибирали ся в дорогу невеличкими гуртками, аби не дуже звертати на себе увагу та лекше переслизнути ся попри ревізорів, коли б їх де покітили. Бувало одначе, що пускали ся за тютюном цілими громадами, які числили по кількадесять людей, і тоді вони вже не крили ся, а немов спровоковували ревізорів; колиж ті підійшли до них, переводили з ними формальні битви, які кінчили ся не тільки побоями або покаліченням, але нераз навіть смертю. Деякі більші зухи пробували пачкувати тютюн поодинокю, на власну руку й ризико.

Найважнійшою задачею тютюнарів було купити добрий тютюн по можливо не високій ціні. Не кождий, хто управляв тютюн, хотів його продавати, боячись доносу й кари. Колиж тютюнарі купили тютюн, складали його в беаги і ночами або досвіта виходили в дорогу так, аби завчасу проминути люднійші місця та дістати ся в гори і ліси, де почували себе свободнійше, бо там лекше було чи утекти, чи сховати ся перед ревізорами. Дуже часто вдавало ся їм дійти домів без випадку; тоді ховали частину тютюну для себе, а частину передавали сусідам та приятелям, або продавали знайомим. По одній вдатній виправі вибирали ся на другу й третю і нераз такий тютюнар за кілька літ відбував по кількадесять подорожий у доли за тютюном.

Коли тютюнарі здибали ся в дорозі з ревізорами, то вся тактика їх залежала від обставин. Як гурток бачив перевагу по стороні ревізорів, що ходили звичайно не самі, але з асистенцією, то піддавав ся їм добровільно і заносив тютюн туди, куди вони йому вказали. Там важено тютюн, списувано протокол і випускано тютюнарів, а по якомусь часі діставали вони візвання до суду, де відбували ся розправи і тютюнарів засуджувано на досить високі грошові кари, замінювані в разі неможливости силати на кару арешту. Розумієть ся, що й такі тютюнарі, які піддали ся вже ревізорам, старали ся ще в дорозі всякими можливими способами викрутити ся від них: то змилити їх чуйність й утекти, то бодай позбути ся незамітно тютюну, кидаючи його приміром у воду.

Коли гурт тютюнарів був значний так, що переважав силами ревізорів, тоді не піддавав ся їм, лише зводив із ними бійки, що нераз кінчили ся дуже сумно. Найчастійше старали ся тютюнарі засипати ревізорам очі піском або попелом і утекти; були випадки, що їх перевязувано і так покидувано у лісі; часом прибивали їх до землі окремо повигинаними паликами так, що вони не могли навіть рушити ся і якби не трафила ся чужа поміч, могли згиннути; деколи привязували їх до дерева і так лишали. Я сам бачив у Криворівни такого одного покараного ревізора; тютюнарі привязали його до дерева і лишили. Коли люди знайшли його, він уже збожеволів; тепер ходить за милостиною і каже, що він король над королями та папа над папами (Oberpara, Oberkönig — так себе називає).

Коли тютюнарі перейшли в дорозі всі митарства і дістали ся до дому, мусіли приготувати відповідні сховки для укриття тютюну, бо ревізори могли кожної хвили спасти несподівано на них і не лиш відобрати тютюн, добутий з таким трудом, а нераз і неприємними пригодами, але й спонукати діткливу кару для них. Треба було отже напружувати всю бистроумність, аби його так сховати, щоби ревізори не знайшли, хочби й шукали, бо не прийшло би їм навіть на гадку шукати в данім місці. Колиж не вважаючи на те, грозило відкрите тютюну, тютюнарі уживали нових хитрощів, аби вивести ревізорів у поле: Вони удавали хорих і підкладали тютюн під себе; давали його ховати жінкам там, де ревізори не могли шукати; звертали увагу ревізорів в инший бік, а тимчасом спалювали тютюн, скоро бачили, що вже його ніяк не виратують для себе; крутили шнури з тютюну і на них розвішували різні річі; обвивали ним банини, а поверха потягали ще чим; тримали тютюн у бербеницях, які перевертали горі дном і дно заливали молоком так, що видавало ся, немов бербениці повні молока і т. д. Ще зручнійше ховали люльки, коли за ними шукали ревізори. Про всі такі випадки находимо оповідання, що нераз виглядають зовсім як анекдоти, а все таки вони мають під собою реальну основу, не вважаючи навіть на те, що в них промовчуєть ся час і місце події та назва осіб, що брали участь у події. Але се власне характеристична прикмета більшости народніх оповідань.

Відбуваючи ревізії по хатах, мали ревізори з собою все асистентів, визначуваних війтом. Нераз бували між тими асистентами такі, що набирали з дому скрутіл тютюну та підки-

дали тим, на кім хотіли пімстити ся, щоби їх так упхати в біду. Але се бувало рідко. За те далеко частійше трапляло ся, що ті асистенти старали ся допомогти тим, до кого йшли на ревізію. Вони переказували до них через знайомих, щоби стерегли ся, а самі йшли дальшими або гіршими дорогами, аби дати тамтим час повамітати сліди за тютюном. Коли се не вдавало ся, то вже на місци помагали їм, на скільки могли, ховали тютюн, вводили у блуд ревізорів, звертали умисно куди інде їх увагу, аби лиш виратувати своїх свояків, побратимів або сусідів.

Ревізори виступають в оповіданнях як дуже ostrі й віддані зовсім своїм обовязкам; подибують ся одначе натяки і на хабарників, що відбували ревізії звичайно перед більшими святами, на які потребували грошей, і знайшовши тютюн, полатоджували за відкупне справу на місци, не передаючи її вищим властям до урядованя.

Подаю тепер записані оповіданя.

1. Оповіданє провідника тютюнарів.

Ми маємо скріз знакомиці; ек лиш минемо дорогу, шо йде з Кутив до Косова, то нам тогди легко на души. Де схочемо, там почуємо. Скріз нас приймают, тай нима чьо си бовти, бо то все бізивно. Нираз дівки нам допомагают нести, ек виде, шо ми си умучили. Грошей у нас ніхто ни бере, хіба адм дес дамо по пару листків титиню.

Я нираз вихожу й по сїм разив у поле на одну осїнь. Біда, до того треба охочього, себного, тай вукого. Ни кождий може ити. А ек зачне просити, оден, другий, тай шо маю робити? Бисашіни на бук тай гайда у поле мижи Бойки. До Кобак, Лінцив (Ілінці), Тростянця, або до Банилова! Іга, скріз у нас є знакомі куми.

Ше мне Бих крив екос, ні раз мне ни ловили з титинем, а страху мав нираз; або теребилюлька з передь нас, або й ми з передь них.

У Головах, Косів пов., записав від тютюнаря О. З. Петро Шекерик-Доників 1913 р.

2. Дещо про звичаї тютюнарів.

З богато сїв нашої Гуцульшини здавен давна ходе люде у поле за титинем. Ше за часив мандаторства та олришківства ходили наші люде у „поле“. Розказуют, шо ваташко пушкарив Юріштан ловив титинарив, за шо навіть и погіб від левізорий, які его убили из злости за то, шо вни, левізоре, ни можут нікого кимити из титинем, хоть до того постав-

лені, а Юріштан ловив, тай їм за то приходила ганьба вид панив, а Юріштанови похваліне. Та за то похваліне вини роги покотив з левізорських рук.

Давно була гирьша біда, ек тепер, були поганіші звичеї, а й люде були буйніші, ек тепер. Давно можна було левізорови будь де на середь дороги ловити чьоловіка, робити з ним ревізію, шукати коло него титиню, ба навіть ек курили люльки, то брали з зубий люльку, витереблювали з неї титинь и шукали титиню, вид чього и призывали левізорий „теребилюльками“.

Робили великі засідки на переходах, куда переходе титинарі, при помочі людий, шандарий, ба навіть й войска. Приходило нираз тай ни двичі до менчих або и бирших бійок при помочі стріл з обох боків, де гибло нираз побирше людий, ек бійка на Рознивским¹⁾ поли а про богато бійок ніхто навіть и ни анає, хіба тоти, шо в них були, бо кождий ни дурний си у біду пхати тай розказувати за то, що дес освтили воду на віки скійс „теребилюльці“.

Тепер уже так дуже ни тресут, тай до великих бійок ни приходи. Але однако є ше и тепер богато всєких бійок, але то все пропадає, нидіє, бо ніхто про то нічє ни зберає, тай годі зверати, бо кождий си сокоти.

Титинарі мусє бути видважні на всєке діло. Нираз можна за мінуточьку втратити здоровє, житє, або й маєток. Ек си озме ти бисаги з титинем на плечі, то тогди вид разу чьоловік стає видважним. За титинем ходє навіть великі богачі, шьо и полонини мают. То кортеч є єкоїс біди. Ни заділі зарібку,²⁾ але таки так, з звичєю, з кортечки богато ходє. Навіть и заділі того, шоби було чім си пофалити передь другими про єкус пригуду з титинем, бо навіть ходє и такі, шо нічє ни курє, але винєсє тай даст другому, от зроби єкус ласку.

За титинем ек си зберают ити в поле, то дес у сєто або в неділю, коло церкви, або дес на єкихос забавах, от тілько шо дес у гуртєних місцях зберают ци, котрі мають ити в одній клюшні.³⁾ Котрі пусті, то тих гєт ни приймают, бо с пустим годі ити в таку дорогу. Вибирают собі калфу,⁴⁾ єкий має їх вєсти. На калфу завждє вибирает ци чьоловіка розумного, видважного и такого, шо добре знає дорогу лісами, течірами,⁵⁾ знає дорогу на зерницях, деревах, поточінах, шо хоть би серед єкої пітьми, то вин трафи, ни заблуди.

Витак си зговорєют, де мают си зибрати, бо вици идут повдинчєю, аж до на місце, де мают купувати титинь, шоби на нї ніхто ни погадав,

¹⁾ Рожнів, село.

²⁾ Задля зарібку.

³⁾ Гурт.

⁴⁾ Провідник, начальник.

⁵⁾ Верхани.

шо це идут за титинем. Нираз си избирают и по двісто людей, а нираз иде лиш по два, три, а часом, ек дуже себний, то и самий один. Кажут, шо найліпше ходити поєдинчю, в малих кліюпах, бо ліпше удержети порєдок нидчес бийок, на засідках лекше утечі, або и прийти, ци обминути хотьби єку засідку.

Титинарі сокоте си дуже крадежий, бо кажут, шо то їм си ни пропікає, лакомо си то на ні визнавати, тай тогди можут їх ловити. Ни можна з чюжеї люльки пригарі завертати у свою, бо тогди того, шо бере у свою люльку чюжі пригарі, можут легко нити з титинем.

Титинарський рух ни упав, а держит ци майже у повний силі. Лиш тепер ходє дрибними кліюпами. Я сам знаю сотки людей, котрі ходє за титинем, а нираз їх и й здибував, але по нашєму гуцулскому звичєю був би кожлий великим лайдаком-зрадником, котрий би вражував на титинарів.

Про титинарів годї богато чього вивідати, бо мало хто розказує, ек види, шо хочь брати то на папір, бо уважєє це за екїєс пидступ. Хто ходив сам з титинарями за титинем, тот и богато знає про титинарив, бо вни такого ни боєт ци, ай сам може мати нираз богато всєляких пригодий.

Зап. у Жабю, Косів пов. 1913 р. Петро Шекерик-Доників.

3. Виправа за тютюном.

Усі курці так си знають, ек лисі конї. У неділю коло церкви обберут собі старшого проводиря, так званого калафаря. Тот калафарь зберєє кілько єму треба людей, тай иде з людьми „у поле“ за титинем. А людє идут у місто, то поєдинчи, то гуртками, з теркілками¹⁾ на плєчюх так, аби з драпіжників²⁾ ніхто, ни покмітив, шо вни йдут за титинем. У „поли“ уже мают знак, де си мают зберати и там на означєне місце усі си сходе. Тогди калафарь иде у село з одним, з двома себними людьми и виберєє у Бойків³⁾ добрий титинь для своїх людей, тай єго токми, плати и набиває у бисаги. Дуже добре бути проводиром-калафарем, бо ек є богато людей, то калафарь ніколи навіть не плати за свій титинь, єму за дурно дают Бойки титинь. Ек усі вже си наладуєт, тогди чикаєт до вечира, у вечир усі партії идут з своїми проводирами до тих хатий, де є титинь, и там си гостє. Ідє, пют, а ек си добре потєнїє, усі си виберают у дорогу з титинем.

Титинь нести то дуже прикра річ, бо ек покладєш бисаги на плєчє, то отак ек бес камінє уложив на сєрцє. Найтєжшє минути дорогу, котра

¹⁾ З ладунками.

²⁾ Фінансових стражників.

³⁾ Гуцули звуть так людей з долів.

йде в Косова до Кут, бо туда буває дуже багато засідок и ек си зроби рейвах, то село, то такої Бойчі вдеже, що страх.

Ек идемо у село купувати титинь, то хоть виде сусіде и люде, тай знають, чого ми прийшли, то однако не зробили би на нас звит.¹⁾ Проводирь ек веде людей, то мусит добре знати, куда и ек вести. Муси знати усі вруги, потоки, багни, річки, переходи на ріках, и усі засідки, на котрих звичейно засідають драпіжники на людей идучих в титинем. До того всего мусит ше добре знати по облаках, верницах, та течирах, щоби мав добрі пунта, аби ни блудий, ек веде людей. Або ек чесом жєнет ци ровта, то муси добре усе знати, аби них добре в своїм людьм вивихлювати. Ек уже перейдут дорогу, що веде в Косова до Кут, тогди уже лекше стає йти, бо суда вже май гористо, нима таких засідок, тай уже дико. Кожда біда боїт ци за своє жите тай си ни пхає пид руки людем.

Суда люде чім у гори, то такі добрі, ек хліп. Помогають нам пидносити бисаги, кличут у хати, дають їсти, розказують, де на нас позасідали варти и таке инче. Але утуда долив то такі люде погані, шо страх. Туда пид Коломийов, за Прутом, то скоро лиш покімують тебе, то такий заведе рейфах, шо страх. Женут ци за людьми, та кричут: Агу Гуцули, злодії, опришки, агу! Але до таких людей ми маємо лік. Раз ми ишли, а то на нас пидсїли у погильниках бадї. Ми лише прийшли проти села, а то за нами Бойча²⁾ у погоню з сапами, кілем, бучим, в чім хто мав, в тим за нами си займив. Ми тікали, а ек си зробили у дознию, тогди уже знали, шо робити. Одни си поховали поза лози, а другі ніби утікають. Ек прибігла Бойча за утікаючими, а ми тогди в бучини за Бойками в заду. Ек знаєш потисли, то Бойча отак ек снопи попадала на землю, та порозлітала си, ек мухи. Я одного ек ушкрептав буком, а то си лиш зайойкало. На другий день я вижу, а мий бук тріє, а там пид вашкальюбинов шталаба шкіри в месом и волосем. Но але преці так повтікали Бойки, ек нисамовиті, вид Гуцулії.

Звичийно наші мають сходини на Хоминцким. Ми раз там вийшли у восени, уже пошпайк падав, аж там застали ватерку, шо ше ни погасла, тай свіжі слїди лєвізорів, шо чикали на нас. Уни ждали тай си ни могли діждати нас тай лише си забрали в передь нас. Та ек стали си сходити тогди титинарі, на тим Хоминцким, то ни за великий чес зйшло си 160 людей в усіх селий гирских. Ек то, брате, вити рушило, отак ек троша то пишло царинками, нікого ни питаючи си. На передї идут два-три, себні проводирі, а во два в заду, кілька по боках, тай кождий калафарь коло свої калфи. Ек би си видки нанесла біда,

¹⁾ Донос. ²⁾ Бойки.

аби нікого ни пустити кікати, бо екби котрий кікав, так нічо лиш буюком, куда видиш, беш. Але ид такій вармії боет ци приступати будь хто. Втак виходе, де мают ци розходити, там си роздекуют, пют, тай си розходе кождий по доміх.

Ек си винесе титинь, то его бийно нести до хати, лише треба дес делеко вид хати ховати.

Левізоре носе желця з гадиний и тимунь уни такі пудні; ек їх уздри чоловік, то ему вид разу тонкне у сердца, бо ек-би ни мав желце з гадини, то би ни був пудний.

Зап. у Головах, Косів. пов. 1908 р. від Василя Антонєска Петро Шекерик-Доників.

4. Принагідна поука.

Даўно ходили від нас на кітюн на доли, бо туді сі кітюн родит. Але то треба було мудрого, аби и вінїс, бо дуже тото ташко приходило, шо дуже за тим ривідували. Дідо, нибощик, ходиў заўше на кітюн і трафило си ему на нічлігу, шо у одного газди жінка була старша, як чоловік. Легало си спати тай они виділи, шо чоловік лег собі на лаву, а жінка из другим легла собі у поскіль. Но, переспали они ніч тай идут. Каже она чоловікови: Та віправиў бис ти люди у дорогу! — А він зараз і послухаў. Прошли они від хати гет-гет и ти люди зачели сі его віпитувати: Через котрий спосіб жінка над тобою старшує? Узевў він казати: Та через котрий спосіб? Замогла ні, зробила си дуца и бє ні, а не можу я з неў на дорогу вийти, бо она дуца в решта. — Узели они казати: Иги! та шож бо то за така робота, аби жінка була дуца и аби старшувала над чоловіком, аби чоловік ни маў свободи у своїм салаши; він на той спосіб ніц варт. — Він каже: Ну, та шож варт слабший поради́ти з дущим? — Они узели, так кажут: Видиш, ти є молодий, а ми старіші уже люди, якиж би то гіло було, аби ми тебе набили, шо хокь хто си подивит и так скаже: Хокь є їх два, то они молодішого не повинни бити. — Це праўда, каже, шо як бити: То чіє село, того й праўда. — А они кажут: Але то уже цалком, як жінка старшує над чоловіком; то так виходит, шо ек жінка може старшувати над чоловіком, то так и ми можемо старшувати у твоїм селі над тобою. — И мали они палиці и узели тай добре его надрали тай дали ему палицю і кажут: Оцеў палицеў аби ти добре надраў жінку, аби ти пізнаў, шо ми тебе били не за то, шо ти нас погостиў у свої хаті и ти нас заночуваў и продаў нам кітйону, але за то, аби ти из жінкою добри газдуваў, аби твоє газдівство не ишло ў ніщо.

Так ек они пішли, то жінка см его не бояла ач би він і дома

буў, а так она собі в побратимом вілегувала, аж він прийшоў. Як він прийшоў, то стаў зараз жінку бити, а то бити тай ше добри, бо ті гіді не так его били, ек наказували, твердо его наказували: Як меш жінку бити лихо, то піде твоє жите ніяко, бо она сі уже справила на злу дорогу, ай ше ни дилеко, завернути можна. — Но набиў він жінку добре и уже за годину ци за дві видит, шо ему з неў ліпше.

У рік ци у два пішоў гідю, нибощик, зноў на кітюн и трафили зноў на ту саму хату, шо були и ни пізнали ні хату, ні шастку — усьо було по газдіўськи. Але газдині їх зара пізнала. Як они увішли тай: Слава Йсу! ци то як білше звичаїў було, шо каже: Добрий вечирь! — А газдині швитко просит їх сідати тай посилає слугу за горіўкоў. Прощу тебе, ти мій слуга, ти є слушний и пильний на усечино, шо найліпше мині, абис мині типерь збігаў ис цеў горіўкоў. — Тай слуга зараз такі збігаў ис тоў горіўкоў. Тогди газдині до свого чоловіка заговорила з очима: Клади гіді за скіл. — Але гіді — кешко перед ними украсти, аби они то не вигіли, як они до себи заговорили. И здиўнило гідіў, бо кілька они ходили по світі, а ше и по далших селах, ше они таку доброту не вигіли, аби газди такі були добрі між собоў и аби так чужих борзо гостили. — А они не пізнают, де они є. — Но посідали они за скіл, віпили по порції ци по дві, тогди газдиня каже: Ци ви, газди, пізнаєте сі, де ви є? — А гіді один ис другим гей би сі уже и добагли, але уже сі застрашили. Але каже газдиня: Не бійти си, газдики, за добре нікто нічо не каже: ви зробили мені добре, бо шом робила тогди, то ужем залишила; ек би я до сего часу така була, ек ви мене знаєте, то до типер ни було би чого ни то людям прийти, але уже ни варта би псови и брехнути.

Но погостили си они, переночували, рано дали їм газди тютюну за дурно и віправели їх аж цирез друге село и гєкували тим газдам старим за науку.

Запис. 1908 р. в Зелениці коло Надвірної від Дмитра Осташука Антія Онишук.

5. Тютюн у хлібі.

Ми маємо за Прутом поле. Та ек ішли наші за Прут — ці орати, ці шьо — то мусіли тютюн ховати у хліб, аби не найшли лівівори. То викроювали зі споду шкіру у хлібу та вібирали мєкушку гет тай там набивали тютюну; вітак заложували шкірку назад тай таким способом віносили собі тютюн на ґрунт, ек робили, тай мали шьо курити. Інакше ни гаразд було вінести, бо ці у капшупці, ці де, то здибали лівівори и забрали, ше й плати контрабанд.

Запис. 1913 р. в Карлові, Снятинського пов. від Михайла Лелюка
Ант. Онищук.

6. Тютюн за рогами у волів.

Як ішли наші за Прут на поле, то воли віносили їм тютюн на той бік. То буў такий спосіб, шьо брали скрутец тютюну тай обвивали коло ріг волам і поверьха клали воловід і удавало си. Ёк вдибали лівізори, то обшукали скрізь, а там не нашли.

Запис. 1913 р. в Карлові, Снятинського пов. від Михайла Лелюка
Антін Онищук.

7. Великі капшуки.

То даўно носили курці дуже великі капшуки, бо то гаразд накришити багато тютюну, тай ёк уздрит лівізориў, то вісинаў дес так — ці по траві, ці на дорозі між порох, ці при молочіню у полову так, шьо гаразд з чимось вімішети, а не гаразд візбирати до ваги. А ёк то були скруті, то уже не гаразд шьос з тим зробити: кине дес від себе тай знайдут усе і плати контрабанд.

Запис. 1913 р. в Карлові, Снят. пов. від Юрка Волощука Н.
Антін Онищук.

8. Бідні, голодні.

Иде нас раз штири з титинем тай прийшли ми в Старо-Кути, а там ти вже знаєш, ёкі сади, а ми так зголодніли, шо страх. Гроший нима, хліба нима тай ціла біда. А ми шо робити? Гай у сад до одного ґазди. Та я, ни бий си, ни був дурний, задикував си собі в затінь, бо то так місячно, шо страх, тай собі сижу там та рву слив, ёблук и в бисаги, тай їм, тільки хочю. А тоти три мої товариші повилізали у ёблони серед саду, та вже так там халасуют, шо страх, та тресут. Я вдрів, а то йде ґазда вид того саду из трьома синами. Их! ёк на ні скричі! А Фочюрюк нишесте склав си тай просит ци: ґаздику любий та солодкий, ми бідні, ми голодні, ми в дорозі, з голоду гинем! — А я вже таки веваю во сміху.

Але Бойко ни дарує їм. Забрав бисаги тай їх до себе ит хаті. Нараз набігає посев и за мнов тай и мене займили до того ґазди. Я прихожу, а то кулешы, ёк Черногора, на столу, смажениця в ринці, горівка у флеші. Ми сіли тай їмо, а ґазда все припрошує: Ви голодні, ви бідні, ви подорожні їжте, кільки хочете, лиш ни крадіт ані кришки; ёк ёс голоден, то йди в хату и проси їсти.

Витак подав нам бисаги, ми собі пишли, але я цілу дорогу Фоче-реви докорев: Ми бідні, ми голодні! — аж вин си мінив.

Зап. у Головах, 1911 р. Петро Шекирик-Доників.

9. Гуцул із вижатою чуприною.

Прийшов до одного газда Гуцул красти тютюн. Заліз до стодоли, виліз на банти й зачав ножем утинати швори. Але той газда сокотив тай лиш Гуцул виліз, а газда запер браму, а булив парубків тай каже „Тепер ти, Гуцуле — будемо курити! — Гуцул в плач і зі страху ледви шо зліз. Газда звезав му ноги, руки, взев серп тай нуж чупер серпом жєти. Вижев весь чупер й замкнув Гуцула до стодоли, а сам пішов до хати спати. Але Гуцул помалу зачєв си шобортати, витєг одну руку, потім другу, витєг ніж і розтєв шнур на ногах, потім поліз у гонти, втєв пару шворів тютюну, продер стріху — тай утік у гори.

Зап. у Тростянці, Снятин. пов. 1910 р. від Василя Павлюка Ол. Іванчук.

10. Як тютюнарі роздобули нарушницї.

Збирало си раз нас шість за титинєм у поле. Єк стали ми си питати у Бойків доброго титиню, то аж зайшли до Банилова буковинцого. Там покупили ми титїнь, напакували у бисаги тай заждали вечєра, докїв си добре ни стемніє. Єк потемніло, а ми кажемо тому Бойкови, шо сми у него купували титїнь: Перевези ко нас, бадїку, почєрез Черемош пороном, бо ми си лєдвє сами перевезим, а того, шо вози пороном бийно просити, аби нас ни зрадив. — Бойко си на то згодив тай ми си вибрали, тай пишли. Але то на дворї така шарґа, а такий мороз, шо страх, прото в Пилипівку. А Микула Карабчук каже: Йй, братя любї, яка це студїнь, а я ни маю нарушниц; та це я ни виїду без нарушниц ид хатї з студени. — А Микулин Карабчуків брат, Максим каже: Ни бий си, єкос уже буде.

Прийшли ми ид Черемошови, посїдали у порон тай Бойко зачєв нас вєзти почєрез ріку на галицкий бик. А на Бойку був новїсєнький великий, аж по земню, бойківський кожух. Бойко нас вєзє, а Максим Карабчук став Бойкови верьх плєчє тай викроїв шалабу кожуха, тїлькї плєчє з Бойка, ножем. Але ми нічьо ни видимо, анї ни знаємо, тай Бойко нічьо ни чює. — Перевїз нас Бойко, тай ми си роздекували тай собі пишли у свою, а Бойко сїв у порон тай пишов у свою. Ми идємо, а Максим Карабчук каже: Уже гєздє є, мой, и нарушницї! Тай витєгає спид сардака шалабу кожуха. — Ми мали иглу, нитки, тай раз два изшили тому нарушницї тай уже Микула Карабчук з нарушницями виїшов ид хатї. То бїда була давно.

Зап. у Головах, 1908 р. від Івана Янушевського Петро Шекерик-Доників.

II. Як ходили ревізори.

Тих лівізориї ішло усе трох найменчі: два ішли до хати, а оден стояў під вікном. Тай ни гаразд було схоронити си з тютюном, бо той через вікно дивіў си і усьо видіў. Ёк надійшли они несподівано, шьо віхто не задріў, то гавда ёк куриў тай ёк маў тютюн у люльці тай так борао тютюн вітеребиў з люльки тай прожер. Бо ёк би ні, то зараз бере і важит тот тютюн тай плати контрабанд; а так заплатит лиш за люльку.

Запис. 1913 р. в Карлові, Снятинського пов. від Михайла Лелюка Ант. Онишук.

12. Грабіж.

Скоро нашли тютюн у гавди, аби скруток-два, тай забираў подушки, вереню, кожух або шо тай ташив до Мендиле; у Мендиле лишеў, за шо лишеў, а гавда мусіў вітак вікупити від Жида.

Запис. 1913 р. в Карлові, Снятинського пов. від Михайла Лелюка Ант. Онишук.

13. Заворожені ревізори.

Одного разу прийшоў Гуцул купити тютюну. Закупив він у гавди пару шваріў — не знаю уже кілько, 2 ці 3 — тай іде. Іде він дорогоў тай надигаў лівізориї. Кажут они — тоти лівізори: Добре, каже, шо я тебе надигаў; ходи з нами! — А той Гуцул каже: Добре, паночтю, добре, зариз іду, най си лиш перевзю. — Но сіў він тай переауї си, переауї тоти ходаки тай бесаги на плечі тай пішоў. А тоти лівізори не могли си з місці кінути. Таке шос той Гуцул поворожиў.

Запис. 1913 р. в Карлові, Снятинського пов. від Михайла Рошки Антін Онишук.

14. Пімста за ревізію.

Даўно ходили лівізори з гвирами, а ішло їх на більшу ревізію 8—10. Прийшли раз до мого брата, порозбирали си до сорочок, а гвири вложили у хоромах коло стїни. Шукали усюди тай полізли на під над стайнеў. А я повертіў си сюди-туди, оглянуў я гвири — не ладованї. І — ёк то кажут: Ніхто так не потрафит, хїба чорт та хлопец — шьо робити? Найшоў я крухких цвєкїў, позабиваў, позагвожджував усі панїўки і сильно влевцем позабиваў тай цвєкї попримлюваў, аби не витко. Скінчила си ревізія, нічого не нашли, позбирали си тай пішли з затканими гвирами не до ужитку.

То була пімста за ревізію.

Запис. 1913 р. в Карлові, Снятинського пов. від Івана Сандуляка Лук. Ант. Онишук.

15. Розмова зі скарбовим стражником.

Иду я раз из здекутором шгейрентовим отуда Головским плаєм та лише сми наложив флейток титию люльку, а то біда фінанс лієє. Икийс Жєзівський розпцієнт, старє, в бородов, груди розшїнканї,¹⁾ бо то в літі горєчє. А я таки борше кричу: Ади гєндє тєребилюлька идє! А вин, братє, біда учєв, тай кричі: Я тєребилюлька, а ви розшїнкн-кїть!

Ми сїли, а вин приїшов ид нам тай кажє: Ви кричите, шє я тєребилюлька, алє ви розшїнкнкїть, бо скризь валитє сї у клїти, а мєнє хїба єкий лїйдак направи. То я тогди мушу ити.

Витєгєє пачку титиню тай дєє курити. А я кажу: Коби пан дали ничєго титиню, а цє пустє! — Вин відий здогадає сї тай кажє: Но, єкого би ви хотїли? А я тогди нїби закрутив тай кажу: Є, пан повинєн курити за шїсть корєн. — А вин кажє: Я, панє, нї мам тїлє пєнєндєи. — А витак шєш говирков зшїшли ми на титинєрив. А вин кажє: Є, у вас достє, шє нєсє контрєбант; мєнї мнїдували, ми мєємо то вєє позєписувєно. — Я кажу: Тє то мєжє хїбє дєєкий лїйдак ходи за титинєм, а биршє нїхто. — Фїнанс мнїє на то сказєв: Дєбрє мати кожєдєму гєздї по папуши, то єму нїчє ни пошкєди, алє най дєбрє сховєє. Господи, ади єкє гарнє Скупєвє у вас, там сховай, тїлькє душє забєжї, и нїхто ни найдє. — Но, а єк хтє нам замнїдує, то ми мусимє шукати.

Но видитє, то єк би ни сєвї вєрєги, то за титинєм нїхто би ни шукає. Алє отєти, шє маєт трафіки, то вни мнїдуют, бо їм сї шкєди. Тєжє ви гєдєєтє, шє отєти Жиди ни дєнєсє? Но нє кожєдий Жидєк, шє мєє трафіку, зарєз нашємрєє на титинєрив.

Зап. у Головах, Кєсїв. пов. 1911 р. Пєтрє Шєкєрик-Дєникїв.

16. Рєвїзор Слєнєўскї.

Найлєтїйшїй лєвїзор, шєє попєдєаў дєжє наш нарїд, шєє рабуєаў людий — називєаў сї Слєнєўскї. Він їшєу частє бєз зїєволєнє урєду грємєдськєго; брєаў сєбї сєм прїсєжєнєго ї їшєу на рєвїзіє. Ї зинєвєу порєу, єк то вєчїрниці, то він прїхєдїєу пїд вїкнє ї дивїєу сї, дє є курцї (шєє посхєдї сї гєздї, парубки) ї ухєдїт тай прєво дє лєультї. Ї бєгатє в тогє корїстєаў.

Лїтєм звичайнє їдуть людї на сєпанє тай бєрут в сєбєв тєчєн. Алє там на полї то нїхтє нє дєржит тїчєн кєлє сєбї, алє хєвали у зємлю пїд мєжє. А тот Слєнєўскїй чїкає дєсєвїтє у укєпї так, гї шїгєун

¹⁾ Відслєнєнї.

і ек люди надійдуть, а він візитирує і обрабує з тютюну гет тай платя контрабанд. Страшно си его нарід бояў.

Раз пішоў тот Слонеўскі до господаря Петра Семотюка на долішнім куті на ревізію. Приходить він на задні двері і екос заглянуў старого, шьо старий шьос робит у хоромах. Каже Слонеўскі: Вуйку, вуйку! А ховай те-ко тютюни, бо левізори ідуть. — Старий гадаў, шьо то ікіс чоловік каже; питає: Шьо? — Левізори ідуть, ховайте скоро тютюн! — Той акурат маў у хоромах гілетчину тютюну тай хап! несе. А Слонеўскі напроти него: А шьо сховали, вуйку? Відібраў і плати, діду.

Але 61 року Слонеўского асентирували до воська. Тай були там і карліўскі, шьо служили уже; ек він прийшоў рекрутом, то они уже були старі жоннери; тай брали его на сміх; кажут: Ади, карліўський теребифайка не знає рехцўм зробити, а газдам знаў добре віривати люльки з зубіў.

Запис. у Карлові, Снят. пов. від Івана Сандуляка Лук. Антін Онишук.

17. Небезпечна стріча.

Зибрало си нас вище шисть в поле за титинем. Господи, то така фляга, машкара, шо пудь дає, а ми прийшли до Кобак, а там нима доброго титиню, та ми ек зачели ити сели шукаючі доброго титиню, то аж шестої динни зайшли до Джюрова. Прийшли ми в Джюрові до одного газди, тай там згодили титинь. Ни так, ни так то добрий и був, але вже був ліпший, ек тими другими сели. Згодили ми титинь, а ми такі голодні, шо ти кажу, ни мож було витримати. Я зачев казати: Звари ко, газдо, кулешу, а ми пишлим за горівков, тай бих випили могорич и потрішки перехопили, бо ми такі голодні, шо вже ни мож видержети.

Господи, ек си баба ни олюти, а то тента баба, а чьорна, ек Циганка, та ек скричі: Ая, я горівку ни пю, а кулеші ни маю з чого звари, нуки нима, ашо, я сама ни маю шо їсти, ашо.

А я собі погадав: Чекай, чекай, я тебе ше добре обробю! А далі кажу: Та ділько тебе бери, бабо, из твойов кулешев; ми собі попоімо про тебе, але лиш пишли дівку, аби принесла нам горівки.

Баба хоті не хоті пислала дівку по горівку, а дідо такий, брате, рад, шо страх. Він був добрий чоловік. Баба зачела розкладати ватру у печі, та все в одно си вади: Ашо, нима з чього ватру накласти, ані шо їсти зварити, ашо. — Ватра фистги, але приноси дівка горівку, ми сїли за стил, а я прийшов ид бабі тай випив до баби лиш пив порційки горівки, а бабі шош примовив на горівці тай даю пити. Баба ни хотїла, ни хотїла, а витак випила. Та ек стала баба пити, до всіх шистьох випила по повний порції горівки. Их! рухнула си тогди баба!

Штрикла у пид, принесла лишни, набурила ватру, пішла у кліть, вноси штри такі паліниці хліба, ек паски, та уноси тешки¹⁾ из вепра. Засмажила тай дає нам їсти. Ми їмо та пемо, тай баба з нами. Пішла баба тай уноси мині швару титину в дарунку, але такого доброго, шо рехунку єму нима, а другов шваров усіх нас погілила. Баба мене опичинає, а я бабу собі, а ше дес чесом лапну й за смішненку, а баба ни фали мене, ни записуєт ци мині, та має мене за найпоряднійшого жижи усіма. Так си баба шолофостила, аж серед хати пена усела си тай легла спати, а чоловік таки ліх спати, а ми си забрали сміючі в дорогу. Мих би був брати, шо хотіти, але абих ни пожив, шо жедеи нічо ни кинув.

Ідемо ми, а то така пітьма, а шарга, шо пуду дає. Нічого ни видко, хоть око вибери. Ми ідемо отак бирше навгадь. Тут вийшли ми з дуброви Кобанкої, тай загубили дорогу. Але я найшов сад Теленбасив на Старо-Кутах коло „Яна“. А там була хата, тай я посмотрив одвірки й зараз здогадав си, де дорога, тай вийшли ми на дорогу. Перейшли гостинец, шо йде з Кутив до Косова, а вити вже у гори а би був ни заблудив дорогу й з чортами. Вийшли ми пид Хоминцкий, а там стов латри з дриви. Зима²⁾ така ліпани, шо світа ни видко, а ми так померзли, шо страх. Я таки си борше узєв до латра, рєзбили, тай запалили цілий буковий латер дров. Ватра така кінає, шо пудь дає. Ми полегали собі подалеку тай вигріваємо си, а зима до нас ни долітає, бо топи си в горечю.

Забрішєло на зорі, таже це біда, греба утікати, — гадаємо собі, бо ек хтос пидвиди, шо тут си кури ватра коло латрив, тай зараз пидут дивити си тай нас цапнут.

Ми си борше збрали тай пішли. Я мав в Тюдеві знакомого менника отам у потоці гет ид горі, гет више тюдівської церкви, тай ми си изправили до того менника, а там бих передновали, а вити у вечир далі в дорогу...

Лише ми вийшли з дуброви на поленку тай избігли на потик тюдивский, а то в зистріть ид нам просто вид млина вале два шандаре, вїйт, тай поліциян. Ото ми впали у руки, нима навіть шо пусто и фиркати си! Про оборону й бесіди нима, бо то в селі, зараз би си збігли тай нимили, про втечу й думки ни маємо. — Слїд, бо зима, а до того ми таки їм пид самим носом. Оден ратунок легати в поточіну, ека там мала великі береги.

Вже все одно, буде шо буде, ми вергли бисаги в поточіну, тай сами впали коло бисаг. Я ек ліх, так си из місця ни тєваю. А вуйко Микулка лишив бисаги, а сам зачєв утікати на литьтьох й на колінах

¹⁾ Кишки.²⁾ Сніг.

ид горі поточінов, та все шо поступи, а то слід проломи си, а вин у воду лиш зальопоти. Доста ми вже було ни до сміху, а ше сми си смієв, ек собі нагадаю, шо Микулка бовє си води, шоби де си и кришечку ни замочів, а тепер ек гуса льопотів у воді. Та ми мали велике щестє, шо ровта прийшла поверх нас й нас ни воздріла, ба навіть вийшла на наш слід и нічо ни покмітила. Ек ровта прийшла, а ми тогди борше до менника, там си повисувували, а вити далі в дорогу, але вже ни в страсі, лиш смішкуючі си з Микулки, шо вин ловив струги в поточіні.

Зап. у Головах, Косів. пов., 1911 р. Петро Шекерик-Доників.

18. Підглянені тютюнарі.

Збирало си раз нас шість за титинем у поле. Мий дедя (Антосій Янушевський), я (Іван Янушевський), Федьо Кітрилюк тай ше екис три, вже сми, бигме забув. Набрали ми титиню тай вернули си т хаті.

Прийшли ми у Соколивку, аж то уже велика днина. Мий дедя, покійничок, був тогди за проводиря. Ек прийшли ми в Соколивку коло Продана, а дедик каже: Повертаймо до Продана, бо в днину бийно ити, аби дес нас ни имили деруни.¹⁾ У Продана будим пити, а у вечір пидим.

Ми си на то згодили, зайшли до Продана тай зачєли пити. Пислали раз за горівков, ба другий раз, ба третий раз тай усе випивають. Уже сонце д вечеру, а ми си видіжкали ити. Але дедик ни хотів ити, каже: Люде, шо ви робите! Та же це ше днина, можут нас виловити.

Але ни було шо робити, то си наперли тай пішли. Але треба було из дороги переходити на другий бик, аби пити у вобичь, а там була страшна скала. Мусіли ми метати бисаги на землю тай изждати, доків помаленьки кождий си ни перепхає попид скалу берегом. Попереходили ми помаленьки попид скалу тай лише си приймали у скалу д горі ити в верьхе. Але на другим боці за волов була школа, а тот професор злодій робив зводи²⁾ на титинарів. У него, бувало, сидє лєвізоре тай скоро уздрє титинарів, то си гонє тай ловє. Але ми пидийшли у вобичь, а дедя каже: Йй то бийно, аби ни було отам лєвізорив у школі.

Аж нараз отворили си з школи двері тай вийшли вити два шляхтичі. Тоти шляхтичі зачєли бічі дорогов тай перебігли воду тай зачєли си дерти ид нам д горі. Ми кажемо: Вере то лєвізоре, ци Жиди? Бо вни пушки поховали, шо ни було витко спид лахманив. То и уни були

¹⁾ Скарбові стражники.

²⁾ Доноси.

хстрі; аби ми їх ни пизвали, то вни си переберали. Але ек си май зближили ид нам, то ми кажемо: Таже це, бигме, левізоре! Тікаймо!

Ми зачели утікати у вобичь, а левізоре за нами. Та шо, ми уже умучіні, а вни, знаеш, свіжі, дужі. Так си женут, шо страх, за нами. Але була екас поточіна, а там ґруник, а витак знов поточіна. Ми зачели бічі у ту поточіну, аби вібічі на той ґруник, май звише, а левізоре собі біжут, аби вибігли зниже, тай аби нас перебігли. Тай були би нас, брате, там перебігли, але ми лише вибігаємо на ґруник, аж там була хата, а в тий хаті на задвирю грало весіле. Дедик ни зних тікати з бисагами, верх бисаги з титинем на землю, тай сказав: Ого, най те Бих пибє! — Ми собі погадали: Зараз нас тут виловє, ни буде шо робити.

Нараз з того весіле штрик екийс чоловік ид нам тай хапнув дєдєві бисаги з титинем з землі тай зачєв тікати з нами ид горі у ліс. Дєдєви си зробило лекше тай дєдєя собі уже утікав из нами. Ми лише біжимо поверхє, а левізоре таки тут-тут нас ловє! Але на наше шєсте терла там у вобочі чєлєдь прєдєво. Було шисть чілідин. А ек узріла чєлідь, шо за нами женут ци левізоре, тай нас тут-тут подогонєют, а чєлідь тогди си заголила, ек си левізоре зближили ид ним, тай зачєла кричєти: А чього вам треба? П...и? Є...ли бєстє? Натє, є...т?

Тай тим тотє чєлідь трохє припинтала левізорий, шо ми утекли у ліс спєрєд них. У лісі ми помєтали бисаги тай посідали, маємо горівки у бєклагах тай пємо. Ми скоро у ліс, а у лісі уже великі. Ни боїмо си левізорив! Сиділи ми там, говорили, аж доків ни зробила си добра нич. Єк повєчєріло, але було місячно, хоть мак набєрай, ми си зачєли лагодити в дорогу. Але зачєли ми нагледати тай уздріли у гучі лівізорив. Уни, оба левізоре, так ек котюги, назєрают, шо ми там робимо. Уни собі гадают: Скоро вни рушє с титинем, а ми тогди на нї нападим з нинападу тай богдай имємо двох, трьох. А ек нї, то богдай будим ити за ними, тай їх екос имємо дес на перєлазі, ек будут перєлєзати.

Але ми скоро уздріли левізорив, то таке си зачєли острити: Ото коби нам тут левізоре! Зараз бих їм осьвєтили паску! А наші левізоре єли си трохє видєстupati у зад. Дєлїнь ми устали тай пишли. А левізоре собі идут за нами так, ек котюги, крадьки.

Вийшли ми на одно полє тай уздріли ми, аж идут таки за нами левізоре. Йй! Господи! ек ми помєтали бисаги, та за левізори, а левізоре далі в ноги спєрєд нас! Тай нагнали ми левізорив так, шо вжє ни мали охоти ити за нами.

Ми вийшли ид хаті, та дав дєдєя тому чоловікови руно вовни тай кусок солонини, тай той чоловік пишов собі гєт. Але помих бисаги ви-нести аж до т хаті нам.

Правда, витак у дві неділі післї того, ми знов пишли у полє за

титинем. Але дедя вже ни ишов, бо ни годен був тікати, ек би де трафиле си до того, старий уже був. Прийшли ми до того Проданюка в Соколивці знов, тай закликали тоту челідь, шо сперла тих левізорив тай того чоловіка. Но та правда, шо ми тогди побаювали! Им... Господи, поки я був молодий, то по кільканацять раз вихожу за титинем на місяц у поле.

Зап. у Головах, Косівського пов., 1907 р. від 70-літнього Івана Янушевського Петро Шекірик-Доників.

19. Як кушнір утікав перед ревізорами.

Оден кушнер ішоў з села, шо шив кожухи тай узеў собі троха тітйону у мішок тай несе. Та потому оповідав, шо як ішов, то такий страх дістаў, в далеку сі єму привиджели шаблі, панки, тай він зараз кидав мішок і тікаў гет. Але потому, як придивиў сі, хто то іде, тай вертаў сі, браў мішок і ішов дальше. Так він дуриў сі кільканайцять раз. Потому такі справді надигаў фінансіў і зачеў тікати, але уже міха не лишёў. Але они бігли за ним, шо мали сили. Біжит він — а то зима — гадає, як не зможу тікати, то скину чоботи, а босий буду тікати. Вібіг він на горб (снятинський) тай змучений сіў. Дивит сі він, а они также посідали під горбом. Но він відпочав тай пішоў скоро до дому.

Запис. 1913 р. в Снятині від Олекси Мардаревича Антін Онишук.

20. Пригоди тютюнарів.

Зибрало си нас раз три з Жебя за титинем у поле: я, ше оден Жебивський чьоловік, тай Юрина Бордюків з нами третий за проводатора. Прийшли ми в поле, накупили титиню, тай рушили вити у добрий чєс домів. Лише ми вийшли з дуброви на дорогу отам, ек си йде з Косова до Коломиї в пістинским згоні, а то лети фира з горішня, тай у возі сиде два баді.

Ми похотіли втікати, а баді зачєли кричєти: Агу, злодії Гуцули! Віддайте тютюн, ащо чикайте! — Та наш побратим таки порє борше у дуброву, а ми два з Юринов Бордюковим май трохе вгвтані стали ждати на бадіків. Юрина каже мині: Ти си нічьо ни бий, лиш абис то робив, шо й я.

Бадіки прийшли ид нам, злізли з воза тай так осовито до нас приступают! А ми си ніби перепудили тай дрижино, а то ше бирше бадікам додало охоти. Ащо, ви тютюн несєте, злодії Гуцули. Ащо! Га, ми вас віддає до Косова. — Воля ваша, панове мої великі, робити з нами, шо хотіти, ми у ваших руках — відповідає Юрина, а сам лиш

тут моргає на мене, аби я був на поготові. — Бадіки скричели на нас, аби ми здоймали бисаги тай метали на виг, а сами стое над нами. Ми си вибгали за бисагами, а Юрина лиш кліпнув на мене, их! Господи, ек почестуємо бадіків бучками по чолю! Юрина одного, а я другого, а бадіки ек сипки, лиш си пофльоцкали на землю. А ми вже тогди так своїх бадіків жупуємо, шо відий. Ек уздріли ми, шо бадікам ни делеко до смерти, лишили сми їх тай пишли ид возови. Там, брате, у возі стої берівка шош у шисть вик, горівки повна, и два хліби жикні, тенгі, тенгі. Ми то все забрали собі из воза, тай си дивимо, а бадіки наші, то оден встане, то другий, тай изнув падут на земню говоречі из собов: Шо, я ті ни казав, дай спокій Гуцулам, а ти ни мих си наїсти титиню! Ашо, видиш. Маєшт ютун. — Ми прийшли ид ним, наметали їх обидвох на фіру, а сами пишли далі в дорогу дубровами.

Видийшли ми кавалок у дуброву тай там сіли, Юрина роздинає ту горівку, я крою хліб, пемо, їмо, тай си сміємо з дурних бадіків. А то си нараз розступили гаджучки, зашелестіло листє тай ид нам си уповів наш третий побратим, такий перепужений тай благонький. Та коби ше був сів и сидів тихо, але вин си зачєв питати: А вас ни стратили ти грабивники?

Ні, ни стратили, сїдай, меш пити горівки! тай потєг єго за рукав Юрина. — Вин сів коло нас тай пє тої горівки, а ек си напили добре, тогди Юрина ек зачинає єго бити. Господи! Вици та вици у песок, тай наказує єму: Диви си, мо', аби ти бирше ни вакав си пти за людьми в дорогу, бо ти зрадник. Ти чьо тікав? Ге! таже ек гиним, то гиньмо всі разом, але ни лишєй другого в біді, ек идєш з ним в одним товаристві.

Тот си просив, шо просив, а нарешті ек єго добре Юрина набив, тай самий єго пустив и нагнав гет, шоби навіть з нами разом ни ишов.

Юрина був дуже ретенний чьоловік, протоопришок, и любив того побратима, шо ек вже був єкий трафунок, то вин си ни пужів, але ставав до оборони, ек було треба.

Припочіли ми оба тай пишли горі сами два. Виходимо в Жебе лишє зачинає зорети, а ек зийшли ми отам коло фіросив у селі, то вже зробила си динка. Лише ми перебігли дорогу, а то біжи за нами лєвізор. Ий Бог же би цєго побив, таже цє біда! Тут село, люде, зараз зроби си лярма тай нас виловє з титинєм. Ми оба з Юринов зачєли утікати. Юрина був на світї легкий и швидкий; ек прийшов ид єкомус парканови, то си навіть и ни дотулив до него, так єго перескочив. А я ек скакав, тай си завадив сорочков за сук и завис на паркані. А лєвізорина набіг тай мене чяп за бисаги из заду.

Ий — ек си обернув Юрина, та набіх ид нам, та ек ужох лєвізора

буком по храпах, а левізорина лиш си перевернув у ревец під плит. Ми тогди з Юринов потокмили крисані на голові, та далі в ноги.

Прийшли ид хаті, попереберали си, ніхто нічо ни знав и до сегодне. Левізорину узели під дохторе, а тот полохливий побратим и вмерав та за титнем ни ходив бирше, таку ему дав науку Юрина. Але ми оба з Юринов були великі побратими, аж доки Юрину ни завісили в Коломні ек послідного ваташка гуцульских опришків.

В Жабю-Ільци, Косів. пов., зап. у маю, 1911 р., Петро Шекерик-Доників.

21. Гуцули з закришкою.

У нашім краю, то не усюда робле тітюн. От ік у Гуцулів не робит тітюну ніхто. Гуцули з гір сходили і розбігали си по тих селах, шьо робили тітюн і купували собі, де можна. Але шьо тот тітюн не вільно нігде продавати, лиш у цісарских маґазинах, то за тим дуже слідили левізори. Часто було, шьо ті левізори нападали на Гуцулів, ек они вертали си до дому у свої гори з тітюном. Але трафляли си такі між тими Гуцулами, шьо потрафили перед ними утікати, а ек ні, то робили з ними різні штуки і такі переносили тітюн у гори. Одного разу, під зиму, зайшли Гуцули до одного села і вечером зайшли на обійств одного господара тай кажут: Добрий вечір вам, ґаздику! — Дай Божи вам здоровля. — А ці знаєте, чього ми до вас загостили? — Каже ґазда: Ек скажете, то буду знати. — Ми прийшли до вас, ці би ви нам ни продали троха тої „закришки“, бо чьомо, шьо у вас дуже добра. — Каже ґазда: А ви не знаєте, шьо то ни можна, шьо вас можут левізори вдибати? — Але ті Гуцули кажут: Будьте спокійні, ґаздику, ми коби вішли від вас тай можемо спокійно спати; ми в поли дамо собі раду, аби було і кілька левізориї.

Но позволиї ґазда їм вибрати собі тітюну. Кождий вибраї ік найліпшого, поторгували си тай росплатили си і поклали той тітюн у бисаги. Раненьтьо пустили си они у дорогу. Але оден Гуцул затримаї си, роскладає ше раз свої бисаги і просит того господара, аби ему позволиї троха попилу. — На шьож вам попелу? — Каже: То має бути дарунок для левізориї. — Но, виїшли Гуцули з подвіря і тихоньтьо, оглядаючись на ўсі боки, пішли селом. І вішли они з села тай вараз зачели голоснійше говорити, бо кождий буї з того задоволений, шьо ніхто їх не затримаї. А господар уже не спаї, але ходиї поперед хату і зазираї, ці не ведут до него Гуцулів з тітюном. Гуцули увішли уже добрий кавалок, диве си, ідут два фінанси. Но скочили Гуцули до корча і вирубали собі ціпкі пруты на каблуки. Надійшли левізори і

в один голос закричали: Стійте! що маєте? — Панчіте солоденьті та дорогі, несемо тітюн. — Знимайте бисаги, покажіт ікий тітюн. — Но анеу той Гуцул бисаги, що мау попіл, і розкладає бисаги, аби показати тітюн. Левізорь наблизив си до бисагів, а Гуцул ік свисни понилѳм в очі, аж тому сьвіт завмерь. А другі Гуцули кинули си на другого левізора, авернули его до землі, везали ему руки і ноги і тими каблукани припняли его так до землі, що він не міг рушити си, тай пішли у другий бік.

За екис час їде той господар, що у него купили тітйону, орати і дивит си, а то при дорозі на сіножати два фінанси — оден лежит на землі, а другий ніби над ним плачі. Зближив си господарь, а той, що лежит на землі, каже: Чесний господарю! Виратуй мене з цього. Проклятї Гуцули припняли мене, а мому товаришеви засипали очі попелом, що ни годен на сьвіт си подивити. — Бире господарь, витягає каблукі, піднімає левізора з землі, розвезає ему руті і ноги, а той зараз такі до него: А тютюн маєш? Тай перешукаў его і знайшов люльку поўну тітйону. Зараз вінеў в кішені маленькю важку і зважив той тітюн тай каже собі платити контрабанд. Газда просит си, каже: Та я вас вїзволиў, а ви що? — Він каже: Я маю тате право! — Каже газда: „Пусти собаку з ланца, а він тобі очі відри“ таке і це.

І так — Гуцули висвободили си, а господар унаў у сїтку.

Запис. 1913 р. в Карлові, Снятинського пов. від Дмитра Калитчука Антін Онищук.

22. Попелом в очі.

До одного господаря прийшло шос 7 ці 8 Гуцуліў купувати тютюн. Но, купили они шьос по 3 ці 4 швари тай на відходнім кождий узев си жинию попелу; бисаги з тютюном на плечі, а попіл у жмени. Ідут они, ідут, але дес перед Косовом на дорозі здибали їх фінанци тай кождий прискочив до одного Гуцула тай: Це може тютюн? Це може тютюн? — А гуцули лиш кождий попелом у очі фа! Ая, каже, тютюн... Видиш?! — А тоті зачели очі протирати, а Гуцули тимчасом у ноги. Тай пропало. Е, ті знають рихувати!

Запис. 1913 р. в Карлові, Снятинського пов. від Михайла Рошки Антін Онищук.

23. Зловлений тютюнар.

Розказуют, що раз ишов гурт, таки добра табора, титинарів з титинем з поля тай трафили на засїдку. Біда, нима шо робити, разом усі титинарі утікают. Але одного титинаря, Кітлерюка малого, имили левіворе скос. А вин, чім го ймили, кричі на свого дедю, який тікав

з титинем: Ни тікай, дедю, ни тікай, бо я вже у руках! — Але старий ни був дурний, утік, а витак си усі потаїли, хлопчішя забрешкали, тай пропало. Лиш хлопчішя Кітлерюк трохе посидів, бо ни жав чім платити. А тим другим и волос з голови ни упав.

Зап. у Жабю, Косів. пов., 1913 р. Петро Шекерик-Доників.

24. Пані тютюнарі.

Вибрало си раз багато Головців¹⁾ за титинем, уже таки ни дуже давно, буде тому з вісім років. Ни були то самі Головце, були там Річчени²⁾ и Жевивце;³⁾ я знаю добре, коли то було.

Пишли вни у поле,⁴⁾ тай витив си вернули, тай ни прийшли собі просто, але гайта дале повернули в коршмю на Дубовий у Ріпці пити. Титинь полишели на царинні коло Василенька, тай пару людий. Пили, шо пили у коршмі, тай пишли пити усі до купи коло бисаг з титинем.

Там зробили великий варвид, нічюм пені. На то си надіс шандарь з Жидом из горба, з Лейбов тай зачев кричети на Люпайлюкового Леся, екого пизнав по бесіді, ци там нима Джігорука. Але тоти пені, протопені,⁵⁾ ни пишли ид шандареви сказати, шо мижи ними нима Джігорука, але зачели кричети: Шо ти там за оден шандарь? с... матери твоєї, иди суда, подиви си!

Шандарь ек це вчюв, так просто из Жидом ид титинарям, а то шо протопене, зачели утікати, навіть и бисаги полишели. Одного пеного нив шандарь в руки, а тот пений хлопчішя спудив си шандаря тай розказав гет за всіх, хто ніс титинь.

Другий день шандарь повишукував собі таких пиддихачів, шо пишли тай ни одних подурили, кажучі: Ни бийти си ничю. Прийміт си бисаг своїх з титинем, а вам мало шо буде платити. А ек си ни приймасте, то вас на вупер засуде, а тозди ни бийти си, шо вни з вас ни поздерают шкіру.

Ни оден був такий дурний, шо приймив си тих бисаг з титинем.

Зачели свідчити один на одного. Але були такі, шо си таки ни признали, тай їм ничю ни було. Тот титинь попривозили до канцелярні, а там склали ни важений. Двері замкли тай лишили титинь пид замком.

Я був біда, Юдаш. Курити ни курив, але хотів трохе обмєнчити титиню, аби менче на платню. Нима ек си до титиню дистати, бо викна тай двері обзамикані добре, а я гайта, далі у каглу з хорим, криз комен тай у хату отек кіт лізу у хату криз комен. Ий, шо я тогди тих

¹⁾ Людий із Голов.

²⁾ З Річки-Красноїлі.

³⁾ З Жабя.

⁴⁾ На доли.

⁵⁾ Сильно пані.

швар¹⁾ назапав, давав за пусто, хто лиш хотів брати. Все си менчило бідним людем. Витак прийшли пани з Коломиї, важили титинь та тегли протокули шош цілий тиждень у капцелярни громадский в Головах. Витак знов тегали людий до Устерік на пошторунок тай там тегли протокули знов, тегли би си їм очі з голови! Тегали навіть таких людий, шо вони ніколи ни ходили за титинем, лиш си їх питали, ци вони ни тегують, ци ти титинарі коли ше ни ходили за титинем. Але ни бий си, ни було дурних, кождий говорив так, аби бідних людий ретувати з біди.

Богато з тих титинарів вилвлених платило великі кари, навіть по тристо банок, а хто ни мав чім платити, то мусів сидіти по пару місяців в арештах. Але однако, тот титинь кортечий, однако тоти титинарі ходе и тепер у поле за титинем, лиш си ліпше сокотє, шо їх вже так май ни дове.

Зап. у Жабю, Косів пов. 1913 р. Петро Шекерик-Доників.

25. Бійка на рожнівськїм поли.

Зибра́ло си нас раз за титинем триціть людий з Голов. А з Жебе опередь нас пишло було сорок людий та́ки за титинем у поле. Набрали Жебивци титиню тай пишли горі, так у ку́пї усї сорок людий. Але за Розновом гет на поли була корьшма камарална. У тий корьшмі був шинкарем Руснак. И бувало, тільки идут титинарі, тільки у тий корьшмі мусє їсти, пити, поночювати. Бо то було на безлюдю, тай було безпечно. А инде ни було де так безпечно. Прийшло сорок Жебивцив до тої корьшми тай зачели там поночювати.

Але лише Жебивце си добре розтабашували, аж у хату нараз напало шість левізорив. Зачела си жотанина, люде ни хотїли виддавати левізором титинь. Господи, — була там страшна бійка. Жебивце убили тогди там двох левізорив и того чоловіка, шинкаря, на смерть. А тоту решту левізорив пофледжіли ни на еке. Того шинкаря убили відий тимунь, шо вин був став по сторонї левізорив и кричев на людий. Жебивце вибили там тих левізорив тай сами повтікали всі с титинами горі в Жебе.

Аж ми, саме нас триціть, идемо лише за титинем. Нам люде по доро́ві кажут: Ігі, куда ви отепер идете? Таже на Рознівским поли вибили Гуцули левізорив, та тепер саме туда ровти ходе та комісії; вертайте си гет, бо вас вилове.

Але ми на то ни турали, лиш таки однако пишли. А тогди стое́ло дванаціть левізорив в Снетинї на то лиш, шо би нас ловити з титинами. Та лише ми си уповїли на рознівске поле, а то ровта вити з села

¹⁾ Шнурів.

вали. Така брате, вармія, до триста народа: Левізоре, шандарі, пани, Жиди, хлопи. Гет усе, що жило, то вирушило у поле. Тай нас заздріли, тай таки у крик та за нами! Тай кричют: Агу, Гуцулія! То тоти, що вибили людей на Рознївским поли!

Ни було нам що робити, ми мусіли утікати. Ми утікали, але то си гнала за нами погоня тай старий Медяр ни змих утікати тай имили того Медяра ровтарі, а ми решта утекли. Та витак сидів Медяр арештами дуже довго, аж доків си ни визнало, що то Жебивце вибили левізоровив, а ни наші. Господи, ека заа того була біда, протокули, та тєга-нина! Тепер того нима, що було давно!

Запис. у Головах, Косівського повіта, 1907 р., від Івана Янушевського Петро Шекерик-Доників.

26. Вибитий ревізор.

То було і так, шьо левізори перебирали си за Гуцулії тай ішли на контролю. Раз прийшоў до одної хати Гуцул (а то такі буў левізор) тай каже: Газдо, ви би продали тютюну? — А той газда подумаў тай каже: А я не знаю, ці то можна цісарську марфу продавати. — Ей, каже, продайте-продайте. — Каже той газда: Зачікайте минутку, а я, каже, порадо си жінтьи; ек жінтя скаже продати, то продам. — І війшоў він на пару минут до хорім тай за час уходит тай каже: Я можу, каже, вам продати, але уперед розауїте си. — І той Гуцул розауї си, а той придивиў си, шьо то ноги білі, панцькі, тай ек узевў бука до рук, ек імиў того Гуцула парити, то той ледви утік.

Запис. 1913 р. в Карлові, Снятинського пов. від Михайла Рошки Антін Овищук.

27. Перебраний ревізор.

Перебраў си раз левізор за буковинцького Гуцула — гачі маў чирлені тай шепка велика, перекручена назад; у руках маў батіг і бесаги. І вікликаў мене з хати тай каже: Кітюну бисте не продали? — Я стаў, диўлю си на него тай кажу: А то вільно кітюн продавати? — Е, шьо, каже, продайте тай уже. — Я ему кажу: Тепер тютюну не продам, іди, он той богач продаст, він має багато. — Пішоў він туди, а той каже: Я, чоловіче, з роду тютюну не робіў! — тай відослаў до Семена. Семена вікликаў: Продай кітюну! — Семен ему вівіс так скілька папушів. Е, мені, каже, треба багато, з міх. — О, каже, хіба прийдеш на весні. — У Ілі буў, а Іля таки каже: Прийдеш на весні. — Тай потому у весні, квітня, прийшла ціла брика левізоріў; буў і той, шьо буў

перебраний, я пізнаў. Прийшли тай у Семена найшли скрутец, у Ілі найшли гілетку, а у Ілі Никиф. найшли піў папуші.

Запис. 1913 р. в Карлові, Снятинського пов. від Мих. Фроляка Пав. Антія Онищук.

28. Непокірний Циган.

Тут буў Циган, маў кузню, тай они (левізори) его дуже з густа нападали, бо до него сходили си усе люди тай курили тютюн, віколи они не могли котрого іміти, бо наколи прийшли, а той люлька Циганови, а Циган каже: А шьо з мене озмеш, паночьку, ек я не маю нічо? — Тай левізори зробили з ним угоду: Кури, кілько хоч, але аби і люди коло тебе курили, аби ми мали прихід, бо ти, каже, заказуєш, а ми не можемо іміти ні одного.

Одного разу прийшли они до Цигана, але шос ему не ўгодили, шьо Циган був сердитий тай він гадає: Чикай, меш темити! Тай Циган спантрьў, шьо ідут левізори тай він шпуруў на землю розпечене велізо. Як улекіў левізор, — екис буў чорний, високий — тай питає: Де люлька? — Я не знаю. — Та я видів шос куриў! — Ні, паночтю. — Але левізор скочиў сюди-туди, шукає, ці де ни кинуў люльку тай став на то розпечене велізо так, шьо чобіт спалиў і ногу ушк. Злятиў си: Ти Цигане! проклетая віро! Чикай, дух кі борше лишит за ці чоботи, ек я кі лишу у сунокою!

Запис. в Карлові від Николая Калитчука Антія Онищук.

29. Стражники в калабани.

Несли Гуцули тютюн — аж зловили їх фінанси. Гуцулів було де-сіть, а фінансів петь. — Стійте! — кричут фінанси. Але Гуцули не слухают. Ті вабігают ім дорогу тай не пускают далі. Господи, ек Гуцули не покладут тютюн, ек не возьмут сі до фінансів — ледви не ледви два з них утекли з житем. Решту половили, повезали руки й ноги та вткнули в калабаню. Фінанси почели там захлипати сі тай вилісти ніяк не могли. Оден з них таки втопив сі, а другі два екос виратували сі (не зараз); але по сій пригоді покинули службу, — тай се, шо вам кажу, оден з них мені сам розказував.

Зап. у Тростянці, Снятин. пов. 1910 р. від Василя Павлюка Ол. Іванчук.

30. Стражник під ледом.

Ше оден фінанс, шо покинув давно службу, оповідав мені таке: Здибав я раз — каже — Гуцула, шо ніс на кони тютюн. — Стій,

Гуцуле, кажу я йому; в тебе в бесагах тютюн! — Авжеж, паничу, тітін! — каже тай до мене. Дес не свиснув, дес не звили сі інші Гуцули — та скрутями по голові мене. Потім звязали мене, понесли під міст, пробили лід, вихали мене в діру тай пішли далі. На шість під льодом було порожно, бо вода вімерзла і я трохи там помучив сі. На другий день я пішов до дерекції і подекував за службу.

Зап. у Тростянці, Снятин. пов. 1910 р. від Василя Павлюка Ол. Іванчук.

31. Тютюн у полонці.

Даўно, як то ходили левізори, то мусіў газда, шьо у него найшли, брати той тютюн і нести там, де ему казали. Раз графило си, шьо у одного газди найшли велику бочіўку, поўну тютюну, тай казали ему нести до міста. Ідут они через ріку, а то зима, лід на ріці. Ідут левізори наперед, а він за ними несе тютюн. На льоду була велика капка, шьо рибакі прорубали на рибу тай той чоловік нараз похоўз си тай упаў коло тої капки, а кітюн — попід лід... Обернули си левізори, шьо то так гепнуло, дивет си — чоловік упаў, а тютюну уже нима. Де тютюн? Пішоў під лід... Ті зміркували, шьо він їх змудруваў тай пустили.

Запис. 1913 р. в Карлові, Снят. пов. від Юрка Волощука Н. Ант. Онищук.

32. Міцний тютюн.

Несе Гуцул тютюн тай здибає в лісі фінанса. Фінанс був сам, витяг шаблю тай підходить до него на остро. Але й Гуцул не страшків син, мав дубельтове пістолє набите тай не гадає втікати: — Стій, Гуцуле! Шо несеш? — питає фінанс. — Та тітін, пуста тереби-файко! Шо тобі до мене?! — Ти ше питаєш: шо?! Показуй тютюн! — Коліс так до дябла наважив, то ти покажу! Витег з бесаг скруток — та як потегне фінанс по зубях, аж зуби посипали сі на землю. — А моцний? — питає Гуцул — та ше пару разів по зубях.

Зап. у Тростянці, Снятин. пов. 1910 р. від Василя Павлюка Ол. Іванчук.

33. Приємна омаста.

Йшов Гуцул з тютюном тай заздрів ревізора тай зачєв втікати. Але ревізор друнув за ним, і був би го вдогонив, бо Гуцулови було тяжко бічи з повними бесагами. Але на своє шість Гуцул подибав на дорозі велике г...но. Зігнув сі борше, обмастив бесаги г...ном, тай забрав решту у пригорщі. Як надбїг ревізор, тєнув ним йому в лице, лишив

нечисті бесаги серед дороги, — тай далі! Левізор заки обтер сі — вже го не видко було. Ливив також бесаги серед дороги, бо си брилив, — тай пішов до дому. А Гуцул перечикав єкийс час, потім вернув си, забрав бесаги тай пішов до свого села.

Зап. у Тростянці, Снятин. пов. 1910 р. від Василя Павлюка Федора Олекса Іванчук.

34. Обгноєні скруті.

Оден господарь робив кітюн і заховаў собі бочку для себе. Але пішоў донос поцереж людий сільських, шьо у него є кітюн і прийшли левізори. Але він уже є тим кітюном зробив дома порядок, шьо ни гаврал так скоро єго найти. Він узмиў і тот кітюн поскручував у скруті тай кожний скрутель пообліплював наоколо товарічим г... і то повикидав на гній. То було зимі, мороз буў дуже і то зараз з верьха обмерзала тай лежит. Прийшли левізори до него і питают си, де той кітюн? — А він каже: У мене кітйону нема, я прошу собі шукати. — Но шукали они у хаті, у stodолі і гній перевертали — а не знайшли нічо.

І він тот кітюн, єк они пішли, то він пообтручев гній гет, а кітюн склаў тай маў курити цалий рік. Ше і я того кітйону курив — привіс мені Іля Уский шість скрутіў.

Запис. в Карлові, Снятинського пов. 1913 р. від Николая Сандуляка Антін Онишук.

35. Будьмо собі добрі.

Ішоў Гуцул з тютюном тай трафиле си, шьо надибали єго левізори. Кажут левізори: Шьо нисеш? — Ой нічо, панчіку солодентей. — Але тоті зревідували тай зачели цотарати си з ним — шьо, каже, то цісарське, то не вільно, то є контрабанд за то, то не вільно. — А Гуцул то усьо слухав тай іде з ними і усе си питає: То шьо то є, панчіку солодентей, каєте — контрибуція ікас? — А левізори єму зноў тото віяснюють, шьо то є контрабанд. А він знов си питає. Але уже надійшли они на міст, а Гуцул з моста тютюн боўх! у воду тай каже: То то, панчіку солодентей таке: Контрибуція отуди поплине, а ми собі ітім чесно онтуди, тай бутім собі добрі!

Запис. в Карлові, Снятинського пов. 1913 р. від Николая Калитчука Антін Онишук.

36. Тютюн у воді.

Ніс Гуцул тютюн, але здибає єго фінанс тай каже: Шо там несеш? — Та тітін, паночку любий! — А то вольно, злодію, тютюн носити?! Ходи во мнов!

Що мав робити — пішов. Фінанс йде наперед, а Гуцул із задю, але фінанс все зиркає, шоби Гуцул не втік. А Гуцул йде тай збирає каміне тай кидає в бесаги. — Шо робиш, Гуцуле, на шо тобі каміне? — Та, паночку любий, одна бесага тежша, а друга лекша то й докидаю каміня.

Бк прийшли на міст — то Гуцул бесаги в воду, а бесаги тежкі від каміня не пішли за водов. Перейшли міст, фінанс обзирнув си — а в Гуцула бесаг нема! Тай шо мав тепер казати йму?! Пустив Гуцула, бо боев си йти з ним у касарню, шоби встиду не набрати си. А Гуцул вернув си, витег жердков бесаги, висушив в лісі тай вернув у гори смолити.

Зап. у Тростянці, Снятин. пов. 1910 р. від Петра Марчука Онуферяка Олекса Іванчук.

37. Біда в воді.

Здбав фінанс Гуцула в тютюном тай каже: Меш, Гуцуле, мати біду! ходи зо мною! — А я й не знав, паночку, шо буду біду мати!... — каже Гуцул, тай йде за ним. Прийшли над воду, а Гуцул бесаги у воду бебех тай каже: Оттуди, бідо, шезай від нас рщених!

Фінанс скочив у воду, шоби тютюн здогонити, а Гуцул тим цісом пішов собі своїов дорогов.

Зап. у Тростянці, Снятин. пов. 1910 р. від Петра Марчука Онуферякового Ол. Іванчук.

38. Тютюн у Пруті.

Прийшли левізори до одного газди, шьо єму не стало до ваги тютюну. А тютюн буў у него під стріхоў і они тот тютюн найшли. Кажут они до того чоловіка: Бери тот кітюн тай неси. — Він узевў тай несе. Але прийшло си на той великий міст на Пруті, а він відивив си, де велика „бульбона“ (глибока вода) тай скинуў з плечий тот кітюн тай у воду...

А левізори кажут: А ти шьо зробиў? — А він каже: А шьо-ж би? Мені було за кышко нести, то я мусіў собі полекшити: Най се шезає від мене і від вас.

Запис. у Карлові, Снятин. пов. від Николая Семотюка Ант. Онищук.

39. Кіш із тютюну.

Люди мали ріжні способи, аби сховати тютюн перед левізорами. Раз оден чоловік узевў кітюну і скрутив у таку коўбасу, а вітак обвиваў соломой і з того зшиваў такий кіш, ік то у нас шили на збіже. Потому собі по кавалку кроїў і куриў.

Запис. в Карлові, Снятин. пов. 1913 р. від Михайла Рошки Ант. Онихук.

40. Бантина з тютюну.

То також так робили: Браў ґазда тютюн тай клаў у курницї нову бантину, шьо то кури сїдают — тай ту бантину увиваў раз-попри-раз тютюном і вітак по верьха увиваў то личком. Потому то через ніч кури поваляли тай не пізнати: бантина тай бантина. А ек схотїў курити, то таку одну бантину собі роввиў і склаў дес у беспечне місце.

Запис. в Карлові, Снятин. пов. 1913 р. від Петра Кузика Ант. Онихук.

41. Шнур із тютюу.

Прийшли левізори до одного чоловіка, шо не стало до ваги. Він робив тютюн, тай они знали, кілько має віддати, но, а ек не стало до ваги, ек віддаваў, то пішли на ревізію. Питают си левізори: Ти сховаў тютюну? — Сховаў! — Кілько? — Каже: тільки, кілько треба ми курити. — А ти знаєш, шьо то не вольно? — Як? Каже: То, аби я робив коло него тай аби не вольно курити? А це хто таке видїў? — Но, кажут, а деж той тютюн є? — Шукайте собі! — Шукают они усюди, тріснут — нема. Но, каже ґазда, шьо ми дасте, аби я вам показаў, шьо ви си, каже, дивите на тютюн, а не видите.

Кажут они: Не меш мати жадної кари, лиш покажи. — Тай дали собі руки, аби він показаў. Цовів він їх під саму хату тай каже: Ану, дивіт си ще раз. Диве си они — нема. А то попід стрїху від вугла до вугла прокегнений ніби курмей, а на тім висит шмате.

Але він приступив до того тай ножем потегне, а курмей на двох тай показує їм: а то тютюн такий здоровий, звитий раз-попри-раз личком. А Бог би кі побив, кажут тоти левізори. Оце раз!

Зап. в Карлові, Снятин. пов. 1913 р. від Гафії Калитчукової Ант. Онихук.

42. Тютюн під оборогом.

Оден чоловік ворогував на другого, тай сей другий довідав си, шо тамтой сховав тютюн, але не знав певно, в котрім місци. Але замельдував таки фінансам — ше й поклав їм для певности 50 ринських капції,¹⁾ бо чув напевно, шо его воріг заховав коло хати цілу бочку тютюну. Фінанси прийшли, шукают в коморі, стодолі, в хаті, в гною, — але нема! Народу збігло сі з цілого села: Шо то буде?

¹⁾ Кавції.

Фінанси довго ще шукали, а в кінці пішли до того, що скаржив, ще раз докладно випитати сі. А за той час каже газда до людей: Люди добрі — робіт шо, бо під оборогом в мене повна бочка тютюну! Люди в одній хвали витягли бочку тай скотили у близький потік.

А той, що поклав капцію, вже догадував сі, де тютюн, тай порадив їм шукати ще під оборогом. Фінанси вернули, перешукали довкруги оборога і під оборогом — тай пішли в нічим.

Але той, що під другим яму копав, таки втратив капцію.

Зап. у Тростянці, Снятин. нов. 1910 р. від Петра Марчука Онуферякового Ол. Іванчук.

43. Тютюн у загаті.

Раз дали знати, що оден Жид продає простий тютюн. Кажут мені левізори: Сядзені беріт гет! — Полегали они у віз тай казали сі прикрити веренеу тай їхати, шо мож борзо, до коршми.

Приїхали ми там, та два скочили там візитувати, а два кажут: Тепер їхати, шо коні заскочут до другої коршми, аби хто не дау знати.

Приїхали. Шукают. Нема.. Кажу я: Ану, переверніт тоту загату. Перевернули, а там мішок тютюну.

Зап. в Снятині 1913 р. від Григорка Костинюка Ант. Онищук.

44. Тютюн у потайнику.

Приходить діўчина зі школи і каже: Нене, левізори у Николи Семютюка! — А неня добре знали, шьо у коморі стоїт гілетка з кітюном. Дедя нема дома, мене так само не було дома. Тепер неня берут ту гілетку з комори і несут. У тім страху не знають, шо з ним зробити і носют си в тим тютюном то сюди, то туди. Але буў потайник від бараболя на городі, укритий лабузом, і неня ухали ту гілетку гет у сам конец у той лабуз. Уже той тютюн спретали — уході до хати. Але уході і левізори: „Слава Ісусу Христу“ ці „Добрий ден“. Но, є тютюн, вуйно? — Нема! — Чому нема? Має бути! Берут си шукати. Берут, розкидают усе, шукают на полици, берут си до гредок, а далі зачели стегати сорочки. Неня си сварє. Кажут: Тихо, бабо! Кажи де тютюн! — Но вішли они до хорім — лізти на під. Але неня гріли воду, шьо жмикали сорочте тай то єк закурило по усім поду! Кажут они: Там пляц, не тютюн. Прикладає оден драбинуї пробує лізти. Підліз він, шьо дим ріўно з головоу, каже: Тютюн ту є, а псякреф! дарма єго достати, баба запалила умисно. — Пішли они до стодоли, до комори — скрізь шукали. Ідут до того потайника, шьо акурат буў тютюн — то їх було трох, то два шукали у стодолі, а третий бере і по снопови відкидає лабуз з по-

тайника. Ше маў акурат оден сніп узети, а ці два приходе тай кажут: Ходзь пан! — А то ше оден сніп — тай в тютюн. Ну, послухаў той тай пішли гет; кажут: Ми мусимо по часі прийти, ек она стане топати, бо то там на поді тютюн.

Запис. в Карлові, Снятин. пов. 1913 р. від Ілі Семотюка Ант. Онищук.

45. Жидівське щастє.

Ми приїхали до Устя на ревізію. Стою я з кіньми перед коршмоу, а они (левізори) пішли до середини. Жид приймиў їх файно, а сам вібіг тай каже до слуги: Іване, бій сі Бога, іди та з пода кітюн сховаї. — Я сі дивлю, а той з пода та — стояў на городі лабуз купками там та не там — а він іде та усе ховає шо друга купа. Вішли левізори, кажут: Ану ше у тім лабузі шукаймо! — Я сі дивю, а они усе перевернут акурат ту купку, де нема, а ту, де в тітюн, то лишють. Мені так сьмішно, шо гину... Поперевертали тай не найшли.

Запис. в Снятині 1913 р. від Григорка Костинюка Ант. Онищук.

46. Тютюн під решетом.

Дуже раненько, осінню порою, стояв подільський вуйко на воротах і курив люльку. Але нараз побачив теребилюльку і почав тікати до хати. Біжить він, як може скоро, а так десять кроків позаду за ним теребилюлька; біжить за ним, аби відобрати капшук з тютюном. Селянин вбігши до сінни, зняв скоренько з кілочка решето, завісив капшук на кілок, прикрив решетом і скочив до хате. За ним вбіг теребилюлька та пів дня шукав за капшуком і вїйт і посіпаки помагали, а не знайшли. Аж за тиждень оновів селянин вїйтови, як і де він заховав тютюн.

Зап. в Карлові, Снятин. повіта від Ів. Голубовича Ант. Онищук.

47. Молоко у полубічку.

Один чоловік мав у комсрі повен полібичок тютюну. Аж учув, шо в селі в лівізори. Виносити тютюн з комори вже не було безпечно — і він взяв, перевернув бочку до гори дном, на перевернене дно насипав файного квасного молока тай пішов до роботи. Левізори прийшли, шукали — шукали в яшені, в вівсі, навіть в бриндюк запхали шаблю, а до того полібичка, шо з молоком, лише наблизили сі. Файну бочку сиреталисте молока! — кажут тай пішли гет з нічим.

Запис. у Тростянці, Снятин. пов. 1910 р. від Петра Марчука Онуферяка Ол. Іванчук.

48. Кислук у коновці.

Раз тріснут у сусіда, а то у хаті коновка тютюну. Шо робити? Але газдиня нагадала си тай борзо кавалок платка тай накрила, а верьх платка насипала кислук (квасного молока), накрила кружком тай готово: стоїт ковоўка молока.

Прийшли левізори у хату — усьо перетрісли, нема!

Запис. в Карлові, Снятин. пов. 1913 р. від Николая Калитчука
Ант. Онищук.

49. Тютюн у бербениці.

Раз надійшли левізори, а то у одного газди у гелетці у „косівці“ (бербениця) тютюн. Шьо робити? Нема де сховати у хаті, а він несе на двір, може би де заховаў, а то уже ідуть від сусіда. Шьо робити? Але він борзо бербеницю горі дном тай на кіл — от ік би сушити гілетку... Но, ті прийшли, шукали усюди, а на ту косіўку і не дивили си.

Запис. в Карлові, Снятин. пов. 1913 р. від Николая Калитчука
Ант. Онищук.

50. Капуста на шнурах.

У одного газди в коморі висіло два шнури тютюну. Приходить до него здикутник податковий і сказаў собі отворити комору і записує там річи — кожух, верені і т. и. а той газда зачинає си з ним сварити. Але здикутник дивит си, а то на стіні висит тютюн. Но, пішоў він на село і так було, шьо здибає двох левізоріў. Каже він: Ідїт-ко ви до того газди, бо у него є за дверми два шнури тютюну. — Тимчасом до того газди приходить его вуйко, а він каже: Оў, то страх! Капусту маєш? — Каже: Є. — Ано, тютюн на бік, а шнури в капустоў на то місце. (А то сушене листє з капусти так насилєне, єк тютюн). Закіў они це укінчили, закіў заховали кітюн, а левізори: Славайсу! Проще комору отворити! — Газда отвориў комору, они уходї: А цего, каже, вам потрібно. Питає оден: Єст титунь? — Каже: Єст. Тай такі близше тай хап! і каже: Пся креф! Он гадал, же то є титунь, а то капуста. Тай пішли.

Зап. в Карлові, Снят. пов. 1913 р. від Ілі Семотюка Ант. Онищук.

51. Ковбаса замість тютюну.

Я буў у поли, а менї дали знати, шьо є левізори у мене. Я прийшоў: Шьо туй? — Каже жінтя: Були левізори тай увішли у хату, шукали скрізь по полицях, по гредках, по постели і не знайшли від. З

хати пішли до стодоли — нема. Вітак пішли на стайню, на стрих, а на стриху ворохи (купи збіжа); они у тім шибали си, але не найшли нічо. Ше ідуть до комори. А там темно, а темно. Але за чес каже оден: Проше пана, уже ест! — Но добже. Віносі они тото в комори, гадають, шьо найшли скрутель, — а то ковбаса. Но сьміху було в того. Але шукають далі. Прийшли коло карбника — трутали одну загату — нема, другу — нема, а до третої уже не доходили, бо не гаразд (там буў відхід) зайти тай вернули си. А то там акурат буў тютюн схований за тоў третоў загатоў.

Запис. в Карлові, Снятин. пов. від Николая Семотюка Н. Ант. Овишук.

52. Гуцульська породіля.

Один Гуцул глип! аж наближеють сі д' його хаті левізори. Левізори вже були недалеко, тай не було вже часу винести торбу тютюну, шо була в хаті. Але Гуцул здогадав сі тай каже жінці: Лігай, жінко, борше на постіль тай роди дитину! — Жінка лігла, — він поклав їй під голови торбу, ніби подушку, тещі наказав заходити сі коло жінки, ніби акушерка, а сам виїшов на двір тай сховав сі. Левізори вході до хати — глип! — тай обернули сі... Перешукали лиш довкруги хату тай пішли в ніч.

Зап. у Тростянці, Снятин. пов. 1910 р. від Василя Павлюка Ол. Іванчук.

53. Тютюн у постелі.

Раз у Устю надійшли левізори тай трісуть — шукають усюди. Але у одного газди тютюн у хаті... Шьо робити? А той борзо тютюн на постіль тай: Жінтьо, лігай! — Жінтя лігла, він і укриў веренеў: Стогни! Левізори у хату. Жінтя стогне, шьо ніби слаба. Но, шукали усюди, але постіль не кинули, бо не гаразд.

Зап. в Карлові, Снятин. пов. 1913 р. від Гафії Калитчукової Ант. Овишук.

54. Недужий.

Оден чоловік зробиў так: Раз напали левізори тай не мож було сховати тютюну, а він шьо робити? Не мож вінести с хати, а він борзо в себе сорочку тай штани тай тютюн у постіль, а сам лег верьх того тай качє си, шьо ніби він заслаб дуже. Прийшли левізори тай кажут: А най-кі, каже, гябел порви! Тай пішли гет.

Запис. в Карлові, Снятин. пов. 1913 р. від Николая Калитчука Ант. Овишук.

55. Зогниле тіло.

Надійшли левізори, а жінка зобачила, що нима ек віносити тютюн, а она каже до чоловіка: Ти скидай борзо сорочатью тай лігай на мостіль, а я на тебе вісиплю рощину; они будут гадали, що то так тіло угнило, так си звінїтуют і підут гет. — І так си стало. Они увішли, а то чоловік на постели голий (задом до гори — додав М. Фр.), а на плечіх гній. То що? — Каже жінтя: Аді слабій... А они обернули си тай пішли гет.

Зап. в Карлові, Снятин. пов. 1913 р. від Івана Іванійчука Гр. Ант. Онишук.

56. Хитра молодиця.

Найбільше допікали ці левізори нам Карлов'янам. Ми маємо ґрунт за Прутом. Усі курці мали усе нагію, що левізори чекают у Устю коло коршми Абрамкової. Ми уже знали, що робити: тютюн роздавало си діўчатам або жінтям. Жінте, бувало, знают, де ховати; звичайно привезували собі дуже штучно там, де не вільно шукати. Бувало приходимо до коршми ў Устю, а левізори уже кажут: Добрийдень! — Перетресут усіх, не кажут нічо. Гіўки були уже наўчені дразнити левізорїў, кричєют: Пане, шюкай у мене! І сьміют си. — Той подивит си тай каже: Іди до гітка! — Але одного разу позволиў собі левізор і хотїў зревїдувати одну жінтю, котра мала доста тютюну. Але она ік скричєла: Хочь набрати у морду!? Ано попробуй! Чік, я тобі сама покажу! І зачєла підіймати сорочьку до гори. Левізор засоромив си і утік, а ті з коршми смієли си з него, що їму жінтя колїна показує.

Зап. в Карлові, Снятин. пов. 1913 р. від Івана Сандуляка Лук. Ант. Онишук.

57. Добрий сховок.

Даўно дуже шукали за простим тютюном тай забєрали гет, або карали, як лиш хто донїс, що той має тютюн. Ходили лївізори тай випитували і ревідували. Як ішоў чоловік з лютькоў, то лївізор браў лютьку і лютьаў, який той чоловік курит тютюн — чи купований, чи простий. Люди сокотили си дуже. Як надїйшоў лївізор, то хто курив простий тютюн, то лютьку шпурит на землю тай подопче ногами. Раз узріла одна жінка, що ідут лївізори, а она — було троха тютюну — а она сховала єго — перепрошаю — межи ноги. Лївізори обшукали тай пішли. А чоловік співає:

Птру-тїю, птру-тїю!

Дєс подїла тютю, тютюн?

А она співає:

Я сховала межи ноги,

Бо надійшли лівізори.

Зап. в Коломиї 1912 р. від Івана Оящюка Антін Оящук.

58. Схована люлька.

Кури́в Гуцул лю́льку, набиту простим тютюном та́й ї́хав на коби́лі в гори. Аж обзирну́в сі́ та́й заздрі́в леві́зора, шо́ го здо́ганев. Гуцу́л борше́ встав з коби́ли, витег з лю́льки цибу́х, а лю́льку за́пхав коби́лі в с...ку (ту, шо́ сцее) та́й по́їхав да́лі. Леві́зор здо́гонив, та́й ка́же: Чека́й, Гуцу́ле, ти́ кури́в простий тютю́н! — Шу́кайте, паночку, мо́же й кури́в!... — Леві́зор обшука́в го всюди́ — та́й верну́в з ні́чим. А Гуцу́л посег в с...ку, витег лю́льку, зробив си́ цибу́х, за́курив — та́й по́їхав да́лі.

Зап. у Тростянці, Снятин. пов. 1910 р. від Петра Марчука Онуферяка Ол. Іванчук.

59. Хитрий гончар.

Бу́ў тут гонча́р оден та́й ма́ў дві́ лю́льки і дво́який тютю́н — простий і купова́ний. Бува́ло робит та́й ку́рит простий тютю́н, а як лиш на́дійду́т леві́зори, а він ту́ лю́льку — у глину, а ту́ другу бере́ і ку́рит.

Зап. в Снятині 1913 р. від Олекси Мардеровича Антін Оящук.

60. Гість на подушці.

Зайшо́в раз фі́нанс до одного́ га́зди та́ не за́став его́ дома. Жі́нка була́ в ха́ті та́й дуже́ перепудила́ сі́, бо́ під лі́жком сто́яв ці́лий мішо́к з тютю́ном. Фі́нанс хоті́в сі́сти на ла́вицу, але́ жі́нка ше́ дуже́ перепудила́ сі́, бо́ з ла́виці́ мо́ж було́ заздрі́ти то́й мішо́к, — та́й ка́же: Чека́йте, паничу́, не сі́дайте на́ тверду́ лаву́; в нас та́кий звича́й, шо́ гі́сть сі́дає на́ шос ме́гкого. — Та́й по́клала на́ лаву́ грубу́ поду́шку, шо́би він сі́в на́ ню, а то́ ддя́того, шо́би ему́ з висо́ка не ви́дко́ було́, шо́ в під лі́жком.

Фі́нанс поси́дів, наобзира́в сі́ — та́й пі́шов з ні́чим.

Зап. у Тростянці, Снятин. пов. 1910 р. від Василя Павлюка Ол. Іванчук.

61. Тютюн у току.

Прийшли́ леві́зори до одного́ га́зди, а у него́ бу́ў тютю́н у то́ку. Не́ було́ уже́ коли́ хова́ти, а він́ борзо́ до ха́ти, узе́ў поду́шку та́й ті́кає

на городи. А левізори гадали, що він тікає з тютюном, узели си за ним... Левізори добігають — туй-туй їмйти, а він подушку на землю, а сам далі... Прибігають они на то місце, де він кинуў то с плечий, а то подушка... Вернули си левізори до хати, а тимчасом жінка сховала тютюн, шо не найшли ані листка.

Зап. в Карлові, Снят. пов. 1913 р. від Івана Іванійчука Гр. Ант. Онищук.

62. Екзекутники.

Оден газда лишиў собі доста тютюну залї себи до куріня, але не ўстиг то ше спретати, надбігають два левізори. Каже він до жінки: Ти ховай зараз тютюн, де можеш, а я беру подушку на плечі і тікаю, аби їх змудрувати! Тай той такі попри фінанси тай далі тікати на город. Левізор один за ним, а другий такі підбігає. Гадає газда: Тот прилишиў си, то коби не вернуў си до хати. Зачеў він тікати від першого до другого так, що і той зачеў бічи за ним. І так бігли чим раз далі і забіг у bagno. Фінанси залїзали за ним також, а він удає, що ледво дихає, стаў і дає си ловити. Кажут они: Но, адем ті зловили! — А він вітрищиў на них очи тай каже: Пфій! (сплюнув). Ігі! То ви, паничі? А я думаў, що то здикутники ідут по здикуцію, тай бояў сми, аби мені не забрали послїдну подушку, тай біг сми, що ледви духу стало.

Заўстидали си фінанси, що їх він так змудруваў тай пішли.

Зап. в Карлові, Снятин. пов. 1913 р. від Юрка Волощука Ант. Онищук.

63. Як жінка змудрувала стражників.

Прийшли фінанси до одного газди шукати тютюну, але газди не було дома. Але вони полїзли таки на під тай найшли там цілий мішок тютюну і вносят до хати. — Мете тепер знати, як ховати тютюн! — кажут до жінки. — Без пару соток кари не обійде си!

Яй, паночку любий, шо-ж ми будем робити! Таже в нас у стайні є ше більше тютюну!.. Шо з нами тепер буде?!

Фінанси моргнули один на другого тай пішли до стайні. А газдинї, шо топила тоді на хлїб, кинула борше мішок з тютюном у піч і заки фінанси дурно перешукували стайню — тютюн увесь згорів. Встид їм стало, шо жінка змудрувала їх таких мудрих — тай пішли без нічого далі.

Зап. у Тростянці, Снятин. пов. 1910 р. від Петра Марчука Ону-ферякового Ол. Іванчук.

64. Спалений тютюн.

Раз прийшли левівори, уже тріснут у сусіда — шьо робити? а тютюн у хаті... Але нім шьо куди, а левівор тут. Але жінтя сплеснула у долоні тай каже: Йой, чоловіче, най тобі Бог заплатит; не кавала я тобі сховати? Но то це байка, але кілько у стодолі? — Она то скавала на вбитки, а ті далі до стодоли, а там нема ніч... Пішли, тріснут, а жінка сось тютюн, шьо у хаті, зібрала та у піч!... Они вернули си до хати, а то і того нема, бо згоріў.

Зап. в Карлові, Снят. пов. від Михайла Фроляка Ант. Онишук.

65. Забутий тютюн.

Прийшли левівори до гауди, а він повів кітюн до магазину і лишиў на задні лаві за столом 30 папушіў кітйону, бо він не сподіваў си, шьо так нагло, ше в темна, надбігнут левівори. Уході левівори до хати: Слава Ісусу Христу! — Слава на віки! А жінтя палила у печи на хліб. Но надході они д' столови і кажут: От маємо, шьо нам треба. — Жінтя спудила си, каже: Ой забуў чоловік і у хаті троха, але у стодолі так в десіть раз білше! Левівори у той час побігли до стодоли, а жінтя тютюн з лавиці тай у піч. Ті до хати: Де кітюн? — Бкий? — Шьо буў на лаві. — А я знаю... Они си ўзлостили тай пішли.

Зап. в Карлові, Снят. пов. 1913 р. від Семотюка Ілі Ант. Онишук.

66. Фальшивий вояк.

На одного чоловіка справили усе, шьо у него є кітюн. Але левівори ходили тай ходили і не могли найти. Шьо робити? Довідали си они, шьо єго син є у воську тай оден левівор перебраў си за вояка і прийшоў до того гауди і просит си на віч. (Ніби він кудис ішоў та посіла віч). Розбалакали си они і каже тот вояк: Я би так закуриў простого кітйону! — Каже гауда: Є у мене кітюн — і під припічком відмикає ватулу і відтіля вікігає кітйону скруток. Но укришиў він, закурили і вояк дуже собі уподобаў той кітюн. Каже гауда: Нате вам, пані вояк, кілько скрутіў, а це передайте — будьте ласкаві — мому синові. (Бо він каваў, шьо служить разом в єго сином). На другий, ці третий день, єк тот вояк пішоў, приходе левіворе тай право до тих стандаріў, віднесли ту ватулу і оден улів туди тай вікег цілу купу кітйону. Але жінтя не дурна була тай каже: Ей, ці лиш то? А кілько є ше у коморі... Пішли они зараз до комори, а жінтя палила на хліб тай той увес кітюн у піч... Убігают они зноў: Де кітюн, жінтьо? — А Бог знає де...

Полютили си тай пішли.

Запис. в Карлові, Снятинського повіту 1913 р. від Івана Іванічука Гр. Антін Онищук.

67. Псови під хвостом.

Прийшли левізори до господаря на ревізію, але газдів не було дома, лиш були малі діти. Они так файно говорі до дітей: А, де, дітоньки, дедя? — Гіти кажут шьо: Дес пішли. — А неня де? — Пішли у місто. — Але питают си так файно (погладили по головці, дали їм по шусці, дали цукру): Гітоньки? Ви не знаєте, дедик курит люльку? — А-як-же! Курит, курит. — А не знаєте ви (каже другий: дамо шє цукру), а не знаєте ви, де дедя поклав тютюн? — Кажє мала дитина: Аді, онди псови під фостом. (А то буў закопаний тютюн під столом і у той час лежаў собі на тім місци пес: дитина — єк дитина — сказала псови під фостом). А они си заўстидали, шьо ніби така мала дитина бере їх на сьміх і забрали си гет. Кажє одєн: То сми си допитали!

Зап. в Карлові, Снятин. пов. 1913 р. від Дмитра Кейвана Ант. Онищук.

68. Добрий спосіб.

Єк трафіло си, шьо прийшли, а на поді буў тютюн, то газдині зараз ровкладає огонь у печи тай накидає сьмітя, аби лютий дим дуже тай єк левізор піде на під шукати тютюну, то у ті птьмі ни годєн шукати, бо зачне чихати від диму, заплаче си, тай влзает борєво з поду.

Зап. в Карлові, Снятин. пов. 1913 р. від Николая Калитчука Ант. Онищук.

69. Заплачена контрабанда.

То мої деді нибощик ішли до міста — то було перед Великоднем — ішли по паску. Они узєли гілетку жита і хотіли продати і купити лшеничної муки на паску. Лишень надійшли до Микулинец тай закурили люльку — іде левізор. Но, зачєли їх трєсти тай найшли троха тютюну і шє до того жита, шьо продали, шє два лєви мусіли позичити і запла-тили контрабанд.

Зап. в Карлові, Снят. пов. 1913 р. від Николая Семотюка Н. Ант. Онищук.

70. Асистент для ревізії.

Єкос таки ни давно надійшли левізоре тай шандарь до нас, а дедя був тогди війтом, тай кажут: Пані війте, дайте нам зистєнцию, бо ми

дес видно. — Ни мат дедя шо дісти. — Таже це біда, хло Петре! — каже дедя мині — оце, хло', екає нужда відий направила на когос, сиротиско упале у мізерію, дей ко его кату! Я тебе пишло з ними, а ти вже пантруй: Лиш до кого вни хоте ити, а ти так, мо', зроби, аби г...но, а ни титинь найшли. Розумієш? Но то гайда. — Каже витак дедє левізорам: Аді, гезде маєте здистенцію, мого сина Петра, вни изкрів знає, тай ни бийте си, шо вин вас так ни поведе, ше ви шом чій найдете.

Ми си зибрали тай пишли: два левізоре, шандарь тай я. Каже до мене обергавзор: Панє Петрунку, будьте так добрим тай поведи нас до Михайла О..., лиш аби ми зайшли таков дорогов, аби вин нас борони Боже ни повидів. — Ни бийте си, панове, я вас так поведу, шо ніхто вас видіти ни буде. Я тут вукий, ни бийте си, ни жура уже вам за це.

Уни си спустили на мене, а я їх повів такими дорогами, екими я розумів. Пишли ми потоком Гранчівим. Господи! то такі зими у коліно! А я їх веду ледами, прорізами, дінницями, без дороги, лісом; шо поступе, то си лиш фльоцнут — бовтают ногами у воді отек жеби, то біда шляпаки, ни привиклі ходити такими дорогами, екими я їх повів. Мині ні за шо! Я собі иду, ек на помостах и раз ни впав.

Гадаю, шо добре вас веду, ніхто нас ретенно ни вадри — кажу я їм. — Ой аби їх шляк трафив, ек ми си намучили. З роду ше так ни бідували! — кажут уни мині, а мині так смішно, шо пукаю.

Прийшли ми вже пид хату Михайла О... тай є доріжка поточінов ид хаті так, шоби нас и тот зчез би ни уздрів, а ни то Михайло; але я ни дурний, ни бий си; повів я їх просто в обичь пид хату полем. А то стримко, ек на стії. Та я вибіх раз-два на ривне ид горі пид хату Михайлову. Михайло пилив дрива з жинков передь хати. Я махнув руков у долину у бердо, де си чеповгав левізор з шандарем, кочеючи си отек клецки; шо пидлізут, то все урвут, та знов заgrimне у долину. Михайло вид разу зтемував, чього я махаю. Я вчюв, а то лиш си звирцали у Михайла у хаті, тай знов зачели пилити дрива. З гирьков бідов тоти нехари повитегали си з берда на ривне. Шо с того, вни так си намучили, шо мусіли добру хвилю припочювати, хоть виділи, шо Михайло на ні си диви.

Прийшли ми до Михайла, а вин лиш си злодій крадьма усміхнув ид мині. Я шіпнув єму потихо у вухо: Пишли кого до Фочєря, бо ми там зараз, аби собі мав гадку!

Я вадрів, а то дівчєнише лиш потесало просічним вид Михайла до Фочєря. Левізор з шандарем ані тої гадки. Вни борше шукают титиню у кожлий мишиливці, де лиш є єкий кутик коло хати. У хаті очі виде, шо був титинь, бо ек ми увійшли у другу хату, де вни сіділи, то так чюти було титинь, шо ми дихати ни могли; але шо с того, коли

титиню ни було. Левізор з шандарем всеко заходе з Михайлом, то страшет его, то просет, то вифігльовуют, ци би екос си ни присилили за титинь, де вни зхований. Але ни бий си, нима дурних. Ек скінчели ревізію, а левізор каже Михайлови: Аби вас Бох побив! Умієте ви добре его носити, шо годі нимити тай ліпше ховаєте, шо годі найти. Та же ади ек чюти в хаті титинем, а его біда має! Ходи пропастанн, шо очі видізают тай г...но мож найти!

Найшло би си, пане, але ви ни змієте шукати — каже радий Михайло О.

Та ми знаємо, шо ви умієте красти, тай добре ховати — каже влисно левізор — тай годі вас вишукати, бо всі си знаєте, ек лиці коні.

По ревізії в Михайла О... пишли ни плаєм просічним до Фочеря. Ни мож знати, шо то за хетрі пся косць титинарі. Маш добрі направи на них і навіть де схований титинь, є вразно сказано; прийди шукати, смерди там титинем, а однако чорт го має, там нічо ни найдеш! — говорив левізор до шандаря. — Я нираз застрічив їх, пане, але мусів уступати, бо угиб бих на місци. Нима навіт бесіди о тим!

Я їх віз просто плаєм до Фочеря, бо знав сми, шо Фочерь уже знає про все тай си розховав.

Приходимо ми до Фочеря, а Фочерь отвореє нам двері на збитки, клонее си аж до землі левізорови тай каже: Йй панонку мий солодкий та любий, ви си гей троски забарили в ревізію до мене, бо тот титинь, шо я виніс, то вже сми розпродав, а за другим ни ходив. Але прошу у хату, будете шукати, але г...но найдете, ласкавий пане, а ни титинь.

Левізор такий сердитий, шо аж таки ни тріскає, але шо зроби, нічо ни мож найти тай пропало. Шукає левізорь, шандарь, тай я помагаю ніби оце чістома, изкризь, наскризь, але титиню нима. Повів Фочерь шандара тай левізора у толоку; справез попид дінниці, у смерече тай все в одно каже: Дивіт ци добре, може де онтам сховано, — а то нічо туда нима, а вни заверают, ек дурні изкріс, а то нічо ни видко, а Фочерь смієт ци, ек кінь з них.

А я гадаю: Найко я си подивю отут в хлів, що тут є? Вхожу у хлів, глин суда, глип туда, а швара титиню стої у куті на земни. А най те холера зиткне, богдай ти впало чюдо на голов твою дурну, оту довбню, чього оту напасть пусту отут держиш? — гадаю собі: Таже ек оти бешести тут си внесут тай це біда зараз готова, паде у нишесте велике! Знаю, шо тут зараз увийдут, а нима де сховати. Хапнув я борше, зверг сардак, тай кожух из себе, а ремінь розперезав; швару на голе тіло пид ремінь, приперезав, убрав си, обшінкав си, ніхто и ни тої гадки на мене. Вибіх я з того хлівця тай си дивю, де уни, аж идут ид хаті тай просто у хлів, а Фочер почьорнів лиш, ек головня зо страхе,

тай нічю ни каже; затетерів ек штуб тай стої. Левізор шукає у хлівці, но таки так, шо го нима. Ни найшьов нічю, увийшов у хату, а Фочерь знов повеселів, тай гайда у хату бандики з левізори гнути.

Левізор видпочів трохе, тай смутний идучі вже гет з хати: Ни тїш си так дуже, Дмитруню, бо ми тепер нічю у вас ни найшли, але може чій Бог даст, шо колис ми вид вас понесим ше екїс бисаги титиню! — А Фочер на то каже: Ни дай Боже, вже ви ни диждете чій того. Перїш вас до гробу, пане, понесут, ек ви вид мене бисаги з титинем! Ё у мене бисаги вид титиню. О ек пожовкли, пане. Тай справеє ти бисаги. Левізор аж собі губи кусає, але нима шо робити. Тай ми пишли, з чїм прийшли.

Видийшли ми добрий кавалок, а я кажу: Я вас прошу вибачети, панове, бо я си мушу лишити тут трохе „за ділі се“. — Лишейте си, ми зачекаємо, кажут уни минї.

Я ек си лишив, то лиш раз шмагнув до Фочеря. Набігаю до него, а вин назадь хати стої. Я си нараз розперезав, а швара титиню лиш льоп на земню, а я сам далї в ноги, бо нима коли.

Прихожу ид левізорею тай идю далї, але уни нічю, анї тої гадки за мене.

Ни кажут уни вже минї нічю, куда идемо ми, лиш вижу, шо идут дес пид кременицу, бо йдемо туда.

Нараз перелїзли ми з плаю у толоку тай просто до Насташюка. Нараз левізор у мене запитав си: Ци тут сиди Лесь Зел...? — А я ни мав шо вже казати, бо вижу, шо левізор знає, кажу: Тут.

Нараз повернули пинадїю ми до Зел... Олекси. Леся ни було, лиш була Лесиха сама дома. Левізор крикнув отворети клїть. А левізор чїм си унїс у клїть, тим борше ув скус шкорубарню-бербеницу, а там повно титиню набито. Добру мав поправку злодїй, най го чюдо найде. Виклали тот титинь у бисаги, а то, брате, бисаги ек течїри, аж ми серце си кроїло! Лесиха так приказує, ек за мерцем, — най си пречь каже. Кажу вам, шо би того Бог сїтий тежко побив, та скарав, котрий зробив ту поправку. Забив бих отак у него ниж, ек у свиню. Забрали ми то все тай гайта далї у дорогу. Левізор таки у нипки скаче, но таки го хобоба находи, ни входить ци у шкіру, такий рад.

Принесли ми тот титинь до склену, зважили там уни собі то, записали, тай пислали до канцелярїї громадскої одним чьоловіком, а ми шли далї у ревїзію до старого титинаря Кїтлеря. Приходимо до Кїтлеря, та лише до дверий ити в хату, а стара Кїтлериха ид нам до зистріту на двир. Левізор крикнув на мене: Ловїт єї. — Я кажу: Та ловїм оба! Ми штрикли за нев, а вона оден скруток титиню захала в п...ду, а решта пид попрушку; але ек уадрїла, шо ми геаде, а вона причекла, тай нараз

й вп...діла й висела си. А шандар скричев: Най цу шляк трафи, ходім гет. — Ми пишли, а та далі з титивем; ми зробили ревізію у хаті, але нічьо ян найшли.

Лиш Насташук сиротиско мав великі клопоти тай мусів за пустий бурен пара сот левив заплатити.

Левізорє си забрали, а я си скос раз дивю, а Фочер лиш приноси мнї пив швари титиню в дарунку.

Зап. у Жабю, Косів. пов. 1913 р. Петро Шекирик-Доників.

71. Присяжні і левізори.

Мама небішка казали, шьо прийшли левізори до віта тай кажут: Панє віте, ми прийшли на ривізію до села, проснмо з нами ігн. — І віт і присєжні трісут си, шьо село ніц за ту ривізію не знає — де упадут, там найдут і дуже кари будут великі. Але гадают присєжні, ек би левізоріу змудрувати. Кажут они: Панє левізор, у сєго Вєвїдки є страшно богато тютюну. — А Вєвїдка мешкає коло корчми, коло дороги, то людин усьо видко. Прийшли левізори туда і так заўзєто шукали, шьо навіть коло виходу домашнього, коло карбника, землю перекопували. Отже люди з цілого села ішли до корчми тай виділи, шьо є левізори і кождий газда зараз попрєтаў свій кігюн.

Але левізори шукали тай шукали у Вєвїдки, а далі пішли гет, бо, каже, люди нас виділи з цілого села, то у нікого вже не найдемо. То такого сьміху було, шьо згадували ту ревізію кілька рік.

Зап. в Карлові, Снят. пов. 1913 р. від Петра Кузика Ант. Онищук.

72. Підкиданий тютюн.

Бувало жінтя череа день переховує чоловікови люльку, бо ніби жінтю ни гаразд ревідувати. У вечірє так дес коло 10—11 години уже усьо легає спати, уже гадає собі газда, шо левізори не прийдуть, тай по вечері уже має лігати тай каже: Дай-ко сюди, жінтьо, люльки, най закуру. — І лишєнь закурит, не устигне кілька раз пакнути, а левізор дурькає у вікно. Но зараз увійдуть, шукают тай зараз левізор або присєжний у хоромах, або шпурит на під скрутец—два тай готово: уже плати контрабанд.

Запис. в Карлові, Снят. пов. 1913 р. від Николая Калитчука Ант. Онищук.

73. Камінь у тютюні.

Я як буў ше кавалером, том возиў нерав тих фінансіў на ревізію. Раз приїхали ми — то у зимі було — і є слїд до оденка, а коло оденка

драбина. Шо то є? Пішли они, розкидали оденок і найшли так за піў міха тїтюну, але дуже файного.

Гадаю собі: Як би то собі троха узвѣ? Але біда, шо будут ше раз важити. Але я узвѣ, а там поклаў камінь. Прийшло сі, переважуют, важит більше... Диве сі они, а то камінь: Шо за гітько его тут встромив?!

Зап. в Снятині 1913 р. від Григорка Костиюка Ант. Онишук.

74. Безкарність за тютюн.

Нерав прийдут левізори тай питают: Ё тютюн? — Каже чоловік: Шукайте собі! Ёк найдете, то буде ваш. — Они шукают, аж сорочки на них змокріют — нема. Потому просєт ґазда, аби сказаў, де він має тот тютюн, шьо они хотє видіти ту штуку. Но, тогди ґазда їм показує тай они уже за то, шьо радї видіти, де він сховаў, шьо они не могли найти, то за то не кажут уже нічо.

Зап. в Карлові, Снят. пов. 1913 р. від Николая Калитчука Ант. Онишук.

75. Хто мастить, той їде.

Бувало збирає си ґазда у поле орати, досєвіта ніхто би си не сподїваў, шьо їх чорт може наднести (левізоров) тай сховає собі дес у віз троха тютюну тай їде. Але на дорозі надбігнут левізори тай перешукают і єк найдут тай ведут до коршми. ґазда просит си, шьо ии має при собі, а арендарь каже: От дай, каже, панови кілька левіў тай буде добре; а то і день піде марне, тай клопіт готовий. Тай мусїў вичити, а дати.

Зап. в Карлові, Снят. пов. 1913 р. від Николая Калитчука Ант. Онишук.

76. Передсвяточні ревізії.

Даўно шьо левізори найшли на людих, то усьо було їх окрім пенсії, шьо побирали з каси. Тому они рабували дуже людий — та підкидали навіть сами тютюн, аби мали дохід. Найбільше они набігали село перед польськими сьветами, бо їм треба було гроший на балї, на гуляне. Як у кого найшли тютюн, то зарав вели его до коршми до арендаря; до висших властей не вели нікого, бо хоть ґазда не маў гроший, то арендарь позичиў єму. То не лиш левізори мали з того дохід, але і Жида, бо зарав єк прийшли, то треба було левізоров напоїти, а єк повичив ґазда у Жида гроші, то мусїў дати литву.

Зап. в Карлові, Снят. пов. 1913 р. від Николая Калитчука Ант. Онишук.

77. Замість тютюну сировиця.

Прийшов фінанс до села тай захів шукати тютюну тай сировиці. В одного ґазди найшов він в коморі бочку з сировицев, в котрій мокла шкіра на постолі. Фінанс каже до поліцай: Кушай — чи сіль се, чи що? — Поліцай був добрий в тим ґаздов тай каже: А деж би я пив се, що ґазди насцели; кушійте ви, паничу!... Фінанс збрив сї тай пішов не кушіючи.

Запис. у Тростянці, Снятин. пов. 1910 р. від Василя Павлюка Ол. Іванчук.

Inhalt der I—CXXI Bände

DER MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG.

Jahrgang I—XXII.

Inhalt des I Bandes. 1. Die sociale Bewegung der Ruthenen im XIII J., von M. Hruševskýj S. 1—28; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylskýj 29—86; 3. Ševčenko's Jugendjahre, kritisch-biogr. Skizze von A. Konyškyj 87—123; 4. Die ukrainischen Volkslieder in den Gedichten des Bohdan Zaleski, von A. Kolessa 124—208; 5. Ueber die Gründung und bisherige Entwicklung der Ševčenko-Gesellschaft, mitg. von A. Barviňskyj 209—212.

Inhalt des II Bandes. 1. Ueber die alten griechischen Colonien am kimmerischen Bosphorus, von Panačovnyj S. 1—61; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylskýj (Fortsetzung) 62—113; 3. Messapparat für Uteruscontractionen bei Geburtswehen, von Dr. A. Černiachivskýj 114—118; 4. Ein Blatt aus der Geschichte Vohhyniens im XIV J., von Ivaniv 119—146; 5. Zum Jubiläum I. Kotlarevskýj's. Desiderata von M. Hruševskýj 147—161; 6. Wissenschaftliche Notizen 162—172; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 173—189.

Inhalt des III Bandes. 1. Ueber einen Phasenindicator und einige mit demselben ausgeführte Messungen, von Prof. J. Puluj S. 1—24; 2. Zur Erinnerung an Markian Saškevič, von V. Kocovskýj 25—35; 3. Ševčenko und Mickievič, vergleichende Studie von Dr. A. Kolessa 36—152; 4. Dialect der „Samišanči“, Beitrag zur slavischen Dialectologie von Prof. I. Verchratskyj 153—210; 5. Wissenschaftliche Chronik, von M. Hruševskýj 211—221; 6. Historische Notizen von A. Konyškyj und M. H. 222—231.

Inhalt des IV Bandes. 1. Ševčenko's Jünglingsalter bis zum Loskauf von der Leibeigenschaft (1829—1838), von A. Konyškyj S. 1—23; 2. Die Agrarverhältnisse in Galizien, Studie von W. Budzynovskij 29—123. 3. Ueber die symmetrischen Ausdrücke der Funktionswerthe $\text{mod-}m$, von V. Levickýj 124—139; 4. Antrittsvorlesung aus der alten Geschichte der Ruthenen an der Universität Lemberg von M. Hruševskýj 140—150; 5. Wissenschaftliche Chronik: Jubiläums-Ausgaben zur Geschichte der Stadt Odessa, von J. Andrijenko 151—168; 6. Bibliographie 169—194; 7. Miscellanea 195—200.

BB. IC—C (Inhalts- und Namenregister) werden später erscheinen.

Inhalt des V Bandes. 1. Professor Dr. Emilian Ohonovskij, sein Leben und seine Werke, von E. Kokorudz S. 1—34; 2. Türkische Wörter in der ruthenischen Sprache, von E. Makaruška 1—14; 3. T. Ševčenko im Gefängniß, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—26; 4. Miscellanea 1—19; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neu herausgegebene Denkmäler der altruthenischen Literatur, von M. Hruševskij 1—18; 6. Bibliographie 1—90; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—16.

Inhalt des VI Bandes. 1. Ruthenisch-byzantinische politische und kommerzielle Verhältnisse im XI und XII Jahrh., von dr. Gr. Velyčko S. 1—36; 2. Bittschrift von Honta's und Zelizniak's Erben, ein politisches Pamphlet, mitgeth. von E. Makaruška 1—6; 3. „Die Magd“ (Najmička) von T. Ševčenko, Habilitationsvortrag von dr. I. Franko 1—20; 4. Archiv des s. g. Kronschatzes in Warschau, archäographische Notiz von M. Hruševskij 1—4; 5. Pathologische Veränderungen im Hoden bei einigen Infections-Krankheiten, von * 1—4; 6. Miscellanea 1—12; 7. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1894, 1—38; 8. Bibliographie 1—68; 9. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—5.

Inhalt des VII Bandes. 1. „Adelphotos“, griechische Grammatik, herausgegeben in Lemberg im J. 1591, literarisch-linguistische Studie von Dr. C. Studynskij S. 1—42; Beschreibung der Burgen Podoliens im J. 1494, mitgeth. von M. Hruševskij 1—18; 3. Elliptische Modulfunctionen, von V. Levickij (mit 2 Figuren) 1—30; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Fortsetzung) 1—28; 6. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—2.

Inhalt des VIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko S. 1—38 u. I—XVI, 2. „Lobrede auf Vitovd“, einige Bemerkungen über Bestand der ältesten ruthenisch-litthuanischen Chronik, von M. Hruševskij 1—16; 3. „Froh tönende Euphonie“, ein Lobgedicht, gewidmet dem P. Mohyla im J. 1633, mitgeth. von Dr. C. Studynskij 1—14; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von Al. Konyškyj, I Theil 1—20; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Schluss) 1—22; 7. Bibliographie 1—64.

Inhalt des IX Bandes. 1. Cathedral-Consistorien in der Ukraine und in Weiss-Russland in dem XV u. XVI Jahrhundert., von A. Lotočkyj S. 1—34; „Bittschrift Daniels des Verbannten“, ein Denkmal der altruthenischen Literatur aus dem Ende des Mittelalters, von V. Ščurat 1—28; 3. Neovitalismus und seine Irrthümer, von Dr. O. Č. 1—20; 4. Beiträge zur Kenntniß des Baues des Darmkanals von Hirudo medicinalis (mit Illustration), von I. Rakovskij 1—6; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die Verfassung des Grossfürst. Litthauen, von M. Hruševskij 1—12; 8. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des X Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Verhältnisse Kaiser Rudolfs II und des Papstes Clemens VIII mit den Kosaken im J. 1593 und 1594, mitgeth. von E. Barviňskij s. 1—34; 2. Varlaam und Ioasaph, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) 29—80; 3. Kirchenregister von Sambor, Beiträge zur Geschichte der Confessionsverhältnisse, mitgeth. von M. Hruševskij 1—8; 4. Miscellanea 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 1—12; 6. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XI Bandes. 1. Erste Verbannung des T. Ševčenko (1847—50), kritisch-biographische Skizze von O. Konyškyj S. 1—62; 2. Einige Actenstücke zur Geschichte des Kijever Gebietes, mitgeth. von M. Hruševskij 1—18; 3. Beiträge zur physikalischen Terminologie, I Theil: Mechanik, zusammengestellt von W. Levickij 1—12; 4. Miscellanea 1—18; 5. Wiss. Chronik: Dr. R. F. Kaindls Untersuchungen auf dem Gebiete der ruthenischen Ethnographie. Uebersicht von M. Korđuba 1—10; 6. Bibliographie 1—66; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—5.

Inhalt des XII Bandes. 1. Politische Ereignisse in Galizien im J. 1340 nach dem Tode Boleslaus-Georg des II, Untersuchung von Em. Terleckij 1—26; 2. Beschreibung der Burg von Lemberg im J. 1495, mitgeth. von M. Hruševskij 1—12; 3. Drei Lobgedichte aus dem XVI Jahrh., mitgeth. von Dr. C. Studynskij 1—32; 4. Ukrainische Kosaken auf dem Kanal von Ladoga, von E. Rađakova 1—20; 5. Miscellanea 1—20; 6. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Forts.) 1—26; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—6.

Inhalt des XIII Bandes. 1. Erster slavischer Staat, historische Untersuchung von M. Korduba 1—20; 2. T. Ševčenko's zweite Verbannung (1850—1857), kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—76; 3. Ein Fall von Vesania melancholica, von Dr. O. Č. 1—12; 4. Miscellanea — von M. Hruševskyj 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Fortsetzung) 1—24; 6. Bibliographie 1—50; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des XIV Bandes. 1. Ukrainische Kosaken in Weiss-Russland in den J. 1654—1656, von Em. Terleckyj 1—30; 2. Beiträge zur Geschichte der Zeit des B. Chmelnyckyj, mitgeth. von S. Tomašivskyj, I 1—14; 3. Taras Ševčenko in Petersburg (1858—1859), von A. Konyškyj 1—42; 4. Miscellanea: Einige geistliche Gedichte aus Galizien, mitgeth. von M. Hruševskyj 1—16; 5. Wiss. Chronik; Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XV Bandes. 1. Samuel Kuševič, lemberger Rathsherr und sein Notizbuch, von S. Tomašivskyj S. 1—24; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jahrh., herausg. von M. Hruševskyj 1—48; 3. T. Ševčenko's letzte Reise in die Ukraine (im J. 1859), von A. Konyškyj; 1—35; 4. † P. Kuliš 1—1; 5. Miscellanea 1—8; 6. Wissenschaftliche Chronik: Archäologischer Congress in Riga im J. 1896, von N. Kniaževič, 1—8; 7. Bibliographie 1—60; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—8.

Inhalt des XVI Bandes. 1. Het'man Bohdanko, kritisch-historische Untersuchung von M. Hruševskyj S. 1—18; 2. Legenden des Chitarer-Codez, aus dem Anfange des XVIII Jahrh., mitgeth. von V. Hnatiuk 1—38; 3. T. Ševčenko's letzte Lebensjahre, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—70; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896. I. Ukrainisch-russische (ruthenische) Zeitschriften 1—14; 6. Bibliographie 1—48.

Inhalt des XVII Bandes. 1. Polnisch-kosakischer Krieg im J. 1625, historische Untersuchung von S. Rudnyčkyj S. 1—42; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jhrh., herausg. von M. Hruševskyj (Schluss) 49—98; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von A. Konyškyj, II Theil 1—22; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine 1—16; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar — April) 1—4.

Inhalt des XVIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 81—134; 2. Einfall der Kosaken in Očakov im J. 1545, mitgetheilt von E. Barvinskyj 1—32; 3. Ein Project zur Hebung des Handels in der Ukraine aus dem J. 1784, mitgetheilt von N. Kniaževič 1—8; 4. Miscellanea, von Dr. A. I. Markevič 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der altruthenischen Geschichte, von M. Hruševskyj 1—24; 6. Bibliographie 1—67; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—1.

Inhalt des XIX Bandes. 1. Steuerrecesse in Polen während der Regierung Kasimir des Jagellonen, von S. Tomašivskyj S. 1—70; 2. Beschreibungen der Domänen von Peremyšl, mitgetheilt von M. Hruševskyj 1—24; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine (Schluss) 1—32; 5. Bibliographie 1—51; 6. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai — August) 1—3.

Inhalt des XX Bandes. 1. Galicische Bojaren im XII und XIII Jarh., von M. Hruševskyj S. 1—20; 2. Varlaam und Joasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Schluss) 135—202; 3. Einige Gedichte des Ivan Nekraševič, mitgetheilt von A. Lotočkyj 1—10; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—48; 7. Redactionelle Notiz 1—2.

Inhalt des XXI Bandes. 1. Die Anten, ein Fragment zur ruthenischen Geschichte, von M. Hruševskyj S. 1—16; 2. Die sociale Lage der weltlichen Geistlichkeit in der Ukraine und in Russland im XVIII Jahrh., von A. Lotočkyj 1—46; 3. Ernte in Ost-Galizien und in der Bukowina auf Grund des Jahrbuches des k. k. Ackerbauministeriums für das J. 1896 u. 1897, dargestellt von V. Budzynovskij (im Anhang) 1—36; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1897 1—10; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft im J. 1897 1—20.

Inhalt des XXII Bandes. 1. Ein vergessener ruthenischer Gnomendichter des XVII Jarh., von Dr. I. Franko S. 1—16; 2. Beiträge zur Geschichte der Kosaken, von M. Hruševskyj 1—14; 3. Ruthenische Ansiedlungen im Komitate Bađ-Bodrog (Süd-Ungarn), von V. Hnatiuk 1—58; 4. Miscellanea 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba 1—42; 6. Bibliographie 1—54; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—3.

Inhalt des XXIII u. XXIV Bandes. 1. Chmelnýkyj und sein Aufstand, historische Skizze von Michael Hruševskyj S. 1—30; 2. Die Volksbewegungen in Galizien im J. 1648, von Stephan Tomašivskyj 1—138; 3. Chmelnýkyj's Aufstand in den Dichtungen der Zeitgenossen, von Dr. Ivan Franko 1—114; 4. Ein Porträt Chmelnýkyj's nach einer ital. Gravüre vom J. 1683. 5. Miscellanea 1—20; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Quelle zur Geschichte des Aufstandes Chmelnýkyj's (St. Temberski's Annales 1647—1656), von Stephan Rudnyckyj 1—22; 7. Bibliographie 1—16; 8. Aus der Gesellschaft: 1) Die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar—April 1898), 2) Neue Statuten der Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XXV Bandes. 1. Silberfund von Molotiv (Ost-Galizien), eine archäologische Notiz von M. Hruševskyj S. 1—6; 2. Beiträge zur Geschichte der Beziehungen zwischen Peter Dorošenko und Polen in den J. 1670—72, von O. Celevyč 1—26; 3. Der 1 und 2 November 1848 in Lemberg (ein offizieller Bericht), mitgeth. von I. Levyckyj 1—43; 4. Jubiläum der ukrainisch-russischen Literatur 1—1; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1897: a) In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften; b) Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba (Schluss) 1—80; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1898) 1—4.

Inhalt des XXVI Bandes. 1. Kotljarevskij's Werke in Galizien, von Dr. I. Franko S. 1—14; 2. „Harte Zeiten“, Beiträge zur Geschichte Galiziens in dem J. 1846—61, mitgetheilt von M. Zubryckyj 1—16; 3. Inventarien der Domäne Ratno (Nord-Volynien) aus den J. 1500—1512, mitgetheilt von M. Hruševskyj 1—40; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1896 (Schluss) 1—32; 6. Bibliographie 1—60; 7. Jubiläumsfeier der Wiedergeburt der ukrainisch-russischen Literatur, von O. Makovej 1—14.

Inhalt des XXVII Bandes. 1. Ein galizischer „Soldat der Zauberer“, mitgeth. von Dr. Ivan Franko S. 1—22; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung folgt) 1—68; 3. Miscellanea 1—18; 4. Wissenschaftliche Chronik. Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 1—12; 5. Bibliographie 1—52; 6. Jahresberichte der Gesellschaft für das Jahr 1898 1—22.

Inhalt des XXVIII Bandes. 1. Die Kosaken im Feldzuge von Smolensk in d. J. 1633—4, von Oleg Celevyč S. 1—72; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung) 69—94; 3. Miscellanea: Einige Actenstücke zur Geschichte der ruthenischen Ansiedelung jenseits des Bug, mitgeth. von M. Hruševskyj 1—10; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba 1—36; 5. Bibliographie 1—45; 6. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XXIX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Fortsetzung folgt) S. 1—13; 2. Die ruthenische Sprache auf dem archäologischen Congress in Kijev und der Antheil der Ševčenko-Gesellschaft an demselben 1—1; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung) 95—200; 4. Miscellanea 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Mittelalter 1—31; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Schluss) S. 14—67; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskyj (Schluss) 201—276; 3. Zur Geschichte des „ruthenischen Ritus“ in Polen, Brief an die Redaction von Dr. Anton Prochaska mit Bemerkungen von Michael Hruševskyj 1—8; 4. Miscellanea: Versuch einer Bibliographie des Gregor Skovoroda, von L. Č. 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898: In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften 1—24; 6. Bibliographie 1—38; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Februar—April 1899), 1—4.

XXXI—XXXII Bände enthalten die für den Kijever archäologischen Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — I. Hälfte: Archäologie, Geschichte, Ethnographie. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) 7—10, 27—30; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Archäologie, Geschichte und Ethnographie (deutsch) 11—26; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Kommunikate (ukrainisch) u. A.: Gab es unter den ruthenischen Volksstämmen einen Volksstamm der Chorvaten? von M. Hruševskyj. Ornamentik der Ostererier in dem Galizisch-Volhynien, von Dr. M. Korduba. III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Das Gräberfeld in Čechy (Bez. Brody), archäologische Untersuchung von M. Hruševskyj, 1—22; Zvenyhorod bei Lemberg (Bez. Bibrka), historisch-archäologische Untersuchung von M. Hruševskyj, 1—28; Ein Bleisiegel aus Stupnycia bei Sambor, eine Notiz von M. Hruševskyj, 1—4; Sociale Classen und politischen Parteien im Fürstenthum Halič bis zur Hälfte des XIII Jahrh., von Dr. M. Korduba, 1—42; Zur Frage über die staatsrechtliche Stellung der Kijever Fürsten des XV Jahrh., von M. Hruševskyj, 1—4; Die kleinrussischen Länder der polnischen Krone gegen Ende des XV Jahrh. Feindliche Einfälle und Organisation der Grenzvertheilung, von S. Rudnyčkyj, 1—54; Beiträge zur Geschichte der Kosakenaufstände vom J. 1595—6, von M. Hruševskyj, 1—30; Die ukrainischen Kosaken in den Jahren 1625—1630, kritisch-historische Untersuchungen von S. Rudnyčkyj, 1—76; Die Überbleibsel des ursprünglichen Communismus bei den Bojken (Galizien), von Dr. V. Ochrymovyč, 1—16; Der slovakische Räuber Janošik in der Volkspoesie, von V. Hnatiuk, 1—50; IV. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1899), 1—4; V. Inhaltsverzeichniß des VIII Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXXVII—XXXII), 1—9.

Inhalt des XXXIII Bandes. 1. Bronzene Schwerte aus d. Bez. Turka (Galizien) von M. Hruševskyj S. 1—4; 2. *Über den Accent in der ukrainisch-ruthenischen Sprache, Untersuchung von Dr. V. Ochrymovyč (Fortsetzung folgt) 1—64; 3. Varianten zu einigen Gedichten Ševčenko's, mitgetheilt von A. Konyškyj (Fortsetzung folgt) 1—16; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlicher Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Neue Zeit; 2) Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 (Schluss) 1—54; 6. Bibliographie 1—46; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (September—December 1899) 1—5.

Inhalt des XXXIV Bandes. 1. *Ein Beitrag zur Geschichte der Dorfgeistlichkeit, aus den Samborer Akten des XVI Jahrh., von Michael Hruševskyj S. 1—82; 2. Einige Beiträge zu einer kritischen Ausgabe de Gedichte Ševčenko's, von Julian Romančuk 1—32; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1899: in ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivskyj 1—8; 5. Bibliographie 1—58.

XXXV—XXXVI Bände enthalten die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — II. Hälfte: Sprachkunde und Litteraturgeschichte. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) S. 5—6, 24—25; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Sprachkunde und Litteraturgeschichte (deutsch) 7—23; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Kommunikate, u. A.: Die Nasal-Vocale in des slavischen Sprachen, von A. Barvin'skyj, 3—5; Ein Beitrag zur Kenntniß der Entwicklung der Volkssprache in der Litteratur der galizischen Ruthenen, von El Kokorudz, 7—8; Der litterarhistorische und historische Hintergrund des Liede, vom Ihors Heereszug, von Dr. V. Kocov'skyj, 10—12; III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Über die Mundart der sogenannten Doly, von I. Verchratskyj, 1—128; Die Ruthenen der Eperies-Diöcese und ihre Dialekte, von V. Hnatiuk, 1—70; Das „Slovo über die Auferstehung Lazars“, ein altukrainisches Poem au. apokryphische Themen, von Dr. I. Franko, 1—57; Ein neuer Beitrag zu den Studien über Ivan Vyšenskyj, von Dr. I. Franko, 1—4; Das apokryphe Evangelium Pseudo-Matthäi über die Geburt und die Kindheit Maria's und seine Spuren in der ukrainischen Litteratur, von Dr. I. Franko, 1—32; Wer war der Verfasser der *Λυγὴθροισ* (1599)? von Dr. C. Studyn'skyj, 1—20; Jakub Gavatovič (Gavat), Verfasser frühester ukrainischer Intermedien aus dem J 1619, von M. Pavlyk, 1—44.

Inhalt des XXXVII Bandes. 1. Die Ohrringe des sog. Kijever Typus bei modernen Kaukasien, von M. Hruševskyj S. 1—4; 2. *Das Karpathoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh., von Dr. I. Franko, 1—91; 3. Der Kijever Archäologen-Congress, von N. Knjaževyč, 1—11; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba, I. Allgemeines, II. Alterthum, 1—28; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXXVIII Bandes. 1. Drei Bleisiegel aus der Umgegend von Halič (mit Abbildungen), von M. Hruševskýj, S. 1–4; 2. *Die Beziehungen des Hetman Ivan Vyhovskýj zu Polen in den Jahren 1657–8, von D. Koreneč, 1–20; 3. *Das Karpathoruthenische Schriftthum im XVII–XVIII Jahrh., von Dr. I. Franko, Beilagen, XII XXV (Schluss) 91–162; 4. Miscellanea, 1–4; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 — Die in der Ukraine herausgegebene Zeitschriften, 1–25; 2) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba: III. Mittelalter, 26–38; 6. Bibliographie, 1–56; 7. Inhaltsverzeichnis des IX Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXXIII–XXXVIII), 1–12.

Inhalt des XXXIX Bandes. 1. Zum Andenken an Alexander Konyškyj von M. Hruševskýj, S. 1–14; 2. Ungedruckte Gedichte des T. Ševčenko, mitgetheilt von A. Konyškyj, S. 1–8; 3. Varianten zu einigen Gedichten Ševčenko's, mitgetheilt von A. Konyškyj (Schluss), S. 1–22; 4. Übersicht des gegenwärtigen Standes der historischen Forschungen über die ukrainische Litteratur. Die älteste Periode. Einige Probleme und Desiderata, von Dr. Al. Kolessa, S. 1–40; 5. Lateinische Infinitive auf ier, von I. Kopač, S. 1–2; 6. Miscellanea 1–6; 7. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba: III. Mittelalter (Schluss), IV. Neue Zeit, S. 1–56; 2) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 (Schluss), S. 57–78; 8. Bibliographie, S. 1–32.

Inhalt des XL Bandes. Ein Beitrag zur Geschichte des Aufstandes Nalyvajko's, mitgetheilt von B. Domanyčkyj, S. 1–6; 2. Das Jahr 1848 und das griech.-kath. geistliche Seminar in Lemberg, mitgetheilt von G. Kmit, S. 1–10; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent, von J. Verchratskyj (Fortsetzung folgt), S. 1–113; Miscellanea, S. 1–9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Die Arbeiten N. Kondakov's auf dem Gebiete der Geschichte altruthenischen Kunst, von M. Hruševskýj, S. 1–13. 6. Bibliographie, S. 1–41.

Inhalt des XLI Bandes. 1. Chronologie der Chronik von Halyč und Volodymyr (sog. Hypatios-Chronik), eine Untersuchung von M. Hruševskýj, S. 1–72; 2. Studien auf dem Gebiete des Karpathoruthenischen Schriftthums im XVII–XVIII Jahrh. I. Presbyter Johannes, Smera der Kumane und Entdeckung Tibets, von Dr. I. Franko, S. 1–50; 3. Miscellanea, S. 1–11; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivskýj, S. 1–9; 5. Bibliographie, S. 1–47.

Inhalt des XLII Bandes. 1. Kritische Analyse der sogenannten Thukydideischen Archäologie, von I. Kopač, S. 1–20; 2. Beiträge zur Geschichte der Rekrutenaushebung in Galizien am Ende des XVIII und bis Mitte des XIX Jahr., mitgetheilt von M. Zubryčkyj, S. 1–18; 3. Slovaken oder Ruthenen? Beiträge zur Erklärung der Frage über die Nationalität der West-Ruthenen in Ungarn, von V. Hnatiuk, S. 1–81; 4. Miscellanea, S. 1–10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die althebräische Geschichte, von Dr. I. Franko, S. 1–19. 6. Bibliographie, S. 1–50.

Inhalt des XLIII Bandes. 1. Alexius Storoženko, Beiträge zur einer Charakteristik seiner Werke, von J. Stešenko, S. 1–46; 2. Aus der Korrespondenz des Dionysius Zubryčkyj (J. 1840–1853), mitgetheilt von Dr. C. Sturdyński, S. 1–66; 3. Miscellanea, S. 1–14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften, S. 1–24; 5. Bibliographie, S. 1–41; 6. Von dem Museum der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften, ein Aufruf an die ukrainische Gesellschaft, S. 1–3.

Inhalt des XLIV Bandes. 1. Ein Trinkwunder in Korsun, Beitrag zur Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. I. Franko, S. 1–14; 2. Beitrag, zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accens, von J. Verchratskyj (Fortsetzung), S. 113–224; 3. Miscellanea, S. 1–9; 4. Wissenschaftliche Chronik: Proben einer Biographie des Pantelejmon Kuliš und Charakteristik seiner Thätigkeit, von J. Stešenko, S. 1–28; 5. Bibliographie, S. 1–51.

*) Die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten Referate sind mit einem Sternchen bezeichnet.

Inhalt des XLV Bandes. 1. Haben wir authentische Urkunden des Fürsten Leo von Halyč? Kritische Untersuchung von M. Hruševskýj, S. 1—24; 2. Eine Denkschrift zur Vertheidigung der Rechte der Orthodoxen und Dissidenten aus der Zeit des Vierjährigen Landtages, mitgetheilt von M. Haluščynskýj, S. 1—12; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent von J. Verchratskýj (Schluss) S. 225—280; 4. Miscellanea, S. 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Beiträge zur Geschichte der polnischen Gesellschaft in der Ukraine im XIX Jahrhundert, I—VI, von Dr. I. Franko, S. 1—42; 6. Bibliographie, S. 1—46; 7. Inhaltsverzeichniss des X Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXXIX—XLIV), S. 1—14.

Inhalt des XLVI Bandes. 1. Der Madeleine-Styl in der Ukraine, von Theodor Volkov (mit mehreren Illustrationen und Phytotypen), S. 1—12; 2. Der heilige Clemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. Ivan Franko (I. Vorwort. II. Was wissen wir vom wirklichen heil. Clemens? III. Die Pseudo-Clementinen), S. 1—44; 3. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitgetheilt von Vladimir Hnatiuk (Einleitung. I. Die Gedichte aus Nord-Ungarn N. 1—54), S. 1—68; 4. Miscellanea, S. 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 (Schluss), S. 1—24; 6. Bibliographie, S. 1—44.

Inhalt des XLVII Bandes. 1. Der Kosak Plachta, ein ukrainisches Volkslied, gedruckt im J. 1625, von Dr. I. Franko, S. 1—28; 2. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitg. von V. Hnatiuk (Fortsetzung) S. 69—164; 3. Zum Andenken an Alexander Lazarevskýj, von M. Hruševskýj, S. 1—10; 4. Miscellanea S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1901 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, S. 1—15; 6. Bibliographie, S. 1—46.

Inhalt des XLVIII Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte des Geschlechtes der Bybelskýj, gesammelt von Jan Prochnicki, röm.-kath. Erzbischof von Lemberg, mitg. von A. Kryžanovskýj, bearbeitet und eingeleitet von M. Hruševskýj, S. 1—12; 2. Der Heilige Clemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altruthenischen Legende, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 45—144; 3. Miscellanea, S. 1—15; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1901 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften, S. 1—25; 5. Bibliographie, S. 1—42.

Inhalt des XLIX Bandes. 1. Lucian Kobylcia, eine Episode aus der Geschichte des Huzulenlandes in der ersten Hälfte des XIX Jhr., von Dr. I. Franko, S. 1—40; 2. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitgetheilt von V. Hnatiuk (Schluss), S. 165—272; 3. Miscellanea, S. 1—8; 4. Wissenschaftliche Chronik: Kijever Miniaturen beim Psalter Erzb. Egberts von Trier in Cividale, von M. Hruševskýj, S. 1—11; 5. Bibliographie, S. 1—49.

Inhalt des L Bandes. 1. Zwei Verkaufscontracte aus dem Anfange des XVI Jhrh., mitgetheilt von M. Hruševskýj, S. 1—6; 2. Dr. Eustachius Terleckýj, Erinnerungen und Documente, von Dr. I. Franko, S. 1—64; 3. Neubildungen auf dem Gebiete des ruthenischen Volksliedes, von V. Hnatiuk (Fortsetzung folgt), S. 1—37; 4. Miscellanea, S. 1—15; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das J. 1901 (Schluss), S. 1—22; 6. Bibliographie, S. 1—48.

Inhalt des LI Bandes. 1. Die Tragödie von Ostroh, eine litterarische Untersuchung von P. Žyteckýj, S. 1—24; 2. Einige Urkunden von Vladislav von Oppeln, mitgetheilt von M. Hruševskýj, S. 1—8; 3. Aus der Geschichte der ruthenischen Philologie — Drei galizische Grammatiker (I. Mohylayckýj, J. Levyckýj, J. Lozynskýj), von Dr. J. Makovej S. 1—58; 4. Miscellanea, S. 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Beiträge zur Geschichte der ruthenischen Kunst im alten (ethnographischen) Polen, von M. Hruševskýj, S. 1—18; 6. Bibliographie, S. 1—67; 7. Inhaltsverzeichniss des XI Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XLV—L), S. 1—14.

Inhalt des LII Bandes. 1. Presburger Congress in Sachen der Babenbergischen Erbschaft. Ein Beitrag zur Geschichte des grossen österreichischen Interregnums, von B. Barvinskýj, S. 1—27; 2. Zur Frage des chronologischen Zusammenhanges in der Chronik von Halyč und Vladimir, einige Bemerkungen zur Abhandlung des B. Barvinskýj, von M. Hruševskýj, S. 1—5; 3. Galizisch-Ruthenische Bibliographie vom J. 1772—1800, von I. Levyckýj, S. 1—44; 4. Neubildungen auf dem Gebiete des ruthenischen Volksliedes, von V. Hnatiuk (Schluss) S. 38—67; 5. Miscellanea S. 1—18; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der slavischen Urgeschichte, von Z. Kuzela S. 1—25; 7. Bibliographie S. 1—43.

Inhalt des LIV Bandes. 1. XII archäologischer Congress in Charkov im J. 1902, von Dr. A. Markevyč S. 1–17; 2. Die Lavrover Pergamentblätter vom XII–XIII Jhrh., von Dr. A. Kolessa (mit drei Lichtdrucktafeln) S. 1–26; 3. Ein Vorläufer der kirchlichen Union vom J. 1596 (Benedict Herbst), eine kritisch-historische Untersuchung von A. Suško S. 1–71; 4. Miscellanea, von M. Hruševskýj, I. Franko und V. Hnatiuk S. 1–9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1902 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivskýj und A. Suško S. 1–17; Bibliographie S. 1–49.

Inhalt des LV Bandes. 1. Beiträge zu den Textstudien der „Palinodia“, von A. Suško S. 1–40; 2. Aus den Verhältnissen der ostgalizischen Dorfes in der Mitte des XIX Jhrh., von G. Kmyt, S. 1–8; 3. Aus der Geschichte der ruthenischen Philologie — Drei galizische Grammatiker (I. Mohylnickýj, J. Levyčskýj, J. Ložynskýj) von Dr. J. Makovej (Schluss, Beilagen), S. 59–96; 4. Miscellanea, von I. Franko, B. Barvinskyj, M. Hruševskýj, S. 1–8; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der slavischen Urgeschichte, von Z. Kuzela (Schluss), S. 1–36; 6. Bibliographie, S. 1–66.

Inhalt des LV Bandes. 1. Zum Andenken an Alexius Markevyč, von M. Hruševskýj, S. 1–14; 2. Ein Vorläufer der kirchlichen Union vom J. 1596 (Benedict Herbst), eine kritisch-historische Untersuchung von A. Suško (Fortsetzung), S. 72–125; 3. Beiträge zur kritischen Ausgabe der Gedichte Ševčenko's, von N. Kr-škyj, S. 1–28; 4. Bemerkungen zu den „Beiträgen“ des Herrn N. Kr-škyj, von J. Romančuk, S. 25–34; 5. Miscellanea — Zur Geschichte der ukrainischen Jugend in Galizien in den J. 1871–84, S. 1–26; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1902 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften (Schluss folgt), S. 1–12; 7. Bibliographie, S. 1–52.

Inhalt des LVI Bandes. Eine Nachricht über die Kosaken (ca 1470 J.), von M. Hruševskýj, S. 1–6; 2. Der heilige Clemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altrussischen Legende, von Dr. I. Franko (Fortsetzung), S. 145–180; 3. Die Ruthenen Ungarns im Lichte der officiellen ungarischen Statistik, von S. Tomašivskýj, S. 1–46; 4. Miscellanea, von A. Suško, B. Barvinskyj, V. Hnatiuk, S. 1–33; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1902 (Schluss), S. 1–45; 6. Bibliographie, S. 1–37.

Inhalt des LVII Bandes. 1. Einführung der Jesuiten in Polen, eine kritisch-historische Studie von A. Suško (Schluss folgt), S. 1–28; 2. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegungen vom J. 1768 (Koljivščyna) — I. Memoiren und Briefe der Basilianer, mitgetheilt von Ar. Kryžanovskýj, bearbeitet und eingeleitet von M. Hruševskýj, S. 1–24; 3. „Der König der Balagulen“ Anton Šaskievič und seine ukrainischen Gedichte, von Dr. I. Franko, S. 1–34; 4. Miscellanea, S. 1–34; 5. Wissenschaftliche Chronik: Aus der Jubiläums-Literatur über Nicolaus Hohol, von Iv. Stešenko (Schluss folgt), S. 1–20; 6. Bibliographie, S. 1–54; 7. Inhaltsverzeichniss des XII Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. LI–LVI), S. 1–14; 8. Inhalt der I–LVI Bände der Mittheilungen (deutsch), S. 15–24.

Inhalt des LVIII Bandes. 1. Einführung der Jesuiten in Polen, eine kritisch-historische Studie von A. Suško (Schluss), S. 29–60; 2. Beiträge zur Biographie des Markian Šaškevyč und Auszüge aus seinem Nachlass, getheilt von M. Teršakoveč, S. 1–48; 3. Miscellanea: Hilfsarbeitstage. Beiträge zur Geschichte des Frohndienstens in Galizien im XIX Jhrh., von M. Zubryčskýj, S. 1–4; 4. Wissenschaftliche Chronik: a) Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1903 — Ukrainische Zeitschriften, St. Tomašivskýj und Iv. Krevečskýj; b) Aus der Jubiläums-Literatur über Nicolaus Hohol, von Iv. Stešenko (Schluss), S. 1–60; 5. Bibliographie, S. 1–46.

Inhalt des LIX Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altrussischen Legende. X. Die Wiederauffindung der Reliquien des hl. Klemens, von Dr. Iv. Franko (Fortsetzung folgt), S. 181–208; 2. Vyhovskýj und Georg Chmelnickýj, Studien aus der Geschichte der Ukraine im XVII Jhrh., von B. Herasymčuk, I–III (Fortsetzung folgt), S. 1–40; 3. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegungen im J. 1768. II. Einige Aktenstücke über die Theilnahme der Mönche der Kijever Klöster an den Bewegungen der Hajdamaken im XVIII Jhrh., mitgetheilt von S. Hruščenko, S. 1–16; 4. Miscellanea: Synodus provincialis acta Varaviae an. 1561, mitgetheilt von A. Suško, S. 1–17; 5. Wissenschaftliche Chronik: Anthropologie und Archäologie in der westeuropäischen wissenschaftlichen Literatur der letzten Jahre, von Z. Kuzela, S. 1–65; 6. Bibliographie, S. 1–33.

Inhalt des LX Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus, X. Die Wiederauffindung der Reliquien des heil. Klemens, von Dr. I. Franko, S. 209—256; 2. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide des XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyčkyj, I—III, S. 1—32; 3. Vyhovskij und Georg Chmelnyckij, Studien aus der Geschichte der Ukraine im XVII Jahrh., von B. Herasymčuk, IV—VI, S. 41—70; 4. Miscellanea: Ungedruckte Gedichte von Artemovskij-Hulak, mitgetheilt von J. Romančuk, S. 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in der westeuropäischen wissenschaftlichen Literatur der letzten Jahre, von Z. Kuzela, S. 1—25; 6. Bibliographie.

Inhalt des LXI Bandes. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide der XVI und XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyčkyj, IV—V, S. 33—64; 2. Ein Vorläufer der kirchlichen Union vom J. 1596 (Benedict Herbst), eine kritisch-historische Untersuchung von A. Suško, S. 126—177; 3. Neue Beiträge zur Geschichte der Verhaltens der russischen Regierung zu der Ukraine (1726—1737) von I. Džyžžora, S. 1—40; 4. Miscellanea, S. 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in der westeuropäischen wissenschaftlichen Literatur der letzten Jahre, von Z. Kuzela, S. 1—25; 6. Bibliographie, S. 1—38.

Inhalt des LXII Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegungen im J. 1768. Ein polnisches Gedicht über die Metzerei in Umanj, mitgetheilt von Dr. I. Franko, S. 1—40; 2. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide des XVI und XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyčkyj, VI—X, S. 65—113; 3. Miscellanea, von A. Kryžanovskij und M. Hruševskij, S. 1—5; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1903, S. 1—64; 5. Bibliographie, S. 1—34.

Inhalt des LXIII Bandes. 1. Ruthenischer Bauernlandsturm an der ungarische Grenze in Galizien im J. 1848—9, von I. Krevečkyj, S. 1—26; 2. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide der XVI und XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyčkyj, XI—XII, S. 115—136; 3. Aktensammlung zur Geschichte der sozial-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, von M. Hruševskij, Erste Serie (1361—1530), S. V+1—46; 4. Miscellanea, von Dr. I. Franko, I. Romančuk und V. Hnatjuk, S. 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der anthropologischen und archäologischen Zeitschriften für das J. 1903 von Z. Kuzela, S. 1—20; 6. Bibliographie, S. 1—33; 8. Inhaltsverzeichnis des XIII Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko Gesellschaft der Wissenschaften, S. 1—24; 8. Inhalt der 1—LXII Bände der Mittheilungen (deutsch), S. 25—33.

Inhalt des LXIV Bandes. 1. Ruthenischer Bauernlandsturm an der ungarischen Grenze in Galizien in den J. 1848—9, von I. Krevečkyj, S. 27—58; 2. Aktensammlung zur Geschichte der sozial-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, von M. Hruševskij, Erste Serie, S. 47—94; 3. Ukrainische Kosaken an der Grenzscheide des XVI und XVII Jahrh. (1591—1603), von B. Domanyčkyj, XIII—XV, S. 137—171; 4. Miscellanea, von V. Hnatjuk, Dr. I. Franko, S. Jefremov, S. 1—11; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den Zeitschriften für das J. 1903, von Z. Kuzela, S. 1—15; 6. Bibliographie, S. 1—49.

Inhalt des LXV Bandes. 1. Ein Vorkämpfer der ukrainischen Ethnographie (Zorian Dołęga-Chodakowski), von B. Domanyčkyj, S. 1—43; 2. Ein Beitrag zur Geschichte der Uebersiedelung der „türkischen Zaporoger“ ins Kuban-Gebiet, von S. Petljura, S. 1—11; 3. Materialien zur Geschichte des Lemberger Handels, mitgetheilt von I. Krypjakevyč, I—II, S. 1—46; 4. Miscellanea, von M. Hruševskij, I. Franko, I. Sozaňskij, S. 1—20; 5. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den Zeitschriften für das J. 1903, von Z. Kuzela, S. 1—17; 6. Bibliographie, S. 1—55.

Inhalt des LXVI Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus. XI. Kultus des heil. Klemens in Mähren und Russland, von Dr. I. Franko, S. 257—281; 2. Zum „Wunder des heil. Klemens“, ein Nachtrag von M. Hruševskij, S. 1—3; 3. Uebersicht der ukrainischen Lexicographie, von B. Hrinčenko, S. 1—30; 4. Aus dem litterarischen Nachlasse des Basilius Ilyckij, mitgetheilt von I. Sozaňskij, S. 1—50; 5. Miscellanea, von Z. Kuzela, I. Krypjakevyč, M. Hruševskij, S. 1—8; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das 1904. J. — Die ukrainischen Zeitschriften, S. 1—15; 7. Bibliographie, S. 1—54.

Inhalt des LXVII Bandes. 1. Materialien zur Geschichte der ukrainischen Literatursprache, von Prof. V. Peretz, S. 1—32; 2. Beiträge zur Kenntnis des ethnographischen Territoriums der Ruthenen Ungarns in der Gegenwart und Vergangenheit, von Dr. S. Tomašivskýj, I, S. 1—18; 3. Der ungarische König Mathias Korvin in der slavischen Volksdichtung. Eine Analyse der mit seinem Namen verbundenen Motive, von Z. Kuzela, I—V, S. 1—55; 4. Miscellanea von I. Krypjakevyč, J. Hordynskýj, T. Revakovyč, S. 1—8; 5. Wissenschaftliche Chronik: a) Diarium des F. J. Wielawicki als Quelle für die ukrainische Geschichte, von Th. Sribnyj; b) Das Schulwesen Ungarns und die Ruthenen, von St. Tomašivskýj, S. 1—13; 6. Bibliographie, S. 1—68

Inhalt des LXVIII Bandes. 1. Der heilige Klemens im Chersonesus, von Dr. I. Franko. XII Tradition über den heil. Klemens in Westeuropa. Anhang, S. 281—310; 2. Der ungarische König Mathias Korvin in der slavischen Volksdichtung, von Z. Kuzela, VI. M. Korvin bei den Slovenen, S. 55—82; 3. Die Königinhofer Handschrift in der Uebersetzung von Markian Šaškevyč, mit seinem Erklärungen und Bemerkungen, mitgeteilt von M. Teršakoveč, S. 1—43; 4. Miscellanea von I. Krypjakevyč und M. Hruševskýj, S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1904, S. 1—40; 6. Bibliographie, S. 1—42

Inhalt des LXIX Bandes. 1. Vorwort, von M. Hruševskýj, S. 5—6; 2. Ueber die Rhythmik der ukrainischen Volkslieder, von P. Kolessa, I. Uebersicht der wissenschaftlichen Arbeiten über den rhythmischen Bau der ukrainischen, grossrussischen und serbischen Volkslieder, S. 7—30; 3. Der ungarische König Mathias Korvin in der slavischen Volksdichtung, von Z. Kuzela, VI u. VII. M. Korvin bei den Slovenen, S. 31—69; 4. Ukraine in der ersten Hälfte des J. 1738, von I. Džydzora, S. 70—83; 5. Akten-sammlung zur Geschichte der sozial-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, von M. Hruševskýj. Zweite Serie (1531—1514), Nr. 81—132 S. 84—166; 6. Miscellanea, von I. Krevečskýj, I. Franko, I. Sozanickýj, S. 167—171; 7. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der anthropologischen und archäologischen Zeitschriften für das J. 1904, von Z. Kuzela (Schluss folgt), S. 172—183; 8. Bibliographie, S. 184—212; 9. Inhaltsverzeichnis des XIV Jahrganges der Mittheilungen der Sevdenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Bd. LXIII—LXVIII), S. 214—230; 10. Inhalt der i—LXVIII Bände der Mittheilungen (deutsch), S. 231—240.

Inhalt des LXX Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Das Lied vom Recht und Unrecht eine literatur-historische Studie von Dr. I. Franko, S. 5—70; 3. Wann wurde Lubarts Schenkungsurkunde für die Kathedrale in Luzk falsifiziert? Kritische Notiz von M. Hruševskýj, S. 71—72; 4. Aus der Wahlbewegung in Ostgalizien im J. 1848 (Die Wahl des Ivan Kapuščak) von I. Krevečskýj, S. 73—85; 5. Der ungarische König Mathias Korvin in der slavischen Volksdichtung, von Z. Kuzela, IX—XI (Schluss), S. 86—113; 6. Das Dorf Mšanec im Alt-Samborer Bezirke. Beiträge zur Geschichte eines galizischen Dorfes, mitgeteilt von M. Zubryčskýj. Einleitung und Akten-sammlung Nr. I—LIII (mit einem Situationsplan), S. 114—167; 7. Miscellanea, von I. Džydzora, I. Krypjakevyč, I. Sozanickýj, S. 168—176; 8. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der anthropologischen und archäologischen Zeitschriften für das J. 1904, von Z. Kuzela (Schluss), S. 177—190; 9. Bibliographie, S. 191—240; 10. Annonce, S. 241—244

Inhalt des LXXI Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Die ukrainische Frage in der Beleuchtung eines polnischen Dichters des XVII Jhrh., von V. Peretz, S. 5—21; 3. Zur Geschichte des ukrainischen Krippenspiels, literatur-historische Studien und Materialien von Dr. I. Franko, I—II, S. 22—43; 4. Ueber die Rhythmik der ukrainischen Volkslieder, von P. Kolessa, II. Entwicklung der Rhythmik in der ukrainischen Volksdichtung, S. 44—95; 5. Das Dorf Mšanec im Alt-Samborer Bezirke, von M. Zubryčskýj, Akten-sammlung, N. LIV—CVII, S. 96—133; 6. Aus der neuesten ukrainischen Historiographie (Südrussland, von A. Jefymenko), eine kritische Studie von I. Džydzora, S. 134—157; 7. Miscellanea, von M. Hruševskýj, F. Holijčuk, I. Krevečskýj, S. 158—165; 8. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den westeuropäischen Zeitschriften für das J. 1904, mit einigen Ergänzungen für das J. 1903, von Z. Kuzela (Schluss folgt), S. 166—194; 9. Bibliographie, S. 195—240; 10. Annonce, S. 241—244.

Inhalt des LXXII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Ein Brief der Stadtgemeinde Vladimir vom J. 1324 (Faksimile des Briefes und des Siegels), mitgeteilt von M. Hruševskýj, S. 5—8; 3. Zur Geschichte des ukrainischen Krippenspiels, literatur-historische Studien und Materialien von Dr. I. Franko, III—V, S. 9—79; 4. Ueber die Rhythmik der ukrainischen Volkslieder, von P. Kolessa, III. Der musikalisch-syntaktische Fuss, S. 80—111; 5. Zur Geschichte der Teilnahme der galizischen Ruthenen am Slavenkongresse in Prag im J. 1848, mitgeteilt von I. Sozanskýj, S. 112—121; 6. Die Handschriften der Sophien Katedrale in Kijev, eine Uebersicht von S. Maslov, S. 122—140; 7. Die Verbindung des San mit dem Dniester in der Eiszeit, vorläufiges Kommunikat von Dr. S. Rudnyčkyj, S. 141; 8. Miscellanea, von I. Džydzora, I. Krevečkyj, I. Krypjakevyč, S. 142—147; 9. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den westeuropäischen Zeitschriften für das J. 1904, mit einigen Ergänzungen für das J. 1903 von Z. Kuzela (Schluss), S. 148—184; 10. Bibliographie, S. 185—240.

Inhalt des LXXIII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Zur Geschichte des ukrainischen Krippenspiels, literatur-historische Studien und Materialien von Dr. I. Franko, VI—X (Schluss), S. 5—64; 3. Ueber die Rhythmik der ukrainischen Volkslieder, von P. Kolessa, IV. Uebersicht der Liederformen der ukrainischen Volksdichtung, S. 65—118; 4. Die Grossfamilie im Dorfe Mšaneč (Bezirk Alt Sambir in Ostgalizien), von M. Zubryčkyj, S. 119—124; 5. Zur Geschichte der Organisation der Nationalgarden im J. 1848. Die polnische „illegale“ Nationalgarde in Stanislaw, von I. Krevečkyj, S. 125—142; 6. Autobiographie eines gr.-kat. Pfarrers von der Diözese Cholm aus der ersten Hälfte der XIX Jhrh., mitgeteilt von I. Krypjakevyč, S. 143—157; 7. Miscellanea, von M. Hruševskýj, B. Zaklynskyj, I. Sozanskýj, S. 158—165; 8. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1905 — Die ukrainischen Zeitschriften, von I. Džydzora und I. Krevečkyj, S. 166—186; 9. Bibliographie, S. 187—238, 10. Annonce S. 239—244.

Inhalt des LXXIV Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. III—IV; 2. Jubiläums-Widmung des Bandes dem Prof. Vladimir Antonovč und sein Porträt von I. Truš, S. 1—4; 3. Zur Biographie des Metropoliten Onisiphor Divočka, von M. Hruševskýj, S. 5—9; 4. Die hölzernen Kirchen in der Ukraine und ihre Typen, vom V. Ščerbakovskýj (mit 2⁶ Plänen und Abbildungen), S. 10—32; 5. Ueber die Rhythmik der ukrainischen Volkslieder, von P. Kolessa, IV. Uebersicht der Liederformen der ukrainischen Volksdichtung, S. 33—68; 6. Aus dem kulturellen und wissenschaftlichen Leben der Ukraine in der Mitte des XIX Jhrh., von A. Hruševskýj, S. 69—92; 7. Das Dorf Mšaneč im Alt-Samborer Bezirke, von M. Zubryčkyj. Akten-sammlung, N. CVIII—CXLI, S. 93—128; 8. Miscellanea, von Dr. B. Ščurat, Dr. V. Peretz, Dr. I. Franko, S. 129—149; 9. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1905 (Schluss), S. 150—198; 10. Bibliographie, S. 199—242; 11. Annonce, S. 243—244.

Inhalt des LXXV Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Zum Andenken an Nikander Molčanovskýj, von Michael Hruševskýj, S. 5—13; 3. Studien über die ukrainischen Volkslieder, I—VI, von Dr. Ivan Franko, S. 14—84; 4. Nach dem Katastrophe von J. 1708. Konfiskationen der Güter der Anhänger Mazepas, von Alexander Hruševskýj, S. 85—95; 5. Befreiung eines Verurtheilten durch ein Mädchen in Brody im J. 1727, mitgeteilt von Dr. Basilius Ščurat, S. 96—103; 6. Die Kiever im Lichte der Relationen der Jesuiten, von Dr. Vladimir Peretz, S. 104—116; 7. Miscellanea, mitgeteilt von F. Holijčuk, J. Krevečkyj, W. Močulskyj, S. 117—130; 8. Wissenschaftliche Chronik: Neueste Arbeiten zur Geschichte des Gr. Fürstentum Litaun, eine Uebersicht von Bohdan Bučynskyj, S. 131—166; 9. Bibliographie, S. 167—213; 10. Inhaltsverzeichnis des XV Jahrganges 2er Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (B. LXIX—LXXV), S. 214—235; 11. Inhalt der I—LXXIV Bände der Mittheilungen (deutsch), S. 236—246; 12. Annonce, S. 247—248.

Inhalt des LXXVI Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. „Erzengels Marienverkündigung“ und des Annuntiationsmysterium (Versuch einer Geschichte des literarischen Themas), verf. von Dr. Hilarion Svěncizkyj (Schluss folgt), S. 5—33;

3. Studien über die ukrainischen Volkslieder, VI—XIII, von Dr. Ivan Franko, S. 39—63; 4. Ueber die Rhythmik der ukrainischen Volkslieder, von Philaret Kollessa, V Das Verhältnis der rkr. Volksrhythmik zur künstlerischen Versification (Schluss), S. 64—116; 5. Einige Beiträge zur Zeit des Grossfürsten Svitrigailo (1430—1433), mitgeteilt von Bohdan Bučynskyj, S. 117—142; 6. Au-hilfstage, Beiträge zur Geschichte des Frohndienstes in Galizien im XIX J., von Ivan Krevečkyj, S. 143—155; 7. Miscellanea, mitgeteilt von F. Holijčuk, H. Strypskyj, M. Hruševskyj, S. 156—162; 8. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1906: Ukrainische Zeitschriften, S. 163—187; 9. Bibliographie S. 188—226; 10. Annonce, 227—228.

Inhalt des LXXVII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Zur altruthenischen Dialektologie (Zur Frage über den Dialekt von von Halyč-Vladimir), von Vladimir Rosov. 1. Litteratur der Frage, S. 5—34; 3. „Erzengels Marienverkündigung“ und das Annuntiationsmysterium (Versuch einer Geschichte des litterarischen Themas), von Dr. Hilarion Svěncizkyj (Schluss), S. 35—76; 4. Ruthenen von Lemberg in der ersten Hälfte des XVI Jhrh., von Ivan Krypiakevyč, I—III, S. 77—106; 5. Fälschungen der Matrikelbücher für polnische Aufständische, ein Beitrag zur Charakteristik der ruthenischen Geistlichkeit in Galizien, mitgeteilt von Ivan Krevečkyj, S. 107—113; 6. Das Dorf Mšaneč im Alt-Samborer Bezirke. Beiträge zur Geschichte eines galizischen Dorfes, mitgeteilt von Michael Zubryčkyj, Aktensammlung, N. CXLII—CCXXI (Schluss), 114—170; 7. Miscellanea, von M. Hruševskyj, I. Franko, B. Ščurat, S. 171—182; 8. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der anthropologischen und archäologischen Zeitschriften für das J. 1905, von Dr. Zeno Kuzela 183—202; 9. Bibliographie S. 203—242; Annonce, S. 243—248.

Inhalt des LXXVIII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Nach der Katastrophe vom J. 1708: Enquardierung der russischen Regimenten in der Ukraine, von Alexander Hruševskyj, S. 5—25; 3. Ruthenen von Lemberg in der ersten Hälfte des XVI Jhrh., von Ivan Krypiakevyč, IV—V, S. 26—50; 4. Die venezianische Botschaft an Chmelnickyj (im J. 1650), von Dr. Miron Korduba, S. 51—89; 5. Studien über die ukrainischen Volkslieder, von Dr. Ivan Franko, XIV—XXI, S. 90—145; 6. Die Trilogie von Prof. Agath. Krymskyj, von Vladimir Rosov, S. 146—171; 7. Miscellanea, von H. Svěncizkyj, I. Krevečkyj, M. Hruševskyj, 8. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den westeuropäischen Zeitschriften vom J. 1905, von Dr. Zeno Kuzela S. 179—202; 9. Bibliographie S. 203—239; 10. Annonce, 240—244.

Inhalt des LXXIX Bandes. 1. Inhalt des Bandes S. 3—4; 2. Ruthenen von Lemberg in der ersten Hälfte des XVI Jhrh., von Ivan Krypiakevyč, VI—IX (Schluss), S. 5—51; 3. Historische Uebersicht der Ukrainischen Sprachforschung, von Ivan Ohienko, S. 52—93; 4. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegungen vom J. 1768 (Kolijivščyna) IV. Erzählung eines Augenzeugen von der Hinrichtung des Ivan Honta, mitgeteilt von Michael Hruševskyj, S. 94—96; 5. Zur Biographie des Ivan Vahylevyč, mitgeteilt von Dr. Ivan Franko, S. 97—141; 6. Die Namen, Vornamen und Zunamen der Bauern in Mšaneč, Bez. Alt-Sambir, mitgeteilt von Michael Zubryčkyj, S. 142—154; 7. Miscellanea, von V. Hnatiuk, H. Sviencizkyj, A. I. Hruševskyj, S. 155—164; 8. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den westeuropäischen Zeitschriften vom J. 1905, von Dr. Zeno Kuzela (Schluss) S. 165—120; 9. Bibliographie S. 121—239; 10. Annonce, S. 240—244.

Inhalt des LXXX. Bandes. 1. Inhalt des Bandes S. 3—4; 2. Ein Beitrag zu den Studien über die Ostroher Bibel, von Dr. Ivan Franko S. 5—18; 3. Nach der Katastrophe von J. 1708. Die Kriegsarbeiten, von Alexander Hruševskyj S. 19—35; 4. Historische Uebersicht der ukrainischen Sprachforschung, von Ivan Ohienko (Schluss) S. 36—52; 5. Polnische Konspirationen unter der ruthenischen Zöglingen und Geistlichen Galiziens in J. 1831—46, eine Studie von Dr. Cyrill Studvaškyj S. 53—108; 6. Beiträge zum Volksglauben aus dem Anfang des XIX Jhrh. Vampire und Verschleppung der Seuche, von Dr. Zeno Kuzela S. 109—124; 7. Miscellanea, von B. Januš, S. Tomašiwskyj und V. Hnatiuk S. 125—152; 8. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1906 (Schluss) S. 153—194; 9. Bibliographie S. 195—236; 10. Annonce, S. 237—240.

Inhalt des LXXXI Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. „Zerstörung der Hölle“, ein ukrainisches Passionsdrama, von Ivan Franko, S. 5—50; 3. Hieromonachos Klement's unbekannte Gedichte (Anfang d. XVIII Jhrh.), mitgeteilt von Basilus Domanyčkyj, S. 51—126; 4. Offizielle Massregeln gegen die Cholera im J. 1831, mitgeteilt von Michael Zubryčkyj, S. 127—133; 5. Ein Artikel Nikolaus Kmyčkevych's über die ruthenische Schriftfrage im J. 1834, mitgeteilt von Dr. Basilus Ščurat, S. 134—144; 6. Nikolaus Daškevyč, Nekrolog, von Michael Hruševskyj, S. 145—150; 7. Miscellanea, von S. Tomašivskyj, V. Barvynskyj, M. Voznjak, S. 151—171; 8. Wissenschaftliche Chronik, von S. Tomašivskyj, S. 172—179; 9. Bibliographie, S. 180—207; 10. Inhaltsverzeichnis des XVI Jahrganges der Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (B. LXXV—LXXX), S. 208—222; 11. Inhalt der Bände I—LXXX der Mitteilungen (deutsch), S. 223—234; 12. Annoncen, S. 235—240.

Inhalt des LXXXII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Zu Prof. Vladimir Antonovyč's Gedächtnis (Widmung und Porträt), S. 5—6; 3. Erinnerung an Vladimir Antonovyč, von Michael Hruševskyj, S. 7—9; 4. Grabkreuze in der Ukraine, mitgeteilt von Konstantin Šyročkyj (mit Abbildungen), S. 10—29; 5. Neue Beiträge zur Geschichte des ukrainischen Krippenspiels, mitgeteilt von Dr. Ivan Franko (mit Illustration), S. 30—52; 6. Ivan Žukivskyj's Vorschlag einer Rechtschreibung auf dem Kongresse der „ruthenischen Gelehrten“, mitg. von Michael Voznjak, S. 53—86; 7. Polnische revolutionäre Strömungen unter den ruthenischen Klerikern und Geistlichen in Galizien 1831—1846, eine Studie von Dr. Cyrill Studynskyj (Schluss), S. 87—177; Miscellanea, von V. Barvynskyj, Iv. Špytkovskyy, B. Ščurat, S. 178—188; 9. Wissenschaftliche Chronik: Anthropologische u. archäologische Zeitschriften im J. 1906, von Dr. Z. Kuzela (Schluss folgt), S. 189—205; 10. Bibliographie, S. 206—242; 11. Annoncen, S. 243—244.

Inhalt des LXXXIII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Studien über die ukrainischen Volkslieder, XXIII—XXVI, von Ivan Franko, S. 5—30; 3. Beiträge zum Studium über die Werke des Laurentius Sysanij, von Michael Voznjak, S. 31—88; 4. Ungarn und Polen im Anfange des XVIII Jhrh., von Stephan Tomašivskyj, S. 89—133; 5. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegung im J. 1768, V: Eine Trinitarier-Denkschrift über die „Kolijivščyna“, von Ivan Špytkovskyy, S. 134—157; 6. Aus den vierziger Jahren, Studien von Alexander Hruševskyj, I. „Geschichte des ukrainischen Volkes“, von P. Kuliš, S. 158—168; 7. Miscellanea, von I. Franko, B. Domanyčkyj, S. 169—184; 8. Wissenschaftliche Chronik: Anthropologische u. archäologische Zeitschriften im J. 1906, von Zeno Kuzela (Schluss), S. 185—198; 9. Bibliographie, S. 199—238; 10. Annoncen, S. 239—240.

Inhalt des LXXXIV Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Eine Probe österreichischer Vermittlung zwischen Chmelnyčkyj und Polen, von Miron Korduba, S. 5—32; 3. Ungarn und Polen im Anfange des XVIII Jhrh., von Stephan Tomašivskyj (Fortsetzung), S. 33—87; 4. Die travestierte Aeneis von Michaelis, von Jaroslav Hordynskyj, S. 88—97; 5. Ivan Vahylevyč als Prediger, mitgeteilt von Hilarion Svjencickyy, S. 98—110; 6. Die Autorschaft Marko Vovčok's, von Basil Domanyčkyj, S. 111—171; 7. Miscellanea, von V. Peretz, M. Zubryčkyj, M. Hruševskyj, S. 172—184; 8. Wissenschaftliche Chronik: Nationale Verhältnisse in Galizien, ref. von B. Panejko, S. 185—202; 9. Bibliographie, S. 203—243; 10. Annoncen, S. 244.

Inhalt des LXXXV Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Zur Geschichte des ukrainischen Krippenspiels, von Vladimir Peretz, S. 5—20; 3. Studien zur Geschichte der kirchlichen Union, von Bohdan Bučynskyj, I. Isidors Zeit, S. 21—42; 4. Ungarn und Polen im Anfange des XVIII Jhrh., von Stephan Tomašivskyj (Fortsetzung), S. 43—80; 5. Aus den vierziger Jahren, Studien von Alexander Hruševskyj, 2. „Ukraine“ von P. Kuliš, S. 81—105; 6. Briefe des Ministers Florian Ziemiałkowski an den Bischof Ivan Stupnyčkyj, mitgeteilt von Cyrill Studynskyj, S. 106—133; 7. Miscellanea, von S. Tomašivskyj, B. Domanyčkyj u. V. Hnatiuk, S. 134—153; 8. Wissenschaftliche Chronik: Ethnographie in den westeuropäischen Zeitschriften für das J. 1906, von Zeno Kuzela (Schluss folgt), S. 159—190; 9. Bibliographie, S. 191—238; 10. Annoncen, S. 239—240.

Inhalt des LXXXVI Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Studien zur Geschichte der kirchlichen Union. I. Isidors Zeit, von Bohdan Bučynskyj (Fortsetzung), S. 5—30; 3. Ungarn und Polen im Anfange des XVIII Jhrh., von Stephan Tomašivskyj (Fortsetzung), S. 31—58; 4. Materialien zur Geschichte der Ukraine im Moskauer „Archiv des Justizministeriums“, von Ivan Džydzora, S. 59—81; 5. Emil Korytko, ein vergessener slavischer Ethnograph, von Ivan Franko, S. 82—122; 6. Alexander Duchnovyč als Dichter, von Ivan Sozan'skyj, S. 123—140; 7. Miscellanea, von V. Peretz, B. Ščurat und Z. Kuzela, S. 141—149; 8. Wissenschaftliche Chronik: Zeitschriften im J. 1907, S. 150—212; 9. Bibliographie, S. 213—245; 10. Annoncen, 246—248.

Inhalt des LXXXVII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Vyhov'skyj und die Union von Hadjač, eine Studie von Basilius Herasymčuk (Fortsetzung folgt), S. 5—36; 3. Ein Artilleriechef des ruthenischen Grossfürstentums (aus dem Archiv der Nemyryč's), von Vjačeslav Lypyn'skyj, S. 37—47; 4. Ein Beitrag zu Ivan's von Vyšnja Leben und Schriften, von Basilius Ščurat, S. 48—63; 5. Einige Dokumente aus dem Huzulenlande aus der zweiten Hälfte des XVIII Jhrh., von Ossyp Makovej, S. 64—69; 6. Ukrainische Schauspiele in Galizien in der ersten Hälfte des XIX Jhrh., von Michael Voznjak (Schluss folgt), S. 70—91; 7. Miscellanea, von I. Džydzora, I. Sozan'skyj und V. Domanyčkyj, S. 92—101; 8. Wissenschaftliche Chronik: Die Ethnographie in den westeuropäischen Zeitschriften für d. J. 1906, von Zeno Kuzela (Schluss), S. 102—165; 9. Bibliographie, S. 166—217; 10. Inhaltsverzeichnis des XVII Jahrganges der Mitteilungen der Sevdenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Bb. LXXXI—LXXXVI), S. 218—232; 11. Inhalt der Bände I—LXXXVI der Mitteilungen (deutsch), S. 233—246; 12. Annoncen, S. 247—248.

Inhalt des LXXXVIII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Studien zur Geschichte der kirchlichen Union. II. Metropolit Gregor, von Bohdan Bučynskyj, S. 5—22; 3. Vyhov'skyj und die Union von Hadjač, eine Studie von Basilius Herasymčuk. III. Puškars Aufstand (Fortsetzung folgt), S. 23—50; 4. Ukrainische Schauspiele in Galizien in der ersten Hälfte des XIX Jhrh., von Michael Voznjak (Schluss), S. 51—93; 5. Beiträge zur Geschichte des J. 1848, mitgeteilt von Ivan Franko, S. 94—117; 6. Beiträge zur Geschichte der ruthenischen Geistlichkeit in Galizien vom J. 1822 bis 1853, mitgeteilt von Michael Zubryčkyj, S. 118—150; 7. Miscellanea, von V. Huatjuk, T. Revakovyč, M. Voznjak, S. 151—180; 8. Wissenschaftliche Chronik: Neue Publikationen auf dem Gebiete der ukrainischen und weissrussischen Bibliographie, von Ivan Krevečkyj, S. 181—197; 9. Bibliographie, S. 198—243; 10. Annoncen, S. 244.

Inhalt des LXXXIX Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Theorie der Literaturgeschichte und ihre Entwicklung, von Ivan Franko, S. 5—45; 3. Vyhov'skyj und die Union von Hadjač, eine Studie von Basilius Herasymčuk. IV. Die Union von Hadjač, S. 46—90; 4. Aus den vierziger Jahren, Studien von Alexander Hrušev'skyj. 3 Ethnographische Publikationen und Pläne, S. 91—110; 5. Studien über die ukrainischen Grammatiken in Galizien im XIX Jhrh., von Michael Voznjak (Fortsetzung folgt), S. 111—143; 6. Drei Briefe von Vladimir Antonovyč an Antonius Moduszewski, S. 144—151; 7. Miscellanea, von T. Revakovyč, I. Sozan'skyj und B. Domanyčkyj, S. 152—159; 8. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das J. 1908. Ukrainische Zeitschriften, S. 160—183; 9. Bibliographie, S. 184—239; 10. Annoncen, S. 240.

Inhalt des XC Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Studien zur Geschichte der kirchlichen Union. III. Misael's Brief, von Bohdan Bučynskyj (Schluss), S. 5—24; 3. Materialien zur Geschichte des sozialen und ökonomischen Lebens der transborysthenischen Ukraine im XVIII Jhrh., von Viktor Barvin'skyj, S. 25—32; 4. Studien über die ukrainischen Grammatiken in Galizien im XIX Jhrh., von Michael Voznjak (Fortsetzung folgt), S. 33—118; 5. Dekanal- und Parochial-Bibliotheken der Peremysler Diocese, von Michael Zubryčkyj, S. 119—136; 6. Zur Psychologie des Jahres 1818 (Affaire des St. Hošovski), von Ivan Krevečkyj, S. 137—157; 7. Miscellanea, von I. Sozan'skyj, V. Domanyčkyj und M. Voznjak, S. 158—178; 8. Wissenschaftliche Chronik: Arbeiten der archäologischen Kongresse in Charkiv und Katerynoslav, von M. Zeliznjak, S. 179—212; 9. Bibliographie, S. 213—242; 10. Annoncen, 243—244.

Inhalt des XCI Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3–4; 2. Hetmanennest, Oertlichkeiten und Ueberlieferungen des Dorfes Subotiv, gesammelt in d. J. 1897–9 und mitgeteilt von Marko Hruševskyj, S. 5–32; 3. Galizien in der 2. Hälfte des XVIII Jhrh. Eine Uebersicht der neuen Publikationen, von Ivan Krevečkyj, S. 33–94; 4. Ein Liederbuch der Familie Levyčkyj von Chocen, mitgeteilt von Vladimir Hnatjuk, S. 95–125; 5. Studien über die ukrainischen Grammatiken in Galizien im XIX Jhrh., von Michael Voznjak, VIII–IX (Fortsetzung folgt), S. 126–150; 6. Beiträge zur Geschichte des ruthenischen gr.-kat. Seminars in Lemberg in den J. 1837–1851, von Georg Kmit, S. 151–158; 7. Miscellanea, von I. Pelen'skyj, M. Voznjak, M. Zubryčkyj, S. 159–166; 8. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das J. 1908 (Schluss), S. 167–203; 9. Bibliographie, S. 204–237; 10. Annoncen, S. 238–240.

Inhalt des XCII Bandes. 1. Vorrede, S. 1; 2. Inhalt des Bandes, S. 3–4; 3. Porträt Mazepas, S. 5–6; 4. Schwedisch-ukrainischer Bund vom J. 1708, von Michael Hruševskyj, S. 7–20; 5. Hluchiv und Lebedyn (1708–1709), von Alexander Hruševskyj, S. 21–65; 6. Aus den schwedischen Memoiren über die J. 1708/9, von Stephan Tomašivskyj, 66–92; 7. Orlyk in Schweden, von Alfred Jensen, S. 93–169; 8. Die Familie Vojnarovskyj in Schweden, von Alfred Jensen, S. 170–193; 9. Briefe Peters des Grossen an Adam Sieniawski, von Stephan Tomašivskyj, S. 194–238; 10. Miscellanea: Drei Briefe Mazepas an Siegmund Gałecky, mitget. von A. Jensen; b) Aus den Berichten des österreichischen Abgesandten Pleyer in Moskau in den J. 1708 und 1709, mitget. von S. Tomašivskyj; c) Mazepa und die Politik Österreichs, mitget. von S. Tomašivskyj, S. 239–245; 11. Zu Mazepas Porträt, mitget. von M. Hruševskyj, S. 246–248; 12. Annoncen, S. 249–254.

Inhalt des XCIII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3–4; 2. Materialien zur Geschichte der ukrainischen Literatursprache, von Prof. Vladimir Peretz, S. 5–31; 3. Die Leichenklagen und die kirchlich religiöse Dichtung (Eine Studie über die Entwicklung der Volksliteratur) von Ilarion Svjencickyj, I–III, S. 32–53; 4. Die Frage der Teilung Galiziens in den J. 1846–1850, von Ivan Krevečkyj I–III, S. 54–69; 5. Vater und Tochter (aus dem Nachlass Ivan Fedorovyč's), von Ivan Franko, S. 70–89; 6. Studien über die galizisch-ukrainischen Grammatiken des XIX Jahrhr., von Michael Voznjak, X–XI, S. 90–131; 7. Miscellanea, von M. Voznjak, I. Franko und J. Hordyn'skyj, S. 132–157; 8. Wissenschaftliche Chronik: Eine polnische Arbeit über Jagiełło, von M. Špakovskyj, S. 158–169; 9. Bibliographie, S. 170–208; 10. Inhaltsverzeichnis des XVIII Jahrganges der Mitteilungen (BB. LXXX–XCII), S. 209–231; 11. Inhalt der Bände I–LXXXVII der Mitteilungen (deutsch), S. 232–246; 12. Annoncen, S. 247–252.

Inhalt des XCIV Bandes. Inhalt des Bandes, S. 3–4; 2. Die Leichenklagen und die kirchlich-religiöse Dichtung (Eine Studie über die Entwicklung der Volksliteratur) von Ilarion Svjencickyj, IV–VI (Schluss), S. 5–39; 3. Studien über die ukrainischen Volkslieder, von Ivan Franko, XXVII–XXX, S. 40–57; 4. Die Frage der Teilung Galiziens in den J. 1846–1850, von Ivan Krevečkyj, IV–VI, S. 58–83; 5. Bartholomäus Kopitar's Beziehungen zur galizisch-ukrainischen Literatur, von Michael Teršakoveč I–V (Schluss folgt), S. 84–106; 6. Studien über die galizisch-ukrainischen Grammatiken des XIX Jahrhr., von Michael Voznjak, XII–XV (Schluss folgt), S. 107–161; 7. Miscellanea, von M. Hruševskyj, M. Voznjak und T. Revakovyč, S. 162–173; 8. Wissenschaftliche Chronik: Aus der Geschichte und Soziologie nationaler Kämpfe, von V. Panejko, S. 174–194; 9. Bibliographie, S. 195–249; 10. Annoncen, S. 250–252.

Inhalt des XCV Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3–4; 2. Das byzantinische Kirchenlied u. das Lied vom Heereszuge Ithors, von Vladimir Byrčak (Schluss folgt), S. 5–29; 3. Studien über die ukrainischen Volkslieder, von Ivan Franko, XXXI, S. 30–53; 4. Die Frage der Teilung Galiziens in den J. 1846–1850, von Ivan Krevečkyj, VII–VIII, S. 54–82; 5. Studien über die galizisch-ukrainischen Grammatiken des XIX Jahrhr., von Michael Voznjak (Schluss), S. 83–106; 6. Bartholomäus Kopitar's Beziehungen zur galizisch-ukrainischen Literatur, von Michael Teršakoveč (Schluss), S. 107–154; 7. Miscellanea: Aus jüngster Vergan-

genheit, von Konstantin Syročkyj, S. 155—169; 8. Wissenschaftliche Chronik: Der letzte Band der „Akta grodzkie i ziemskie“, von Al. Nasarijiv, S. 170—190; 9. Bibliographie, S. 191—243; 10. Annoncen, S. 244.

Inhalt des XCVI Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Das byzantinische Kirchenlied u. das Lied vom Heereszug Ihors, von Vladimir Byrčak, (Schluss), S. 5—32; 3. Zur Geschichte des ukrainischen achtsilbigen Verses, von Theodor Korš, S. 33—40; 4. Der Arianertag zu Kyselin in Volynien im M. Mai 1638 (Beitrag zur Geschichte der Arianer in der Ukraina), von Vjačeslav Lypynskyj, S. 41—57; 5. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegung im J. 1768. VI. Memoiren des Dominik Zawrocki über die „Kolijivščyna“, von Ivan Špytkovskýj, S. 58—93; 6. Die Frage der Teilung Galiziens in den J. 1846—1850, IX+Karte, von Ivan Krevečkyj, S. 94—115; 7. Miscellanea, von I. Krypjakovyč, M. Voznjak u. V. Dorošenko, S. 116—150; 8. Wissenschaftliche Chronik: Denkmäler Makedoniens (N. P. Kondakov, Makedonien, Archäologische Reise) von Konstantin Syročkyj, S. 151—161; 9. Bibliographie, S. 162—238; 10. Annoncen, S. 239—244.

Inhalt des XCVII Bandes. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Aus der Vergangenheit der Stadt Brody (Ein Beitrag zur Geschichte der Stadt im XVII Jahrh.), von Ivan Sozańskyj I—II, S. 5—25; 3. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegung im J. 1768. VI. Memoiren des Dominik Zawrocki, von Ivan Špytkovskýj (Schluss), S. 26—73; 4. Legende über die drei Frauennaturen (Ein Beitrag zur Geschichte der Wanderung von Folklore-Motiven), von Vladimir Hnatjuk, S. 74—85; 5. Die „Kolijivščyna“ in der polnischen Literatur vor dem J. 1641, von Vassyl Ščurat, S. 86—104; 6. Die Frage der Teilung Galiziens in den J. 1846—1850, von Ivan Krevečkyj. Anhang (Materialien), S. 105—154; 7. Miscellanea: Legende von der Zerstörung der Hölle, nach der Starunja-Handschrift aus dem XVIII Jahrh., von Jaroslav Hordynskyj, S. 155—174; 8. Wissenschaftliche Chronik: Das Referendar-Gericht u. seine Tätigkeit betreffend die ukrainischen Länder an der Wende des XVI—XVII Jahrh., von Ivan Krypjakovyč, S. 175—188; 9. Bibliographie, S. 189—238; 10. Annoncen, S. 239—244.

Inhalt des XCVIII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Zur Frage über die Siedlungen der Vjatičen. Einige Bemerkungen aus Anlass neuerer Arbeiten, von Michael Hruševskyj, S. 5—9; 3. Aus der Vergangenheit der Stadt Brody, von Ivan Sozańskyj, III, S. 10—30; 4. Studien über die ukrainischen Volkslieder, von Ivan Franko: XXXIII. Die Zeit Chmelnyčkyj's (Kobsaren-Sänge, sog. Dumy, Lieder u. Verse) (Fortsetzung folgt), S. 31—54; 5. Die wirtschaftliche Politik der russischen Regierung der Ukraina gegenüber in den J. 1710—1730, von Ivan Džydzora (Fortsetzung folgt); 6. Studien über die galizisch-ukrainischen Grammatiken des XIX Jahrh., von Michael Voznjak, Anhang, S. 75—146; 7. Miscellanea, von W. Ščerbakivskyj, V. Hnatjuk u. Mich. Voznjak, S. 147—162; 8. Wissenschaftliche Chronik: Aus den neueren Publikationen der Bukovina, von Miron Korduba, S. 163—172; 9. Bibliographie, S. 173—239; 10. Annoncen, S. 240—244.

Inhalt des CI Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Die Sprachlehre des Laurentius Zyzanij aus dem J. 1596, von Michael Voznjak, S. 5—38; 3. Studien über die ukrainischen Volkslieder, von Ivan Franko: XXXIII. Die Zeit Chmelnyčkyj's (Kobzaren-Sänge, sog. Dumy, Lieder u. Verse), S. 39—62; 4. Die wirtschaftliche Politik der russischen Regierung der Ukraina gegenüber in den J. 1710—1730, von Ivan Džydzora, S. 63—100; 5. „Im eigenen Heim“ (Gemälde von T. Ševčenko), von Konstantin Syročkyj (mit einer Phototypie), S. 101—108; 6. Paulin Swiencicki, seine publizistische, wissenschaftliche und literarische Tätigkeit, von Vladimir Radzykevych, I, S. 109—129; 7. Miscellanea, von V. Peretz, I. Lynnyčenko und M. Hruševskyj, S. 130—143; 8. Wissenschaftliche Chronik: Beiträge zu Studien über unsere Emigration, von Zeno Kusela, S. 144—158; 9. Bibliographie, S. 159—196; 10. Inhaltsverzeichnis XIX Jahrganges der Mitteilungen (BB. CI—CVI), S. 197—222; 11. Inhalt der Bände I—XCVIII der Mitteilungen (deutsch), S. 223—238; 12. Annoncen, S. 239—244.

Inhalt des CII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Dem Andenken Paul Žytečkyj's, von Vladimir Peretz, S. 5—10; 3. Die Sprachlehre des Lauren-

tius Zyzanij aus dem J. 1596, von Michael Voznjak (Schluss), S. 11—87; 4. Aus der Vergangenheit der Stadt Brody (Beiträge zur Geschichte der Stadt im XVII Jahrh.), von Ivan Sozanskýj (Schluss), S. 88—115; 5. Unbegründete Vorwürfe. Ein Beitrag zur Geschichte des „Ruthenischen Instituts“ (Studium ruthenum) an der Lemberger Universität, von Ivan Krevečkyj, S. 116—126; 6. Paulin Swiencicki, seine publizistische, wissenschaftliche und literarische Tätigkeit, von Vladimir Radzykevyč, III—IV, S. 127—147; 7. Miscellanea, von Iv. Spytkovskýj, Al. Novýčkyj und S. Tomašivskýj, S. 148—164; 8. Wissenschaftliche Chronik: Das ethnographische Territorium der ungarischen Ukrainer, von Al. Nasarijiv, S. 165—191; 9. Bibliographie, S. 192—239; 10. Annoncen, S. 240.

Inhalt des CIII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Neue Hypothesen über die Anfänge des slavischen und ukrainisch-ruthenischen Lebens. Kritische Bemerkungen des Michael Hruševskýj: Peisker's Theorie über die uralte Knechtschaft der Slaven und die dadurch hervorgerufene Diskussion, S. 5—27; 3. Studien über die ukrainischen Volkslieder, von Ivan Franko: Chmelnyckyj's Zeit (Fortsetzung), S. 28—53; 4. Wirtschaftliche Politik der russischen Regierung der Ukraine gegenüber in den J. 1710—1730, von Ivan Džydzora, S. 54—97; 5. Einiges über die schöpferische Tätigkeit des Malers Tropinjin auf ukrainischem Gebiete, von Konstantin Šyročkyj, S. 98—112; 6. Paulin Swiencicki, seine publizistische, wissenschaftliche und literarische Tätigkeit, von Vladimir Radzykevyč, S. 113—190; 7. Miscellanea, von I. Krypjakevyč, Iv. Franko und P. Smoła, S. 191—204; 8. Wissenschaftliche Chronik: Programme zur Sammlung ukrainischer dialektologischer Eigentümlichkeiten, von Iv. Zilyńskýj, S. 205—208; 9. Bibliographie, S. 209—241; 10. Annoncen, S. 242—244.

Inhalt des CIV Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Die polemische Literatur des J. 1608. Studie von Cyrill Studynskýj (Schluss folgt), S. 5—37; 3. Studien über die ukrainischen Volkslieder, von Ivan Franko: Chmelnyckyj. Čapliński und Barabaš, S. 38—72; 4. Ungarisch-ruthenische annalistische Notizen, von J. Bileńkyj, S. 73—82; 5. Zur Biographie und Charakteristik des Mykola Ustyjanovyč, von J. Hordynskýj, S. 83—122; 6. Streitige und dunkle Punkte im Leben des Ossyp Jurij Fedjkovyč, von Denys Łukijanovyč, S. 123—173; 7. Miscellanea, von K. Šyročkyj, und M. Woznjak, S. 174—191; 8. Wissenschaftliche Chronik: Ukraina in einer russischen Anleitung zur Selbstbildung, von V. Dorošenko, S. 192—199; 9. Bibliographie, S. 200—237; 10. Annoncen, S. 238—240.

Inhalt des CV Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Das Evangelium von Bučač (paläographische Beschreibung), von Ilarion Svjencickij, S. 5—17; 3. Studien über die ukrainischen Volkslieder, von Ivan Franko: Schlacht bei Žovti Vody und Korsunj, S. 18—49; 4. Wirtschaftliche Politik der russischen Regierung der Ukraine gegenüber in den J. 1710—1730, von Ivan Džydzora (Schluss), S. 50—91; 5. Beiträge zur Biographie des Markian Šaškevyč, von Michael Teršakoveč, S. 92—115; 6. Über den Begriff der psychologischen Voraussetzung der Gefühle, von Stephan Balej, S. 116—147; 7. Miscellanea, von I. Franko, M. Woznjak und M. Hruševskýj, S. 148—174; 8. Wissenschaftliche Chronik: Beiträge zu Studien über ukrainische Emigration, II, von Z. Kusela, S. 175—204; 9. Bibliographie, S. 205—242; 10. Annoncen, S. 243—244.

Inhalt des CVI Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Fragment eines Psalters aus dem XIII—XIV Jahrh., von Jaroslav Hordynskýj, S. 5—24; 3. Studien über die Organisation der Lemberger Stauropigialbrüderschaft vom Ende des XVI bis zur Hälfte des XVII Jahrh., von Theodor Sribnyj, I—II, S. 24—40; 4. Studien über die ukrainischen Volkslieder, von Ivan Franko: Chmelnyckyj's Aufenthalt bei Biła Cerkva und die Judenhetzen im Sommer des J. 1648, S. 41—76; 5. Beiträge zur Biographie des Markian Šaškevyč, von Michael Teršakoveč (Schluss), S. 77—134; 6. Über den Unterschied zwischen Urteils- und Vorstellungsgefühlen, von Stephan Balej, S. 135—168; 7. Miscellanea, von I. Franko, M. Woznjak und I. Krevečkyj, S. 169—191; 8. Wissenschaftliche Chronik: Ein neuer Kursus der westeuropäischen Archäologie, von M. Zaliznjak, S. 192—199; 9. Bibliographie, S. 200—240; 10. Annoncen, S. 241—244.

Inhalt des CVII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Dem Andenken Jakob Suhyn's, von Michael Hruševskij (mit Porträt), S. 5—9; 3. „Ein nichtswürdiger Scherz“, historisches Gedicht aus dem J. 1702, auf historischem Hintergrund erläutert von Ivan Franko, S. 10—33; 4. Zur Geschichte der ukrainischen General-Kanzlei, mitget. von Ivan Džydzora, S. 39—51; 5. Ruthenisches Bergschützen-Bataillon, 1848—1850, von Ivan Krevečkyj, S. 52—72; 6. Hinter den Redaktions-Kulissen des Wiener „Vistnyk“ und der „Zorja Halyčka“, mitget. von Michael Woznjak, S. 73—109; 7. Miscellanea, von Iv. Franko, I. Svjencjickij und M. Zubryčkyj, S. 110—128; 8. Wissenschaftliche Chronik: Ein Beitrag zu Studien über unsere Emigration, III, von Zeno Kusela, S. 129—163; 9. Bibliographie, S. 164—196; 10. Inhaltsverzeichnis zu den Bden CI—CVI der Mitteilungen der Sevděenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Jahrg. XX), S. 197—220.

Inhalt des CVIII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Studien über die Organisation der Lemberger Stauropigialbrüderschaft vom Ende des XVI bis zur Hälfte des XVII Jahrh., von Theodor Sribnyj, III. Die Rolle der Griechen in der Brüderschaft, S. 5—38; 3. „Ein nichtswürdiger Scherz“, historisches Gedicht aus dem J. 1702, auf historischem Hintergrund erläutert von Ivan Franko (Schluss), S. 39—56; 4. Aus dem kulturellen Leben der Ukraine im XVII—XVIII Jahrh., von Michael Woznjak (Schluss folgt), S. 57—102; 5. Aus der Verfassungsgeschichte der Ukraine in der Hetmanenzeit, kritische Beiträge von Nicolaus Vasylenko, S. 103—116; 6. Über die Höhe des Verlags der „Rusalka Dnjistrova“, mitget. von Michael Teršakoveč, S. 117—139; 7. Miscellanea, von M. Hruševskij I. Verchatskyj und M. Vasylyjev, S. 140—157; 8. Wissenschaftliche Chronik: Neue Arbeiten auf dem Gebiete der Geschichte Galiziens in der 2ten Hälfte des XVIII Jahrh. (1772—1790), mitget. von Iv. Krevečkyj, S. 158—180; 9. Bibliographie, S. 181—237.

Inhalt des CIX Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Ein Beitrag zur Kenntnis des Kultes der Vorfahren in der Ukraine, von Chrysanthius Jaščuržyn'skij, S. 5—9; 3. Aus dem kulturellen Leben der Ukraine im XVII—XVIII Jahrh., von Michael Woznjak (Schluss), S. 10—38; 4. Aus dem Leben der ukrainischen Geistlichkeit der Lemberger Diocese in der zweiten Hälfte des XVIII Jahrh., von Melanie Bordun (Schluss folgt), S. 39—90; 5. Gregor Ilkevč als Ethnograph, von Andrij Franko (Schluss folgt), S. 91—122; 6. Einer von den Njžyn'ern, mitget. von Michael Hruševskij, S. 123—125; 7. Miscellanea, von J. Hordyn'skij, M. Woznjak und I. Franko, S. 136—165; 8. Wissenschaftliche Chronik: Die „Kievskaja Starina“ und ihr Inhaltsverzeichnis, von V. Dorošenko, S. 166—177; 9. Bibliographie, S. 178—227.

Inhalt des CX Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Studien über die ukrainischen Volkslieder, von Ivan Franko: Ergänzungen und Berichtigungen (Fortsetzung folgt), S. 5—30; 3. Die Čudnover Kampagne im J. 1660, Studien von Wasył Herasymčuk (Fortsetzung folgt), S. 31—64; 4. Aus dem Leben der ukrainischen Geistlichkeit der Lemberger Diocese in der zweiten Hälfte des XVIII Jahrh., von Melanie Bordun, Schluss (Aktenstücke), S. 55—100; 5. Pogodin und Zubryčkyj, von Eustachie Tyšyn'ska, S. 101—122; 6. Gregor Ilkevč als Ethnograph, von Andreas Franko (Schluss folgt), S. 123—156; 7. Miscellanea, von I. Franko, V. Hnatjuk und M. Woznjak, S. 157—182; 8. Wissenschaftliche Chronik: Eine neue Geschichte der Osmanen, mitget. von A. Kluk, S. 183—192; 9. Bibliographie, S. 193—248.

Inhalt des CXI Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Studien über die Organisation der Lemberger Stauropigialbrüderschaft vom Ende des XVI bis zur Mitte des XVII Jahrh., von Theodor Sribnyj, IV. Materielle Verhältnisse der Mitglieder (Schluss folgt), S. 5—24; 3. Studien über die ukrainischen Volkslieder, von Ivan Franko. Nachträge und Berichtigungen, V—XV, S. 25—52; 4. Die Čudnover Kampagne vom J. 1660, Studien von Vasył Herasymčuk (Fortsetzung), S. 53—83; 5. Kritische Bemerkungen zu dem Texte der Dichtungen Sevděenko's, von Julian Romančuk (Schluss folgt), S. 84—116; 6. Gregor Ilkevč als Ethnograph, von Andreas Franko (Schluss), S. 117—139; 7. Miscellanea: Aus der Frühzeit der ukrainischen Presse in Galizien, von M. Woznjak, S. 140—159; 8. Wissenschaftliche Chronik: Eine westeuropäische Ansicht über Osteuropa (K. Dieterich, die osteuropäischen Literaturen in ihren Hauptströmungen dargestellt), von M. Fedjuška, S. 160—168; 9. Bibliographie, S. 169—235.

Inhalt des CXII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Einiges über die Tätigkeit Possevin's, von Ivan Krypjakevyč, S. 5—28; 3. Studien über die ukrainischen Volkslieder, von Ivan Franko. Nachträge und Berichtigungen (Schluss), S. 29—58; 4. Studien über die Organisation der Lemberger Stauropigialbrüderschaft vom Ende des XVI bis zur Mitte des XVII Jahrh., von Theodor Sribnyj IV. Materielle Verhältnisse der Mitglieder (Fortsetzung), S. 59—73; 5. Die Čudnover Kampagne vom J. 1660, Studien von Vasyľ Herasymčuk (Fortsetzung), S. 74—89; 6. Kritische Bemerkungen zu dem Texte der Dichtungen Ševčenko's, von Julian Romančuk Schluss, S. 90—119; 7. Miscellanea, von V. Modzalevskyj, J. Hordynskyj und Ph. Kolesa, S. 120—138; 8. Wissenschaftliche Chronik: Das alte ukrainische Drama und neuere Forschungen darüber, mitget. von M. Woznjak, S. 139—191; 9. Bibliographie, S. 192—237.

Inhalt des CXIII Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Geistliche und kirchliche Dichtung in Ost- und West-Europa. Einleitung zu Studien über den „Bohohlasnyk“, von Ivan Franko, S. 5—22; 3. Anfänge der politischen Laufbahn des Ostfij Daškovyč. Aus dem Nachlasse des Bohdan Bučynskyj, S. 23—43; 4. Die Čudnover Kampagne vom J. 1660, Studien von Vasyľ Herasymčuk (Fortsetzung), S. 44—68; 5. Ein Beitrag zur Geschichte der Verteilung freier Kosakendörfern im XVII Jahrhundert, von Vadim Modzalevskyj, S. 69—76; 6. Versuche der Organisation ruthenischer Nationalgarden in Galizien 1848—1849, von Ivan Krevečkyj, S. 77—146; 7. Miscellanea, von I. Verchratskyj, M. Woznjak und I. Krevečkyj, S. 147—159; 8. Wissenschaftliche Chronik: Die letzten Lieferungen der Arbeit von Prof. Žukovyč über die religiösen Verhältnisse im XVII Jahrhundert, von M. Hruševskyj, S. 160—167; 9. Bibliographie (Vorgeschichte, Archäologie, Kunstgeschichte, politische und Kulturgeschichte, Rechtskunde, Literatur), S. 168—206; 10. Index zu den Bänden CVII—CXII der „Mitteilungen“ der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Jahrgang XXI), S. 207—229; 11. Inhalt der Bände I—CXII der „Mitteilungen“ (in deutscher Sprache), S. 230—248.

Inhalt des CXIV Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Die Kirchen im Lande der „Bojken“ Galiziens und Ungarns, von Vadim Ščerbakivskyj (mit 12 Abbildungen), S. 5—24; 3. Studien über die Organisation der Lemberger Stauropigialbrüderschaft vom Ende des XVI bis zur Mitte des XVII Jahrh. von Theodor Sribnyj IV. Materielle Verhältnisse der Mitglieder (Schluss folgt), S. 25—56; 4. Die Čudnover Kampagne vom J. 1660, Studien von Vasyľ Herasymčuk (Schluss folgt), S. 57—80; 5. Die „Alphabetstreit“ im J. 1859, von Ivan Franko (Fortsetzung folgt), S. 81—116; 6. Das Bojkenidiot des Dorfes Bitla, von Hilarion Svjencičkyj, S. 117—153; 7. Miscellanea, von V. Modzalevskyj, P. Zajcev, M. Hruševskyj, S. 154—161; 8. Wissenschaftliche Chronik: Der Černyhofer Archäologen-Kongress und seine „Trudy“, mitget. von V. Hrebenjak, S. 162—193; 9. Bibliographie (Rezensionen und Referate): Vorgeschichte, Archäologie und Kunstgeschichte, politische und Kulturgeschichte, Literatur, Sprache (Register der besprochenen Publikationen), S. 194—233; 10. Von dem Ausschusse der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (in der Angelegenheit der Ševčenko und seiner Zeit gewidmeten Jubiläums Publikationen), S. 234; 11. Annoncen, S. 235—240.

Inhalt des CXV Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4. 2. Einige Dokumente und Notizen zu den Zeiten der Grossfürsten Svjtrihailo und Siegesmund Kejstutovyč mitgeteilt von Bohdan Barvinčkyj, S. 5—22; 3. Spuren grossrussischer literarischen Werke über die Florentinische Union, sowie eines offiziellen Dokuments der Moskauer Regierung in der „Geschichte der Synode von Florenz“ aus dem J. 1598, aus dem Nachlasse des Bohdan Bučynskyj, S. 23—28; 4. Studien über die Organisation der Lemberger Stauropigialbrüderschaft vom Ende des XVI bis zur Mitte des XVII Jahrh., von Theodor Sribnyj IV. Materielle Verhältnisse der Mitglieder (Schluss), S. 29—76; 5. Das Wiener gr.-kath. Geistlichenseminar in den Jahren 1852—1855 von Jaroslav Hordynskyj, S. 77—130; 6. Der galizische „Alphabetstreit“ im J. 1859, von Ivan Franko (Fortsetzung), S. 131—153; 7. Miscellanea, von V. Herasymčuk, I. Franko, O. Novyčkyj, S. 154—176; 8. Wissenschaftliche Chronik: Die letzten Bände des „Südwestrussischen Archivs“ (Архивъ Юго-Западной Россіи), von M. Hruševskyj, S. 177—182; 9. Bibliographie (Rezensionen und Referate): Politische und Kulturgeschichte, Literatur, Bibliographie und Bibliothekswesen, soziales und kulturelles Leben, S. 183—240.

Inhalt des CXVI Bandes. 1. Inhalt des Bandes, S. 3—4; 2. Neue Materialien zur Geschichte der Synoden von 1629 J. mitgeteilt von Ivan Krypjakevyč, S. 5—39; 3. Die Cudnover Kampagne des J. 1660, Studie von Vassyl Herasymčuk (Schluss), S. 40—68; 4. Neue Beiträge zur Verfassungsgeschichte des Hetmanenlandes im XVII—XVIII Jahrh., Bemerkungen von Michael Slabčenko und Nikolaus Vasylenko, S. 69—86; 5. Der Sturm auf das Alphabet in Galizien im J. 1859, von Ivan Franko, S. 87—125; 6. Varianten der Melodien ukrainischer Kobzarenänge („Dumy“), ihre Charakteristik und Gruppierung, Studie von Philaret Kolessa, S. 126—165; 7. Miscellanea, von I. Franko, M. Woznjak und P. Žyteckij, S. 166—189; 8. Wissenschaftliche Chronik: Alexander Jabłonowski's „Geschichte der Ukraine“, kritische Besprechung von N. Zaliznjak, S. 190—212; 9. Bibliographie (Rezensionen und Referate): Vorgeschichte, Archäologie und Kunstgeschichte, politische und Kulturgeschichte, Philologie, Ethnographie, soziales und kulturelles Leben (Bücherregister siehe S. 261), S. 213—262.

Inhalt des CXVII und CXVIII Bandes. 1. Zueignung Ivan Franko S. 1; 2. Zur Frage über den Ursprung des Ukrainischen Volksstammes von Fedor Kors (Moskau), S. 3—7; 3. Spuren der skythischen Kultur in Galizien von Volodymyr Hrebenjak (Lemberg), S. 9—25; 4. Einige Bemerkungen aus dem Gebiete der älteren kirchenslavischen Übersetzung, von Vatroslav Jagić (Wien), S. 27—30; 5. Der Chronist Nestor, von Alexej Šachmatov (Petersburg), S. 31—53; 6. Homer in der Halič'schen Chronik, von Bohdan Barvinskij, (Lemberg), S. 55—63; 7. Die ukrainischen Kosaken in den europäischen politischen Plänen um 1620—1630 (mit dem Porträt Cornelis' Haga), von Ivan Krypjakevyč (Lemberg), S. 65—114; 8. Ein Moment bei Zboriv 1649 kritisch beleuchtet, von Stephan Tomašivskij (Lemberg), S. 115—125; 9. „Unter den Schutz des Grossen Kurfürsten“, Zur Politik P. Dorošenko's, von Ivan Krevečskij (Lemberg), S. 127—133; 10. „Christos paschon“ Lemberger gereimte Dialoge von Vasyľ Ščurat (Lemberg), S. 137—178; 11. Aus dem älteren Kulturleben der ungarischen Ruthenen, von Hiador Strypskij (Budapest), S. 179—195; 12. Ein Basilianerops Unbekannter Beleg der ruthenisch-polnischen Literatur von Alexander Brückner (Berlin), S. 197—206; 13. Zwei Episoden aus der Geschichte des Streites zwischen Gedeon Balaban und der Lemberger Bruderschaft von Fedir Sribnyj (Lemberg), S. 207—214; 14. Kotljarevskij's Travestierte Aneide von Alfred Jensen (Stockholm), S. 215—225; 15. Ukrainische Kobzarenänge („Dumy“) von Mykola Sumcow (Charkiv), S. 227—234; 16. Eine verschollene Märchensammlung aus dem ungarischen Ruthenengebiet von Volodymyr Hnatjuk (Lemberg), S. 235—243; 17. Aus den Traumbildern der Menschheit von Jan Baudouin de Courtenay (Petersburg) S. 245—249; 18. Ukrainisches Pamphlet über den Papst aus dem XVI Jhrh. von Mychailo Voznjak (Lemberg), S. 251—268; 19. Aus der Korrespondenz der galizischen Schriftsteller in den sechziger Jahren des XIX Jhrh. von Tytko Revakovyč (Lemberg), S. 269—286; 20. Fedjovyč als Abgeordneten kandidat von Jaroslav Hordynskij (Lemberg), S. 287—289; 21. Grundlagen der Wiedergeburt der weissrussischen Literatur von Ilarion Svjencickij (Lemberg) S. 291—301; 22. Volkserzählungen über die Zähmung der bösen Frauen von Jiří Polivka (Prag), S. 303—320; 23. Mädchenmärkte. Ein Beitrag zur ukrainischen Ethnologie von Zenon Kuziela (Czernowitz), S. 321—332; 24. Probe einer Systematik der ukrainischen Dialekte von Ivan Zylinskij (Lemberg), S. 333—375; 25. Der Vokativ in der ukrainischen Sprache von Euhén Tymčenko (Warschau), S. 377—390.

Inhalt des CXXI Bandes. 1. De hymnographia Mariana in Ecclesia Graeca — Theol. Dr. Petri Krypjakevyč opus posthumum, S. 1—62; 2. Die galizisch-ruthenische Kirchenmalerei in XV—XVI Jhr. von Ilarion Svjencickij, S. 63—116; 3. Eine polnische Personifikation der Ukraine aus 1644 von Bohdan Barvinskij, S. 117—132; 4. Ein Beitrag zur Kenntnis der nationalen Anschauungen Jakov's Holovačskij — mitgeteilt von Mychajlo Voznjak, S. 133—172; 5. Totenwache und Leichenspiele in der ukrainischen Begräbnisordnung von Zenon Kuziela, S. 173—224; 6. † Kostj. Mychalčuk S. 225—240.

PUBLIKATIONEN

der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg

Czarnecki-Gasse, 26.

(in ukrainischer Sprache).

Mitteilungen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften, redigiert von Prof. Michael Hruševskyj, bis jetzt erschienen Bde I—CXVIII u. CXXI—II (Geschichte, Archäologie Ethnographie, Sprache und Literaturgeschichte, besonders der Ukraine). Preis: Bde I—XX kosten 48 Kronen, jeder weitere Bd (auch separat käuflich) 3 Kr. Bd. XXIII—XXIV (Doppelband) 5 K., Bd. XXXI—II u. XXXV—VI (Doppelbände à 6 Kr., Bd. CXVII—VIII (Doppelb.) 8 Kr.

Publikationen der Sektionen und Kommissionen der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften:

A. Die historisch-philosophische Sektion publizierte bis jetzt:

1. 15 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk istoryčno-filosoфічної секції).
- Bd. I: M. Hruševskyj, Geschichte der Ukraine. T. I. (bis Anfang des XI Jahrh.) 7-50 Kr.
- Bd. II: M. Hruševskyj, Geschichte der Ukraine. T. II. (bis Mitte des XIII Jahrh.) 7-50 Kr.
- Bd. III—IV: M. Hruševskyj, Geschichte der Ukraine. T. III (bis zum J. 1340) 7-40 Kr.
- Bd. V: Materialien zur Kulturgeschichte Galiziens im XVIII—XIX Jahrh. 4 Kr.
- Bd. VI—VII: M. Hruševskyj, Geschichte der Ukraine. T. IV (bis zum J. 1569) 7-50 Kr.
- Bd. VIII—XI: M. Hruševskyj, Geschichte der Ukraine. T. V (Verfassung und soziale Verhältnisse in XIV—XVII Jahrh.) 7-50 Kr.
- Bd. X—XI: M. Hruševskyj, Geschichte der Ukraine. T. VI (Oekonomische, kulturelle und nationale Verhältnisse in XIV—XVII Jahrh.) 7-50 Kr.
- Bd. XII—XIII: M. Hruševskyj, Geschichte der Ukraine. T. VII (Ukrainische Kosaken bis zum J. 1625) 8 Kr.
- Bd. XIV: M. Hruševskyj, Geschichte der Ukraine, Bd. VIII, I. Teil 7-50 Kr.
- Bd. XVI: Al. Nowyckyj, Taras Ševčenko als Maler 5 Kr.
2. Ukrainisch-ruthenisches Archiv:
- Bd. I: H. Svjencickyj, Die Handschriften des Museums des Narodnyj Dim in Lemberg 3 Kr.
- Bd. II: Iv. Franko, Materialien zur Geschichte des Bauerntums und der Oekonomik Galiziens im XVIII—XIX Jahrh. 4 Kr.
- Bd. III: M. Teršakoveč, Materialien zur Geschichte der nation. Wiedergeburt der Ruthenen im Galizien 1830—1840 5 Kr.
- Bd. IV: Materialien zur Geschichte des ruthenischen Schulwesens in Galizien im XVIII—XIX Jahrh. 3 Kr.
- Bd. V: M. Voznjak, Philologische Schriften des Iv. Mohylnyckyj 5 Kr.
- Bd. VI: H. Svjencickyj, Die Handschriften des Museums des Narodnyj Dim. II Teil 3 Kr.
- Bd. VII: H. Svjencickyj, Die Handschriften des Museums des Narodnyj Dim. III. Teil 3 Kr.
- Bd. VIII: Dr. I. Franko, Der Kampf um Alphabet in Galizien im J. 1859 3 Kr.
- Bd. IX u. Bd. X: M. Woznjak, Beiträge zur Geschichte der ukr. Lieder und Versifikationen 4 Kr.

B. Die philologische Sektion publizierte bis jetzt 15 Bde ihrer Beiträge (Zbirnyk filologičnoї секції).

Ukrainische Bibliothek. Bd. I—VIII.

C. Die mathematisch-naturwissenschaftlich-medizinische Sektion publizierte bis jetzt 16 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk).

D. Die Archaeographische Kommission publiziert bis jetzt folgende Werke:

1. Quellen zur Geschichte der Ukraine.

Bd. I: M. Hruševskyj, Lustrationen der königlichen Domänen in den Bezirken von Halyč und Peremyšl vom J. 1565—66 4 Kr.

Bd. II: M. Hruševskyj, Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Cholm, Bels und Lemberg im J. 1565 4 Kr.

Bd. III: M. Hruševskyj, Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Cholm, Bels und Lemberg im J. 1564—5 5 Kr.

Bd. IV V: St. Tomašivskyj, Galizische Akten und Annalen aus den J. 1648—1649 4 Kr.

Bd. VI: St. Tomašivskyj, Galizischen Chroniken 1648—1657. 6 Kr.

Bd. VII: M. Hruševskyj, Lustrationen vom J. 1570 4 Kr.

Bd. VIII: Iv. Krypjakovyč, Akten zur Geschichte der ukr. Kosaken 1513—1630 4 Kr.

Bd. XII: Dr. M. Korduba, Akten zur Geschichte der ukr. Kosaken 1648—1657 5 Kr.

Bd. XXII: Journal von J. Markovyč 4 Kr.

2. Denkmäler der ukrainischen Sprache und Literatur. Bd. I—VII.

3. Kotljarevskyj, Die travestierte Aeneis, Abdruck der ersten Ausgabe vom J. 1798.

4. Akten-Sammlung zur Geschichte der sozial-politischen und ökonomischen Verhältnisse der West-Ukraine, 3 Kr.

5. Ševčenko, Kobzarj, Facsimile der ersten Ausgabe vom 1840 150 Kr.

E. Statistische Kommission publiziert:

1. Studien aus dem Gebiete der Sozialwissenschaften und der Statistik, bis jetzt 3 Bde 3 Kr.

F. Juridische Kommission publiziert bis jetzt:

1. Juridische Zeitschrift, bis jetzt 10 Bde 2 Kr.

2. Juridische und ökonomische Zeitschrift, bis jetzt 10 Bde 3 Kr.

3. Juridische Bibliothek, bis jetzt 4 Bde 2 u. 3 Kr.

G. Die Ethnographische Kommission publiziert:

1. Ethnographische Sammlungen (Etnografičnyj Zbirnyk; bis jetzt erschienen 35 Bände.

2. Materialien zur ukrainischen Ethnologie; bis jetzt erschienen 15 Bände.

H. Bibliographische Kommission publiziert:

Beiträge zur ukrainischen Bibliographie, bis jetzt 3 Bde 6 Kr.

Chronik der Gesellschaft, enthält Berichte über die Tätigkeit der Gesellschaft, Sektionen und Kommissionen derselben, erscheint 4 Mal im Jahre. Bis jetzt erschienen N. 1—56 ukrainisch und deutsch.

Diese und andere Publikationen der Gesellschaft sind in der Buchhandlung der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg, Ringplatz, Nr. 10 vorrätig.

W-50.554
122

W 50.557
P.1915:T.122
(1915)

Zapyski
Towarys.
Szew-
czenka

122

91887